

MAGYAR
ORSZÁG
FÖLD-
MIVELTÉS-
ÜGYE

AZ
1900.
ÉVBEN.

DK

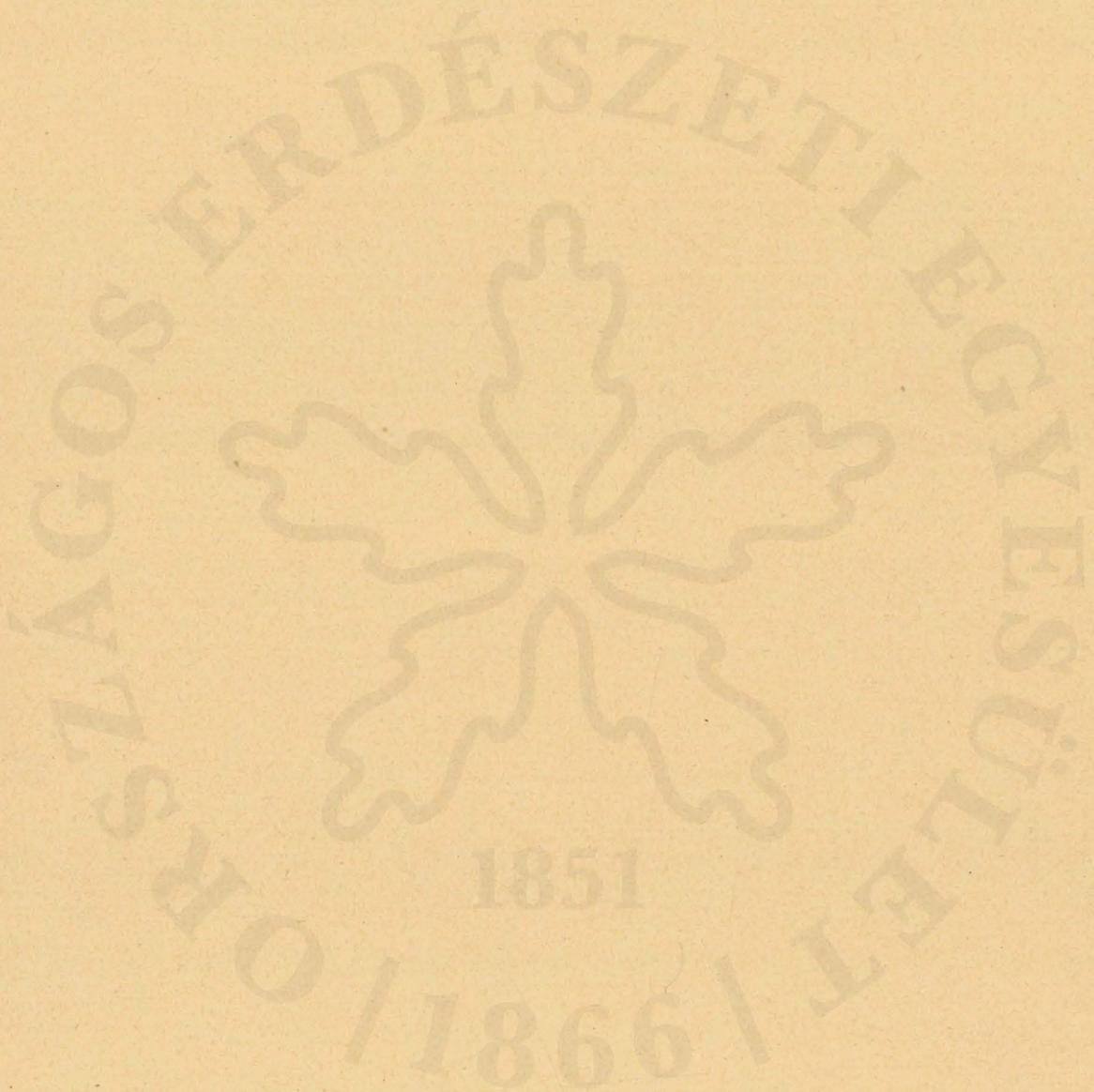
335

AR-
G
28-

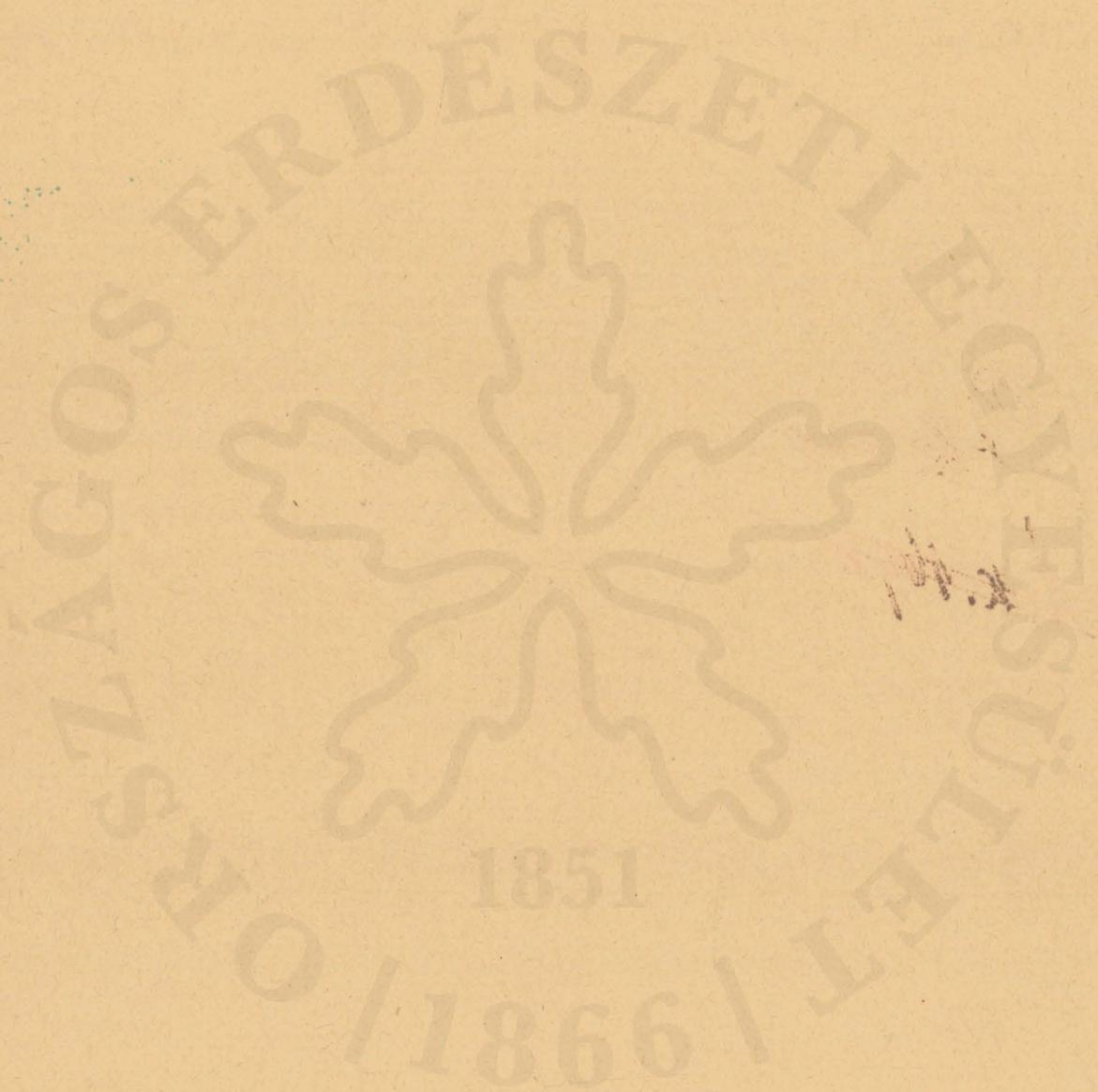
0.
N.

MAGYARORSZÁG

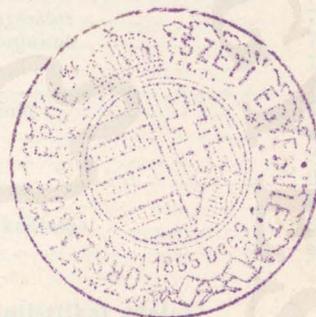
FÖLDMIVELÉSÜGYE

AZ 1900. ÉVBEN.

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2018

D.k. 342.
~~*A.k. 4696*~~

*x1/1/2-
v*

KÜLÖN LENYOMAT

„A m. kir. kormány 1900. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló
jelentés és statisztikai évkönyv“

ezimű, a m. kir. miniszerelnök által az 1897. évi XXXV. t.-cz. 5. §-a értelmében az országgyűlés elé terjesztett műből.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNY-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1901.

MAGYARORSZÁG

FÖLDMÉRÉS ÉS FÖLDHASZNÁLATI TUDOMÁNYOK

OEE Könyvtár
Áll.Éll. 2018

AN 1900. ÉVBEN.

A. K. Vadd
1901. évi

KÖNYV LEKÖNYEMLÉSI

"A m. kir. kormány 1900. évi márciusi 10. számú k. m. rendeletével és az ország köznevelési miniszterének 1900. évi márciusi 10. számú k. m. rendeletével a földmérés és földhasználati tudományok közzétételéről"

1866. évi márciusi 10. számú k. m. rendeletével és az ország köznevelési miniszterének 1900. évi márciusi 10. számú k. m. rendeletével a földmérés és földhasználati tudományok közzétételéről"

1866 / 1866

BUDAPEST.

AN ALFÖLDI MÉRÉS ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KÖZZETÉTELÉNEK

1901.

TARTALOM.

I. A m. kir. földművelésügyi minster jelentése.	
	Oldal
Földművelés és növénytermelés	9
Mezőgazdasági termények hamisítása	10
Gazdasági egyesületek és gazdakörök	10
Népies mintagazdaságok	10
A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény végrehajtása	11
Szövetkezeti ügy	12
Vámügy	13
Mezőgazdasági statisztika	13
Külföldi szaktudósítások	14
Szőlő- és bortermelés és phylloxera-ügy	14
Kertészet és gyümölcsészet	22
Állattenyésztés	25
Tejgazdaság	26
Méhtenyésztés	26
Selyemtenyésztés	27
Haltenyésztés és halászat	30
Állategészségügy	31
Lótenyésztés	33
Ménesbirtokok	34
Kincstári birtokok	35
Kincstári furdók	36
Erdészet	36
Vadászat	39
Kincstári erdők	40
Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek	41
Vízügyek	43
Telepítés	47
A Kárpát hegyvidék gazdasági helyzetének javítására tett intézkedések	49
Deliblati kincstári birtok	51
Gazdasági munkásügyek	52
Mezőgazdasági kísérleti és tudományos intézetek	53
Ornithologiai központ	57
Gazdasági szakoktatás	58
Állatorvosi főiskola	61
Párisi kiállítás	62

II. Magyarország östermelésének állapota.

Mezőgazdaság	67
Időjárás	68
Elemi csapások	68
Terméseredmények	68
Gabonaárak	70
Termés pénzértéke	70
Vetőmagszükséglet	71

	Oldal
A mezőgazdasági termények forgalma	71
Állattenyésztés és állatforgalom	72
Állatvásárok	74
Gyapjúauktiók	74
Tejszövetkezetek	74
Méh- és selyemtenyésztés	75
Állati termékek forgalma	75
Állategészségügy	76
Szőlőművelés	76
Bor- és szőlőforgalom	80
Gyümölcsstermelés	81
Erdészet	82
Vadászat	83
Kulturmérnökség	84
Mezőgazdasági szakoktatás	84
Birtokváltozások	85

III. Statisztikai adatok.

1. A gazdaságok száma és területe a gazdaságok nagyságkategóriái szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás alapján
 - a) Abszolút számokban
 - b) Az összes gazdaságokból és a gazdaságok összes területéből az egyes nagyság-kategóriákra eső %-os arány, valamint a gazdaságok átlagos területe nagyságkategóriák szerint
2. A gazdaságok megoszlása nagyságkategóriák és művelési ágak szerint, az 1895-ik évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján
 - a) Abszolút számokban
 - b) A gazdaságok egyes kategóriáinak területéből az egyes művelési ágakra és a művelési ágak területeiből a gazdaságok egyes kategóriáira eső %-os arány
3. A vizek szabályozására fordított állami kiadások 1867-től 1900-ig
4. A kulturmérnöki hivatal által teljesített talajjavítási munkálatok 1891-től 1900-ig
5. A telekkönyvi birtoktestek forgalma 1891-től 1900-ig
6. A birtokost változtató telekkönyvi birtoktestek átlagos értéke az 1896—1900 évek átlagában, 1899-ben és 1900-ban
7. A telekkönyvi birtoktestek megterheltségében előfordult változások 1891-től 1900-ig
8. Népies gazdasági oktatás az 1900. évben Magyarországon

	Oldal
9. Gazdasági tanintézetek 1900-ban	92
a) Főáttekintés az intézetek egyenkinti felsorolásával	92
b) Tanulók részletezése anyanyelv és hitfelekezeti szerint	93
c) A felsőbb gazdasági tanintézetek részletesen	94
1. Tiszti és tanszemélyzet, az intézetek működésére vonatkozó némely főbb adat	94
2. A hallgatók s a végzett növendékek részletezése	94
10. Gazdasági tanfolyamok és tanulmányi kirándulások 1900-ban Magyarországon ..	94
11. Gabonaárak a budapesti áru- és értéktőzsde jegyzései szerint 1900-ban	95
a) Buza	95
b) Egyéb gabonaneműk	95
12. Különféle terményeknek havi és évi átlagára 1900-ban a budapesti tőzsde árjegyzései szerint	95
13. Gabonaneműk átlagára a budapesti tőzsdén 1886-tól 1900-ig	96
14. Mezőgazdasági átlagos napszámbeérek az 1900. évben, törvényhatóságokint	97
15. Az összes szántóföld, a bevetett és az elemi csapások folytán kivett vetésterület 1900-ban törvényhatóságokint	99
16. A bevetett terület az 1900. évi főlvétel szerint a főbb termények megkülönböztetésével törvényhatóságokint	100
17. Az elemi csapások által teljesen elpusztított vetésterület 1899-ben és 1900-ban ..	104
18. Az elemi csapások által teljesen elpusztított vetésterület az elemi csapások és termények nevei szerint 1900-ban Magyarországon	104
19. A learatott terület és a termés mennyisége és értéke termények szerint 1900-ban ..	105
A) Abszolút számokban	105
B) Viszonylagos számokban	105
a) Átlagos termés hektáronként és a termés átlagos értéke mm.-kint	107
b) A termés átlagos súlya	107
20. A fontosabb mezőgazdasági termények terméseredményei 1900-ban törvényhatóságokint	108
21. A mezőgazdasági termelés országos eredményei 1897-től 1900-ig	110
I. Magyarország	110
II. Horvát-Szlavonországok	111
Magyarbirodalom	112
22. Szőlőterület és bortermelés 1881-től 1900-ig ..	113
23. A szőlőterület a termőerő és a talaj minősége szerint 1895-től 1900-ig	113
24. A szőlőművelők szakképzettségének fejlesztése érdekében tartott tanfolyamok száma s a permetezett és szénkénnel gyéritett szőlők terjedelme 1895-től 1900-ig	113
25. Az állami szőlőtelepek 1900. évi vesszőtermése és 1900/1901. évi forgalma európai szőlővesszőkből Magyarországon ..	114
26. Az állami szőlőtelepek 1900. évi szőlőoltvány-termése és 1900/1901. évi szőlőoltvány-forgalma Magyarországon ..	114
27. Amerikai szőlővesszőtelepek 1896—1900. ..	114
28. Az állami szőlőtelepek 1900. évi vesszőtermése és 1900—1901. évi forgalma amerikai szőlővesszőkből Magyarországon ..	115
29. A phylloxera elterjedése 1900-ban vármegyéinkint	11
30. A phylloxera terjedése 1875-től 1900-ig ..	116

	Oldal
31. Az 1899-ik évi szőlőterület részletezése törvényhatóságokint	117
32. Az 1900. évi szüret törvényhatóságokint ..	119
33. A magyar birodalom állatlétszáma 1884-ben és 1895-ben	120
34. Az állatállomány a gazdaságok nagysága szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján	120
35. Az állatállomány a gazdaságok jellege szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján	121
36. Az állami méntelep ménállománya és a ménállomány változása az 1900. év folyamán	122
37. Az áll. méntelepek ménállománya 1900-ban teleposztályok szerint	122
38. Az állami méntelepek ménállománya a ménfajták szerint 1900-ban	123
39. Az országos fedező ménnek, valamint a bérmenek által fedezett kanczák száma és a befolyt fedeztetési, illetőleg bérdíjak 1900-ban	123
40. A m. kir. állami ménesek Magyarországon 1900-ban	123
a) A ménesek lóállománya, forgalma és a befolyt fedeztetési díjak	123
b) A m. kir. állami ménesek lóállománya fajok szerint	124
41. A közbiztonsági állatok száma és a közfogyasztásra levágott állatok kimutatása 1896-tól 1900-ig Magyarországon	124
42. Az állatvásárok forgalma 1900. évben ..	124
43. Az állatvásárok forgalma 1900-ban főbb piacokon	124
a) Felhajtás és eladás	124
b) Eladási árak	126
44. A budapesti szarvasmarha-, borjú- és juhvásár forgalma 1881-től 1900-ig	128
45. A hasznos háziállatok betegségei 1891-től 1900-ig	128
46. Az állatorvosok száma 1891-től 1900-ig ..	129
47. A kőbányai sertésforgalom és sertésárak 1900-ban	129
a) Sertésforgalom	129
b) Átlagárak	129
48. A budapest-ferencvárosi konzumvásár sertésforgalma és a napi átlagárak 1900-ban ..	129
49. Győr sertésforgalma az 1900. évben	130
50. A budapesti gyapjúaukciók	130
a) Elárverezett mennyiségek 1895-től 1900-ig	130
b) Árak az 1900. évben	130
51. A vajtermelésre berendezett falusi tejszővetkezetek működése 1900-ban Magyarországon	130
52. A köztenyésztés emelésére kiosztott apaállatok, ezek értéke és az állatkiállításokon s díjazásokon kiosztott államdíjak az 1900-ik évben	131
53. A méhészeti termelés Magyarországon 1893-tól 1900-ig	132
54. A méhészeti termelés 1900-ban vármegyéinkint	132
55. A selyemtenyésztés fejlődése 1893-tól 1900-ig	133
56. A selyemtenyésztés és szederfatenyésztés állapota 1900-ban a jelentékenyebb selyemtermelő vármegyék egyenkinti feltüntetésével	133
57. Magyarország vadászterületei és az 1883. évi XX. t.-cz. értelmében bérbeadásra kötelezett területek után befolyt haszonbérjövendelmek	134

	Oldal		Oldal
58. Erdőőri szakiskolák 1900-ban Magyarországon	138	fizetendő évi átalányok 1900-ban Magyarországon	141
59. Az erdőőri szakvizsgák eredménye Magyarországon 1894-től 1900-ig	138	64. Az erdőterületek részletezése a talaj minősége s fanemek szerint 1900. év végén, törvényhatóságokint	142
60. A kopár és vizmosásos területek beerdősítésére az 1900. év folyamán rendelkezésre állott csemete-készlet Magyarországon	138	65. A kincstári erdősitések terjedelme és költsége 1900. évben	144
61. A kopár területek beerdősítésére ingyen kiosztott csemetemennyiség és az azzal eszközölt erdősitések Magyarországon 1900-ban, törvényhatóságokint	139	66. A kincstári csemetekertek kiterjedése és a termelt csemetemennyiség az 1900. évben	144
62. Az erdészeti üzemtervek, illetőleg az erdő-törvény alapján előirt és bejelentett erdősitések Magyarországon 1900-ban, törvényhatóságokint	140	67. A kincstári erdőbirtokok területe művelési ágak szerint és az erdőbirtokok értéke 1900-ban	145
63. Az állam által kezelt erdők és kopár területek száma és kiterjedése, valamint birtokosaik által az állami kezelésért		68. A kincstári erdők megoszlása a főbb fanemek szerint 1900-ban	145
		69. A kincstári erdők vágásterületei és fatermése, valamint pénzügyi eredményei az 1900. évben	146
		70. A kincstári erdők kiterjedésének és értékének változása 1890-től 1900-ig	146

A M. K. R. FÖLDMŰVELÉSI ÉS ERDŐTUDOMÁNYI MINISZTER

JELENTÉS

1900. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL

1851

/1866/

I.

A M. KIR. FÖLDMIVELÉSÜGYI MINISTER
JELENTÉSE
1900. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL.

1851

1866

A M. KIR. FÖLDMIVELISÉGVI MINISZTER

JELENTÉSE

1900. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL.

1851

1866

A vezetésem alatt álló ministerium ügykörében az 1900. év folyamán kifejtett tevékenységről a következőkben van szerencsém beszámolni.

A *mezőgazdaság növénytermelési* ágának fejlesztése érdekében azonkívül, hogy az okszerű eljárások terjesztésére fordítottam gondot, a termelés előmozdítására és a kárveszélyek elhárítására szolgáló intézeteket és kísérleti állomásokat fejlesztettem, a hol pedig különösen indokolt volt, azt jobb minőségű vetőmagvak engedélyezésével, nyers anyagot feldolgozó vállalatok segélyezésével is támogattam.

A *búza* minősége tekintetében felmerült egyes panaszok folytán, ámbár szakértők véleménye szerint az eddigi tapasztalatok alapján senki sincs jogosítva a magyar búzáról kedvezőtlen állítást kockáztatni, a búza minőségének és a minőségre befolyást gyakorló tényezőknek beható tanulmányozását rendeltem el.

A vetőmagváltoztatás érdekében az állami birtokok és ujabban a gazdasági szakoktatási intézetek vetőmagul alkalmas búzát kisebb tételekben piaczi áron bocsájtanak a termelők rendelkezésére. Az elmúlt 1900. év folyamán az állami birtokokról 4.450, a gazdasági tanintézetek és földmives iskolák gazdaságaiból 1.320 métermázsra talált elhelyezést.

A *komlótermelési* ismeretek terjesztése végett szakközegem az 1900. év folyamán 21 megyében, 67 községben mintegy 200 termelő előtt, továbbá az algyógyi földmives iskolán összegyűlt 30 néptanító előtt tartott előadást. Új komlótelepítésre 4.000 drb komlódugvány ingyen osztott ki.

Komlótermésünk értékesítése 1900-ban fokozottabb támogatásra szorult a piacz kedvezőtlen viszonyai folytán. A segesvári komlótermelő szövetkezet által Segesvárott évenként rendezni szokott komlóságár céljára (a vásárcsarnok és komlóraktár bérlete, továbbá külföldi ártudósítások, valamint irodai kiadások költségeihez) ebben az évben is 1.200 korona segélyt nyújtottam.

A külföld komlótermelési és árviszonyai felől konzuli hivatalaink útján tüzetes jelentéseket szereztem be és ezekről a komlótermelőket a hírlapok útján tájékoztattam.

Minthogy a komlózületben beállott pangás folytán több termelőnek 300 métermázsát meghaladó termése eladatlanul maradt, a segesvári szövetkezet megbízottját a termelők fenmaradt komlójának eladása végett, megfelelő utiköltséggel, külföldre küldöttem.

A *lentermelési* ismeretek terjesztése végett szakközegem az 1900. év folyamán Bars, Borsod, Sáros, Szepes, Zólyom és Udvarhely megyékben 140 előadást tartott magyar, német és tót nyelven. Ezeken az előadásokon 6.295 volt a résztvevők száma. A lentermelést tárgyaló népies füzetet 3.720 példányban osztottam ki.

A jó lenvetőmag előnyeinek megismertetése végett kísérletek céljára részben ingyen, részben kedvezményes áron 20 vármegyében 32.000 kg. eredeti orosz lenvetőmag került kiosztásra, és pedig 30 korona árban 1.520 kg., 20 korona áron 9.400 kg., egészen ingyen 7.400 kg. lenvetőmag.

A támogatással Komárom megyében Nagytanyon létesített és sikerrel működő lenbeváltó és kikészítő telepen kívül Szepes vármegyében Olaszi határában szintén állami segélylyel épített lenbeváltó és kikészítő telep az 1900. évben megkezdette működését.

A *kendertermelés* előmozdítása vetőmag kiosztása, népszerű kendertermelési útmutató és áztatók létesítésének segélyezése által történt.

A mezőgazdasággal kapcsolatos iparágak közül a *mezőgazdasági szeszgyártásra* nagy jelentőségű az 1900. évi IX. t.-cz. Ezen törvényczikk módot nyújt ahhoz, hogy évenként új mezőgazdasági szeszfőzdék alakulhassanak, s az esetre, ha valamely termelési időnyre több új mezőgazdasági szeszgyár felállítása tervezetnék, mint a mennyi a rendelkezésre álló mennyiségből kontingensben részesíthető, a földművelésügyi miniszterre bizza annak meghatározását, hogy mely szeszfőzdék részesüljenek kontingensben. Kimondja ezúttal a törvény, hogy a szeszkontingens előnyeiben első sorban azon mostoha viszonyok között levő vidékek részesüljenek, melyeknél a mezőgazdasági szeszgyártás a gazdaság okszerű vitelének, s a föld termő ereje fentartásának úgyszólván nélkülözhetetlen feltételét képezi, s ezek között is előnyben részesítsenek azon kisebb gazdaságok, melyek legkevésbé képesek arra, hogy a mostoha viszonyok által teremtett nehézségeket önerjükől leküzdhessék.

Ez alapon az 1900/1901. évi termelési időszakban 10 új mezőgazdasági szeszfőzde részesült összesen 5.972 hektoliter kontingensben.

Mezőgazdasági
termények ha-
misítása.

A *mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának* tilalmazásáról szóló 1895 : XLVI. t.-cz. hatályát a belügyi és kereskedelemügyi miniszter urakkal egyetértőleg a közforgalomban levő rézgáliczra is kiterjesztetem.

Mint hogy továbbá a nem kizárólag disznózsírból készült, de étkezésre szolgáló mesterséges zsírok elterjedése folytán gondoskodnom kellett arról, hogy a fogyasztó közönség ezen zsírok természetét illetőleg megtévesztéseknek ne legyen kitéve, a mesterséges zsír, valamint a nem tisztán tejszírből készült u. n. margarin-sajtok készítését és forgalomba hozatalát ugyancsak a belügyi és kereskedelemügyi miniszter urakkal egyetértőleg a vevő közönség tájékoztatására alkalmas módon szabályoztam.

A törvény végrehajtása során összesen 95 kihágási ügy került harmadfokú elbírálás alá, s ezekből 44 a tej, 27 a vaj és margarin, 11 vető- és fűmagvak, 6 liszt és liszt-neműek, 3 olaj, 3 a takarmány és 1 a méz hamisítására. A kihágási esetekből 72 a székesfőváros területén fordult elő, 23 pedig a vidéken.

Gazdasági
egyesületek és
gazdakörök.

Az 1900. évben négy *gazdasági egyesület és kör* alapszabályai nyertek jóváhagyást, több alapszabály pedig a mutatózó kívánalmak szerint módosított; a jelenleg működő gazdasági egyesületek száma 249-re emelkedett.

Az egyesületek közvetlen támogatására 20 gazdasági egyesület, 10 mezőgazdasági bizottság és 9 más, a mezőgazdaság valamelyik ágának fejlesztésére alakult egyesület részére gazdasági kiállítás, gépversenyek stb. címén mintegy 52.000 korona segélyt engedélyeztem, mely összegben azonban nem foglaltatnak benne azon összegek, melyek az egyesületek útján egyes termelési ágazatok fejlesztésére szolgáltak.

Népies minta-
gazdaságok.

A *népies mintagazdaságok* szervezésénél szem előtt tartott elvek szerint az 1900. év folyamán 21 ily mintagazdaság létesült, s így az ország különböző részein ez év végével összesen 70 mintagazdaság létezett.

Az 1900. év folyamán létesített mintagazdaságok elhelyezése a következő: **A**bauj-Torna vármegye (Felsőczécze), **A**lsó-Fehér (Vajasd), **B**ars (Oszlány), **B**ács-Bodrog (Gombos), **B**ihar (Komádi), **B**rassó (Földvár, Hosszúfalu), **C**songrád (Szeged-Szatymáz), **G**yőr (Csanak), **H**unyad (Déva-Csángótelep), **K**rassó-Szörény (Szlagna), **L**iptó (Felsőrástok), **P**est-Pilis-Solt-Kiskun (Tök), **S**omogy (Csákány, Márkócz), **S**zatmár (Sáromagyarberkesz), **T**emes (Vadászerdő), **T**orontál (Erzsébetlak, Ószentiván, Sándoregyháza), **V**as vármegye (Musznya).

Az 1900. év folyamán létesített mintagazdaságok területe 8—30 hold között változik, az általuk elfoglalt összes terület 440 kat. hold, létesítésük kereken 30.000 korona

költséget okozott, ennél fogva egy-egyre átlag 1.400 korona esik. E mellett az előző években létesített mintagazdaságok esetről-esetre szintén részesültek támogatásban, a minnek költsége 3.500 korona volt s így a népies mintagazdaságok létesítésére és fentartására az elmúlt évben 33.500 korona fordítottatott.

Az első években létesített mintagazdaságok hatása máris észlelhető. A célszerűbb gazdálkodás és megfelelőbb eszközök alkalmazása folytán az illető mintagazdaságok termése növekedett, mi által hasonló eszközök beszerzésére, jobb vetőmagvak használatára, helyesebb gazdálkodásra ösztönzésül szolgáltak a vidék kisgazdáinak.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. végrehajtása, miután a törvény által általánosságban szabályozott részletkérdések a törvényhatósági szabályrendeletekben rendezést nyertek a múlt év folyamán, annyira haladt, hogy a közgazgatási szervezet megkapta a szükséges részletes utasításokat a törvény végrehajtásával összefüggő összes teendők tekintetében.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény végrehajtása.

A vármegyei mezőgazdasági bizottság szervezéséről, az állattenyésztésről, a pásztorokról és legeltetésről, a birtokhatárok megjelöléséről szóló szabályrendeletek, igen kevés kivétellel, az ország egész területén megalkottattak, hatályba léptek s a végrehajtás munkája, szakközegeim közrehatásával, mindenütt megindult.

A legtöbb nehézséggel a faiskolákról és fásításokról szóló szabályrendeletek megalkotása és tárgyalása járt.

Bár, a törvényhatóságnak munkáját megkönnyítendő, az 1898. év folyamán, szakférfiak és a gyakorlati közigazgatás kiváló munkásainak közreműködésével szerkesztett szabályrendeleti mintát bocsátottam a törvényhatóságok rendelkezésére, a viszonyok eltérő voltában rejlő nehézségeket teljesen eloszlatni csak helyenkint sikerült, s a szóban levő szabályrendeletek 32 vármegyében még a múlt évben sem voltak életbeléptethetők.

A faiskolákról és fásításokról igen sok törvényhatóságnak az 1894 : XII. t.-czikk életbelépte előtt is volt szabályrendelete. Ezen szabályrendeletek alapján azonban aránylag nagyon kevés gyakorlati eredményt lehetett elérni, mert hiányzottak belőlük a gyakorlati végrehajtást biztosító intézkedések és útmutatások.

Az új szabályrendeletek megalkotásánál a fősúlyt arra fektetem, hogy a községi faiskolák kezelése a járási mezőgazdasági bizottságok felügyelete alatt és közrehatásával megállapított üzemterv szerint történjék, a befásítás munkálatai a törvényhatóság első tisztviselője által az illetékes állami szakközegek közrehatásával kidolgozott fásítási tervben nyerjenek részletes és határozott szabályozást, végül, hogy úgy a faiskolák, mint a közúti fásítások, a kellő előképzettséggel bíró tanítókból válogatott járási faiskolafelügyelők szakszerű gondozása alá helyeztessenek. A szóban levő szabályrendeleteknek ezen irányelvek alapján való megalkotásával s a helyi viszonyok gondos figyelembevételével, bár hosszabb idő alatt, de tervszerű, folytonos munkával eredményesen megoldani vélem azon nehéz feladatokat, melyeket a faiskolákról és fásításokról szóló rendelkezések szabtak elem.

Az 1894 : XII. t.-czikknek az állattenyésztés fejlesztésére vonatkozó határozmányai végrehajtásáról részletesen jelentésem másik részében számolok be. E helyen csupán azt említem meg, hogy a köztenyésztésre szolgáló apaállatok vizsgálatával foglalkozó járási mezőgazdasági bizottságok működése hathatós támogatást nyert az 1900. évi XVII. t.-czikk alapján létesített állami állatorvosi szervezetben.

Ezen bizottságokat minden egyes esetben, a hol gazdasági szakkérdés került, az 1894 : XII. t.-cz. végrehajtásával kapcsolatosan, a közigazgatási hatóságok elé, igénybevettem s odahatni igyekeztem, hogy a szóban levő ügyek elintézésénél a helyi viszonyok és a gazdasági szempontok kellőleg érvényesüljenek. Mezőrendőri osztályom a múlt évben is folytatta az 1894 : XII. t.-czikk végrehajtásának helyszíni ellenőrzését. Különösen a legeltetés és mezei utak használata körül fölmerült nehezebb vitás kérdésekben hely-

színi eljárást foganatosított és ennek folytán számos, az érdekelletétek kiélesedése folytán bonyolulttá vált ügy, az összes érdekeltek megnyugvására békés megoldást nyert.

A mezei rendőri kihágások száma átmenetileg még a múlt évben is emelkedést mutatott.

A mezőrendőri pénzbüntetésekben a múlt évben 59.698 korona 50 fillér, vagyis az 1899. évhez képest 2.500 korona 21 fillérrel több folyt be.

Megjegyzem még, hogy, tekintettel arra, miszerint a törvény szelleme kellőleg nem hathatta még át a lakosságot és a közigazgatási ügymenetet, kormányzati főfelügyeleti jogomat az ítélkezésre hatályosan gyakoroltam és minden elem terjesztett panaszt vagy kérelmet megvizsgáltam és a mennyiben arra törvényes alap, továbbá anyagi igazság szempontjából szükség volt, orvosoltam is.

Szövetkezeti
ügy.

A *szövetkezeti* ügyet a gazdasági üzem minden terén előmozdítani igyekeztem, hogy a kistermelők a nagy tőke előnyeiben részesüljenek.

A *hitelszövetkezeteknek* általában csupán arra lévén szükségük, hogy méltányos hiteligenyeik kielégítést nyerjenek, arról az 1898:XXIII. t.-cz. értelmében alakult Országos Központi Hitelszövetkezet gondoskodik; egyéb segélyezésre csak kivételes esetekben van szükség. Ily kivételes segélyezés szüksége merült fel némely oly hitelszövetkezetnél, mely tagjainak tetemes részét a munkások köréből toborozván, a különben is csekély összegű üzletrészek oly lassan és oly kis részletekben folynak be, hogy a szövetkezet nem képes első berendezésének költségét előteremteni. Ily esetekben ezeket a szövetkezeteket első felszerelésük beszerzésében néhány száz korona adományozásával támogattam.

Hazánk északkeleti részében a hegyvidéki lakosság helyzetének javítására a szövetkezeteket tartván a leghathatósabb eszközök egyikének, ott nemcsak hogy a lakosságnak hitelszövetkezetek alakítását ajánlottam, hanem példaadás kedvéért és a szövetkezetek hitelképességének emelése végett a földművelésügyi tárca részéről is minden alakuló ily szövetkezetnél üzletrészeket jegyeztem; a legtöbb szövetkezetnél pedig néhány ezer koronára rugó kamatmentes betétet is elhelyeztem.

A hegyvidéki lakosság élénk érdeklődést tanusítván a szövetkezetek iránt, a hitelszövetkezeteket később áruraktárakkal szereltem fel, hol a földműves nép bolti szükségleteit jutányosan beszerezheti. Mind az áruraktárakat, mind pedig az önállóan alakult *fogyasztó* szövetkezeteket szükség esetén külön segélylyel is elláttam.

Azonkívül a fogyasztó szövetkezetek terjesztése érdekében a magyar gazdaszövetség »Hangya« nevű szövetkezetét is segélyeztem.

A gazdasági termékek jobb értékesítése céljából nagy figyelmet fordítottam a tej, tojás és bor *értékesítő szövetkezetek* terjesztésére, melyekről az illető termelési ágazatok ismertetésénél bővebben megemlékeztem. A lefolyt évben még egy szövetkezeti formát karoltam fel: a gabona értékesítő szövetkezetet.

Ily szövetkezetek alakulását az Országos Központi Hitelszövetkezet közreműködésével egyelőre csak oly helyeken mozdítom elő, a hol tulnyomólag kigazdák veszik igénybe és a hol a szövetkezet sikeres működéséhez szükséges hitel a központi hitelszövetkezet révén rendelkezésre áll. Ezeket a szövetkezeti magtár befogadó képessége arányában a befektetési költségnek egy részével segélyezem. A lefolyt évben három ily gabona-értékesítő szövetkezet alakult, úgymint: Tolnászántón, Erdőszentgyörgyön és Mezőberényben, a két első az ottani községi hitelszövetkezet keretében, az utóbbi önállóan, de valamennyi az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékében.

Ezenkívül a lefolyt évben is 10.000 koronával segélyeztem a »Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezetet«.

Hogy a szövetkezeti elvet a *kárbiztosítás terén* is meghonosítsuk, közreműködtem a Gazdák Biztosító Szövetkezetének megalakításához szükséges üzletrészek gyűjtésében.

Magam is a pénzügyminister ural egyetértőleg 400.000 korona értékű üzletrészt jegyeztem az országos közgazdasági alaplól.

Az 1899. évi XXX. t.-cz. 4. §-a második bekezdésében foglalt rendelkezés értelmében megalkotandó új vámtarifa előkészítési munkálatai, különösen a mező- és erdőgazdasági vonatkozású cikkek tekintetében megindítottak. Az összes érdekelt szaktestületek, gazdasági egyletek stb. véleményei bekértek és feldolgoztattak, illetőleg az új vámtarifa megfelelő részének tervezete elkészítettet.

Vámügy.

A mezőgazdasági statisztikai szolgálat fejlesztésére különös súlyt helyeztem.

Mezőgazdasági
statisztika.

Ezt a tevékenységet főképp az ország gazdasági állapotának megfigyelése, a termékek gyűjtése és összeállítására vette igénybe.

Hazánk ügybuzgó gazdái közül önkéntes jelentkezés útján éveken át összeválogatott jeles tudósítói kar, melynek száma már közel 1.200, szorgalmasan ellátott a gazdasági munkákról, a vetések állásáról és a termésbecslésről gyűjtött szakszerű adatokkal; ezeket összesítve és röviden feldolgozva félhavasokint, a nyári időszakban tíz naponként a hírlapokban közzétettem.

A gazdasági tudósítókat az ebben a szolgálati ágban követett irányelvek felőli tájékozás céljából évenként »Utmutató«-val látom el. Ezt a könyvecskét nem csak a gazdasági viszonyok helyes szemléléséhez szükséges útmutatásokkal, hanem az egész mezőgazdasági közigazgatásról szóló tájékoztatással is a lefolyt évben ismételt kibővíttem.

Összegyűjtöttem továbbá a mezőgazdasági munkabérekre vonatkozó adatokat és az év zártával feldolgozva, a folyó évben egy kötetben közzétettem.

Ez a statisztikai munka már nyolcz év óta folyván, azt mutatja, hogy a gazdasági munkabérek hazánkban országszerte lassú, de fokozatos emelkedésre hajlandók.

Ausztriával fennforgó gazdasági viszonyaink rendezése alkalmával megállapodás jött létre arra nézve is, hogy külföldön székelő konzuli hivatalaink az ottani gazdasági állapotról szóló időszakos jelentéseiket most már hozzám is közvetlenül beküldjék. Feldolgozásukról és a gazdáinkat érdeklő közlemények közzétételéről gondoskodtam.

A gabonatermelésben számot tevő összes országok vetéseinek állásáról és terméseredményéről ekkép összegyűjtött adatok alapján minden év augusztus hó végén közlésem a világ gabonaterméséről szóló jelentésemet, mely — jöllehet az ebbeli összes jelentések közül elsőnek jelenik meg — adatainak és feldolgozásának helyességével mindig helyt állónak bizonyult.

A lefolyt évben fejeztem be az 1895 : VIII. törvényczikkben elrendelt mezőgazdasági statisztikai összeírás eredményének feldolgozását. E gazdag anyag végeredményeiről és az agrárpolitikában irányadó tanulságokról a statisztikai összeírás V. kötetében számoltam be. Ez a kötet feltünteti az ország gazdasági területét művelési ágak és terménynemek szerint, az élő és holt fölszerelést, az állatállomány becsértékét, a fejesi eredményeket, a birtokok belterjességét, a bérleti és a tulajdon gazdálkodás terjedelmét, a birtokok nagyság szerinti megoszlását és a kötött forgalmú birtokokat. A vetés-területek adatait a központi statisztikai hivatal az 1899/1900. évben a községi előljáróságoktól gyűjtött adatokkal helyesbítette. E felvételből kitűnt, hogy 1895. óta valamennyi fontosabb terményünk vetésterülete növekedett, főleg a legelő és ugar rovására, más szóval mezőgazdaságunk intenzívebb lett.

A mezőgazdasági statisztikai szolgálat további fejlesztése érdekében az év végén szaktanácskozmányt tartottam, mely azt az óhajást fejezte ki, hogy :

1. a vetési területeket három évenként a községi előljáróságoktól gyűjtött adatok alapján újból állapítsuk meg, az időközi nagyobb változásokat a gazdasági tudósítók jelentsék be ;
2. a külföldi, valamint a belföldi fontosabb gabona piacok árhullámzásairól a gazdaközönséget tájékoztassuk ;
3. a kereslet és kínálat viszonyaira legnagyobb befolyást gyakorló ellenőrizhető gabona-készletek nyilvántartásáról és kellő publicálásáról gondoskodjunk.

E kívánalmak teljesítése gazdaközönségünknek figyelemre méltó érdeke lévén, megvalósításukról gondoskodni szándékozom.

Az osztrák kormányval létrejött megállapodás alapján a mezőgazdasági tekintetben fontosabb államok területére szaktudósítókat küldöttem ki.

Külföldi
szaktudósítások.

Ezeknek a *külföldi szaktudósítóknak* feladatuk az, hogy a külföld mezőgazdasági viszonyait és intézményeit — különösen kiviteli érdekeink szempontjából — tanulmányozzák és pedig úgy a gyakorlati földművelés technikai kérdéseiben, mint a közgazdasági politika terén.

Egyelőre öt külföldi szaktudósítót alkalmaztam London, Berlin, Washington, Bukarest és Szt.-Pétervár székhelyyel.

A lefolyt évben a szaktudósítók részben rendes havi jelentéseikben közölték tapasztalataikat, részben pedig fontosabb kérdésekről egyes speciális tanulmányokban számoltak be. Gondoskodtam, hogy ezen jelentések közérdekű részei publikáltassanak, illetve alkalmas módon az érdekelt körök rendelkezésére bocsáttassanak.

Szőlő- és bor-
termelés és
phylloxera-ügy.

A *szőlőművelés* ügye Magyarországon — gazdaságpolitikai vonatkozásaiban — úgy szólnán nemcsak egészen a phylloxeravész ellen való küzdelemmé tömörül, hanem azzal jóformán teljesen azonosul. Az ezen a téren kifejtett állami tevékenység ehhez képest, az 1900. évben is, a phylloxera által elpusztított szőlők helyreállítása műveletében összpontosult és főleg a szőlők felújításának előmozdításáról szóló 1896 : V. t.-cz. végrehajtására irányult. Ez a törvény első részében arra utasítja a földművelésügyi ministert, hogy

1. a felújításhoz szükséges szőlővesszőknek és szőlőoltványoknak nagy mennyiségben való termelését és jutányos áron való kiszolgáltatását biztosító intézkedéseket tegyen;

2. az új irányú szőlőművelés ismereteinek népszerű terjesztése végett rendszeres tanfolyamokat szervezzen;

3. a székesfőváros határában, vagy közelében a szőlőművelés czéljaira szolgáló központi kísérleti állomást szervezzen és kísérleti telepet, esetleg telepeket rendezzen be;

4. a felújított szőlők vidékein mozdítsa elő a pinczeegyletek felállítását.

A fenti 1. pont alatti követelménynek, miként ezt korábbi jelentéseimben már előadtam, akként szándékoztam eleget tenni, hogy a szőlővesszők és szőlőoltványok nagy mennyiségekben való termelése eszméjének a társadalmi tényezőket és magánvállalkozókat igyekeztem állami támogatás nyújtásával és megfelelően megállapított jutalmazási rendszer alkalmazásával megnyerni. Ez a törekvésem azonban nem vezetett kellő eredményre, mert keletkeztek ugyan vállalati telepek szőlőoltványok termelésére, de üzemét a legtöbbje már három év múlva megszüntette. Ennek a magyarázata abban van, hogy a szőlőoltványok termelése csak akkor nyereséges vállalat, ha a vállalkozó az oltványokat viszonylag nagy áron értékesítheti, oly áron, a melyet a szőlőültető gazda nem tud, vagy nem hajlandó megadni. Így, minthogy az ily vállalati telepek fennállásának feltétele, t. i. a szőlőoltványok nagy áron való értékesítése, nem volt összeegyeztethető azzal a másik követelménnyel, a melynek teljesítését a törvény szintén rendeli, t. i. hogy a szőlőművelők olcsó áron juthassanak a szőlőoltványokhoz, ezen érdekkellentétnek egymásra való hatásából természetesen a kisebb érdeknek — a vállalkozók érdekének — kellett háttérbe szorulnia s a nagyobb érdek, — a szőlőművelők érdeke — nyomult előtérbe.

Ez a helyzet a természetszerű fejlődés fonalán az állami termelés rendszeréhez vezetett át, mert csak az állam képes arra, hogy az elpusztult szőlők felújításához szükséges amerikai fajtájú szőlővesszőket és szőlőoltványokat minden nyereség nélkül, önköltségen, sőt — ha kell — némi veszteség viselésével is szolgáltatassa a szőlőbirtokosoknak, s hogy, mert a nyereségre való törekvés teljesen hiányzik, csak feltétlenül jó és megbízható anyagot szolgáltatasson, a mi a magánvállalkozóknál nem volt mindig elérhető.

Az amerikai fajtájú szőlővessző-szaporító anyatelepek létesítése s szőlőoltványok készítésének előmozdítása tárgyában 60.900/1896. sz. alatt kibocsátott hirdetés alapján létesített 471 kat. hold 1.280 □-öl kiterjedésű 27 vállalati telepből az 1900. év végén már

csak 10 telep állott fenn, illetőleg ennyi foglalkozott mintegy 200 kat. hold kiterjedésű területen kizárólag szőlővesszők és szőlőoltványok előállításával. A többi területet az illető vállalkozók részben termőszőlők alakítására, részben más művelésre fordították.

A phylloxera által elpusztított hegyvidéki kötött talajú szőlők megújítása úgy mint az előző években, az 1900. évben is, főként az amerikai szőlőfajtákon készült szőlőoltványokkal foganatosított. Erre való tekintettel és mivel az a szándékom, hogy a szőlőoltványoknak nagy mennyiségekben való termelését a társadalmi tevékenységnek s a magánvállalkozásnak engedjem át, kielégítő eredményre nem vezetett, intézkedéseket kellett tennem az iránt, hogy a szőlőoltványoknak megfelelő mennyiségben való előállítására az ország minden jelentékenyebb borvidékén felállított állami amerikai szőlőtelepek rendeztessenek be. Ennek folytán az állami telepeken, a melyeknek száma 46, kiterjedése pedig 1.760 k. hold, a fajtisza és fajtaazonos amerikai szőlővesszők termelése mellett megkezdett csaknem kivétel nélkül mindenütt a szőlőoltványok nagyban való előállítása is, — s a 612 k. hold szőlőoltvány-iskolákban az 1901. év tavaszán már 12,000.000 fásoltvány iskoláztatott el.

Az állami telepek 1900. évi terméseredménye, s szőlővessző- és szőlőoltvány-forgalma a következő volt:

I. Rendelkezésre állott:

amerikai szőlővessző	29,060.276
európai szőlővessző	6,318.967
szőlőoltvány	1,298.084
Összesen	36,677.327

II. Kiosztott:

amerikai szőlővessző	14,214.252
európai szőlővessző	1,315.622
szőlőoltvány	1,189.458
Összesen	16,719.332

III. A telepek céljaira: oltványkészítésre, iskolázásra stb. felhasználtott:

amerikai szőlővessző	14,846.024
európai szőlővessző	5,003.345
szőlőoltvány	108.626
Összesen	19,957.995

A szőlővesszőknek és szőlőoltványoknak az állami telepekről való kiosztásánál kiváló gondoskodásom tárgyát képezte, hogy a forgalomban levő rossz amerikai szőlőfajták és különösen a rossz oltványok a használatból teljesen kiszoruljanak. E végből oly vidékeken, a hol tudomásommal a szőlőbirtokosok rossz amerikai fajtákat telepítenek, a szegény sorsú kisgazdáknak ingyen, vagy 20—90⁰/₀-al mérsékelt áron bocsátottam a jó fajtájú fajtisza szőlővesszőt rendelkezésre; az oltványokat pedig a legnagyobb szigorral és gondossággal akként válogattam meg, hogy még az olyanokat is kiselejteztetem a teljes árban eladandó oltványok közül, a melyek az 1896. évi 60.900. szám alatt kibocsátott szőlővessző- és szőlőoltványüzleti szokásoknak egészben véve megfelelnek ugyan, de esetleg némi csekély, figyelembe alig vehető, mondhatni csak szépséghibában szenvednek. Az ekként kiselejteztett, de még teljes megnyugvással használható szőlőoltványokat legtöbbszörre ingyen vagy nagyon (90⁰/₀-al) mérsékelt áron szolgáltatottam ki szegény sorsú kisgazdáknak s a szerényebb javadalmazású lelkészek, vagy tanítók hasznélvezetében levő egyházi vagy községi tulajdont képező szőlőterületek beültetésére. Ily módon az 1900. évben 6,887.842 sima és 386.505 gyökeres amerikai, 635.330 sima és 226.048 gyökeres európai szőlővesszőt s 667.770 gyökeresfás- és 10.741 sima zöldoltványt osztottam ki mintegy 150.000 K. értékű kedvezmény engedélyezésével.

Ezen intézkedésemnek különleges indoka az is volt, hogy ezzel a lehetőségig leszorítsam az érvényesülés teréről azokat az irreális szőlővessző- és oltványtermelőket, a

kik mindenféle megbízhatlan, rossz anyagot — számos vidéken házalva — kínálnak és adnak el a hiszékeny és kellően még nem tájékozott kis szőlősgazdáknak.

Igyekeztem a szőlősgazdákat az ily rossz anyag vásárlásától s az ebből származó károsodástól azzal is megóvni, hogy a szőlővesszőforgalom idejében az összes hatóságokhoz, gazdasági egyesületekhez, gazdakörökhöz stb. intézett s más megfelelő módon is a nyilvánosságnak átadott körirat útján figyelmeztettem a szőlősgazdákat, hogy házalók, vagy nem megbízható termelők által kínált szőlővesszők vagy szőlőoltványok megvételétől óvakodjanak. Ha pedig a vásárlandó anyag minőségére nézve kételyeik volnának, forduljanak tanácsért és támogatásért a szőlészeti és borászati felügyelőkhöz, a kiket utasítottam, hogy a tanácsaikra vagy közreműködésükre szorult szőlősgazdáknak, valahányszor rossz anyag forgalomba hozataláról értesülnek, felszólítás nélkül is támogatásukra legyenek.

Egyelőre be kellett érnem ezzel az intézkedéssel, de foglalkozom azzal a kérdéssel, hogy miként lehetne a szőlősgazdákat intézményszerűen megóvni attól, hogy rossz fajtájú szőlővesszőket vagy rossz oltványokat ne vegyenek, illetőleg gondoskodni arról, hogy rossz anyag forgalomba hozatalának eleje vétessék.

Azon további követelménynek, a melyet a fenti 2. pontban jeleztem, ötféle módon és úton igyekszem eleget tenni, még pedig:

a) népszerű tanfolyamok tartása által tetszésszerű számban megjelenő szőlőművesek számára.

Ezek a tanfolyamok vagy télen — a mezőgazdasági munkák szünetelése idején — tartatnak meg, a mikor a kerületi szőlészeti és borászati felügyelő valamely községben megjelenik és 4—5 napon át magyarázza és demonstrálja az összegyűlt szőlőműveseknek különösen azokat a szőlőművelési kérdéseket és eljárásokat, a melyek az illető vidékre nézve kiválóbban fontosak; vagy tartatnak ezek a tanfolyamok a tenyészeti időszak alatt minden fontosabb szőlőművelési munka idején akként, hogy a kerületi szőlészeti és borászati felügyelő a szőlőben magyarázza és mutatja is meg gyakorlatilag, hogy az illető munkát miként kell végezni s ebbe az érdeklődő szőlőműveseket be is gyakorolja.

Noha tagadhatlan, hogy ezeknek a tanfolyamoknak is van üdvös hatásuk, mert a szőlőművelés ismeretét általánosságban terjesztik és népszerűsítik, ezek megtartásától sajátképen mégsem lehet méltán egyebet várni, mint az érdeklődés felébresztését, vagy ébren tartását. Ezen hivatásuknak azonban meg is felelnek, mert a míg pl. az 1890—1895. években évenként 15.000—18.000 szőlőműves vett a tanfolyamokban részt, addig az 1896—1900. években jelentékeny emelkedés mutatkozik úgy, hogy az 1899-ben megtartott 735 tanfolyamnak 29.569, az 1900-ban tartott 992 tanfolyamnak pedig 45.327 résztvevője volt.

Az időszaki tanfolyamok iránti érdeklődés ezen tetemes emelkedésének oka főleg abban rejlik, hogy a szőlőbirtokosok körében az utóbbi időben fellépett, illetőleg helyenként a szokottnál nagyobb mértékben észlelt szőlőbetegségek és káros rovarok (lisztharmat, szőlőmoly, szőlőiloncza stb.) ellen való védekezés módjainak elsajátítása iránt nagyobb érdeklődés mutatkozott.

Az időszaki tanfolyamok magasabb fokú fejlődést érnek el:

b) azon 9—10 hónapos tanfolyamokban, a melyek az állami szőlőtelepeken abból a célból szerveztetnek, hogy szőlőmunkások a szőlőművelés minden munkájában gyakorlatilag, de rendszeresen annyira képeztessenek ki, hogy egy kisebb szőlőt — esetleg vezetés nélkül is — kifogástalanul megművelni, a szükséghez képest kezelni is képesek legyenek.

Ezen tanfolyamokra minden állami telepen annyi szőlőmunkás vétetik fel, a hány az illető telep megművelésére szükséges. A tanfolyam végeztével ezek a munkások mint gyakorlatilag teljesen kiképzett szőlőművelők kerülnek ki a telepekről és terjesztik tovább a mai szőlőműveléshez szükséges gyakorlati ismereteket.

c) Annak tudatában, hogy a néptanítók működése mily üdvös hatást gyakorolhat gazdasági téren is a népre, évről-évre megtartatom az ezek számára a vinczellériskoláknál

szervezett négy hétre terjedő tanfolyamokat is. Az 1900. évben tartott tizenhárom ilyen tanfolyamban 160 néptanító vett részt, a kik a négy hét tartamára egyenkint 120 K. általányban részesültek.

d) A szőlőművelés gyakorlati ismereteinek terjesztése céljából népszerű modorban írt szakkönyveket, útmutatásokat és vezérfonalakat bocsátok az érdekeltek rendelkezésére. Így, az »Útmutatás a szőlőművelésre« című kézikönyv már 40.000 példányban forog közkezen, s az 1900. évben 20.000 példányban nyomattam ki és bocsátottam az érdekelt szőlőbirtokosok rendelkezésére a »Homoki szőlőművelés« című kézikönyvet is.

e) A szőlőművelés szakismereteinek rendszeres, oktatósszerű ápolására az ezen gazdasági ágazattal foglalkozó tanintézetek, a vinczellériskolák s a felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam vannak hivatva.

A vinczellériskolákban, a melyeknek számát az elmúlt évben a kecskeméti vinczellériskola megnyitásával 7-ről 8-ra emeltem, az 1900. évben 208 tanuló részesült rendszeres oktatásban.

A felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam hallgatóinak száma — ezen intézmény természeténél és hivatásánál fogva — nem emelkedhetik túl 18—20-on; ennél tehát csak az intenzív fejlesztésre kell szorítkoznom.

A fenti 3. pont szerint kötelességemmé tett feladatra nézve jelenthetem, hogy a létesíteni rendelt intézmény a Központi Szőlészeti Kísérleti Állomás és Ampelologiai Intézet kereteiben szervezve és működésben van. Ezen a szőlőművelés jövőjére nézve nagy horderejű intézmény teljes kifejllesztése azonban még hosszú időt fog igényelni. Hisz jóformán még nevelni kell az alkalmas szakértőket az ezen intézet működési körébe tartozó feladatok terén való sikeres munkálkodásra.

Hogy ez az intézet céljának és hivatásának megfelelően működhessék, mindenekelőtt a szükséges laboratóriumokat kell megépíteni és berendezni. Erre a célra a székesfőváros Duna jobbparti részében, a Törökvészdülőben megvettem egy 11.683 □ öl térfogatú területet 119.259 K-ért. Elkészítettem az intézet épületeinek terveit és mihelyt némely, az építkezésre nézve még függőben levő kérdés megoldatik, megkezdem az építkezést.

Addig is az intézet annyira, a mennyire ezt az ideiglenes elhelyezés engedi, bérhelyiségekben munkálkodik és máris figyelemre méltó tevékenységet fejtett ki, ú. m. vizsgált az utolsó két évben szőlőbetegséget több száz esetben; növénykórtani tanulmányokat ejtett meg többféle, eddig még sehol meg nem figyelt szőlőbetegségre nézve; rendszeres növényélettani tanulmány tárgyává tette a szőlő zöld-oltását s hasonlóan tanulmányozza jelenben a szőlő fás-oltását, mint oly élettani folyamatokat, a melyekkel eddig így, ily behatóan és ily irányban még sehol sem foglalkoztak.

A szőlő zöld-oltásának vizsgálatáról s ennek eredményéről szóló tanulmányt, mint ezen állomás kísérletügyi közleményeinek első füzetét, ki is adtam s az mindenütt a külföldön, sőt a szőlőművelés terén legelőhaladottabb országban, Franciaországban is, nemcsak osztatlan elismeréssel fogadtatott, hanem valósággal feltűnést keltett.

A fenti 4. pontban említett pinczeegyletek, illetőleg szövetkezetek létesítésére vonatkozó feladat az, a melynek megoldása viszonylag lassabban halad. Ennek az oka az, hogy az ily társadalomgazdasági alakulatok létrejöttéhez a kormány csak az impulzust adhatja meg, az eleven erőt, az életet a kiszabott keretbe azonban csak maga a társadalom öntheti bele.

A helyes pinczekezelést a szőlőtermelők egyenkint — mivel az egyes termelő ereje és vagyoni képessége erre elégtelen — csak kivételes esetekben alkalmazhatják s így az a becses termék, a melyet Magyarország a boraiban bir, nem juthat kellően érvényre. Ezért csak a termelők társulása útján lehet célzt érni s ehhez képest oda törekszem, hogy a termelőket a szövetkezetek alakítása eszméjének nyerjem meg.

Ennek előmozdítása végett kiadtam egy füzetet, a melyben a szőlőtermelőket nép-

szerű modorban felvilágosítom a szövetkezetek alakításának előnyeiről, kiadtam továbbá egy alapszabálymintát a pinczeszövetkezetek alakítására, kieszközöltem a pénzügyminister úr hozzájárulásával, hogy az alakuló pinczeszövetkezetek az Országos Központi Hitelszövetkezet kötelékébe felvétessenek, hogy ekként a birtokos a szövetkezeti kezelés alatt álló boraira — azok értékesítéséig — előleget nyerhessen. Előadásokat tartatok a pinczeszövetkezetek hasznosságáról, agitatorius működést fejték ki a szőlészeti és borászati felügyelők útján az eszme érdekében. Végül kiadtam egy útmutatást a must és bor okszerű kezelésére. Mindennek ellenére eddig — leszámítva három-négy kisebb szövetkezet megalakulását — egészben és lényegében nem értem el többet, mint csak azt, hogy sikerült a közöny jegét megtörni s érdeklődést ébreszteni az e téren való szövetkezés eszméje iránt.

Ujabbán azt tervezem, hogy vándorpinczemestereket alkalmazzak oly célból, hogy ezek felkutatván a termelőknél lévő borokat, azok helyes kezelésére a termelőknek, a szükséges eljárások demonstrálásával, gyakorlati útmutatást adjanak. Tervezem továbbá a mai Országos Központi Mintapincze átalakításával, egy nagy központi pinczeszövetkezet létesítését, a szükséghez képest nagyobb mérvű állami támogatás nyújtásával is, különösen arra a célra, hogy ezen szövetkezet a magyar borok külföldre való kivitelének útját egyenesse s külföldi piacokat szerezzen.

Mindezekkel az intézkedésekkel elérni reménylem azt, hogy Magyarország borainak kezelése és értékesítése arra a fokra fog fejlődni, a mely az ország ezen terményét megilleti.

A törvény II. fejezete szerint szolgáltatható szőlőfelujítási kölcsönökre nézve, a melyek adását szerződésileg a Magyar Agrár- és Járadékbank vállalta el, megemlítem, hogy az 1901. évi ápril hó 1-ig 6.609 félnek 13.156 k. hold szőlő felujítására 24,566.050 korona kölcsönt engedélyeztetett. Ezekből a kölcsönökből:

12°/_o a 800 □-öl vagy ennél kisebb szőlőterületek felujítására, tehát a szó szoros értelmében legkisebb szőlőművesek által vétetett igénybe,

75°/_o pedig a 800 □-ölnél nagyobb, de 4 holdat túl nem haladó szőlőterületekre esik s csak

13°/_o-a a kölcsönöknek olyan, a mely 4 holdnál nagyobb szőlőterületek felujítására fordítatott, vagyis az összes kölcsönök 87°/_o-a a legkisebb és a kis embereknek jutott.

Előtérbe helyeztem jelentésemben az 1896 : V. t.-cz. végrehajtása terén kifejtett működés ecsetelését. Hogy azonban jelentésem a szőlőművelés állapotáról teljes legyen, azt még az alább következő adatokkal egészítem ki.

Magyarország eredeti szőlőterülete, a *phylloxera*vész fellépte előtt, 5.770 község határában 622.488 kat. hold volt. A *phylloxera*vész az 1899. év végeig 3.043 községben, vagyis a szőlőműveléssel foglalkozó községek 52°/_o-ában lépett fel. Az 1900. évben 69 községben állapított meg a vész fellépte hivatalosan s ezekkel a *phylloxera* által megfertőzött községek száma 3.112-re, vagyis a szőlőműveléssel foglalkozó összes községek 54°/_o-ára emelkedett.

Az elpusztult terület a szakközegeim útján gyűjtött statisztikai adatok szerint az 1899. év végén 395.000 kat. hold, vagyis a kataszteri felmérés szerint szőlőművelésre használt 622.488 kat. hold kiterjedésű területnek 63°/_o-a volt. Az 1900. évben ugyancsak a szakközegeim útján gyűjtött adatok szerint 14.391 kat. hold kiterjedésű szőlőültetvény pusztult el, a mivel a kipusztult területek kiterjedése 409.391 kat. holdra, vagyis a *phylloxera* fellépte előtti szőlőterület 65°/_o-ára emelkedett. Az eredeti szőlőültetvényekből tehát az 1900. év végén csak 213.097 kat. hold állott fenn. Ebből azonban mintegy 78.000 kat. hold (36°/_o) a *phylloxera* terjedésének ellenálló (immunis) homoktalajú szőlő volt. Kerek számban tehát 135.000 kat. hold az a régi kötött talajú szőlő, a mit a *phylloxera* még meg támadhat és elpusztíthat. Ha a *phylloxera* által már elpusztított szőlők térfogatát (409.391 k. holdat) ezzel a szőlőterülettel hasonlítjuk össze, arra az eredményre jutunk, hogy a *phylloxera* a kötött talajon levő szőlőknek már több mint háromnegyed részét (75°/_o-át)

pusztította el. Ezzel szemben azonban ugyancsak a kataszteri felmérés óta részint a kipusztult régi szőlők helyén, részint másnemű művelésre használt területeken 160.422 kat. hold új szőlő létesített, a mi az ugyanazon idő alatt elpusztult terület 39·1⁰/₀-ának felel meg. Az ekként felújított s illetőleg újonnan ültetett szőlőkből azonban 69.477 kat. hold, vagyis az újonnan és újra ültetett szőlőknek 43·3⁰/₀-a immunis homoktalajú területen létesített új szőlőkre esik. A tulajdonképen felújított, vagyis a phylloxera által elpusztított régi szőlők helyén létesített új szőlők kiterjedése tehát 90.945 kat. hold, a mi a phylloxera által elpusztított 409.391 kat. hold régi szőlő 22·2⁰/₀-ának felel meg.

Meg kell itt említenem, hogy a fennebbiek szerint még termőképes állapotban levő 135.000 kat. hold kötött talajú régi szőlő legnagyobb részét már szintén meg van támadva a phylloxera által s részben szénkénegezéssel tartatik fen. A szénkénegezéssel fentartott szőlők kiterjedése az 1899. évben mintegy 16.000 kat. hold volt. Ez azonban nem mind régi szőlő, mert újabb időben különösen egyre nagyobb tért kezd hódítani az elpusztult szőlőknek hazai szőlőfajtákkal szénkénegezésre való beültetése is a mi a szénkénegezésre alkalmas, főleg olyan talajokon, melyek nagyobb mésztartalmuk miatt amerikai alanyokon készült oltványokkal való felújításra nem alkalmasak, nemcsak ajánlható, de kívánatos is. A szénkénegezéssel fentartott s e végből újra ültetett szőlők kiterjedése az 1900. évben 16.000-ról 21.000 kat. holdra, tehát mintegy 5.000 kat. holddal szaporodott.

A szénkénege Magyarországon úgy, mint az előző években, az 1900. évben is, egyedül a zalatnai állami gyárban állítatott elő. Ennek a gyárnak a mai termelési képessége 20.000 q. és további 4.000 q. termelési képességre való kibővítése folyamatban van.

A szénkénege-fogyasztás az 1899. évben 13.379 métermázsa, az 1900. évben pedig 18.017 métermázsa volt, a miből a zalatnai gyár 1899-ben 7.757 métermázsat, 1900-ban pedig 12.811 métermázsat szállított; 5.592 métermázsa szénkéneget tehát külföldről, Franciaországból, kellett behozatnom az 1900. évben is.

Oly célból, hogy a szénkénege beszerzését az ország minden jelentékenyebb borvidékén megkönnyítsem és illetőleg a beszerzési forrásokat az érdekelt szőlőbirtokosok részére még könnyebben hozzáférhetőkké tegyem, az 1900. évben 9 új szénkénegraktárt állítottam fel, még pedig: Ádánd, Lovasberény, Mohács, Somlyóvásárhely községekben, s Szentendre, Torda, Modor és Sátoraljaújhely r. t. és Zombor thj. városokban.

Az 1900. évben ennél fogva 3 állami és 42 bizományi, együtt 45 szénkénegraktárban állott a szénkénege az érdekelt szőlőbirtokosok rendelkezésére. A szénkénege kiszolgáltatásánál az állam minden métermázsa szénkéneggel, mintegy 10 K. értékű támogatást ad a szőlőbirtokosnak, a mi úgy alakul, hogy a földművelésügyi tárca a szénkéneget nagyobb, (1900-ban 32 K. métermázsankénti) árban veszi át a gyártól és 30 K.-ért szolgáltatja ki a szőlőbirtokosoknak, továbbá, hogy a szénkénegek a raktárakba s az üres hordóknak a zalatnai gyárba való visszaszállítási költségét — a szénkéneget igénybevevő szőlőbirtokos terhére való felszámítás nélkül — a földművelésügyi tárca viseli s végül, hogy a szénkéneget tartalmazó vashordók, a melyekben pedig tetemes befektetési összeg hever, külön díj felszámítása nélkül kölcsönöztetnek ki a szőlőbirtokosoknak. Hogy pedig a gazdaközönség a szénkénegraktárakból lehetőleg csekély költséggel szállíthassa el szükségletét, az államvasutak a szénkénegek kis mennyiségekben való szállítására ugyanazt a díjtételt alkalmazzák (az A) oszt. díjtételt), a mi eredetileg csupán a teljes kocsirakományokra volt engedélyezve. Ez a kedvezmény közel 40⁰/₀-nyi díjmérséklést jelent.

A szénkénegezés az erre alkalmas, vagyis oly talajokon, a melyekben a szőlőnek az amerikai fajtájú alanyokon készült oltványokkal való felújítása eredménnyel nem fogantatosítható, de a melyekben a szénkénegezési eljárás teljesen sikeresnek bizonyult, még nagy szerep betöltésére van hivatva szőlőművelésünkben. Erre való tekintettel kezdettől fogva első gondjaim egyike volt, megfelelő módon odahatni, hogy a szőlőművelők a szénkénegezési eljárást ott, a hol ezt czélszerűen tenni lehet, minél nagyobb kiterjedésben és

minél általánosabban alkalmazzák. Ennek megfelelőleg tárczám költségvetési hiteléből az 1900. évben is 209.600 K.-t fordítottam a szénkénegezés előmozdítására legfőképpen a szénkénege eladásánál felmerülő árkülönbözet és szállítási költségek fedezésére s egyéb a szénkénegezés érdekében felmerült kiadásokra.

A *homoki szőlők* létesítése az arra alkalmas talajokon minden irányban kielégítő módon halad. Ennek emelése érdekében ennél fogva messzebb menő állami tevékenység kifejtése alig szükséges. Mindazonáltal a szakismeretek terjesztésével s a szükséges felvilágosítások és utbaigazítások megadásával szakközegeim ebben az irányban is rendelkezésre állottak az érdekelt szőlőbirtokosoknak az 1900. évben is.

A szakismeretek terjesztése és különösen a homokon termelt borok okszerű kezelésének tanulmányozása s a szakismereteknek e téren való további fejlesztése céljából Kecskeméten vinczellériskolát létesítettem, a melyben ez idő szerint 40 növendék részesül elméleti és gyakorlati oktatásban.

A szőlővesszők, szőlőoltványok és szénkénege szolgáltatásán kívül a *szőlőkarók* lehető mérsékelt áron való beszerzése tekintetében is támogatni óhajtván a phylloxera-károsult szőlőbirtokosokat, az 1900. évben 1,553.000 szőlőkarót állítottam elő, s azokat részint előállítási áron, nagy részben azonban alul mérsékelt áron bocsátottam az érdekelt szőlőbirtokosok rendelkezésére.

Mivel pedig számos szőlővidék az erdővidékektől távol van, a szőlőkarók szállítására nézve újabb kedvezményeket eszközöltem ki. Ezen szállítási kedvezmények mellett a szőlőkarók fuvardíja 100 kilométer távolságra kocsinkint 4 koronával, 200 kilométerre 8 koronával és 300 kilométerre 10 koronával olcsóbbodott az előbbi, szintén mérsékelt, díjtételek ellenében is.

Hogy a szőlőművesek a *peronospora* és az *oidium* mibenlétéről s a védekezés módjáról és szükségességéről minden irányban kellő felvilágosítást nyerjenek, népies útmutatást irattam az ezen szőlőbetegségek ellen való védekezéstről és azt úgy, mint az előző években, az 1900. évben is sok ezer példányban ingyen osztottam ki a szőlőbirtokosok körében. Intézkedtem továbbá, hogy a *peronospora* ellen való védekezésre használt rézgaliczra nézve már korábban engedélyezett szállítási kedvezmények, hogy t. i. ennek az anyagnak fuvardíja bármely kis mennyiség szállításánál is úgy számíttassék, mintha egész kocsirakomány szállítatnék, az *oidium* ellen való védekezésre használt kénporra is terjesztessék ki.

A védekezés szükségessége egyébiránt már annyira átment a köztudatba, hogy e téren további kormányzati intézkedés már alig szükséges.

A mi bortermelésünket illeti, minthogy az elpusztult szőlők felujítása egyre fokozódó arányban terjed, s a homokterületeken létesített szőlők kiterjedése is évről-évre növekszik, a legközelebbi években már bortermésünknek jelentékeny növekvésére számíthatunk.

Csekély termésünk nem fődözvén a belföldi szükségletet, borforgalmi mérlegünk az 1900. évben is még passív volt. Az utolsó 3 évi borforgalmunkat az alábbi kimutatás tünteti fel:

	Kivitel	Behozatal	A behozatalból Olaszországra esik (közvetlen behozatal hordóban)
1898. évben	690.051 mm.	1,265 763 mm.	917.459 mm.
1899. >	601.810 >	1,229.129 >	889.962 >
1900. >	730.436 >	908.537 >	483.845 >

Megjegyzem, hogy az utolsó rovatban csak az a bormennyiség van kimutatva, a mely Olaszországban feladva, közvetlenül Olaszországból hozatott be a magyar állam területére; ezenkívül az Ausztriából behozott borok közt is nagyon sok az olasz eredetű bor, de ennek a mennyiségét külön nem lehet megállapítani.

Az olasz bor behozatala, mint általában egész borbehozatalunk, 1897-ben érte el tetőpontját (929.740 m.-mázsa); azóta fokozatos csökkenéssel már csaknem a felére szállt le. Viszont borkivitelünk az utolsó évben már jelentékeny emelkedést mutat az előző két évi kivitellel összehasonlítva. Az utolsó évi behozatal csökkenése s az ugyanazon évi kivitel emelkedése azt eredményezte, hogy az 1900-ik évben már csak 178.101 hektoliterrel haladta túl a behozatal a kivitelt.

A mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893: XXIII. t.-cz. végrehajtására nézve, az ezen törvény értelmében, Budapesten és Kolozsvárott szervezett állandó borvizsgáló szakértő bizottságok által végzett borvizsgálatok eredménye nyújt tájékoztatást, mely az 1896. év végeig a következő volt:

É v	Megvizsgáltatott		Előállítása vagy elnevezése miatt kifogás alá esett	
	hány féltől	hány minta	hány féltől	hány minta
1894	45	110	19	39
1895	46	137	29	67
1896	57	187	42	95

A törvény végrehajtása iránt 1897. augusztus hó 23-án 53.850. szám alatt új rendeletet adatván ki, azzal a borhamisítások felderítése körül sokkal nagyobb eredmény éretett el, a mit az állandó borvizsgáló szakértő bizottságok működésére vonatkozó következő számadatok is tanúsítanak.

É v	Megvizsgáltatott		Előállítása vagy elnevezése miatt a törvénybe ütközött	
	hány féltől	hány minta	hány féltől	hány minta
1897	71	315	44	144
1898	305	957	164	404
1899	910	2.604	370	642
1900	236	681	81	129

Ez adatoknak az 1894—1896-ik évekre vonatkozó s fentebb közölt adatokkal való egybevetéséből az látszik, hogy az 1899-ik évben magában több hamisításnak jöttünk nyomára, mint azelőtt a törvény életbelépte (1894. január 4.) óta lefolyt öt év alatt együttvéve. Hogy a legutolsó (1900.) évben a borvizsgálatoknak, valamint a törvénybe ütköző bormintáknak a száma az előző két évhez képest csökkenést mutat, az azt bizonyítja, hogy a törvény erélyes végrehajtása folytán a borhamisítások csökkentek.

A borértékesítés terén az 1899. évben s részben még az 1900. évben is sok nehézséggel kellett küzdeni, ezt azonban — nézetem szerint — helytelen dolog volna, mint némelyek tették, a bortörvény végrehajtásának tulajdonítani. Az igazi ok a kedvezőtlen pénzügyi viszonyokban s az ennek folytán előállott általános üzleti pangásban keresendő, a mi kitünik abból is, hogy a borárok az említett időben nemcsak Magyarországon, hanem a külföldön is csökkentek, sőt sok helyen még sokkal nagyobb arányban, mint nálunk. Az 1900. évi szüret óta azonban javulás konstataálható a borértékesítés tekintetében, sőt az ország némely vidékén a borok, — a minőség is igen jó lévén, — oly áron keltek el, hogy azzal a termelők meg lehettek elégedve. Az 1900. évi bortermés jelentékeny részét, még pedig nyomban a szüret után jobbra ausztriai és külföldi vevők vásárolták össze, a mi kétségtelen tanujele annak, hogy a magyarországi borok iránt a bizalom a külföldi piacokon növekedőben van.

A phylloxera által elpusztított szőlők felújítása s ezeknek a régi szőlőkénél jóval költségesebb kezelése és fentartása oly tetemes kiadással jár, hogy a szőlők jövedelmezőségének biztosítása végett, a borértékesítés kérdése különös figyelmet érdemel.

E téren a pinceegyletek és borértékesítő szövetkezetek oly előnyöket nyújthatnak, melyek miatt az ilyen szövetkezetek alakításának előmozdítására részemről kiváló súlyt helyezek.

Annak kiegészítéseül, a mit a szőlőművelési részben (az 1896 : V. t.-cz. végrehajtása iránt tett intézkedésekből) fennebb már megemlítettem, itt még elő kell adnom azt, hogy a pinczeszövetkezetek, úgy a mint azok alakítása tervezetlik, egyaránt előnyösek lesznek a szőlősgazdákra, a reális borkereskedőkre, vendéglősökre és fogyasztó közönségre. A szőlősgazdára azért, mert ugyanabból a szőlőtermésből a szövetkezeti kezelés mellett rendszerint jobb bor, értékesebb árú lesz előállítható s mert az egyes tagok szüret után azonnal előleget kaphatnak termésükre, tehát nem lesznek kénytelenek azt, ha pénzre sürgősen szükségük van, értéken alul is eladni. A szövetkezet továbbá bizonyára jobb áron értékesítheti a bort, mint azt az egyes tagok tehetnék, nemcsak azért, mert a bor jobb lesz, hanem azért is, mert az értékesítésnek több módja áll a szövetkezet rendelkezésére, a szövetkezet a kedvező üzleti conjuncturákat kihasználhatja, hitelt nyújthat a vevőknek, stb. A borkereskedőkre és vendéglősökre, valamint a fogyasztó közönségre nézve a pinczeszövetkezetek előnye abban áll, hogy ezen szövetkezetekben olyan beszerzési források fognak számukra megnyílni, a honnan okszerűen szüretelt mustból vagy borból egyenlő minőségű nagyobb készleteket megnyugvással s a bor származására és minőségére nézve megbízható forrásból szerezhetnek be. Ennek előnye a kereskedőkre és vendéglősökre nézve is kétségbenvonhatatlan azzal a jelenlegi állapottal szemben, — a mely miatt az utóbbi időben éppen a kereskedők és vendéglősök részéről több panasz hangzott el — hogy t. i. a bort a sok kistermelőtől külön-külön kis mennyiségekben kell beszerezniök és esetleg saját megnyugtató végett külön-külön kell vegyelemeztetniök.

A borértékesítés előmozdítása céljából súlyt helyeznek továbbá a m. kir. Országos Központi Mintapinczére is, mint olyan intézményre, a melyre megfelelő szervezet mellett a borértékesítés és borkivitelünk előmozdítása céljából fontos közzgazdasági feladat vár. Következésképen ezen intézmény megfelelő átalakítását, szélesebb alapokra fektetését s a vidéki pinczeszövetkezetekkel való kapcsolatba hozását tervezem. Az erre vonatkozó tárgyalások mári odáig jutottak, hogy a jelzett célból tervezett nagyobb szabású új szövetkezet a közel jövőben már valószínűleg megalakítható lesz.

Kertészet és gyümölcsészet.

A *kertészeti és gyümölcsészeti* külső szolgálatot 2 ministeri megbizott, 2 felügyelő és 3 vándortanító vezette, a kik 144 községben 150 faiskolát vizsgáltak meg és 38 előadást tartottak 2.385 hallgatónak. Azonkívül a tanintézetek főkertészeit, a szakiskolák kertésztanítóit és az állami faiskolák kertészeit is — számra nézve 45-öt — szintén igénybe vettem vándor előadások és helyszíni szemlék teljesítésére.

A *kertészeti szakoktatás* három fokozatban van szervezve. A felső oktatás a hároméves kertészképző tanfolyamon a budapesti kertészeti tanintézetben történt, hol ez évben 25 tanuló volt felvéve. A középfokú oktatásra az ugyancsak a kertészeti tanintézetnél szervezett egyéves kertészsegédi tanfolyam szolgált, a melyre 8 kertészsegéd vétetett fel.

A legalsó fokú kertészeti szakoktatás végül az egyéves tanfolyammal bíró kertmunkás iskolákon történt. Ily kertmunkás iskola négy van az ország területén és pedig Tordán, Lőcsén, Nagybocksón és Baján. Az utóbbinál most folyván még csak az építkezések — tanulók ez ideig nem voltak felvehetőek. Az előbbi három iskolánál 27 tanuló nyert jobbára gyakorlati oktatást.

Ezenkívül még a következő részben állami, részben társadalmi iskolák szolgálták a kertészeti szakoktatást és pedig az orosházai polgári fiú- és leányiskolával kapcsolatos kertgazdasági tanszék útján 225 fiú és 115 leány nyert kertészeti oktatást. A budapesti I. gyermekmenhely-egyesület istvántelki kertésziskolájában a négy éves tanfolyamban ez évben 30 árva fiú részesült kertészeti oktatásban.

A fatenyésztési és gyümölcsészeti ismeretek terjesztése végett a f. évben is tartattam tavasszal 10 napos tanfolyamokat néptanítók részére.

Faiskolakezelő néptanítóknak 3 helyen, u. m.: Keszthelyen, Kiszzebenben és Kolozsvárott rendeztettem tanfolyamot; e tanfolyamokban részt vett 75 tanító.

Hogy a tanítók már képzésük alatt is alapot nyerjenek a fatenyésztésben, a tanítóképezdek egyre növekedő figyelmet fordítanak a fatenyésztés elméleti és gyakorlati tanítására.

A gyümölcsfatenyésztésben legnagyobb buzgalmat kifejtő 20 tanítóképezdei hallgató évenként egy darab 20 koronás arany jutalomban részesül. Az orsz. gyümölcsészeti min. biztos a tanítóképezdeket útjában gyakorta meglátogatván, a képezdeket kertjeik felszerelésében támogatja.

A faiskola kezelő tanítók buzgóságát nem kis mértékben emeli azon 5.000 koronát tevő összeg, melyet a Magyar Földhitelintézet ösztöndíjak kiosztására ez évben is rendelkezésemre bocsátott.

A múlt évben első ízben tartott s oly nagy érdeklődést keltett lelkészi pomológiai tanfolyamot az 1900. évben is megtartattam a budapesti kertészeti tanintézetben 26 lelkész részére, azzal a különbséggel, hogy a 6 napos tanfolyamot 3 napra terjesztettem ki.

A nagy közönség tájékoztatására szolgáló »Gyümölcskertész« című szaklap 11.200 olvasóval bir. Az általam kiadott »Fatenyésztés« az 1899. évben érte el a IV. kiadást, s ezzel 25.000 példányban került a közönség kezei közé.

Intézkedtem továbbá az iránt is, hogy »Termeljünk gyümölcsöt« czimvel egy kis népszerű fatenyésztési füzet adassék a nép kezébe, mely a magyar nyelven kívül német, tót, román, szerb és ruthén nyelven is meg fog jelenni, hogy így a föld népének minél szélesebb körében terjeszthesse a gyümölcsfa tenyésztési és gondozási tudnivalókat.

A gyümölcsstermelőknek és szakembereknek régi óhaját teljesítettem ez évben azáltal, hogy a termelésre érdemes magyar gyümölcsfajták leírásával és lefestésével a »Magyar Pomológia« kiadását elrendeltem, melynek alapját az I. és II. füzetnek magyar és francia szövegben való kiadásával meg is vettem, hogy így néhány év múlva úgy termelőink, valamint a külföldi szakkörök a nagyban termelést és kivitt megérdemlő gyümölcsfajtáinkkal megismerkedhessenek.

Az állami utak befásítását gyümölcsfákkal ez évben is folytattam és 67.000 darab 2 méter magas törzsű gyümölcsfa foglal immár helyet az állami utak mentén. A kiültetett fák kimaradása ez évben sem emelkedett a 6%-on felül, s a fák tenyészete nemcsak kielégítő volt, de sőt az erdélyrészi vonalakon, hol az ültetés ezelőtt 4 évvel kezdődött, már tavaly a fák koronájával aránylagos termés is mutatkozott.

Az útmesterek és útkaparók — mindenütt ott, hol ültetések tervezetnek, előzőleg szaktanfolyamban vesznek részt. Ez évben is 4 helyen tartattam ily tanfolyamokat, a melyekben 4 útmester és 28 útkaparó nyert kiképeztetést.

A törvényhatósági utak befásítása már lassabban halad, mindazonáltal Bars-, Kis-Küküllő-, Somogy-, Vas-, Trencsén- és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyék területén már 27 kilométer hosszú út van gyümölcsfákkal beültetve. Ezen dicséretre méltó kezdeményezéseknél csak egy kifogás emelhető, hogy igen sok fajtát ültetnek az utakra és gyakran oly kényes fajtát, a melynek diszlésére az utak mellett számítani nem lehet.

Hogy a nem gyümölcsfákkal tervezett út befásításokat előmozdítsam, elhatároztam, miszerint Csákováron kívül még 2 helyen oly nagyobb faiskolát rendeztetek be, honnan a törvényhatóságok utaik mellé magastörzsű gazdasági fákat nyerhessenek.

A selyemtenyésztés érdekében megállapodás történt a kereskedelemügyi minister úrral, hogy 24 déli és alföldi vármegye területén, úgy az állami, valamint a törvényhatósági utak is eperfákkal ültetessenek be.

Leghátrább állanak befásítás dolgában a községi utak és terek, — miután ide a fákat a törvény értelmében tisztán és kizárólag a községi faiskolák tartoznak előállítani, ezek azonban még igen lassan fejlődnek.

A faállomány szaporítása végett a már meglevő 22 állami faiskola intenzivebb kihasználására minden lehetőst elkövettem. Így pl. a lugosi állami faiskola területét 10 holddal nagyobbítottam meg, s e területet szilvacsemetékkal be is ültettem. Minthogy e gyümölcsnemből oltás alá alanyul szolgáló csemetékben nálunk nagy a hiány, Orleansban és Angersben 600.000 Myrabolan és Saint-Julien szilvacsemetét vásároltam és vele valamennyi állami faiskolát két évre szilvaalanyokkal ellátam.

A f. évben egyébként az állami faiskolákból kiadatott 118.565 drb alma, 48.871 drb körte, 78.802 drb szilva, 67.937 drb cseresznye és meggy, 41.825 drb kajszin- és őszibarack, 2.463 drb mandula és 9.935 drb egyéb oltvány, valamint végül 9.505 drb diófa, *vagyis összesen 377.993 darab.*

A mennyiben pedig az állami faiskolákból fennállásuk óta kiadott nemes gyümölcsfák száma 1,495.227 darabra rúg, az 1895. évben tartott összeírás óta az ország 65 milliónyi gyümölcsfaállománya 8 év alatt csak az állami faiskolákból már is másfél millió nemes, értékesítésre kiválóan alkalmas fajtájú gyümölcsfával szaporodott.

Községi, egyleti és iskolai faiskoláknak segélyül kiutaltam 957.912 drb alma, 458.500 drb körte, 13.858 drb szilva, 81.400 cseresznye és sajmeggy, 92.837 drb kajszinbarack, 17.513 mandula, 26.307 drb dió, 229.200 eper és 167.653 drb egyéb csemetét, *vagyis összesen 2,045.180 drb vad csemetét.*

Fennállásuk óta az állami faiskolákból $10\frac{1}{4}$ millió gyümölcs-csemete lett kiosztva, és ha a legrosszabb esetet véve fel, a benemesített és felnevelt csemeték számát 25%-ra tesszük, akkor is a hazai gyümölcsállomány ezen közvetett úton ismét harmadfél millióval szaporodott.

Nemes oltóvesszőt és szemző hajtást 1 fillérnyi szedési díjért kiosztattam ez évben 402.270 drbot. A községi terek, utak, egyházi kertek, Erzsébet emlékparkok befásítását előmozdítandó, kiosztattam ez évben ily célra 287.820 drb gazdasági fát és díszcserjét. Miután az egyes vármegyék területére a nagyban termelésre ajánlott gyümölcsfajták száma — főleg az almánál és körténél — még mindig elég nagy, a vármegyei mezőgazdasági bizottságokat felhívtam, miszerint a kevésbé értékes fajták kihagyásával kevesebb számú fajtában állapodjanak meg. Ezen felhívásom folytán a fajták száma ujjal is redukáltatott és akárhány nagyobb törvényhatóság akadt, a mely igen helyesen 3—4 almafajtában állapodott meg.

Tekintettel az újabb időben Amerikában tett azon tapasztalatokra, miszerint egy-egy gyümölcsfajta magában termelve virágzásakor hiányosan termékenyül és rosszul terem — a fajták további reductióját magam sem tartottam sem előnyösnek, sem kívánatosnak.

A zöldségtermelés emelése végett ez évben is két orsz. kertészeti egyesület támogattam anyagilag oly célból, hogy az újabb és jobb zöldségfajták magvainak kiosztása által termelési kísérleteket tétessen, s a jónak bevált fajták magvait a kisebb termelők és kertészek között kiosssa.

Ez irányban ezen évben különösen az orsz. magy. kertészeti egyesület működött legnagyobb sikerrel.

Egyébként a főzeléknövények termelése ez évben már némely terménynél oly mérvet ért el, miszerint conservgyárákról kellett gondoskodnunk, hogy a felesleg feldolgozás útján értékesíthető legyen.

Segélyeztem továbbá a nagykőrösi kertészeti egyesület oly célból, hogy Znaimban az ugorkatermelést és conserválást elsajátítás végett tanulmányozza.

A budapesti vásárcsarnok ez évben meggyőző tanúságot tehetett arról is, hogy közönségünk a zöldségfélék hajtását is felkarolta, miután a korai terméket jól lehetett értékesíteni.

A dinnyetermelés terén ez évben is díjakat osztottam ki a termelést okszerűen kezelő földművesek és földművesnők között, továbbá 10 állami intézeten 3 legjobb sárga- és görögdinnye fajtának magnyerés céljából való tiszta termelését folytattam.

A gyümölcs- és zöldségfélék értékesítése terén ez évben igen nagy haladás konstatalható.

Anyagi és erkölcsi támogatással létrejött már két conservgyár és pedig egy Déván, egy pedig Kecskeméten; kettőnek felállítása Székesfehérvárott és Kalocsán most van tárgyalás alatt és végül egy zöldség conservgyár igen szép eredménnyel működik Pozsonyban, mely azonban egyszersmind húsconservek előállításával is foglalkozik. Támogatásom mellett jött létre Makón a hagyma- és zöldségértékesítő szövetkezet, mely már az első évben igen üdvös intézménynek bizonyult a számos kistermelőre nézve, miután az eddiginél jóval magasabb áron 27.649 q. hagymát értékesített és pedig legnagyobb részt a külföldre. Ugyancsak támogatásom mellett rendeztetett az őszszel Pozsonyban egy sikerült kertészeti kiállítás gyümölcsvásárral egybekötve.

Az orsz. gyüm. min. biztos közvetítése folytán két ízben sikerült a budapesti piac túlterheltségén segíteni az által, hogy berlini nagyobb exporteurök nagyobb bevásárlások által a dinnye, ugorka és paradicsom árcsökkenését megakadályozták és a felesleget Breslauba és Berlinbe terelték.

A gyümölcsstermés egyébként a tavaszi kettős fagy és az ország több részében előfordult jégverések következtében ez évben is gyenge volt és annak friss állapotban való értékesítése egész simán folyt le. Államilag adományozott aszalót 29 községben, kikölcsonzótt állami pálinkafőző üstöt 3 községben, továbbá cidermalmot és sajtót 19 községben vettek igénybe a nagyobb termés feldolgozhatása végett.

A gyümölcs csomagolása érdekében valamennyi kertmunkás iskolában és faiskolában gyakorlati kosárfonási tanfolyam tartatott. A bellusi és rudnoi állami füztelepeken kívül Tokajban rendeztem be nagyobb nemes füztelepet; ezenkívül ez évben is 14 községnek 1,420.000 drb nemes füzdugványt osztattam ki oly célból, hogy községi füztelepet létesíthessenek; ugyanezen községeknek a talaj kellő előkészítésére pénzbeli segélyt is engedélyeztem.

A *köztenyésztés* emelése végett a vármegyei állattenyésztési szabályrendeletekben megállapított fajtájú jó apaállatokat osztattam ki. Ezek nagy részét állami és jöhírű magántenyészetekből szereztem be, csupán 360 drb pinzgau, 130 drb borzderes, 2 drb simmenthali bikát hozattam Tirolból, Vorarlbergből és Svájcából. Állattenyésztés.

Az apaállatokat a községek részére három kamatmentes félévi részletfizetés mellett és 20—40%-ig terjedő árengedménnyel, a nagyon szegény, vagy elemi csapásoktól sújtott községeknek pedig ingyen adtam.

A gazdasági egyesületek állattenyésztési alapjaik segítségével tenyészállat-díjazásokat, vásárokat és kiállításokat rendeztek. Az ezeken kiosztott és csupán kistenyészőknek adott állami díjak összege meghaladta a 43.000 koronát.

Egyes vidékek állatállományának egyöntetű jellegűvé tétele érdekében, tenyésztési egyesületek alakításával a felügyelőségek sikeres munkásságot fejtettek ki. Ilyen tenyésztési egyesületek a lefolyt évben különösen az erdélyrészi pinzgau tenyészkerületben alakítottak. Az országos szarvasmarhatenyésztési alap már az előző években jórészt kimerítettén, a múlt évben csupán a sárosvármegyei gazdasági egyesület részére importáltattam 82 drb, az erdélyi szász gazdasági egyesületnek pedig 126 drb pinzgau tehenet és üszőt, három évi lefizetésre; továbbá az északkeleti határszélen lakó hegyvidéki földművelő nép részére újból 300 drb tisztavérű borzderes üszőt osztottam ki.

Az 1900. évben rendelkezésre állott költségvetési hitel felhasználásával kiosztattam köztenyésztési célokra 2.886 bikát és 1.554 drb kant is, melyek közt 113 drb húsfajta sertés kan volt. A húsfajta sertés tenyésztését ugyanis a tejhulladékok feltakarmányozása végett iparkodom meghonosítani.

A mangolicza fajta sertés köztenyésztése szintén alig remélt lendületet mutat.

A kistenyészők az állami közvetítéssel szerzett kanok használata mellett ma már mindinkább egyöntetűvé nemesített anyaggal rendelkezvén, az úgynevezett, »szedett árú«

már pótolja ama hiányt, mely a nagy tenyészeteknek a sertésvész következtében beállott csökkenése folytán hizlalásra beállítandó anyagban eddig mutatkozott.

A juhtenyésztés emelése érdekében 160 drb raczka és cigája fajta kost osztottam ki. Támogattam a lefolyt évben is a budapesti gyapjú-auctiók intézményét, mely azonban a lefolyt évben a kedvezőtlen árviszonyok miatt kevés eredményt mutatott fel.

A baromfitenyésztés érdekében nemes hímbaromfiak kiosztásán kívül, tojásértékesítő szövetkezetek szervezését is szorgalmaztam, hogy a tojásgyűjtés helyes eszközlése révén mindenkor friss árút lehessen a piacra vinni. Ily szövetkezet alakult, Temes, Torontál és Bács-Bodrog vármegyék területén 61 községben.

Tejgazdaság.

Az elmúlt esztendőben *tejgazdasági* téren is élénk volt a mozgalom; újabb száz tejszövetkezet alakult, melyeknek nagyobb része egyöntetű vajtermelés céljából vajtermelő központokhoz csatlakozott. Ilyen alakult a temesvári mintájára Szabadkán, Veszprémben és Dombóvárott. A vajat külföldre exportálják.

Az év végén a tejszövetkezetek száma 246-ra emelkedett, melyeknek 26.932 tagjuk van 46.044 tehénnel. Közös értékesítésre beszolgáltattak 50 millió liter tejet, melyből 4'285 millió korona bevételük volt.

A juhturó termelése a fokozódó kereslet folytán emelkedett. Nevezetesen Krassó-Szörény vármegyében sikerült a juhturó-gyártásnak ismert okszerű módjával az eddig divó hiányos sajtgyártást kiküszöbölni.

A tejgazdasági oktatás érdekében a sárvári uradalommal az ottani tejgazdasági szakiskola további elhelyezése és kibővítése céljából a szerződést 20 évre megújítottam.

A tejgazdasági munkásokat képző iskolákat is bővítettem.

Méhtenyésztés.

A *méhtenyésztés* fejlesztése végett az 1900-ik évben is egy felügyelő és hét kerületi méhészeti vándortanító működött. Az I-ső kerületben azonban előadások nem tartottak, mivel vándortanítóját a gödöllői állami méhészeti gazdaság vezetésével bíztam meg. A kerület egyéb ügyeit a felügyelő látta el.

A méhészeti vándortanítók az 1900-ik évben községekben 534, tanítóképezdékben 23, gazdasági tanintézeteknél és földművesiskoláknál 7, kertészeti és vinczellérképző intézeteknél s tejgazdasági szakiskoláknál 6 előadást tartottak.

Mint az előző évben, azonképen most is a méhészeti felügyelő a budapesti kertészeti tanintézetnél, a III-ik kerületi vándortanító a pozsonyi szőlészeti és kertészeti iskolánál egész évben tanították a méhészetet, mely ezen intézeteknek rendes tantárgya.

A tejgazdasági szakiskolák közül csakis a sárvárinál és a munkácsinál működött vándortanító.

A téli előadások tartásában négy kerületi vándortanító vett részt.

Székhelye tanítóképezdjénél azonban minden vándortanító a téli hónapokban egészen rendszeresen tanította a méhtenyésztést; tavasz-, nyár- és őszi pedig, mikor hivatalos úton nem voltak, rendben tartották az intézeti méheseket, július és augusztus hónapokban pedig ugyanottan, a méheseket kezelő kertészek oktatásával foglalatostkodtak.

A tanítóképezdek közül a csiksomlyói róm. kath. hitfelekezeti látattam el méhcsaládokkal és méhészeti felszerelvényekkel.

Méhcsaládokat és felszerelvényeket kaptak még: a pápai földművesiskola, a pusztalánczi tejgazdasági szakiskola, a székesfővárosi Klotild szeretetház, a bavanistei, felsővizniczei, szakúti és vöröskői gazdasági ismétlőiskolák; Felsőbánya, Nagybánya városok, továbbá: Dióshalom és Erdőszáda községek méhesei és 44 méhés.

Pénzsegélyben a magyar országos, a fejrmegeyi és székesfehérvári, a komáromi és a rákosvölgyi méhészegyletek, továbbá két tanító részesült.

A gödöllői állami méhészeti gazdaságban az ottani alkalmazottak által házilag két méhest építtettem. Egyet két keretsoros kaptárrendszerrel, egyet pedig kasok és átmeneti kaptárak számára, előbbi 48, utóbbit 30 család befogadására,

Alkalmazottaim: a méhészmester, méhész és segéd munkás, a gazdaságban a tél folyamán készítettek 12 darab hatos és 50 darab hármaskaptárt, továbbá mézpergető-gépet (önfordító rendszerűt) s több apróbb eszközt.

A kaptárak részben a gazdaság céljaira lettek felhasználva, részben pedig szegényebb sorsú méhészek között osztom ki.

Hogy a gazdaságban egy jól felszerelt munkaterem legyen, hol a méhészmester, a méhész munkásokká kitanítandó tanulókat és az időszaki tanfolyamok hallgatóit a különféle rendszerű méhesek építésére, kaptár és méhészeti segédeszközök készítésére tanítsa, a gazdaság munkatermését folytatólag minden szükséges eszközzel berendeztettem.

Benépesítettem továbbá a gazdaságban a fő- és két mellékméhest, s egy — a kiscsászák igényeinek megfelelő módon kasok és kaptárakkal felszerelt egyszerű méhest, mely utóbbit szintén alkalmazottaim építették.

A gazdaságban a méhészkedés 140 méhcsaláddal folyt. Az eredmény, — a nagyobb arányú lépépítettés s a kedvezőtlen év mellett, mégis 8 métermázsa méz volt.

A méhészeti haladásáról, a méhészeti vándortanítók által gyűjtött következő adatok nyújtanak tájékoztatást.

Az ország 12.044 községében ugyanis, honnét az adatok befolytak, az 1900-ik év őszén mozgószerkezettű kaptárakban 206.914, közönséges köpükben 448.668, összesen 655.582 méhcsalád volt. Termeltetett 38.508 métermázsa méz, mázsáját 84 korona közép-ár szerint számítva, 3,243.417 korona, továbbá 2.884 métermázsa viasz, kilogrammját 2 korona középárban számítva 576.800 korona, mi együtt a mézárral 3,820.217 korona jövedelmet képvisel.

Rajzásra és mézelésre ez az esztendő nagyon változatos volt. Az I-ső kerület horodásait a fagyok és az esőzések tették tönkre. Méz és raj nagyon kevés, jó mézhordás pedig ritka helyen volt. A II-ik kerületben a hideg időjárás miatt az ákácvirágzás nem volt kihasználható, raj kevés és késői, jó mézhordás csakis Zala- és Vas megyék déli és délnyugati részeiben volt. A III-ik kerületben a mézhordás általában jó volt. Bars, Esztergom, Hont, Liptó és Nógrád megyékben kiváló jó volt a mézhordás. A IV-ik kerületben nem volt se raj, se méz, úgyszintén Arad megye kivételével az V-ikben sem. A VI-ik kerületre az év szintén kedvezőtlen volt, a VII-ikben azonban úgy a mézhordás, mint a rajzás Beszterce-Naszód északkeleti és Háromszék megyének délkeleti részei kivételével jó volt.

A »Magyar Országos Méhészegylet« a hazai termelők mézét, különösen a külföldre ez évben is közvetítette, a budapesti vásárcsarnokban az állandó elárúsítást szintén fentartotta.

A külföldön 49.650, a belföldön 12.649, a vásárcsarnokban és saját raktárában 10.707, összesen 73.006 kilogramm mézet árusított el. Az azokért befolyt összeg 90.207 koronát tett ki.

A termelők azonban az értékesítést a hazában és külföldön kicsinyben és nagyban maguk is végzik. Egyes budapesti és vidéki kereskedő-cégek is foglalkoznak azzal.

A méz mint jó és egészséges táplálék a háztartásokban napról-napra keresettebb lesz. A külföld pedig évről-évre jobban keresi azt.

Az itt-ott felmerült méhbetegségek mivel elnyomásuk végett szakközveim mindent megtettek, megszűntnek tekinthetők.

A párisi nemzetközi kiállítás magyar csoportjában a magyar méhészeti szintén bemutattam, mely haladásával általános elismerést nyert.

Az országos selyemtenyésztési felügyelőség főtörekvése 1900. évben is odairányult, hogy a selyemáraknak még az 1890-es évek közepén beállott rendkívüli hanyatlásából származott hátralékát az államkincstárral szemben, fokozatosan törleszthesse.

A selyemtenyésztési felügyelőségnek szervezése óta a *selyemtenyésztés* ügye az államkincstár részéről 1900. év végéig 44,195.286 korona 48 fillért vett igénybe.

Selyem-
tenyésztés.

Ezen összegből az intézet az államkincstárnak visszafizetett 38,334.217 korona 41 fillért készpénzben és 3,601.557 korona 05 fillért felszerelésekben. 1880—1900. év végéig részint kamatozó beruházásokra élvezett az intézet összesen 570.000 korona segélyt.

Marad tehát 1900. év végével az intézet tartozása az államkincstárral szemben 1,689.512 korona 02 fillér.

Figyelembe kell azonban vennünk azt a körülményt, hogy a selyemtenyésztési felügyelőség oly kiadások fedezésére is igénybe vette a kincstártól nyert előlegeket, melyek mint rendkívüli kiadások, minden egyéb állami rendes kezelésből ki szoktak vétetni: ilyenek p. o. a kiállítások szervezésére fordított kiadások. Ezen a czímen az intézet fennállása óta 149.581 korona 48 fillért adott ki.

Továbbá meg kell említenem, hogy ezen fenti tartozásban benne foglaltatik ama 480.817 korona 07 fillér, a melyet az intézet szederfatenyésztés, szederfák kiültetésére és gondozására fordított.

Végre pedig meg kell jegyezmem, hogy a lefolyt 20 évben mintegy 200.000 kor. térült meg az államnak bélyegilletékek révén a selyemtenyésztés útján.

A tenyésztők termelt gubóik után 1900-ban 2,517.267 koronát; a selyemparral foglalkozók pedig a gyárakban, raktárakban stb. 1,180.000 koronát kerestek és így a selyemtenyésztés és a selyemipar által nyújtott kereset 1900-ban 3,697.267 koronát tesz ki. Az összes kereset pedig, mely a selyemtenyésztéssel és a selyemiparral foglalkozóknak az intézet fennállása óta 1900. végéig kifizettetett 43,222.910 korona.

Ezen összegben nem foglaltatik azonban az az összeg, melyet selyemfonódaink bérlői Ujvidéken és Pancsován munkásaiknak kifizettek.

Kitünik ezekből, hogy az országos selyemtenyésztési felügyelőség egész működését olyformán rendezte be és arra alapította, hogy a lehetőségig biztosíttassék a hátralékos összegeknek fokozatos visszafizetése úgy, hogy a mikorra a selyemtenyésztés és selyemipar Magyarországon végleg meg lesz honosítva, elmondhassuk, hogy ez a selyemtenyésztés saját erejéből éretett el.

Természetes, hogy az 1890-es évek közepén keletkezett rendkívüli rossz viszonyok oly nehézségeket vontak maguk után, melyek elől teljesen kitérni lehetetlen volt.

Bármennyire igyekeztünk az államkincstár érdekei mellett a tenyésztők érdekeit is szem előtt tartani, ezeket teljesen érintetlenül hagyni lehetetlen volt; amennyiben a tenyésztők kiképeztetése, a tenyésztés lehető megkönnyítése és a szederfatenyésztés érdekében habár nem kiméltünk költséget, és minden lehetőt megtettünk, de hogy az államkincstárral szemben még fennálló hátralékot törleszteni képesek legyünk, kénytelenek voltunk a selyemgubók beváltási árát 15—20 %-al leszállítani, a mi aztán a tenyésztők számának apadását okozta, úgy, hogy míg 1897-ben 107.454 család, addig 1898-ban csak 86.467 család foglalkozott selyemtenyésztéssel.

A viszonyok 1899. évben javulván, a gubók beváltási árát azonnal felemeltük.

De jóllehet a gubók beváltási árának felemelését jó előre tudomására hoztuk a közönségnek, a tenyésztők nagyobb része csak kételkedve fogadta ezen közzétételt. Annak teljes hitelt nem adott, hanem inkább hivatkozva az előző év tapasztalataira, nem tért vissza a selyemtenyésztéshez és a tenyésztők száma még 1900. évben sem volt annyi, mint a mennyi volt az 1895., 1896. és 1897. években.

Az 1899. év jó pénzügyi eredménye a beváltási árakat 1900. évben ismét felemelni engedvén, a tenyésztők száma, habár nem is a remélt arányban, de mégis mintegy 8 ezerrel emelkedett az előző évhez képest.

Az országos selyemtenyésztési felügyelőség 1900. évben teljesen ingyen kiosztott 2,873 liter szederfamagot és még tovább iskolázandó vagy élősövény alakítására azonnal felhasználható 7,798,703 darab 2—3 éves magági szederfacsemetét. E szederfacsemeték elültetését és további gondozását is az országos selyemtenyésztési felügyelőség lehetőleg ellenőrzi. Ez évben mintegy 5 millióval több szederfacsemete kéretett, mint a mennyit az

országos selyemtenyésztési felügyelőség adhatott. Világosan bizonyítja ez a tény azt a nagy érdeklődést, mely az országban a selyemtenyésztés iránt mutatkozik, mi ismét csak megerősítheti bennünk a hitet, hogy a selyemtenyésztés jövője hazánkban biztosítva van.

A községi faiskolák, melyek részben szederfatenyésztésre is használtatnak, nem adhatván annyi kiültetésre alkalmas szederfát, mint a mennyire szükség van, az országos selyemtenyésztési felügyelőség saját költségén fentartott 163 szederfaiskolából 1900. évben 134.048 darab szederfát osztott ki végleges helyre leendő kiültetés céljából.

Az intézet felügyelete alatt álló községi faiskolákból 1900. évben végleges helyre kiültetve lett 249.729 szederfa és így ezen évben összesen 382.165 darab, az országos selyemtenyésztési felügyelőség fennállása óta pedig összesen 2,772.718 darab.

Sajnos, hogy ezen szederfák nagy része hiányos gondozás folytán elpusztult. Különösen nagy számban pusztultak el a közutak mellé ültetett szederfák.

Pedig épp a közutak mentén levő szederfáknak köszönhető leginkább selyemtenyésztésünk újabb megteremtése és ezen szederfák kihasználhatóságától függ a selyemtenyésztés továbbfejlesztése és meghonosítása az ország azon vidékein, hol az még nem üzetik.

A tenyésztők zöme, különösen a selyemtenyésztés megkezdésének első éveiben népünk legszegényebbjei, kik a szükséges szederfalombot pénzért vásárolni nem képesek, másrészt nincs tulajdon területük, hol maguknak szederfát nevelhetnének.

Hiszen épp abban rejlik egyik főelőnye a selyemtenyésztésnek, hogy üzhetik azok is, kik még a legszegényebb berendezésre sem bírnak kellő vagyonnal.

Az ország ama vidékein, hol úgy az égalji mint a gazdasági viszonyoknál fogva indokolt volna a selyemtenyésztés, de az még nem üzetik, lehetetlenség a selyemtenyésztést meghonosítani, ha csak a közutak mentén és köztereken szederfákat nem ültetünk; mert ott, a hol a selyemtenyésztés már meg van honosítva, igenis ültet szederfát a magánbirtokosság, de nem bírható a szederfatenyésztésre ott, hol a selyemtenyésztés még ismeretlen.

Ebből a circulus vitiosusból csak úgy menekülhetünk, ha a közutak mellé szederfákat ültetünk.

De nemcsak a tenyésztők, hanem az ügy érdeke is egyenest megköveteli, hogy a közutakon és a köztereken levő szederfák lombjait ingyen bocsássuk a tenyésztők használatára, mert ha a tenyésztő a lombot nem kapja ingyen, kénytelen lesz nagyobb árt követelni gubóiért, hogy megfelelő keresethez juthasson.

Ha pedig az országos selyemtenyésztési felügyelőség kénytelen volna ezen magasabb árt megfizetni, akkor nem lenne képes a gubók tovább értékesítésénél elérhető haszonnal fedezni a selyemtenyésztés és selyemipar meghonosításával járó költségeket, melyek összes regie-kiadásainak több mint felére rúgnak.

Mintán közutak mellett a szederfák ültetését eredményesen csak az illető útfenntartó hivatalok eszközölhetik, a kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg intézkedtem az iránt, hogy a közutak mentén a szederfák ültetését a kir. államépítészeti hivatalok eszközöljék oly módon, hogy a szükséges szederfákat az országos selyemtenyésztési felügyelőség ingyen szállítja rendeltetési helyükre, sőt a szükséges karókat is felajánlja.

A végből pedig, hogy a közutak beültetéséhez a szükséges szederfamennyiség biztosíttassék, az országos selyemtenyésztési felügyelőség máris 163 útbefásítási szederfaiskolát létesített és tart fen saját költségén, honnan a fáknak szállítása rendeltetési helyükre ugyszólván költség nélkül eszközölhető.

Állami, törvényhatósági és községi úthálózatunk annyira fejlődött, hogy a midőn a selyemtenyésztés érdekében az utak egy részét szederfaültetésre igénybe vesszük, még mindig bőven marad hely egyéb fák ültetésére is.

Selyemgombolyító gyárak létesítésével is előbbre haladtunk 1900. évben.

Győrött a selyemgombolyító gyár elkészült és 1901. évben lesz a bérlőnek átadható.

Pancsován az új fonóda felépült, berendeztetett és 1900. évi február havában adatott át a bérlőnek.

Tolnán a selyemfonóda szintén elkészült és 1900. évi márczius hóban vétetett üzembe.

Ezen fonódát az országos selyemtenyésztési felügyelőségnek, habár némi áldozattal, de saját kezelésében kell megtartani a végből, hogy hazai gyári munkásokat képezzünk ki selyemfonódáink számára, melyeket részint máris létesítettünk, részint még ezután fogunk létesíteni és bérbe adni, mivel selyemiparunk egészséges tovább fejlődésére nézve felettébb előnyös, sőt szükséges is az, hogy úgy a már bérbe adott, mint bérbe adandó selyemfonódáink igazgatói és általában egész személyzete magyarok legyenek.

Végre még meg kell említenem, hogy az ujvidéki selyemfonóda bérlője, ki már három év óta működik az országban, bérleti szerződésének újabb 10 évre leendő meghosszabbítását és a fonódnak 30 orsóval leendő nagyobbítását kérte.

Újabb bérlőink pedig nem mint eddig történt 2—3 próbaévre, hanem 10 évre kívánják fonódáinkat bérbe venni.

Mindez legjobban igazolja azt, hogy selyemtenyésztésünk és selyemiparunk egészséges alapra van fektetve és a további fejlődése iránt a bizalmat úgy Francia-, mint Olaszországban megnyertük.

Haltenyésztés
és halászat.

Halászatunk fejlődésében most már állandó a fokozódás s az idei év eredményei is igazolják, hogy ez az újraéledt közgazdasági művelési ág mindenképen meghálálja az arra fordított gondoskodást.

Nyílt vizeinken a megalakított halászati társulatok működését a közállapotok javulása kíséri.

Több helyütt a társulatok már hathatósabb eszközöket alkalmaznak a folyók halállományának emelésére; így különösen a folyók holt ágainak kíméleti terekül s ivadéknevelő helyekül való berendezését. A »Balatoni halászati részvénytársaság« mint a halászati jogtulajdonosokból alakult »Balatoni halászati társulat« bérlője, mely mintegy 500 embert foglalkoztat állandóan, az 1900. évben kifogott 9.543 métermázsa halat; ebből azonban értékesebb nemes hal csak 1.166 q volt, a többi vagyis 8.357 q keszgeből s gardából állott. Az állomány minőségének javítása és az általa bérelt vízterület jobb kihasználása végett a r. t. évenként nemesebb fajú ivadékot s ikrát helyez el a Balatonba. Így a múlt 1900. év folyamán 20 millió megtermékenyített fogassüllő ikrát, 800.000 drb növendékponyot helyezett ki, a melyeket hazai tógazdaságokból szerzett be.

Nevezetesen ezen vállalatnak a halértékesítés tekintetében életbeléptetett újításai. A Balatonnak eddig csekély értékű, de igen nagy mennyiségben halászott keszgejét és gardáját hering módra páczolva hozza forgalomba s ezzel versenyre kél a külföldi heringgel. A balatoni fogast pedig, szélesebb körű értékesítése céljából, conserv módjára is feldolgozzák.

Újabb halászati társulatok is alakultak az 1900. év folyamán és pedig: a Tisza folyón a »Vásárosnamény-Csapi« halászati társulat Nagylónya székhelylyel, 2.200 kat. hold vízterülettel, a Feketeügy folyón a »Feketeügyi« halászati társulat Uzon székhelylyel, 500 kat. hold vízterülettel, az Olt folyón a »Sepsi Oltvölgyi« halászati társulat Sepsi-szentgyörgy székhelylyel, 292 kat. hold vízterülettel, a Garam folyón a »Bény-Garamtoroki« halászati társulat Esztergom székhelylyel, 460 k. hold vízterülettel. Ezekkel együtt ma már 56 társulat van megalakítva az országban 250.201 kat. hold vízterülettel.

A mesterséges halászat fejlődése is öröndetes haladást mutat.

A ponty és süllő tenyésztésére alapított rendszeres tógazdaságok szaporodása az év folyamán 5 helyen 823 k. hold volt. Ezek között első helyen említendő a Szabadka város birtokában levő szikes vizű Palicsi tó rendszeres üzembevétele. A pontytyal való behalásztásra tett kísérletek kiváló sikere arra bírta a várost, hogy a 740 k. holdnyi nagy tó mellett 25 k. holdon külön ivadéknevelő telepet létesítsen.

Kiseb tógazdaságot, nevezetesen fiasító tavat rendeztetett be: gróf Eszterházy Miklós Móricz Kéthelyen 6 holdon, azután Frigyes főherceg bélyei uradalmában rendszeres telelőt 14 k. holdon és báró Solymossy Lajos Apatelken 35 k. holdon. A Ferenczcsatornai halászati társulat bérlői Verbász községben nagyobb szabású fogassüllő költőtelepet létesítettek 3 k. holdon. Vizeinknek fogassüllővel való betelepítése mind nagyobb s nagyobb mérvet ölt.

Különösen kiemelendő az álló vizek gondozása, a melyek ily módon a rendszeres tógazdaságok mellé sorakoznak. A Törökbecsei »nagyréti« ármentesítő társulat a kerek-számban 1.000 k. holdat kitevő holt Tisza ágak halászatának emelése végett e vízterületen 1 millió süllő ikrát helyezett ki a mult év folyamán. Ezenkívül megkezdték a gondozást gróf Logothetti Alfréd birtokán Katonán 160 k. holdon, Hohenlohe herceg birtokán Margonyán 20 k. holdon, Weisz Ferencz birtokán Pazonyban 30 k. holdon és Farkas Ödön birtokán Tápió-Sápon 1 k. holdon. Összesen 1.211 k. holddal szaporodott tehát ily módon a gondozott álló vizek területe.

Számba véve e szaporulatokat, van az országban ez idő szerint rendszeres tógazdaság 39 helyen 4.166 k. holdon, gondozott állóvíz pedig 26 helyen 3.792 k. holdon.

A hegyvidéki vizeken a pisztrángtenyésztés érdekében 11 újabb költőtelep létesült: nevezetesen özv. gróf Bethlen Andrásné birtokán Forrasesten, a késmárki halászati társulat vizein Késmárkon, báró Bánffy Ernő birtokán Gödemesterházán, a kincstár birtokán Maluzsinán, Feketevágon és Percsényen, községi birtokon Szepesszombaton, a Sepsi Oltvölgyi halászati társulat vizein Sepsiszentgyörgyön, a Rimamurány-salgótarjáni r.-t. birtokán Lucia-bányán, a Hernádvölgyi vasgyár r.-t. birtokán Hradicskán és a jászói premontrei kanonok-rend birtokán Jászón. Ezekkel a telepekkel együtt ma már összesen 77 telep működik az országban.

A magántevékenység valamint a halászati társulatok segélyezésére a földművelésügyi kormány az 1900. év folyamán 40 millió fogassüllő ikrát, 2,300.000 drb. közönséges s szivárványos pisztrángikrát osztott szét; ezeken kívül az arra alkalmas vizek benépesítésére 150.000 drb. tenyészrákot.

Az »országos halászati felügyelőség« az érdekeltek megkeresésére díjtalanul készítette el a mult év folyamán 10 helyre összesen 1.688 k. holdnyi tógazdaság tervét; számos birtokos kapott ezenfelül a szükséghez képest megejtett helyszíni szemle alapján tájékoztató szakvéleményt és tanácsot.

A lefolyt 1900. évben 108 állami állatorvosi állás volt szervezve. A közszolgálatban álló többi állatorvosok száma 698-at tett ki; (107 városi törvényhatósági, 227 vármegyei, 96 rendezett tanácsú városi, 102 községi, 166 körállatorvos); ezenkívül az ország területén még 183 magánállatorvos folytatott gyakorlatot, így tehát az összes állatorvosok száma 889 volt.

Az 1888 : VII. t.-cz. 133. §-a alapján szervezett és a lefolyt év január, május és október hónapjaiban megtartott állatorvosi tisztvi vizsgálatokon 41 okleveles állatorvos szerezte meg az állami és törvényhatósági állatorvosokra nézve előírt minősítést.

Állategészségügyi rendészetünk hathatósabb fejlesztése érdekében az állatorvosi közszolgálat államosításáról szóló 1900. évi XVII. törvényczikk július hó 3-án szentesítést nyervén — 1901. január 1-re tervezett életbeléptetésére a belügyi, pénzügyi és kereskedelemügyi minster urakkal egyetértőleg az intézkedések megtétettek.

Az 1900. év folyamán az állatforgalom általános szabályozása tekintetében a belforgalmat illetőleg tett új intézkedések a következők: a gümőkórban és mirigykórban szemmelláthatólag beteg állatok vasuti szállítása, valamint a vemhesség igen előrehaladt szakában lévő állatok közfogyasztás céljából való elszállítása megtiltatott; a sertések vételével és eladásával, azok felhizlalása nélkül, üzletszerűen foglalkozó sertés-kereskedők, ú. n. sertés-kupeczek sertésszállásai hatósági felügyelet alá helyeztetek s az ezen szállásokba beállított sovány sertések csakis 14 napi állatorvosi megfigyelés után juthatnak szabad forgalomba.

Állat-
egészségügy.

Ezen intézkedés a sertésvésznek a kupeczek szedett sovány sertéseivel közveszélyessé vált gyakori széthurcolásának megakadályozására elkerülhetetlenül szükséges. Egyébként pedig a belföldi állatforgalom az eddigi szabályok keretében bonyolítottatott le.

Az állat- és állati nyersterménybehozatal tekintetében az eddigi általános intézkedések voltak az 1900. év folyamán is érvényben; a Horvát-Szlavonországból való behozatal alapfeltételei általában változatlanok maradtak, azonban a jelzett behozatalra nézve érvényesített s az állategészségügyi állapothoz képest időszakonként módosított korlátozások nem egyes vármegyék, hanem egyes járások ellen alkalmaztattak.

Az Ausztriából való behozatal az 1899. évi kiegészési állatforgalmi megállapodások szabályai szerint nyert lebonyolítást.

A keletafrikai angol gyarmatok ellen keleti marhavész uralgása miatt behozatali tilalom érvényesítettett; a pestis uralgása miatt pedig Egyiptom, Portugália, Smyrna vidéke, Brazília és Paraguay valamint Glasgow ellen az 1900. év folyamán behozatali tilalmak voltak érvényben.

A külfölddel való kölcsönös állatforgalomban a versenyekre vagy visszaszállított versenylovak Ausztria-Magyarország és Németország közötti forgalmára nézve azon kölcsönös könnyítés lépett életbe, hogy ezek a német-osztrák határ átlépése alkalmával állatorvosi vizsgálat alá nem vétetnek; a czirkuszmutatványokba, állatkertekbe, vadaskertekbe és hasonló telepekbe szánt állatok pedig az Ausztria-Magyarország és Németország közötti kölcsönös forgalomban marhalevél nélkül szállíthatók.

A külföldre való kivitel tekintetében elrendeltetett, hogy a külföldre rendelt állatszállítmányok marhalevelei kocsirakományonként csoportosítva kezeltessenek.

Az osztrák részről forgalmi korlátozás, illetve tilalom alá vett területekről származó állatoknak, különösen a sertéseknek, Ausztriába, főleg a bécsi szabad vásárookra való szállítására szükséges osztrák belügyministeri külön engedélyek közvetitésem mellett általában minden késedelem vagy fennakadás nélkül megadattak.

Könnyítések történtek a sertéseknek fertőzött vagy lezárt területekről a bécsi »Productiv-Gesellschaft der Wiener Fleischselcher« vágóhídjára osztrák külön engedéllyel, — úgyszintén a bécsújhelyi »Sanitäts Schlachthaus«-ba külön engedély nélkül való szállítására nézve. Az ily szállítmányokban netán megállapított ragadós állati betegségi esetek osztrák részről külön tilalom érvényesítésére alapul nem szolgálhatnak.

Németország az 1900. év végén ragadós tüdőlob miatt egyetlen magyarországi törvényhatóság ellen sem tartott fenn tilalmat.

Románia új belépő állomásokat állított fel és a vele kötött kereskedelmi egyezménynek zárjegyzőkönyvében foglalt megállapodások határain belül újból szabályozta a Romániába való bevételre szánt állatok és állati nyerstermények származási és egészségi igazolványainak miképen való kiállítását.

Oroszország sertéseink bevételét megtiltotta.

Allatkereskedelmünk növekedésével az állatrakodó állomások száma is szaporodott; míg ugyanis 1899 évben 1.129 rakodó volt, 1900. évben már 1.158 rakodó állomás van engedélyezve, és pedig 1.120 vasúti és 38 hajó-rakodó.

A ragadós állati betegségek elterjedése az 1900. év folyamán általában a következő volt:

A lépfene összesen 1.035 községben lépett fel, nagyobb mértékben Abauj-Torna, Arad, Bihar, Krassó-Szörény, Nyitra, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs, Temes, Tolna, Torontál, Vas, Zala és Zemplén vármegyékben; közepes mértékben Baranya, Heves, Hont, Hunyad, Szatmár és Ung vármegyék területén merült fel; a védőoltások alkalmazása terjed.

A veszettség összesen 811 községben állapított meg s nagyobb elterjedésben Arad, Bács-Bodrog, Baranya, Bihar, Nógrád, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Sopron, Szabolcs,

Temes és Tolna vármegyék területén mutatkozott. A fölösleges kutyák tartásának megszorítása az 1888. évi VII. t.-cz. 72. §-a alapján a törvényhatóságok által az ebtartásról alkotott szabályrendeleteknek általában szigorúbb végrehajtását kívánja.

A *takonykór és bőrféreg* összesen 255 községben lépett fel; nagyobb mértékben Arad, Bács-Bodrog, Temes és Torontál vármegyék területén fordult elő. A malleinezés a gyanús kóros lovakon és az állattulajdonosok beleegyezésével a fertőzés gyanúja esetén is foganatosított.

A *ragadós száj- és körömfájás* összesen csak 22 községben lépett fel s az általában idejekorán alkalmazott óvintézkedésekkel sikerült ezen egyébként igen gyorsan elterjedő betegséget elfojtani.

A *ragadós tüdőlob* csupán szórványosan és csak 3 községben állapított meg. Ezen betegségnek az év őszén Szepes vármegyében történt megállapítása alkalmával kiderített, hogy a betegséget a késmárki havasi legelőn eltitkolták, miért is egyrészt több helyen és más törvényhatóságok területén is a fertőzés gyanúja miatt nagyobb mérvű irtás foganatosítása, másrészt pedig ezen vármegyének vészkerületté alakítása a betegség elterjedésének, illetve elhurcolásának meggátlása érdekében mulhatatlanul szükséges volt. Ezen intézkedésekkel tényleg sikerült a betegség tovább terjedésének elejét venni.

A *juhhimlő* összesen 23 községben és főleg Abauj-Torna, Bács-Bodrog, Hajdú, Jász-Nagykun-Szolnok, Krassó-Szörény és Temes vármegyék területén lépett fel.

A *rühkór* összesen 449 községben állapított meg; nagyobb mértékben Besztercze-Naszód, Bihar, Heves, Nagy-Küküllő és Szatmár vármegyék területén mutatkozott.

A *sertésorbáncz* összesen 637 községben lépett fel; nagyobb mértékben Nyitra és Szepes vármegyék területén uralgott.

A *sertésvész* összesen 2.779 községben lépett fel és pedig nagy mértékben Abauj-Torna, Bihar, Nógrád, Nyitra, Somogy, Szatmár, Zala és Zemplén vármegyék területén. Ezen betegség ellen a sűrűn jelentkezett feltalálók számos szerével és gyógymódjával történt kísérletek ezúttal is eredményteleneknek bizonyultak, a vérsavóval történt védekezési kísérletek pedig a tényleg fertőzött állományoknál ugyancsak meddők voltak.

Azon célból, hogy a Magyarországból Ausztriába vagy azon át külföldre irányított állatszállítmányok a magyar határ átlépése előtt a határállomásokon a vasúti kocsikban ismételt állatorvosi vizsgálat alá vétethessenek, valamint marhaleveleknek helyes kiállítása ellenőriztethessék s ezen módon a lehetőségig eleje vétessék, hogy beteg vagy gyanús állatok, vagy nem teljesen szabályszerű marhalevelekkel bíró állatszállítmányok kerüljenek kivételre: a nyugati határ mentén az egyes határszéli állomásokon az 1900. év folyamán *állatorvosi megfigyelő és ellenőrző szolgálatot* szerveztem.

A m. kir. államvasútak Pozsonyszőlős, Moson, Holic-Kuthi, Trencsén-Tepla, Szentgotthárd, a szab. déli vasút Csáktornya és Sopron, a Győr-Sopron-Ebenfurti vasút Sopron, a szab. Kassa-Oderbergi vasút előbb Zsolna, utóbb pedig Csacza állomásán fenntartott ezen állatorvosi szakszolgálat, díjtalan lévén, a felekre semminemű megterheléssel nem jár.

Az ország területén négy *méntelep*: u. m. a székes-fehérvári, nagykőrösi, debreceni és sepsiszentgyörgyi, s ezeken 18 teleposztály van, melyeknek 987 fedező állomásán 3.072 mén volt, 196 mén pedig bérbe volt adva. Összesen tehát 3.268 mén állott rendelkezésre. Ezek szerint tehát, az előző évvel szemben, a 4 méntelepen, a fedező állomások száma 4-el, s a mének száma 75 darabbal szaporított. Az állomásmének és bérmenek összesen 134.146 kanczát fedeztek, 1 mén tehát átlagosan 41 kanczát. Fedeztetési és bérdíj címén befolyt összesen 1,031.340 korona.

A méntelep állományába beosztott az állami ménesek neveléséből 197 darab. Kipróbálás végett a bécsi cs. és kir. lovaglótanárképző intézethez, a m. kir. központi lovas-iskolához, az erdélyrészi falkavadász-társulathoz stb. összesen 98 darab volt vezényelve.

Lótenyésztés.

Az állami ménések rendeltetése lévén az állami ménetelek állományának részben való fedezése, a fokozottabb ménszükséggel szemben anyakancza létszámuk is emeltetett, úgy hogy a négy állami ménésben az anyakanczák száma 1900. év végével, a múlt évi 972 darabbal szemben 1.000 darabból állott.

A kishéri ménés lóállománya 1900. év végével 722 darabból állott. E ménés rendeltetése az ország telivér-tenyésztésének emelése és fejlesztése is lévén, törzsménjei 1900-ban 207 magántulajdonban lévő kanczát fedeztek, s fedeztetési díj czímén összesen befolyt 173.200 korona.

Az árverés útján eladott 6 darab angol telivér éves csikóért befolyt 43.800 kor., az átlagár tehát 4.866 K. 67 f. volt. A számfeletti és selejtlovak, valamint az említett éves csikók eladásából befolyt az év folyamán 101.848 korona. Ezen összegben a méneteleknek átadott ménék átszámítási ára nincsen beleértve.

A bábolnai ménés lóállománya az 1900. év végével 673 darabból állott. A törzsmének összesen 7 darab magánkanczát fedeztek, s fedeztetési díjak fejében összesen 400 korona folyt be. A számfeletti és selejtlovak eladásából befolyt 30.447 korona. Ezen összegben a méneteleknek átadott ménék átszámítási ára nincsen beleértve.

A mezőhegyesi ménés lóállománya 1900. év végével 2.399 darabból állott. A törzsmének 933 magánkanczát fedeztek, melyek után fedeztetési díj czímén 12.180 korona folyt be. A lóértékesítésből az év folyamán 166.426 korona folyt be, nem számítva be a méneteleknek átadott ménék átszámítási árát. Községi ménül 91 darab adatott el egyes községeknek 600—800 korona árban, 2 község díjtalanul kapott 1—1 mént.

A fogarasi ménés lóállománya az 1900. év végével 313 darabból állott. Törzsménjei magánkanczát nem fedeztek. Lóértékesítésből befolyt 254 korona, nem számítva a méneteleknek átadott ménék árát.

A négy ménés egészségi állapota a lefolyt évben sem volt egészen kielégítő. Különösen mirigykór és influenza uralkodott. Most is a fogarasi ménésnél volt a legkedvezőbb s a kishérinél a legkedvezőtlenebb állapot.

A ménések beosztás alá kerülő fiatal kanczái, úgy mint eddig, beosztásuk előtt részben nyereg alatt, részben kocsiban kipróbáltattak. A ménések állományából a bécsi cs. és kir. lovaglótanárképző intézetnek, részint a budapesti falkavadász-társulatnak 26 darab anyakancza és 4 darab nyerges, összesen tehát 30 darab adatott át az év folyamán kipróbálás végett.

Ménésbirtokok.

A kishéri, bábolnai, mezőhegyesi és fogarasi ménésbirtok és a gödöllői korona-uradalom üzemében lényeges változás az 1900. év folyamán sem történt. Rendeltetésüknek tehát ezek az intézmények azokban a keretekben igyekeztek az elmúlt évben is megfelelni, amelyeket korábbi jelentéseimben részletesen ismertettem.

Szorosan a gazdasági kezelést illető résznek felemlítését azért mellőzhetőnek vélem, csupán azokat az intézkedéseket kívánom felsorolni, amelyek abból a célból tétettek, hogy a birtokokat, az országos lótenyésztés és a közvetlen jövedelmezőség emelésére irányuló feladataik megvalósításán kívül arra is képesítsék, hogy egyéb közigazdasági hivatásuknak is megfelelhessenek.

Ezek között az intézkedések között első helyen áll, hogy a birtokokon tenyésztett különféle állattörzsekből a köztenyésztés céljaira minél nagyobb számú és minél megfelelőbb tenyészállatokat neveljenek és pedig úgy községeknek, mint magántenyésztőknek. A kiosztott különféle tenyészállatok számában különösen s korábbi évekhez képest örvendetes emelkedés mutatkozik, anélkül azonban, hogy ez a számbeli emelkedés a kiosztott tenyészállatok minőségére befolyást gyakorolna, mert e tekintetben is csak kedvező eredményről számolhatok be.

Második helyen kell felemlítenem, hogy a birtokok a termesztett gabonafélék és

egyéb gazdasági magvakból vetőmagot osztanak ki az ez iránt hozzájuk forduló gazdaközönségnek a vásárlás idején jegyzett piaczi áron.

Ennek az intézkedésnek előnye főként abban van, hogy különösen a kiscgazdák olcsón juthatnak jóminőségű vetőmaghoz. Megnyugvással jelenthetem, hogy a gyakorlatban ez az intézkedés is bevált, és évről-évre nagy a kereslet vetőmagvak iránt. Megjegyzem, hogy jelen intézkedésem életbe léptetésének első évében a birtokok vetőmagvakat cserében is adhattak ki. Mivel azonban azt kellett tapasztalnom, hogy egyes kiscgazdák a gyengébb minőségű gabonájukért elcsesért jóminőségű vetőmagot sok esetben nem vetésre használták fel, hanem eladták, a vetőmagkiosztást az utóbbi években már csak készpénzfizetésért engedélyeztem.

A fatenyésztés előmozdítása és pedig gyümölcsfák és egyéb fanemek nevelése céljából a ménesbirtokokon és a koronauradalomban faiskolákat létesítettem, a kisbéri ménesbirtokon pedig a birtoknak egyébként alig értékesíthető akác-ültetvényeit és homokos területeit szőlőkaró-termelőteleppé alakítottam át, abból a célból, hogy a facsetetekben és szőlőkaróban mutatkozó nagy kereslet kielégítéséhez a birtokok is hozzájárulhassanak.

A gödöllői koronauradalomban tejgazdasági munkásokat képező szakiskolát állítottam fel s ugyanilyet szándékozom a kisbéri ménesbirtokon is felállítani. Ugyancsak a gödöllői koronauradalomban létesítettem az országos baromfi- és méhtenyésztés előmozdítására egy baromfi-telepet és minta méhészgazdaságot.

A ménesbirtokok és a gödöllői koronauradalom kezelésére vonatkozó jelentéssel kapcsolatban vélem felemlíthetőnek, hogy ezeknek a birtokoknak létszámába tartozó gazdasági tisztviselők illetményeit, a melyek még 1900-ig is akként voltak megállapítva, a mint azok a birtokoknak a hadügyi kormánytól való átvétele idején megállapítottak, 1900. évben az 1893. évi IV. t.-cz. szellemében rendeztem. Ezen intézkedéssel egy régóta érzett szükségnek tettem eleget, mivel az említett tisztviselők illetményei már nem voltak korszerűek, a tisztviselők előléptetési és rangviszonyai pedig nem voltak szabályozva.

A rendezés által egyúttal eleget tettem a tisztviselők ama régi és jogos kívánásának is, hogy az 1893. évi IV. t.-cz.-nek határozmányait és ezzel kapcsolatban a törvény előnyeit, a melyek eddig velük szemben a törvény 21. §-a alapján alkalmazhatók nem voltak reájuk is kiterjeszsem.

A tárczám kezelése alatt álló kincstári birtokok összes területe, a mult évben a pénzügyi tárcza kezeléséből átvett ispánságok területét is beleszámítva, a jelentés tárgyát képező évben 85.781 katr. holdat tett. Ezen területből 58.967 hold haszonbérletileg kezeltetett, 25.969 hold per alatt állott, 646 hold illetmény és kegyadományul használtatott, 199 hold pedig művelésen kívül hasznosíthatatlanul állott.

A kezeléssel megbízott aradi kir. jószágigazgatóságnak, a birtokok legcélszerűbb hasznosításán felül, a birtokviszonyok rendezése, a már régóta húzódó bonyadalmas ügyek megoldása, és a gazdálkodás körül követendő leghelyesebb elvek figyelembevétele képezte feladatát, mely működésében a kincstári ügyészségek részéről ez évben is a szükséges támogatásban részesült. A kezelés egyszerűsítése és az ellenőrzés megkönnyítése végett az ispánsági kerületek kikerekítése vált szükségessé. Ezen célból a birtokok akként osztattak fel, hogy az ispánságok székhelye lehetőleg a felügyeletükre bizott birtokok központjában legyen. Ezen intézkedés szükségessé tette, hogy a temes-szent-andrási ispánság Temesvárra helyeztessék át, és az ispánság czíme »temesvári m. kir. ispánságra« változtassék át.

A birtokok kezelését és különösen azok hasznosítását illetőleg az eddigi irányelvek követték, s mindenkor a szegényebb sorsú községek és kiscgazdák gazdasági és állattenyésztési érdekei tartattak szem előtt. A haszonbérbeadásoknál különös gond fordított arra, hogy azok a kincstári területek — leginkább legelők — melyek oly szegényebb sorsú községek határában fekszenek, a hol a vidék gazdasági érdekei és leginkább az állattenyésztés fejlesztése kívánatosá teszik — az illető községek használatában

meghagyassanak. Viszont pedig az oly nagyobb szántóföldterületek bérletében, melyeknek használata a szomszédos nagyon csekély földbirtokkal rendelkező községnek úgyszólván életkérdését képezi, — kisebb 3—5 holdas részletekre osztva — az illető községek kispapjai részesíttessenek. Így a farmbérletileg kezelt birtokok közül is a dantovai »Csöde« nevű és a bégamonostori birtok 5 holdas parcellákra osztva a szomszédos községi lakosok bérletében meghagyatott.

Az ezen kis bérleti kezelés mellett könnyen bekövetkező talaj kiszáradás és elgazosodás meggátlása, valamint az ebből származható értékesökkenés megakadályozása végett a haszonbérleti szerződésekbe az okszerű művelés s így a talaj termő erejének fenntartását biztosító kikötések vétettek fel.

Annak a megakadályozása végett, hogy a nagyobb birtoktestek bérlői, kiknek az albérletbe adás szerződésileg engedélyeztetett — az albérletre szoruló kispapoktól túl magas haszonbért ne szedhessenek — a haszonbérleti szerződésekben oly kikötés vétetett fel, hogy bérlő albérleltől a bérösszeg 10%-ánál magasabb bért nem szedhet, — és erről a birtok ellenőrzésével megbízott kincstári ispánok által mindenkor betekinthező nyilván tartást tartozik vezetni.

Kincstári
fürdők.

Herkulesfürdő a lefolyt évben is bérletileg kezeltetett, s azt 9.728 vendég látogatta, és pedig 4.444 belföldi és 5.284 külföldi. A fürdő látogatottsága az előző évhez képest 309 apadást mutat. A közegészségügyi viszonyok kielégítőek voltak. Járványos betegség egy esetben (roncsoló toroklob) fordult elő, s miután az az illető gyermeknek a fürdőbe érkezését követő 24 órán belül megállapított, kétségtelen, hogy a fertőzés nem a fürdőben történt. A beteg azonnal elkülönített. A fürdő közönség kényelmére a Szapáry-fürdőben az állam 8.000 K. költséggel pihenő és izzasztó fülkéket létesített.

Az ivóvíz szolgáltatás, valamint a kénytelenül gyógyforrások körül zavarok nem fordultak elő. A Herkules-forrásnál már évek óta észlelt lehülések okainak megállapítása végett a forrás medenczéjéhez egy bejáró tárna építése megkezdett. A bérleti kezelésben levő Herkulestéri nagyvendéglő épület leégett, de a kár — az épület biztosítva lévén — részben megtérült. A kiránduló helyek fejlesztése érdekében a kocsiközlekedésre nem alkalmas Ferencz József-út a kincstár által 2.500 korona költséggel 322 méter hosszban kiszélesített és korláttal ellátott.

A kisebb javadalmazású állami tisztviselők közül 78-an részesültek kedvezményekben és pedig ingyenfürdőkben, gyógy- és zenedíj alóli mentességben, s nagyrészt ingyenlakásban is.

Az »Erzsébet« szegényházban 91-en, és pedig 55 férfi és 36 nő, nyert ingyenes elszállásolást, fürdőt és napi 40 fillér tápdíjat.

A ránczfürdői kincstári fürdő a folyó évben is házilag kezeltetett; a vendégszobák nagy részben új butorzzattal és egyéb felszereléssel látattak el. Különös gond fordított a fürdősétányok, »Erzsébet-liget«, parkirozások fenntartására és új parkrészek létesítésére. Számos állami tisztviselő részesült ingyen lakás- és fürdőkedvezményekben.

A bérletileg kezelt vizaknai fürdőben a Tököly-tavon 9.618 korona költséggel 28 új fürdőkabin létesített és ezen új kabinoknak part-omlás elleni biztosítása érdekében nagyobb földmunkálatok végeztek. A fürdő édesvízzel leendő ellátása érdekében a vízvezetéki munkálatok megkezdtek.

A fürdőt a lefolyt évben 1.044 állandó, és 33.324 átfutó vendég látogatta és így a vendégforgalom az előző évihez képest 12.003 személylyel szaporodott.

Erdészet.

Magyarország erdőterülete az 1900. év végén 13,050.837 kat. holdat foglalt el; az 1899. évi állapothoz képest tehát az erdők állaga 5.743 kat. hold gyarapodást mutat.

Ezen gyarapodást az 1898. évi XIX. t.-cz. alapján eszközölt új összeírás idézte elő, ugyanezen okból az üzemtervszerű kezelésre kötelezett erdőterület 154.857 kat. holddal nagyobbodván, ezen kötelezettség összesen 8,535.944 kat. holdra terjedt ki. Talajminőség szerint az erdők állagában beállott gyarapodás a következőképen oszlik meg: a véderdők 2.129, a

futóhomokon álló erdők 263, a feltétlen erdőtalajon álló erdők 2.049 és a nem feltétlen — tehát más művelési ágra is alkalmas-talajon álló erdők 1.302 kat. holddal gyarapodtak.

Az erdők fentartását veszélyeztető törvényellenes cselekmény, vagyis tiltott erdőirtás a múlt év folyamán Csongrád és Bihar vármegyékben fordult elő egy—egy esetben, a mely miatt folyamatba tétetett az erdőrendészeti eljárás s a kiirtott területnek újra erdősítése elrendeltetett.

Ezenkívül több vármegyében történtek engedélyem mellett irtások, a más gazdasági művelésre állandóan alkalmas erdőterületeken, még pedig azon feltételhez kötve, hogy az illető birtokosok az irtásra engedélyezett terület megfelelő pótlása fejében fatenyésztésre inkább ráutalt más területek beerdősítésére köteleztettek. Több magánbirtokos nem feltétlen erdőtalajon álló erdejét a területnek más, jövedelmezőbb művelési ágban való használhatása céljából irtotta ki; néhány esetben pedig feltétlen erdőtalajon álló erdőkben szőlő és gyümölcsös telepítés, vasút, stb. építés céljából kellett erdőirtást engedélyeznem.

Az üzemtervek, illetőleg az 1879. évi XXXI. t.-cikkben foglalt erdőtvény alapján az 1900 évben erdősítendő lett volna összesen 225.226 kat. hold. Tényleg beerdősített e területből 121.352 kat. hold, hátralékban maradt 103.874 k. hold. A leginkább az előző évekből származó hátralékok s területeknek teljes beerdősítése a legjobb viszonyok között is hosszabb időt fog igénybe venni, a tölgy-makk és egyéb erdei fagytermés kimaradása, munkáshiány, másutt ismét a miatt, hogy az üzemtervileg előírt területeket nem használják ki, vagy a letarolt területekről a termelt faanyagot nem lehet elszállítani.

Mint örvendetes tényt említhetem, hogy a lefolyt évben 5.431 k. hold elő nem írt terület erdősített. Ott, hol a nehezebb anyagi viszonyok miatt a csemetekert költségeit a birtokosok nem viselhették, a lefolyt évben is utalványoztam megfelelő államsegélyt.

A kopár területek beerdősítésére nemcsak az »országos erdei alap« és az »államsegély kopár területek befásítására« cím költségén fentartott csemetekertekből, hanem a kincstári erdőhatóságok feleslegéből is adományoztam erdei facsemetéket. Az 1900 évben rendelkezésemre állott 99 millió különféle facsemete, vagyis 24 millióval több mint az előző évben. Ebből a múlt év tavaszán 1.686 folyamodó erdőbirtokosnak kiosztatott 42 millió csemete, a melylyel 10.881 k. hold terület erdősített be általában elég jó sikerrel. Ugyanez év őszen 427 folyamodó erdőbirtokosnak kiosztatott 8³ millió csemete.

E számadatban nincsenek belefoglalva azok a területek, melyeket a birtokosok saját csemetekertjeikben termelt csemetékkal, továbbá az állami kezelés alatt álló községi, stb. erdők részére fentartott csemetekertekből nyert csemetékkal erdősítettek be.

Az erdősítések gyorsítása érdekében követett azon eljárás, hogy a kopár területek szegénysorsú és oly birtokosait, kik a fásításra az erdősítésnek az 1879. évi XXXI. t.-cz. 165. §-a alapján való elrendelése előtt önként vállalkoznak, az erdősítés közgazdasági értékéhez és fontosságához, valamint a tényleg felmerült költségek nagyságához képest segélyezem, igen hathatós eszköznek bizonyult, a miért is erre a célra a lefolyt évben 200.000 korona, a folyó 1901 évre pedig 250.000 korona összeget irányoztam elő, és az 1900 évben 3.540 k. holdnyi fásításért 723 birtokos részére 48.877 korona pénzsegélyt osztottam ki.

Az 1900 évben az ország különböző részeiben 5 új csemetekertet telepítettem és 3 csemetekertet, az 1899. évben telepített fiemeit belefoglalva, megnagyobbítottam s két államilag segélyezett csemetekertet állami kezelésbe vétettem, mi által a szóban levő célra telepített csemetekertek száma 22-re, összterülete pedig 297¹⁵ k. holdra emelkedett.

Az 1901. évben még 18 csemetekert (összesen 45⁵⁰ hold) telepítése van ugyanebből a célból tervbe véve, a mi mintegy 20 millióval több kiültethető csemetét fog évenként szolgáltatni.

Az erdősítési kedv fokozása céljából a kopárokon az 1900 évben teljesített és az 1905 évben megbíralás alá kerülő erdősítések jutalmazására 18 jutalmat tűztem ki

összesen 9.000 korona értékben. Ezen jutalmakért már eddig is több erdőbirtokos 284 k. hold erdősfítésessel pályázott.

Az 1895. évben teljesített és az 1900 évben megbírált erdősfítésekre kitűzött 6 nagy és 6 elismerő jutalom összesen 6.000 korona értékben a bikfalvi közbirtokosságnak, Bereczk, Csikszentmihály, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatráng, Szelistye, Szibiel, Völcz és Gyergyószentmiklós községeknek, továbbá a bereczki róm. kath. egyháznak, és a peselneki volt úrbéreseknél osztott ki.

Tekintettel arra, hogy a jutalomban részesült birtokosokon kívül a többi versenyző is a nagy költséggel teljesített erdősfítésnél szintén kiváló buzgalmat fejtett ki s igen szép eredményt ért el, de mivel több jutalom nem állt rendelkezésre, hat nagybirtokosnak az erdősfítés terén kifejtett buzgalmaért elismerésemet fejeztem ki, több szegényebb sorsú birtokosnak pedig az erdősfítés körül felmerült tetemes kiadások némi megtérítése fejében megfelelő pénzsegélyt adományoztam s ezenfelül az erdősfítés terén kitűnt magánerdőbirtokosok szolgálatában álló 4 erdőfítést, egy gazdatisztet, továbbá egy községi bírót és 9 erdőfítőt, végül egy földmivest némi jutalomban részesítettem.

Az *erdei tűzesetek* száma az előző évekhez képest az 1900 évben csökkent és nagyobb káreset csak Kassa szab. kir. város tulajdonát képező erdőben fordult elő, a hol a vágásokban összerakott 16.385 K értékű fenyőhaszonfa égett el. A leégett területeknek beerdősfítése és legeltetés ellen való tilalmazása a hatóságok tudomására jutott minden egyes esetben elrendeltetett.

Nagyobb *rovarkárok* az elmúlt évben nem fordultak elő. Nyitra vármegyének egyes részében a cserebogár, Nagy-Küküllő vármegyében pedig a búcsus pók (*Cnethocampa processionea*) nevű kártékony rovar okozott észrevehető károkat. A veresfenyőrák az elmúlt évben Gömör, Szepes és Liptó vármegyékben észleltetett. Nagyobb széltrések Szepes és Sáros vármegyében fordultak elő, melyeknek leginkább lúczfenyőfák estek áldozatul. Továbbá a Kiskárpát heglánczolat nyugati lejtőin és az egész Morva menti fenyvesekben a tavaszi szél és hóviharak oly tetemes károkat okoztak, hogy 27.424 m³ fatömegnek soronkíüli kihasználása vált szükségessé.

A közigazgatási bizottságok, mint elsőfoku hatóságok, az erdei termékeknek idegen területen való átszállítására több esetben adtak engedélyt. Az elmúlt 1900 évben vizen való szállításra 29 birtokosnak adtam engedélyt.

Az erdőtrvény rendelkezéseivel szemben elkövetett cselekmények és mulasztások miatt *erdőrendészeti áthágás* iránti eljárás összesen 300 esetben indíttatott.

Az erdőrendészeti áthágások alapján megítélt pénzbüntetésekbl az 1900 évben 221 eset után 25.227 korona 91 fillér folyt be, vagyis egy-egy áthágási eset után átlag 114 korona 15 fillér.

Erdei kihágások után az 1900 évben 112.941 korona folyt be az országos erdei alapba. Az erdei kihágási bíráskodásnál az eltulajdonított tárgy értékének, továbbá a kártérítés összegének és a hajtópénzeknek kiszabásánál, használt »erdei érték- és árszabályzat« 1900 évben 11 vármegye területére vonatkozólag állapíttatott meg.

Az *országos erdei alap* az 1879. évi XXXI. t.-cz. 208. §-a értelmében az erdőrendészeti áthágások és erdei kihágások után befolyt pénzbüntetéseknek és az elkobzott tárgyak eladásából befolyt összegnek $\frac{4}{5}$ részébl s az erdészeti államvizsga- és erdőfítési szakvizsgadíjakból képződik. Folyó bevételeiből és időszaki kamataiból fedeztetnek mindazon kiadások, melyek az erdőtrvény végrehajtásánál felmerülve, sem más közalapról nem fedezhetők, sem azokon, kikkel szemben vagy kiknek érdekében a költségeket előidéző erdőrendészeti intézkedés fogatosíttatott, részint törvényes jogcím hiányában, részint pedig vagyontalanság miatt be nem hajthatók.

Az alap bevétele 1900 évben 175.412 korona 37 fillér, kiadása 151.143 korona 46 fillér, tiszta vagyona pedig az év végén 804.077 korona 25 fillér volt.

Az 1879. évi XXXI. törvényezikkbe iktatott erdőtvény értelmében alkalmazandó erdőtisztektől megkivánt szakképzettség, valamint általában az erdőgazdaság önálló vezetésére szükséges képesség mértékének megbíralása végett Budapesten tavasszal és ősszel *erdészeti államvizsgálat* tartatik. A vizsgáló bizottság áll: az elnökből és három vizsgálóbiztosból. A vizsgáló bizottság elnöke a magyar királyi országos főerdőmester vagy helyettese.

Az erdőszeti államvizsgálathoz csak az bocsátható, a ki hiteles okiratokkal előlegesen igazolja, hogy feddhetlen előéletű, főgymnasiumon vagy főreáliskolán az érettségi vizsgát sikerrel letette és a ki a selmeczbányai m. kir. bányászati és erdőszeti akadémián vagy azzal egyenrangú valamely más szakintézetben a selmeczbányai akadémia rendes erdőszhallgatói számára előírt összes tantárgyakból a vizsgálatokat sikerrel megállotta.

Az erdőtvény életbelépte óta, vagyis 1880 évtől 1900 évig az erdőszeti államvizsgán összesen megjelent 1.361, a vizsgát sikerrel letette és oklevelet nyert 1.082 egyén.

Magyarországban az 1900 év végén az erdők szakszerű kezelését teljesítette összesen 1.456 hatóságilag felesketett *erdőtiszt*. Ezekből az erdőtvény 17. §-ában megnevezett erdőbirtokosoknál alkalmaztatott 1.192 erdőtiszt, kik közül 980 bírt teljes minősítéssel, 197 pedig régebben alkalmazott erdőtiszt. A magánerdőbirtokosok szolgálatában állott a múlt év végén 264 hatóságilag felesketett erdőtiszt, kiknek nagyobb része erdőszeti oklevéllel nem bír.

Az erdőtvény 17. §-ában megnevezett erdőbirtokosok erdejét őrizte az elmúlt év végén összesen 6.373 hatóságilag felesketett *erdőőr*, a kik közül az erdőőri szakvizsgát letette 4.022.

Magánerdőbirtokosok szolgálatában állott 5.206 hatóságilag felesketett erdőőr kik közül azonban csak 282 birt erdőőri szakvizsgával.

A felesketett erdőőrökön felül az erdőőrzésben segédkezett 8.504 erdőszolga.

Az erdőőri teendők végzésére alkalmas egyének kiképzésére ez évben is négy *erdőőri szakiskola* tartatott fenn, még pedig Vadászerdőn (Temesvár mellett), Királyhalmán (Szabadka mellett), Liptóújvárt és Görgényszentimrén.

A szakiskolai tanfolyam teljes két év. A növendékek legnagyobb része állami ellátás mellett és csakis kis részben saját költségen vétetett fel; ez utóbbiak az ellátás és ruházatért 300 korona évi díjat fizetnek. A növendékek mind bentlakók. Az oktatás főként gyakorlati, de részben elméleti; a gyakorlati ismeretek bővítése végett a tanulóknak a szakiskolák kezelése alatt levő erdőkben, csemete- és növénytani kertekben a legkülönbözőbb kezelési, használati és tenyésztési módok mutattatnak be s azonkívül tanulmányi utakat is tesznek.

A *vadászati ügyek* kezelése a f. évben is ugyanazon elvek szerint történt, mint az előző években. Az ujonnan alakult, vagy alapszabályait módosító ama számos vadásztársulat közül, melyek alapszabályukat megerősítés végett bemutatták: 10 ilyen vadásztársulatnak alapszabályait megfelelőnek találtam és elláttam a szükséges záradékkal; a többiek pedig mindazon intézkedések pótlására utasítottam, a melyek akár a társulási viszony, akár az okszerű vadtenyésztés szempontjából, az elem terjesztett alapszabályokból hiányoztak. Ez idő szerint hazánkban összesen 111 ilyen vadásztársulat létezik, a melyeknek kormányhatóságilag megerősített alapszabályaik vannak.

Az erdőőri szakiskolák vadászterületeinek kezelését és felügyeletét újból szabályoztam, akképen, hogy az intézeti növendékek a vadászati segédszolgálat teendőiben való alaposabb kiképzést nyerjenek.

A belügyminister ural egyetértőleg intézkedtem a ragadozó és kártékony állatok mérgezésénél követendő eljárás szabályozása, illetve a szomszédos birtokosok és községek meghallgatása tárgyában. Tárgyalásokat folytattam az illetékes ministeriumokkal a vadértékesítés és a vadkivétel előmozdítása érdekében, úgy hasonlóképp több vármegye ebtartási szabályrende-

Vadászat.

lete tárgyában. Gondoskodtam továbbá a vadászati statisztikai adatok gyűjtéséről. Végül a hazai vadtenyészet fejlődésének szemmel tartása céljából a kir. erdőfelügyelőség által ezúttal is összegyűjtettem a vadlelvési és értékesítési adatokat az egész országból és gondoskodtam arról, hogy ezen érdekes adatok megfelelő módon és alakban nyilvánosságra hozassanak.

Kincstári
erdők.

A kincstári erdőhatóságok kezelése alatt álló erdőbirtok összes területe, beleértve az üzemi vagy kezelési célokra szolgáló s mezőgazdaságilag kezelt földeket, a havasi legelőket, a terméketlen területeket és beltelkeket az 1900. év folyamán vásárlás és csere útján 2.734 hektárral szaporodott; viszont birtokrendezések, területi adathelyesbítések és egyes területeknek telepítési célokra történt átadása folytán — a kincstári gazdaság illetve bányászatnak átadott területek betudásával — 8.856 hektárral apadt. Végeredményükben ezen területváltozások az összes területnek 6.122 hektárral való apadását mutatják. A kincstári erdők értékében bekövetkezett változásokat részint a területváltozások, részint pedig a kezelési és üzleti építkezésekre, valamint a szállítási berendezésekre fordított beruházások okozzák.

Az urbéri kapcsolatból kifolyólag, valamint néhány erdőhatósági kerületben létező kincstári munkástelepek szervezeténél fogva, a kincstári erdőkre nehezedő faüzemi, legeltetési, makkoltatási és más szolgálomak és birtokviszonyok rendezésének ügye évről évre előbbre halad. Az 1900. év folyamán az urbéri rendezés Hosszúmező községben nyert végleges befejezést; a bustyaházai kerületben pedig Visk és Ticső községek határában fekvő ugynevezett koronavárosi kincstári erdők, nemkülönböztve a dombó-krasznisórai közbirtokossági erdők, valamint a soóvári kerületben a répáshutai telepések birtokviszonyainak rendezése annyira előrehaladt, hogy végleges befejezése a közel jövőben várható. A vinkovcei kerületben az ugynevezett erdőhasítvány földek azaz a határörvidéki erdők határainak 1842. évben történt kikerekítésekor elesett és az erdőgazdaságtól elkülönített földek birtokviszonyainak rendezése oly arányban folyik, a melyben az új telekkönyvek szerkesztése halad. Ezen földekről 1900. évben bírói végzések alapján 718 hektár lett különböző községek határában egyes birtokosoknak átadva.

A faértékesítés terén igen jó eredménnyel járt egyes kerületekben a fatermesnek kisebb csoportokban való értékesítése, módot nyújtván a kisebb üzleti tőke részvételére a versenyben.

A kezeléssel megbízott erdőtisztai személyzet illetményeinek 1899. évben megkezdett fokozatos rendezése 1900. évben folytatott, amennyiben a X. fizetési osztályba sorozott erdészek száma 55-tel szaporított s az erdészjelölti állások száma ugyanannyival csökkentetett. A kincstári erdőknél alkalmazásban levő altisztek fizetésrendezése is, mely három év alatt fokozatosan fog keresztülvitetni, ezen évben vette kezdetét.

Az erdőrendezősek szervezetében 1900. évben az a változás történt, hogy az otocsácsi erdőrendezőség a zágrábitól, melynek alá volt rendelve, teljesen függetlenített. Az erdőrendezősek vezetői mellé összesen 43 műszaki tisztviselő volt beosztva, kik a keresztülvitt birtokrendezések, avagy más gazdaságilag fontos okoknál fogva a fennálló üzemtervek átdolgozásával, túlnyomó részben azonban üzemátvizsgálási munkálatokkal, erdőművelések felügyeletével, birtok- és határrendezésekkel s új birtoktörzskönyvek összeállításával foglalkoztak s az érvényben levő üzemtervek szakszerű foganatosítására felügyeltek.

Az erdőművelések terén mutatkozó s előző évi jelentéseimben közölt okok miatt előállott hátralék pótlása végett az erdőhatóságok erdőszítések körüli működése évről-évre fokozottabb mérvet ölt. Megjegyzem, hogy, miként az előző években, ezúttal is egyes kincstári erdőhatóságok a saját, valamint a kopár területek beerdősítésére szükséges facsemeték mellett a selymentenyésztés és gyümölcsstermelés előmozdítása érdekében eperfacsemeték és gyümölcsfa alanyok termesztésével is foglalkoztak.

A selmeczbányai m. kir. központi erdészeti kísérleti állomás s a négy erdőőri szakiskola székhelyén létesített külső erdészeti kísérleti állomások fejlesztése céljából berendeztetett folytatólag a központ kisiblyei kísérleti telepe s ott növényélettani s anatómiai laboratórium létesített. Csíráztatási, csemetenevelési, erdősítési és áterdőlési kísérletek mellett rendszeres meteorológiai megfigyelések tétettek a kísérleti telepek klimai viszonyaira s ezeknek a talajra történt behatásaira nézve. Adatok gyűjtettek a cserebogár pajorok szénkénnel való irtására vonatkozólag. Hatvanöt fa-fajra vonatkozó phenológiai megfigyelések tétettek. Beható tanulmányozás tárgyát képezték a bükkfa megfülledésére s helyes impregnálására vonatkozó tudományos kutatások. A hazai fa-fajok tenyésztési határainak megállapítására vonatkozó munkálatok folytatattak s az ugyanezen fa-fajok anatómiai leírására vonatkozó munka újabb részekkel egészített ki.

Ezekon kívül a központi kísérleti állomás az időnként felmerülő tudományos és gazdasági szakkérdésekben adott a hozzája fordulónak felvilágosítást s a beküldött rovarok, fabetegségek stb. meghatározásával foglalkozott.

A községi és némely más kötött forgalmú tulajdont képező erdők és kopár területek kezelése tekintetében az 1898. évi XIX. t.-cikk életbelépésének évétől fenmaradt függő kérdések közül a legfontosabbak egyike azoknak a területeknek megállapítása volt, a melyek az állami kezelésbe adandó területek közé összeirattak ugyan, de végleges besorozásuk kérdésében a döntés 1899-ben bizonyos okokból meg nem történhetett.

Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek.

Ezek között a törvényhatóságok és városok tulajdonában levő erdők és kopárterületekre nézve a függőbbben maradt 13 esetre az 1900. évben a belügyminister úrral egyetértőleg véglegesen határoztam. Azokat a területeket pedig, melyek a volt úrbéres birtokosságoknak az úrbéri birtokrendezés alkalmával legelőilletőség fejében mentek át a tulajdonába, vagy a melyeket a volt úrbéresek vásárlás, csere útján, vagy más jogcímen szereztek és a mely területeknek állami kezelésbe vétele ellen felszólamlás történt, sőt Abaúj-Torna, Sáros és Szepes vármegyékben az összes ilyen természetű területeket az 1900. év folyamán egy-egy mezőgazdasági és erdészeti szakértő kiküldött közeg által a helyszínén tüzetesen megvizsgáltattam, úgy hogy az állami kezelésbe adás kérdése — ezen helyszínelések alapján — az 1901. év elején ezekre nézve is megoldható volt.

A volt 13. számú román bánáti határőrezred községeiből alakult karánsebesi vagyonszéknek a belügyminiszter úrral egyetértőleg — az 1898. évi XIX. t.-cikk 59. §-a alapján — engedély adatott arra, hogy erdőbirtokát saját erdőtisztjei által — de a helyes erdőgazdálkodás követelményeinek biztosításával — kezeltesse. Ennélfogva Lugoson állami erdőhivatal felállítása szükségtelenné vált, mert a Krassó-Szörény vármegyében levő többi erdők kezelésének vezetése és ellenőrzése a temesvári m. kir. állami erdőhivatalra volt bízható.

Az állam által kezelt erdők és kopár területek kiterjedése 1900-ban — beleértve Fiume városának erdeit és kopár területeit is — mint az a statisztikai részben közölt kimutatásból kitűnik, 3,326.929⁵ k. hold (1,914.647 hektár) volt, 7.211 község határában és 13.531 birtokos tulajdonában; az évi kezelési átalány összege pedig 613.864 koronára rúgott. Az említett területbe nincs beleértve a volt naszódvidéki községeknek a beszercei m. kir. erdőigazgatóság által az 1890. évi XIX. t.-cikk alapján kezelt 282.764 kat. holdnyi (162.731 hektárnyi) területe, melynek kezelése a birtokosoknak 121.274 koronába került.

Az állam által kezelt erdők és kopár területek száma és terjedelme nem állandó, az folyton változik, mert a törvény értelmében egyes területek az állami kezelésből kibocsáthatók, mások pedig újonnan állami kezelésbe lesznek veendőek.

Az állami erdőhivatalok teljesen elkészítettek s jóváhagyás végett beterjesztettek 921 üzemtervet összesen 158.199⁸ kat. holdról; az ideiglenes gazdasági terv megállapítására vonatkozó javaslatot pedig összeállították újabb 1.210 birtokról, összesen 160.211⁵

k. holdról; a külső erdőrendezési munkálatokat befejezték további 483 birtoknak összesen 104.101⁵ k. holdnyi területén s ezenkívül a birtokhatárok biztosításáról 1.572 esetben gondoskodtak összesen 318.441⁹ k. holdnyi területre nézve. — A használatok kijelölése általában véve szintén megtörtént, kivéve 512 esetet, melyeknél azonban a kijelölés nagyobb részét azért nem történt meg, mert a birtokosok nem kívánták az esedékes használatokat igénybe venni, vagy kevesebb esetben azért, mert a használatok hatóságilag ideiglenesen beszünttetettek.

A kezelő személyzet közreműködését igénybe vevő mesterséges erdősisítés 31.641⁵ k. holdra terjedt ki. Ezen a téren még mindig nagy a visszamaradás, a mennyiben hátrálékban a beerdősisítettél nagyobb, összesen 31.941⁵ k. hold terület maradt; e miatt azonban magukat az érdekelt birtokosokat nem lehet mindenkor okolni, mert az erdősisítési hátrálék legtöbbszörre vetőmag- vagy csemetehiányból, kedvezőtlen időjárásból, munkáskéz és költség hiányából ered. Egyébiránt ez a hátrálék nem oszlik meg egyenletesen az összes területekre.

Az erdősisítés terén egyébként jelentékeny haladás mutatkozik az ültető anyag termelésére szánt csemetekertek szaporodásában. Erdei facsemeték termelésére szánt s állami költségen fentartott csemetekert ugyanis 1900-ban már 83 volt, összesen 294⁶ k. hold kiterjedéssel; ezekben a csemetekészlet kerekszámában 107 millióra rúgott, s ebből kiadatott az év folyamán 38 millió és készletben maradt 69 millió.

Az egyes birtokosok által saját költségükön fentartott 2.757 csemetekert kiterjedése 635⁶ k. hold volt; s a 154 millió készletből felhasználattott 63 millió, s így még 91 millió maradt készletben.

A községi s némely más erdők kezelésére hivatott állami erdőhivatalok, úgy mint az előtt, az 1900. évben is szolgálatot tettek a selyemtermelés és gyümölcstermelés ügyének. Az általuk ily célból fentartott 12 csemetekertben (12¹ k. hold) nevelt 2,535.000 drb. eperfacsemetéből ugyanis 1900-ban 1,067.000 darabot bocsátottak a selyemtenyésztési felügyelőség rendelkezésére; s másrészt 2 gyümölcsfafaiskolát is létesítettek 18⁵ k. hold kiterjedésben s ezekben a csemetekészlet 1900-ban 54 ezer darabra emelkedett.

Az állami erdősiszték a kezelésükre bizott erdőkön a legeltetést az 1900. évben is ellenőrizték, nevezetesen kijelölték az erdőknek legeltetés ellen tilalmazandó részeit, a mi az összes állami kezelésbe vett erdők területének 39⁰/₀-át tette. Erdőőrizet céljából 547 járási és 163 külön, egyes birtokosok által alkalmazott, törvényes minősítéssel bíró erdőőr és 7.975 erdőszolga állott rendelkezésre. Az állami erdőhivatalok tulajdonképeni kezelési teendőik mellett közreműködtek a birtokosok feladatát képező két fontos ügy előkészítésében. Egyik volt az erdőőrök szolgálati és fegyelmi szabályainak megállapítása; a másik a törvény hatálya alá eső birtokosságok szervezkedésének, s nevezetesen a jogosult közös birtokosok arányrészeit kitüntető névjegyzék összeállításának és a gazdasági ügyviteli szabályzat elkészítésének megkönnyítése. Mivel az érdekelt birtokosságok nagyrészt a nép alsóbb rétegeit foglalják magukban s többszörre még a vezető embereik is kevés tájékozottsággal bírnak arra, hogy a sok helyt mindez ideig jórészt rendezetlenül hagyott birtokviszonyok és jogosultsági kérdések között magukat kiismernék, e miatt a birtokosságok nagyon rászorúlnak a támogatásra; másrészt ez a támogatás, a rendezetlen kérdések tisztázásának nehézségeinél fogva sok időt is vesz igénybe. Mindazonáltal az 1900. évben nyilvántartott 7.365 birtokosság közül 4.212 tartotta meg alakuló gyűlését, a névjegyzék összeállítása és az ügyviteli szabályzat elkészítése céljából. A névjegyzék és szabályzat tervezetét az esetek tulnyomó számában maguk a m. kir. állami erdőhivatalok készítették, részben a birtokosok által rendelkezésre bocsátott s nagyobb részben hivatalos utánjárásal szerzett adatok alapján, sőt a közigazgatási erdészeti bizottság kiküldötteiként is többszörre az erdőhivatali közegek szerepeltek az alakuló gyűléseken.

Arra, hogy a szervezkedési teendőkről való gondoskodás végett a közigazgatási

erdészeti bizottság rendeljen ki ideiglenes elnököt, csak 203 esetben volt mellőzhetőenül szükség.

Annak, hogy az ügyviteli szabályzatok a törvényben kitűzött határidőig — 1900. évi július hó 1-ig — mind nem voltak beterjeszthetők, oka legfőképpen az, hogy a szabályzat alá tartozó ingatlanok helyes telekkönyvszerű megjelölése — a birtokviszonyok rendezetlensége miatt — sok helyt még nem történhetett meg, úgy hogy e miatt ezt a határidőt sok helyt meg kellett hosszabbítanom.

Az 1900. év elején az állami kezelés Fiume városára és kerületére nézve is megkezdett. Mivel az erdőgazdasági szempontok érvényesülésére itt a korábbi időben kevesebb figyelem fordított, az állami kezelésre hármló földadatok sorát az alaptevő munkálatokkal kellett megkezdeni, t. i. az erdő, és kopárterületek pontos számbavételével, meghatározásával és térképezésével s a birtokviszonyok rendezésével.

Az állam által a város kérelmére már 1899. év tavaszán megkezdett ültetések is tovább folytak, úgy hogy az említett évben 60.000 darab csemete felhasználásával beerdősített 18 k. holdnyi terület az 1900. év tavaszán történt erdősítéssel, 42.000 darab csemete felhasználásával 32 k. holdra, az ugyanezen év őszén foganatosított erdősítéssel 37 k. holdra szaporodott. A felhasznált csemetemennyiség jelentékeny részét, 32.500 darabot, József főherceg Ő cs. és kir. Fensége adományozta, a ki a Fiume város kopár területein folyamatba vett erdősítési munkálatok iránt a legmelegebb érdeklődéssel viseltetik; — a többi, részben államköltségen fentartott hazai csemetekertekből, részint a zenggi csemetekertből, részint az 1900 évben megnagyobbított fiumei m. kir. állami csemetekertből került ki.

A fiumei csemetekert telepítési munkálatai már szintén jórészt befejeztettek, úgy hogy a további csemeteszükséglet fedezéséről ezentúl könnyebben lehet gondoskodni, s a helyben nevelt csemeték felhasználása a különben most is tapasztalható sikernél remélhetőleg még kedvezőbb eredményre fog vezetni.

Egyébiránt maga a város kifogástalan magatartást tanúsít az állami kezelés intézményével szemben s az erdőgazdasági feladatok sikeres foganatosítását a saját részéről kellően támogatja.

A volt naszódvidéki községek erdeinek kezelése a korábbi évekhez hasonlóan a besztérczei m. kir. erdőigazgatóság útján az 1890. évi XIX. t.-cikk értelmében történt.

Az 1895. évi XLVIII. és 1898. évi XX. törvénycikkek alapján a Dunán, valamint az ország egyéb jelentősebb *folyóvizein végrehajtott szabályozás* az 1900. évben részint folytatott, részint ujonnan megindított munkálatok által ismét nagyobb előhaladást nyert.

Vízügyek.

Így a vízi beruházások czimén az 1899. évi hitelmaradvánnyal együtt rendelkezésemre állott 10,766.065 korona terhére a következő nagyobb munkálatok hajtottak végre, illetve engedélyeztettek: a felső-Dunán a meglevő szabályozási művek kiegészítésére és fenntartására 337.297 korona; a pozsonyi téli kikötő kotrási munkálataira 439.940 korona.

Az érsekújvári Dunaág torkolatának rendezésére és az 1899. évi árvíz által okozott rongálások helyreállítására 23.690 korona fordított. A komáromi téli kikötő munkálataira 613.625 koronát engedélyeztem, a munkálatnak program szerint való végrehajtása foganatba vétetett. A Duna Radvány alatti szakaszának megkezdett szabályozása 114.539 koronába; a komáromi téli kikötő alsó rakpartjának és az Erzsébet-szigetmenti partnak kövezési munkálatai 20.000 koronába kerültek.

A sükösdői átmetszés befejezésére 28.800 koronát utalványoztam; az adony—ráczalmási szakasz szabályozása 86.490 koronával befejezést nyert; a budapesti Gellért-rakpart folytatólagos kiépítésére 200.000 koronát engedélyeztem.

A lágymányosi téli kikötő párhuzamművének felmagasítása 20.000 koronát igényelt.

A dunaföldvár—fajszi szakaszon levő szabályozási művek kiegészítésére 44.000 koronát utalványoztam. A Margithídnak a Margitszigettel való összekapcsolása céljából épített hídval egyidejűleg a sziget alsó csúcsának mederszabályozás szempontjából szükségessé vált rendezésére 100.000 koronát tettem folyóvá.

A ráczalmás—paksi szakasz szabályozási munkálata 4,993.150 koronával vállalatba adatott. E munkát a megállapított program szerint 6 éven át hajtatik végre. A budapesti hivatal szakaszán működtetett Csepel kotró üzemköltisége 77.000 koronát vett igénybe. A fajszi szakaszon levő szabályozási művek folytatólagos kiépítésére 95.270 koronát folyósítottam.

A szigai átvágás folyamatban levő munkálataira 421.500 koronát utalványoztam ki.

A dunaszekesői baloldali Dunaágat elzáró párhuzammű építésére 218.000 koronát engedélyeztem. A kandai partvédezet 91.620 korona költséggel, a cselepataki párhuzammű 117.080 korona költséggel került kivitel alá. Az ordasi partvédezet építésére 137.400 koronát engedélyeztem.

A gombosi partvédezet építése 123.000 korona költséggel megkezdett. Mederelfajulás meggátlása céljából szükségelt partvédezeti-meghosszabbításokra a zombori hivatal szakaszán mintegy 88.000 korona használtatott fel. Az ujjvidéki rakodópart felső részének építésére 50.720 koronát utalványoztam. A Ferencz-József csatorna ujjvidéki kamaraszilipje alatti partvédezet folytatólagos kiépítésére 74.980 korona fordítottatott. A palánkai Duna-szakasz szabályozására 600.000 koronát; a mohovói átvágás és a bukini partvédezet munkálataira 128.000 koronát utalványoztam.

A felső-Tiszán partbiztosításokra mintegy 300.000 korona fordítottatott. A 77—II. sz. szolnoki átmetszés munkálatainak befejezésére 31.000 korona volt szükséges. A szolnok—ujvárosi partbiztosítás, 32.000 korona költséggel, befejezést nyert. A vése—laposi partbiztosítás meghosszabbítására mintegy 93.000 koronát utalványoztam. Az örvényi partvédezet létesítését 113.758 korona költséggel engedélyeztem. A borjasi átvágás befejezésére 174.202 koronát utalványoztam. — Az átvágás céljaira elfoglalt területekért pedig 42.278 korona kisajátítási összeg fizettetett ki. — A törökkanizsai partbiztosítás folytatására mintegy 20.700 korona, a Titel alatti hármasszigetnél mederelzárásra 45.500 korona használtatott fel. A 96. sz. borjasi átvágás felső részén eszközölt partleásás munkálatai 40.000 koronát igényeltek. Befejezést nyertek ezeken kívül az ó-becsei tiszai fatyúág elzárási és a Titel feletti mederrendezési munkálatok. Az állami kotróraj által végrehajtott kotrási munkálatok és a kotrótelep üzemköltisége mintegy 796.000 koronát igényelt.

A Szamoson mintegy 424.000 koronába kerülő munkálatokat engedélyeztem, részben a Szatmár város belsőségét érintő, részben a szatmár—csengeri szakasz munkálataira. Fenti összegből nyert ezenkívül fedezetet a megkezdett u. n. sályii átvágás költségének egy része is.

A Bodrogon végrehajtott szabályozási munkálatok mintegy 227.000 korona költséget igényeltek, melynek terhére Végardó és Bodrogkeresztturnál mederrendezési munkálatok hajtattak végre. Ezen összeg terhére engedélyeztem ezenkívül a megkezdett 41. és 42. sz. átvágás építését is, mely a bodrog—latorczai betorkolás szabályozását célozza.

A Kőrösökön végrehajtott munkálatok közel 530.000 koronát igényeltek. Ezen összeg nagy része a hármassziget 10. sz. átvágás munkálatára fordítottatott. Ezenkívül befejezést nyert a körtvélyesi partleásás munkálata, mintegy 17.000 korona költséggel. A Maroson mintegy 170.000 korona erejéig hajtattak végre szabályozási munkálatok.

A Vág folyón végrehajtott szabályozási és partbiztosítási munkálatokra mintegy 150.000 koronát engedélyeztem.

A Dráva folyón Moszlavina, Nemetin és Belisçe községek mellett, nemkülönben a bárcsi sertéshízlalda melletti szakaszon hajtattak végre szabályozási munkálatok. Kivitel alá került a Révfalu—Eszék felsővárosmenti partvédezet folytatólagos kiépítése és az

eszéki téli kikötő kőbiztosítási munkálata, mely munkálatok összesen mintegy 500.000 koronát vettek igénybe. A Száván a rácsai szakasz szabályozására közel 70.000, a Kulpa folyón mintegy 90.000, a Mura folyón mintegy 100.000 korona erejéig engedélyezett szabályozási munkálatok végeztettek.

A grohóvi hegycsuszamlások meggátlása céljából a Recina folyón át foganatosítandó munkálatok végrehajtására 70.000 koronát engedélyeztem. Az alsó Béga hajózhatóvá tételére 300.000 koronát irányoztam elő.

Az 1900. év *árvédelmi* tekintetben igen szabályos lefolyású volt úgy a Duna, mint a Tisza mentén, csakis a Rába völgyén vonult le a tavasszal egy árhullám, melynek magassága az eddigi legnagyobb vízállást is meghaladta és a mely a Rába balpartján, Szany körül, töltésszakítással járt.

A robbantó technika haladását is igénybe kívántam venni az árvédelem, különösen pedig a *jégrobbantások* terén; e célból a kérdés tanulmányozására és előkészítésére egy külön bizottságot küldöttem ki.

Nemkülönb a közös hadügyminister úrral és az illetékes hadtestparancsnokságokkal egyetértőleg a *katonaságnak* úgy az árvédelem, valamint az esetleges töltésszakítások beálltával az élet- és vagyonmentés körül leendő közreműködését szerveztem.

A társulati működés terén nevezetesebb jelenségek voltak: a szeged—vedresházi társulatnak a felső-torontáli társulattal való egyesülése, a szeged—martonosi társulatnak megalakulása, nemkülönb a törökbecsei nagyréti társulatnak szigeti minőségének megszűnése és védvonalainak a felső- és alsó társulatok töltéseibe való bekötése.

Az árvédelmi társulatok közül nagyobb munkálatokat végeztek a *Duna völgyén*: az alsó-csallóközi társulat, mely a csicsói legrosszabb töltésvonalát újonnan kiépítette; a vágbalparti társulat, mely megkezdte nyári gátjainak az 1899. évi vízszinhez képest való felemelését; a szigetközi társulat, mely töltéseit a medvei közútig az 1899. évi árvíz felett 1 méter biztosságra megerősítette; a Rába-szabályozó társulat felemelte töltéseinek mindazon szakaszait, melyek az 1900. évi tavaszi árvíznél alacsonyabbak voltak; felmagasította a Rábca töltéseit Gyórszigettől Börcsig, nemkülönb befejezte a kisdunamenti töltéseket és megerősítette a csúny—oroszvári töltés egy részét is.

A Budapest alatti társulatok közül a paks—fadd—bogyoszlói, a margitta—szigeti, a monostorszeg—apatini, az apatin—szontai és a gombos—vajszkai társulatoknál töltés-kiegészítő és erősítő munkálatok voltak folyamatban.

A Temes—bégavölgyi társulat folytatta töltéseinek erősítését a Berzava, Terezia, Moravicza, Rojga és a versecz—paulisi csatornák mentén, kapcsolatban a meder mélyítésével megkezdte a Lanka-Birda nevű vízfolyások tervszerű szabályozását.

A Rudolfsnadi társulat kiépítette az összes szorítógátákat és a Karas menti téglaburkolatot.

A pancsova—kubini társulat a belvízcsatornákon végzett említésre méltó munkálatokat.

A *Tisza völgyén* a Szernye vízrendező és lecsapoló társulat megkezdte a magas parti csatorna építését, a Szamos-balparti és ecsedi láp lecsapoló társulat töltéseit és főcsatornáit befejezván, a másodrendű belvízlevezető csatornák kiépítését vette célba.

A felső-torontáli társulat megkezdte a szeged—vedresházi társulattól átvett töltéseknek szabványos kiépítését; a szeged—sövényházi társulat pedig megerősítette Tisza menti töltésvonalának legnagyobb részét. Ugyancsak némi töltésemelést végeztek a bácsi és a horgos—martonosi társulatok is.

A titeli tisz—dunatóltás fentartó társulat összes vonalai hosszában kiépítette a szorítógátákat, és az ártéren keresztül két elkülönítő keresztgátat emelt.

A Kőrösök völgyében leginkább belvízrendezési munkálatok voltak folyamatban, és pedig: az aradmegyei társulat megindította a csermő—feketetóti felfogó csatorna

töltését, kiépítette Nagyzerinden és Gyulavarsádon a szivattyútelepeket. Ugyancsak nagyobb szivattyútelepet létesített az alsó-fehér-kőrösi társulat Békésnél az Élővízcsatorna betorkolásánál. A fekete-kőrösi társulat nagyobb szivattyútelepet emelt a Hosszúfoki csatorna alsó torkolatánál. A hosszúfoki társulat létesítette a varga-zúgi, a Berettyó társulat a borzi szivattyútelepet. A sebes-kőrösi, iván-fenéki, mezőtúr-mesterszállási és kőrös-tizsamarosi társulatok pedig belvízhálózatukat fejlesztették és egészítették ki.

A közegészségügyi mérnöki osztály az 1900-ik évben véleményt adott:

vízvezetési, vízbeszerzési és forrásügyben 84-szer, csatornázási ügyben 26-szor, lecsapolásra szolgáló szivattyútelepek ügyében 29-szer, artézi kútfúrásai ügyekben 94-szer. — Összesen 233 esetben. — Ezenkívül az osztály még 17 különféle esetben adott szakvéleményt.

Előtanulmányokat végzett és felvételeket teljesített: vízvezetési ügyekben: Kassa, Eger, Debreczen és Pécs (folytatás) városokban, Rózsahegy, Liptószentmiklós, Németlipcse, Liptószentiván községekben és Vizakna fürdőn; csatornázási ügyekben: Veszprém és Szepesváralja városban és Gödöllőn.

Készített továbbá 8 *vízvezetési* és 10 *csatornázási tervet* 10,052.612 K. költségvetéssel; *felülvizsgált* 6 idegen tervet 3,305.629 K. 46 f. költségvetéssel.

Munkakivitelt végzett, illetőleg építési fővezetőséget gyakorolt Tasnád község és Kolozsvár város vízvezetéke, és az aquincumi fürdőtelep csatornázása ügyében.

Artézi kútfúrásai ügyben befejeztetett 5, folyamatban maradt 3 mélyfúrás.

Felülvizsgálta továbbá a víztől szenvedő területek lecsapolására szolgáló 13 szivattyútelep gépészeti berendezését, és a jótállási idő leteltével 5 más kész vízművet.

A kulturmérnöki hivatalok száma 1900. évben 17 volt, a hivatalok mérnöki létszáma az előző évi 70-ről 78-ra emelkedett. — A hivatalok felügyelete és műszaki vezetése alatt működött 75 állami, 37 társulati, megyei és uradalmi vízmester és 28 vízmesternövendék. A hivatalok 1900. évi működése 882.026 kat. holdra terjedt ki és pedig befejeztek 25.939'4 kat. hold területen talajjavítási munkát, folyamatban van a munka 141.097'9 holdon, tervet kiadtak 169.702'9 holdra, míg 545.286 holdon megejtett felvételek alapján a terv folyamatban tett kidolgozásának befejezése 1901. évre maradt. A befejezett munkálatokból 73 helyen 1.671'7 hold alagsövezésre, 7 birtokosnál 106 hold öntözésre és 77 helyütt végzett összesen 24.171'2 hold lecsapolásra esik. 1899. évhez képest a befejezett munkáknál az alagsövezés, a tervezett munkálatoknál az öntözés terén mutatkozott erős haladás, utóbbi a közérdekű öntöző csatornákról szóló 1900. évi XXX. t.-cz. hatásának tudható be. Így közel befejezéséhez jutott a Hanság öntöző csatornának tervezési ügye, a melylyel 25.000 kat. hold lesz öntözhető és a Marosból kivezetve a Békés, Csanád, Arad vármegyék és Hódmező-Vásárhely szíkes legelői öntöző csatorna tervezése is.

A talajjavítási munkák körül az 1900. évben végzett földmunka 2,869.246 m³-rúg — ezen munkálatokba az érdekeltek részéről befektetett összeg pedig az 1,600.000 koronát meghaladja.

A hivatalok 1900. évben az állami kezelés alatt nem álló folyók szabályozása körül is élénk tevékenységet fejtettek ki a birtokosok és a hatóságok részéről mutatkozó érdeklődésnél fogva, a mely e folyók által okozott károsodások elhárítása körül mutatkozik; így befejezést nyertek a felvételek a Nyitrára, Ipolyra, Felső-Vágra, a Zagyva Jászberény feletti szakaszára, a Tarczára, Aranyosra, Kerkára, Csértára és több kisebb folyóra, hogy a szükséges munkák tervezése is a legrövidebb idő alatt befejezést nyerhessen. 1900. évben ily folyókon 9.771 folyóméter partvédműve készült el a kulturmérnöki hivatalok terve szerint és felügyelete alatt, valamennyi az állam tetemes anyagi segélyével.

Az erdélyrészi vármegyékben a tagosítással kapcsolatos lecsapolások mindjobban igénybe veszik a hivatalok működését. 1900. évben 39 községben volt ily lecsapolási munka

kivitel, tervezés vagy az előkészítő felvétel alatt. — A hivatalok a mult évben a vízmosások és kopár területek megkötésének munkája iránt is számos patak rendezésével egyidejűleg a szabályozás eredményének biztosítására, a Nagy-Küküllő megyében ezen munkák körül szerzett tapasztalatok értékesítésével és a mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló 1894. évi XII. t.-cz. megfelelő rendelkezései alkalmazásával az ország hegyvidéki területének számos pontján kezdeményező lépéseket tettek a hatóságnál, s számos ily munka jelentékeny állami segélylyel lett már folyamatba téve.

Az Ondova—Tapoly folyók vízgyűjtőjéhez tartozó összes hegyvidéken pedig Zemplén, Sáros vármegyékben felhívásomra a közigazgatási hatóság által az illetékes erdészeti hatóság és a kulturmérnöki hivatalok közreműködésével helyszíni eljárással megállapítottak és felvették az összes befásítást, vagy más munkálatokat igénylő kopár és vízmosásos területek. Az ennek alapján készült részletes javaslatban foglalt munkálatok biztosítása, a Bodrog vízszerkezet vízjárási viszonyainak javítása szempontjából bír különösebb fontossággal.

Tapasztaltatván, hogy a birtokosok több helyütt felhagytak a rétek öntözésével, mert az eredmények nem voltak kielégítőek, elrendeltem, hogy az országos m. kir. növénytermelési kísérleti állomás az öntözött rétek, rizstelepek, városi szennyvizek mezőgazdasági felhasználásának s egyéb talajjavítási munkák hatásának mezőgazdasági szempontból való tanulmányozását megindítsa. A nevezett intézet 16 gazdaság öntözött rét szénáját tette vizsgálat tárgyává, s a kulturmérnöki hivatalokkal együtt működve, helyi szemlék alapján az 1901. évben szélesebb alapon megindítandó működésnek vetette meg alapját.

Ezen talajjavítás keretén belül kifejtett működésen felül a kulturmérnöki hivatalok hatósági szakértői minőségükben engedélyezési ügyekben 9.881, és vízrendőri ügyben 1.507 esetben nyilvánítottak véleményt a hatóságok megkeresésére.

A 17 hivatal ezenfelül engedélyezési ügyben 1.011, vízrendőri ügyben 309, összesen 1.350 esetben vett részt az illetékes hatóság meghívása folytán helyszíni tárgyalásokon és 137 esetben a hivatalok kiküldöttjei a vasúti és útépitési ügyekben tartott közigazgatási bejárásokon ügkörömnök képviselőként közreműködtek.

Több ízben kifejezést adtam már azon nézetemnek, hogy a mai *telepítési törvény* nemcsak a rendelkezésre adott hitel elégtelen volta, hanem annak következtében is, hogy rendelkezései nagyon szűk körűek, nem felel meg igényeinknek, s nem ad lehetőséget arra, hogy a telepítés és birtokparcellázás útján a kormány tényleg is megvalósíthassa birtokpolitikai terveit. Miután pedig szükségesnek tartom, hogy az állami tevékenység köre e részben kiszélesíthessék, feladatommá tettem egy olyan telepítési és birtokparcellázási törvény előkészítését, mely a míg az állami telepítési tevékenységnek a kétségbevonhatlan szükséghez képest tágabb teret nyit, másfelől a magántevékenységnek is lendületet ad, de egyben — az észlelt visszaélésekre való tekintettel — ellenőrzést is biztosít. A telepítési és birtokparcellázási törvény előkészítése céljából az 1900. év január havában szaktanácskozmányt hívtam össze, a melynek napokig tartó, magas színvonalon álló vitája közben, az e kérdéssel foglalkozók részéről sok becses és megfontolásra érdemes észrevétel, indítvány merült fel. Az értekezlet eredményét vaskos kötetben közzétettem, hogy annak tanulságait az érdeklődők és szakkörök számára is hozzáférhetővé tegyem. A törvényjavaslat előadói tervezete immár elkészült s reményem, hogy azt mihamarább a törvényhozás elé terjeszthetem.

A *telepítés terén* első sorban a már létező telepek fejlesztéséről, másod sorban pedig, nehogy az e célra a kincstári birtokokból és erdőkből régebben kijelölt vagy a telepítési alap igénybe vételével megvásárolt területek felhasználása következtében a telepítési actióban fennakadás vagy szünetelés álljon be, arról gondoskodtam, hogy vásárlás útján és a vágásterületek gyorsabb irtásával új telepek létesítésére megfelelő területek rendelkezésre álljanak.

Telepítés.

Nevezetesen megvettem a telepítési alap pénzkészletével:

1. Torda-Aranyos vármegyében, Alsó- és Felsődetrehem községek határaiban báró Kemény Domokostól és báró Kemény Páltól mintegy ...	2.121 k. holdat,	
2. Kis-Küküllő vármegyében, Bún községben báró Szentkereszthy Páltól mintegy ...	1.165	»
3. Krassó-Szörény vármegyében, Bálincz községben dr. Major Jánostól mintegy ...	535	»
4. Nagy-Küküllő vármegyében, Fehéregyháza községben Haller Lujza grófnőtől mintegy ...	1.350	»
Vagyis összesen mintegy ...	5.171 k. holdat.	

A telepítésre Temes- és Krassó-Szörény vármegyékben kijelölt erdőkben pedig az irtási munkákat oly erővel folytattam, hogy Németfacset községnek hozzátelepítés által való megnagyobbítása 30 ház felépítésével megindítható volt.

Németfacset községben $2.495\frac{3}{1600}$ hold területen 90 család elhelyezése van tervbe véve, egyenkint 24 k. holdnyi telepállományokon, a melyekből belsőség 630 □ öl, szántóföld $18\frac{970}{1600}$ hold, legelő 5 k. hold. Az egyes telepek vételára 6.000 K., a mely összegből 1.000 K. a sorshúzás előtt fizetendő le, a fenmaradó vételárhátralék után pedig az első évben 2°/_o, a második évben 3°/_o kamat, a harmadik évtől kezdve 50 éven 4⁶⁵⁵/_o annuitási részlet fizetendő. A telepítés 30 család befogadásával kezdődött meg és az irtási munkák haladásával négy év alatt fog befejeztetni.

Ugyancsak telepítési célból, különösen pedig a haszonbérletre vagy részes művelésre alapított telepítésekkel való kísérlet végett a kincstár kezelésébe vettem át a csanádi róm. kath. káptalan által felajánlott Deseő Adám-féle silingyiai (Arad vármegye) magánalapítványi birtokot. A birtok terjedelme $2.985\frac{240}{1600}$ hold, miből szántóföld 1.224, kert 5, rét 88, elpusztult szőlő 16, legelő 324, erdő 1.324, földadó alá nem esik 4 k. hold. A kezelés a vallás- és közoktatásügyi minister úr felügyeleti jogainak épségben tartása és elszámolás kötelezettsége mellett, de a jövedelemért való minden szavatosság nélkül történik.

Az újabban eszközölt birtokvásárlások következtében az 1894: V. t.-cz. alapján megszerzett birtokok terjedelme 16.710 k. holdra emelkedett. Ezen területből Temes- és Krassó-Szörény vármegyékben 6.283 k. hold, az erdélyrészi vármegyékben 10.427 k. hold fekszik, telepesek által azonban eddig csak mintegy 5.640 k. hold van megszállva, mivel az újabban megszerzett birtokokon az előkészítő munkálatok befejezhetők még nem voltak.

A már létező telepeken a lefolyt évben 140 telepes házat építtettem, ú. m.: Apatinban 75, Temesrékason 30, Igazfalván 5 és Németfacseton 30 telepes házat és úgy ezen, valamint a többi telepeken összesen 154 családot helyeztem el 1,117.580 kor. értékű 3.269 k. hold földön. Ezenfelül lebonyolítottam Kovácsi telepközségben $738\frac{68}{1600}$ hold kincstári birtoknak az ottani zsellérek közötti feldarabolását, Józseffalva telepközségben pedig a telepállományok megnagyobbítására 586 k. holdat osztottam ki; végül Szapáryfalva községben ugyanezen célra 1.400 k. holdat jelöltem ki és egyuttal intézkedtem az iránt is, hogy az átadás az előkészítő munkálatok befejezése után az 1903. év folyamán eszközöltessék.

A telepesek megélhetésének megkönnyítése végett Hertelendyfalván a vízmentes területek vételárát 400 koronáról 250 koronára szállítottam le, Nagysármáson, Magyar-nemeyén és Viczén a házépítési kölcsönök törlesztési tartamát 4 évről 8 évre meghosszabbítottam; a törvényes adómentességben részesültek a nagysármási, magyar-nemeyei, viczei és a gombosi telepek, Óteleken pedig minden telepesnek 8 hold föld adatott bérbe kedvezményes áron; ezenfelül Felsőmuzslyán a telepesek vízszabályozási járulék hátralékait 50 év alatt kamatmentesen visszafizetendő 104.000 korona előleg nyújtásával rendeztem.

Igazfalván és Bodófalván a telepes földek irtása a lefolyt évben is serényen haladt, és ez idő szerint Igazfalván 3.836 k. hold, Bodófalván 2.700 k. hold teljesen tiszta tuskóktól és cserjéktől.

A gazdasági színvonal emelése érdekében Reformátuskovácsházán, Ószentivánon, Gomboson és Vadászerdőn minta-parasztgazdaságok rendeztettek be, 8 telepes községben gazdasági téli tanfolyamok, 17 telepen népies előadások tartattak. Háziipari tanfolyamok tartattak Szapáryfalván, Nagykamaráson, Almáskamaráson és Kisperegen.

Középületekből az állam költségén 8 tantermet, 1 kisdudóvodát, 2 jegyzői lakot, 2 községházát, 2 tanítói lakást emeltem, államsegélyvel pedig biztosítottam 3 templom és egy iskola felépítését.

A telepesek gyümölcsfaszükségletének fedezése végett Nagysármáson és Bálinczon összesen 5 holdnyi gyümölcsfaoltványiskola alakítását rendeltem el.

A selyemtenyésztés érdekében az eperfaiskolák számát Gomboson egy új faiskola alakításával szaporítottam.

Új lelkészi állás szerveztetett Nagysármáson. Hitelszövetkezetek alakultak támogatással Torontál-Erzsébetlakon és Igazfalván.

Az új telepek általában jól fejlődnek, nyomasztó helyzetben csak a magyar-nemeyei és viczei telepesek voltak a rosz termés miatt.

A pénzügyministerium kezeléséből átvett régi telepeken mindenekelőtt intézkedtem a rendezési munkák gyors lebonyolítása iránt. Ennek következtében az adás-vevési szerződések megkötettek s a telekkönyvi állapot rendeztetett Magyararszentmárton, Józseffalva és Ószentiván községekben, a szerződések megkötettek Kovácsi és Ujhely községekben, az előmunkálatok pedig befejeztettek Bolgártelepen és Gizellafalva községben. Ótelek, Német-Szentmihály és Brestye községben a rendezés a jövő évre maradt.

Hogy a régi telepes községekben a terheket csökkentsem, a még szükséges tantermeket és tanítói lakásokat mindazon községekben az állam költségén építtettem fel, a hol az iskolafentartó hatóságok a népoktatás államosítását óhajtják. E községekben a telepesek gyermekei ingyen oktatásban részesülnek.

Az 1894: V. t.-cz. által rendelkezésemre bocsátott 6.000.000 koronából a mult évben 1.206.558 kor. 12 fillér használtatott fel, minek következtében az eddig felmerült összes kiadások 4.812.460 korona 89 fillérre emelkedtek és az év végén rendelkezésemre maradt még 1.187.539 kor. 11 fillér. Végül megjegyzem, hogy a hitelálladéknak ezen apadása következtében és a kezelés szabatosága érdekében a telepítésre eddig felhasznált összegeknek alapszerű kezelését és a jövedelmek gyümölcsöző elhelyezését elrendeltem.

Az *északkeleti határszáron lakó hegyvidéki földművelő nép jólétének előmozdítására* az előző években megkezdett működés folytatásaképp arra törekedtem, hogy a nép bérletek útján több földterülethez jusson, állatállománya javuljon, az uzsora-kölcsönöktől pedig szabaduljon.

A Kárpát hegyvidék gazdasági helyzetének javítására tett intézkedések.

A gróf Schönborn-féle hitbizományi uradalomtól eredetileg bérbevett 12.622 holdnyi területet további $465^{673}/_{1600}$ hold kiterjedésű szántóföld és legelőterület bérbevételével bővítettem, miáltal ismét 4 községben mintegy 200 földműves család részben földbérlethez jutott, részben marha-állománya részére megfelelő legelőterület biztosított. Így a ma több mint 13.000 holdnyi állami bérletben érdekelt községek száma 64-re, a földművelő kiscsaládok száma pedig, melyek vagy szántóföld vagy kaszáló vagy legelő területekben részesültek, 5.739-re emelkedett. Megjegyzem, hogy az évi 59.147 kor. 57 fillér bérösszeg úgyszólván hiány nélkül befolyt.

Az e vidéken kiváló jelentőséggel bíró állattenyésztés érdekében a lefolyt évben Tirolból 300 drb inthali üszőt importáltattam és az országos állattenyésztési alaphól adott 4%-os kölcsön gyanánt 4 évi részletfizetésre 44 községben — nagyobbbrészt Máramaros és Ung megyékben — osztattam szét. Az import a Tirolban fellépett száj- és

körömfájás miatt egy ideig szünetelt. A lefolyt négy év alatt így is már 1.230 drb üszőt importáltam és 152 község 1.196 lakosa közt osztattam szét.

Ezek sikeres felnevelése végett a beregmegyei állami bérléthez tartozó havasi legelőkön az importált üszöket két szűz gulyába osztva, ingyen gondoztattam, a mi földbérlet és pásztorköltség czímen az államnak 9.369 K. 76 fil.-jébe került. Ezzel másrészt példát akarok mutatni a havasi legelőnek — ezen ott még kihasználatlan természeti kincsnek okszerű kezelésére és hasznosítására.

Ezen havasi legelőkön ugyanis már a megelőző évben emelt istállóknban 800 db marha talált védelmet az időjárás szélsőségei ellen. A legelő marha jó fejlődése így minden körülmények között rossz időben is biztosított. Ezen havasi telepek egy-egy kulturális központnak tekinthetők, melyek közelében az utak javítottak, a hangyabolyok egyengetve, a mocsaras helyek lecsapolva lettek; az istállóknban nyert trágya segítségével a közel levő jobb legelőrészek kaszálóvá lettek átváltoztatva, úgy hogy kedvezőtlen időjárás esetére széna állott rendelkezésre.

A határszélen fekvő két község kisgazdái közt 72 drb anyajuhot és 2 kost osztottam ki három évi részletfizetésre.

Továbbá Fogarasról 2 drb lipiczai mént osztottam be Szolyvára, hogy a hegyvidéknek fuvarozásra használt lóállománya is javíttassék.

A fölöttébb kezdetleges gazdasági viszonyok javítása érdekében e vidéken három népies minta-gazdaságot létesítettem. Ezenkívül 21 községben 5 drb szelelő, 14 drb magtár-rostát és 18 drb konkolyválasztót osztottam ki olykép, hogy az egyes községek a gépek beszerzési árának csupán felerészét tartoznak 3 évi részletben megfizetni. 92 községben mintegy 4.000 kistermelő közt jó vetőmagot (759 q. zabot, 479 q. tengerit, 50 q. rozst, 2.575 q. burgonyát, 4.607 kg. lóhere- és 515 kg. komócsin-magot) osztottam ki kedvezményes áron, és pedig 38.244 K. 34 fillér beszerzési ár és 5.263 K. 80 fillér szállítási és kiosztási költséggel szemben 29.917 K. 06 fillérért.

Egyrészt az e vidéken fölösleges munkaerő hasznosítása, másrészt a munkásnemzedék gyakorlati kitanítása végett mintegy 600 ruthén munkást kora tavasztól őszig a mezőhegyesi méneshirtokon alkalmaztam, kik ez alatt rendszeres ételmezésben részesültek és 80—160 K. megtakarított keresettel tértek otthonukba. Négy ruthén ifjút pedig a Zürcher-féle szaplanczai (Máramaros vármegye) havasi telepre küldtem, az okszerű gazdálkodás ismeretének elsajátítása végett.

A szóban lévő hegyvidék nagy része alkalmas lévén kitünő minőségű gyümölcs termelésére, a jelentkező községeket és magánosokat a lehetőségig elláttam gyümölcsfacsemetékkal, a szolyvai és ungvári állami faiskolát kibővítettem, az értékesítés előmozdításáról pedig ingyenes gyümölcs-aszalók emelésével, az eladatlan szilva rendszeres kifőzésével és értékesítő szövetkezet szervezésével kívánok gondoskodni.

A hegyvidéki nép erkölcsi és anyagi jólétének emelésére irányuló tevékenységem súlypontját a hitel- és fogyasztószövetkezetek létesítése képezi. E szövetkezetek szervezésénél a ministeri kirendeltség az Országos Központi Hitelszövetkezettel egyetértőleg és az illető vidékbeli vezérférfiak közreműködésével járt el. A megalakult szövetkezetek ügymenetének vezetéséről és ellenőrzéséről az Országos Központi Hitelszövetkezet állandó kiküldöttje, továbbá a ministeri kirendeltség és az ügy iránt érdeklődő helyi intelligencia gondoskodott.

A szövetkezetek helyes ügyvitele érdekében a szövetkezetek elnökei és könyvelői számára M.-Szigeten 4 napra terjedő tanfolyamot tartottam; a 66 résztvevő költségeinek fedezésére 2.430 koronát engedélyeztem.

Ily módon az előző évben Beregvármegyében alakult és működött 8 hitelszövetkezeteken kívül, 1900-ban még 6 hitelszövetkezet létesült, melyek mindegyikét 2.000 K. üzlet-rész és 4.000 K. kamatmentes betéttel támogattam. E 14 szövetkezet közül 1900-ban

12 működött, 1.867 taggal és 2.791 üzletrésszel. Ezen szövetkezetek az Országos Központi Hitelszövetkezet útján 1.639 tagnak 146.236 korona kölcsönt nyújtottak, a mit föld- és marhavásárlásra és uzorakölcsönök kifizetésére fordítottak.

A hol a hitelszövetkezetek már bizonyos ideig sikeresen működtek, ezeket fogyasztási árúraktárakkal bővítettem ki, a mire e vidék különleges viszonyai között nagyobb szüksége van a népnek, mint bárhol másutt; miután itt a fölöttébb korlátolt gazdasági termelés miatt a nép zöme még élelmi szükségletének beszerzésében is már karácsonytól fogva boltbeli vásárlásra szorúl.

Első kezdeményezés e téren a szolvai árúraktár volt, mely 15 hitelszövetkezeti boltot látott el árúcikkekkel és már első évi árúforgalmuk 252.948 K. 79 fillérre rúgott. A szövetkezetek árúcikkei közé felvették a szeszes italokat is, mint a zord éghajlat alatt a hegyvidéki nép majdnem nélkülözhetetlen ételszükségletét, melyeket zárt edényekben és romlatlan minőségben szolgáltatnak ki; de a szövetkezetek elnökei, főleg a lelkészek több helyen fogadalmat kívánnak a tagoktól arra nézve, hogy legalább ünnep- és vasárnapokon mindenféle szeszes italtól tartózkodni fognak. Talán ily módon sikerülni fog a korcsmák demoralizáló hatását gyöngíteni.

E cél érdekében a hitelszövetkezetek egy része úgy építkezett, hogy az árúraktári helyiséggel kapcsolatban olvasóköri helyiségről is gondoskodtak. Az olvasóköröket a népkönyvtárak mintájára tárczám terhére látom el olvasmánnyal.

A hegyvidéki segély actio, rendeltetéséhez képest gazdasági téren mozogván, jótékony hatását a hegyvidéki földműves nép körében nemzetiség és felekezatiségre való tekintet nélkül egyaránt érezteti, s bár a hegyvidék mostoha gazdasági és anyagi viszonyai között az állami tevékenységtől különösebb eredmény csak hosszú évek során várható, mindazonáltal máris örvendetesen tapasztalható, hogy az actio által felkarolt vidékeken az állami tevékenység következtében a kisgazdák tekintélyes részét sikerült már eddig is egyrészt főleg uzoratarozásokból kifolyó vagyoni tönkrejutástól megmenteni, — számos családot a kivándorlástól visszatartani, — ezeknek megélhetését javítani, sok helyen állandóan biztosítani; egy tekintélyes részt a nélkülözhetlen marhaállománnyal ellátni s így az állam által kifejtett gazdasági tevékenység, valamint a hitel- és fogyasztási szövetkezetek áldásos működésének kihatása folytán a jelzett vidékeken máris általánosságban érezhető jobb viszonyokat teremteni.

A viszonyok javulása mellett bizonyít a népnek általánosan tapasztalható jobb táplálkozása, a cseléd- és napszámberék emelkedése s a marhaállomány értékesítésénél tapasztalható értékelkedés.

A *deliblati kincstári birtokon* homokkötési célból 673⁵² k. holdat erdősíttettem be részint ákác- és kőriscsemetével, részint nyárfadugvánnyal és ezenfelül a takarási munkálatot 154²⁷ k. holdon fejeztem be. Az utóbb említett munka számbavételével összesen 827⁷⁹ k. holdra terjedt ki a szél pusztításai elleni védekezés. Deliblati kincstári birtok.

A homokkötés céljából szükséges fűmagvak termelése végett 12 k. hold fűmagiskolát létesítettem, az ültetéshez szükséges csemeték előállítására pedig 53⁶⁵ k. hold csemetekertet szolgált.

A birtok határainak állandó megjelölésére 16⁸⁸² kilométer hosszú vonalon határárkok húzattak, a bejáró utakon pedig mindenütt sorompók állítottak fel.

A fatermelést erdővédelmi szempontból a lefolyt évben is csak a legszükségesebb mértékre szorítottam, úgy, hogy a 12 ezer holdat meghaladó erdőterületen a termelt faanyag összesen 5.980 köbmétert tett.

A szőlőtelepeken a termés jobbára kielégítő volt; egyedül a Fejértelepre súlyosbodott ez évben is nagyobb elemi csapás, a mennyiben a májusi fagy és az augusztusi jégeső a termés két harmadát megsemmisítette.

E telepen a hegyközség megalakult és a célba vett mezőgazdasági telepítés elő-

munkálatai annyira előhaladtak, hogy a telepállományok kioszthatók és a telepeseknek egyelőre egy és fél évi időtartamra haszonbérbe adhatók voltak.

A Wekerle, Emánuel és Pálffy szőlőtelepeken a birtokviszonyok folytatólag rendezettek és gondoskodtam továbbá arról, hogy a szőlőtelepesek szakeladásokban részesüljenek, az állami vinczellérek pedig a szőlőtelepeseket gyakorlatilag oktassák.

A birtokon uralgó vízhiány megszüntetése céljából az ulma-deliblati út mellett egy 167²⁵ m. mély fúrt kutat létesítettem, melynek vízhozama perczenkint 80 liter. Elrendeltem továbbá egy falazott kút építését a kravan-sztupini birtokrészen és egy vasfalú kút létesítését a flamundai erdőlaknál.

Gazdasági
munkásügyek.

Az elmúlt évben a *gazdasági munkások* érdekében több javaslatot terjesztettem a törvényhozás elé. Így a dohánykertészek, továbbá az erdőmunkálatoknál alkalmazott munkások és napszámosok jogviszonyainak szabályozására vonatkozólag. E javaslataim az 1900. évi XXVIII. és XXIX. t.-cikkekben nyertek szentesítést.

A mezőgazdasági munkások helyzetének javítására irányuló törekvésem egyik eredménye lett az a törvényjavaslat, a mely a gazdasági munkásoknak és cselédeknek baleset és rokkantság esetén való biztosítását czélozza, s a mely az 1900. évi XVI. t.-cz.-ben emelkedett törvényerőre. E törvény új intézményt állít fel, az »Országos Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztárt«. Az elmúlt évnek a munkásügyekben bizonyára ez egyik legjelentékenyebb alkotása, nemcsak azért, mert jelzője annak a humanus irányzatnak, melyet a munkáskérdésben a törvényhozás és a kormány követ, hanem azért is, mert tényleg anyagi jobblétet biztosítván munkásainknak, a jövőre nézve kihatásában a munkáviszonyok rendezése tekintetében a békés fejlődésnek biztos alapot kínál. Tekintve a segélypénztár e jelentőségét, az életbeléptetést is sürgős teendőim közé soroztam, s az előmunkálatok elkészültével az új intézmény 1901. január 1-én tényleg megkezdte működését.

Az előző évben létesített új munkásügyi törvények és rendeletek közül az 1900. év folyamán életbelépett a vízi munkálatoknál, az út- és vasútépítésnél alkalmazott napszámosokról és munkásokról szóló 1899. évi XLII. t.-cz.; valamint a munkásközvetítés szervezése tárgyában 1899. évi 11.180. sz. a. kiadott, s az 1898: II. t.-cz. 77. §-ában nyert felhatalmazáson alapuló rendeletem is. A gazdasági munkásközvetítés eddig csak nagyon kezdetlegesen volt szervezve, holott nemcsak az aratás nyugodt lefolyása, hanem az az érdek is szükségessé tette a rendszeres szervezést, hogy hazai munkásainknak lehetőleg biztosítsuk a kínálkozó munkaalkalmakat. A munkásközvetítésre vonatkozó szervezeti szabályzatom szerint a vezetésem alatt álló ministeriumban van egy közvetítési központ, — minden törvényhatóságban és községben van egy gazdasági munkásközvetítő. Ezek az organumok állandóan s közvetlenül érintkezésben állanak egymással, nemkülönbön a munkaadókkal s a munkásokkal. A közvetítési szervezet már az 1900. év folyamán jobbadán kiépült. A törvényhatóságokban levő munkásközvetítői tisztségek közül az év folyamán betöltetett 49 vármegyei és 15 városi törvényhatósági közvetítői állás, s 43 vármegyében a községi munkásközvetítők is megkezdtek a működést. E szervezet segítségével 1900-ban körülbelül 38.900 munkás lett elhelyezve, de a munkához juttatott munkások tényleges száma ennél is nagyobb, mert kivált a községi munkásközvetítőktől, ha a jelentkező munkásokat azonnal el tudták közvetlenül helyezni, nem is kívántam az esetek bejelentését, hogy ne terheljem vele a közvetítőket.

A gazdasági munkáviszonyok egyébként javultak az 1900. évben s már ez év folyamán az aratási munkálatok zavartalansága érdekében egyáltalán nem volt szükség oly kivételes intézkedésekre, mint az előző két évben, mikor minden eshetőség szem előtt tartásával tartalékmunkáscsapatok állítottak az ország különböző pontjain készenlétbe, hogy az aratás zavartalan lefolyása egy esetleges munkásstrike esetén is biztosítva legyen. A munkáviszonyok normális voltát s azt, hogy a törvények végrehajtása s alkalmazása milyen simán ment, jellemzi az is, hogy 1900-ban 82.740 munkásigazolvány adatott ki.

A hosszabb időt egy helyben töltött gazdasági cselédek s jó munkások jutalmazása helyes eljárásnak bizonyult a munkásnép hűségének, szorgalmának fokozására; s annak a legszélesebb körben való beigazolására, hogy a hű, becsületes munkást a hatóság s a kormány tisztelettel s elismeréssel méltányolja. Az 1900. évben 520 hű és szorgalmas cselédet tüntettem ki elismerő oklevéllel és pénzbeli jutalommal. A negyven évi hű szolgálatok kitüntetésére alapított díszérem pedig 142 gazdasági cseléd részére adományoztatott.

A munkások részére ingyenes népkönyvtáraknak az 1898. évben megkezdett létesítését ezúttal is folytattam, úgy hogy míg az általam létesített népkönyvtárak száma 1898-ban csak 313, — 1899-ben pedig 600 volt, — ez a szám az 1900. év végével már mintegy 850-re emelkedett. A munkások közt a helyes irányú néplapoknak, ponyva-irodalmi füzeteknek és naptáraknak több mint másfél millió példánya terjesztetett. Különös gondot fordítottam arra, hogy a megalkotott új munkástörvények az országban divó minden nyelven és népies modorban tartott előadással a munkások között kellő számban terjesztessenek.

A munkásnéppel társadalmilag is helyes irányban foglalkozó előjárók, tanítók, lelkészek és magánosok között az 1900. évben 2.700 korona jutalmat osztottam ki.

A munkások önszegélyző szövetkezeteinek támogatására az 1900. évben 6.740 koronát utalványoztam ki.

Az 1898. évi II. t.-cz. 71. §-a értelmében létesítendő községi segélyalapok szabályrendeletét ez év végéig már a legtöbb törvényhatóság megalkotta; e segélyalapok támogatására az év folyamán összesen 152.000 koronát fordítottam.

A mezőgazdasági kísérleti állomások és a tudományos intézetek a földművelés, illetőleg mezőgazdaság érdekeinek előmozdítására és védelmére kutató, felvilágosító és ellenőrző munkálatok végzésével az 1900. évben is nagy tevékenységet fejtettek ki és ebben az évben is figyelemre méltó tökéletesedést nyertek.

Mezőgazdasági
kísérleti és
tudományos in-
tézetek.

A m. kir. földtani intézet új palotahelyiségének berendezése az 1900. év első felében jelentékenyen igénybe vette az intézeti tagok erejét. Az intézeti múzeum május hó 7-én előkelő vendégsereg jelenlétében megnyitott és rendeltetésének átadatott. Május hó 29-én Ő császári és apostoli királyi Felsége kegyeskedett megtekinteni a földtani intézet új otthonát és múzeumát.

Az ország részletes geológiai felvétele lévén az intézet tulajdonképeni feladata, a hegyes vidéken 3 osztály (1. Máramaros és Szepes, 2. Alsó-Fehér és Torda-Aranyos, 3. Hunyad és Krassó-Szörény vármegyékben) 5 geologussal működött és 607³⁶ km² területet térképezett, a bányageológiai osztály 1 taggal Torda-Aranyos vármegyében 33³⁷ km² területet vett fel; az agrár geológiai osztály 3 taggal Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Nyitra, Bars és Komárom vármegyék területén 864³⁶ km² térképezését végezte be; az 1900. évben történt összes felvétel 2.505⁵⁹ km² (1899-ben 1.895 km²) területet ölelt fel.

Ezenkívül a hegyvidéki felvételi osztály őszállatok maradványait gyűjtötte össze és hydrogeológiai tanulmányokkal az ásványos vizü gyógyforrások védő területeinek és 39 artézi kútfúrásnak ügyeivel és egyéb városi vizellátási kérdésekkel volt elfoglalva.

Sok munkát végzett még a földtani intézet a petroleumos vidékek tanulmányozásával s a Duna folyómenti folyók szakszerű vizsgálata is tetemes időt vett igénybe.

Az agrogeológiai osztály a részletes felvételeken kívül külön vizsgálta és felvette a tolna-gyönki állami szőlőtelep, továbbá Kismarton és Szegszárd környéke szőlőterületeinek agrogeológiai viszonyait.

Az iskoláknak 11 rendszeres magyarországi kőzetgyűjteményt állított össze.

Jelentékeny irodalmi tevékenységet is fejtett ki évi jelentések, évkönyvek és térképek kiadásával.

A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet 1900. évi történetében

legfontosabb esemény a meteorológiai observatorium megteremtése, a mely Ó-Gyallán célirányosan felépítve és berendezve ez év szeptember havában tartott ünnepélyes felavatás alkalmával adatott át rendeltetésének.

Az intézet a folyamszabályozás céljaira ez évben 148 új ombrometriai állomást állított fel, a klimatológiai állomások számát is 20-al szaporította, úgy hogy a megfigyelő hálózat műszerekkel felszerelt állomásainak száma ez évben 759-re szaporodott. Ezek közül 140 több éghajlati elem megfigyelését végzi, míg a többi 619 ombrometriai hálózatban van beosztva és csak a csapadék és legfőlebb a hőmérséklet megfigyelésére szorítkozik.

A zivatarmegfigyelő hálózat szintén vagy 300 állomással lett gazdagabb, úgy hogy az önkéntes zivatarmegfigyelők száma 1.000-re rúg.

Az observatoriumon végzett meteorológiai megfigyelések külön havi füzetekben jelentek meg. Hasonlóan az előző évekhez elkészültek a vízépitési igazgatóság vizrajzi osztálya részére a csapadékviszonyokról szóló kimutatások. Árvizjelzési célokra közvetlenül a vizrajzi osztálynak naponként 59 állomás küldött sürgönyt a csapadék és télen a hóviszonyokról, 37 helyről pedig az intézet közölte ezen adatokat a vizrajzi osztályal a rendelkezésre álló telefon vonalon. A prognózis szolgálat sürgönyző hálózata több orosz, görög és szerb állomással szaporodott és több helyről a déli és esti leolvasás besürgönyzése által a prognózis megállapításához szélesebb alap alkottatott meg.

Az intézetre háramlottak a jég elleni védekezés összes teendői is.

A lefolyt évben mintegy 70 védekező rajvonal volt szervezve, összesen mintegy 1.400 viharágyúval. Ezen védekezés mintegy 25.000 kat. hold területre terjedt ki.

A védekezés olcsóbbá tétele végett a cs. és kir. közös hadügyminister úr felkérésre megengedte, hogy a katonai szertárak kizárólag erre a célra a durva szemcséjű lőport a gazdasági egyesületek, a m. kir. meteorológiai és földmágnességi intézet, a vinczellériskolák és a szőlészeti és borászati kerületi felügyelők által teendő megrendelésekre, vagy ezek valamelyike által kiállított igazolvány alapján bármely érdekeltnek a szertárnál helyben kilogrammonként 76 (hetvenhat) fillérért szolgáltatassák ki.

A védekezés terén eddig tett kísérletek alapján azok sikerére határozott következtetést vonni még nem lehet.

Az intézet nyáron rövid időjárásai jelentést közöl telefonon mezőgazdasági-statisztikai osztályommal. A m. kir. központi statisztikai hivatal részére minden hónapban 14 állomás adatait dolgozta fel.

A mezőgazdasági vegykísérleti állomások körében az 1900. év folyamán felmerült legfontosabb mozzanat, hogy a Fiumében létesített m. kir. vegykísérleti állomás működését ebben az évben megkezdette, ekként a kizárólag ellenőrző vizsgálatokat teljesítő kolozsvári és pozsonyi vegykísérleti állomásokon kívül az ellenőrző munkálatok mellett kísérletekkel és felvilágosításokkal is foglalkozó 6 vegykísérleti állomás létezik (Budapest, Debreczen, Fiume, Kassa, Keszthely, Magyaróvár). Ezek 1900-ban összesen 9.493 anyagot (1899-ben 8.522 anyagot) vizsgáltak meg és számos más kérdésben szakvéleményt adtak. A megvizsgált anyagok következőleg oszlottak meg: talaj 105, trágya 1.045, víz 235, takarmányféle 140, burgonya 50, czukorrépa 95, tej és tejjel 80, vaj és zsiradék 1.830, bor 1.320, szesz 75, tápszer és fűszer 105, czukor 3.320, kenyér és liszt 220, különféle 843 minta.

A vegykísérleti állomások gyakorlati irányú és tudományos kérdések megoldásával is foglalkoztak; u. m. a lisztben lévő siker minőségének megállapítására alkalmas módszer feltalálása; a dohányfélék, a nicotin mennyiségének meghatározása; az egyes gabonafélékből készült zöld maláták czukrosító és folyósító képességének összehasonlítása; a meszezés hatása a zöld maláta czukrosító és elfolyósító képességére; az ipari tejsav hatása az erjedésre; a formaldehyd hatása a fontosabb gazdasági magvak csirázóképességére; a superphosphátok vízben oldható phosphorsav tartalma meghatározásának tökéletesítése; a búza-minőségi vizsgálatokra vonatkozó előtanulmányok.

A mezőgazdasági vetőmagvizsgáló állomásokhoz beküldött minták száma 32.148 volt, a melyeken összesen 34.858 vizsgálat (1899-ben 39.688 vizsgálat) történt. 27.850 métermázsra lóher- és luczernamag ólomzárólását kérték az állomásoktól, de az állomások 8.554 métermázsát visszautasítottak, 19.296 métermázsra heremagot pedig ólomzárral elláttak.

A magvizsgáló állomások némelyike az 1894 : XII. és 1895 : XLVI. t.-cz. végrehajtása céljából a tulajdonképeni feladatukat képező ellenőrző vizsgálatok mellett egyéb tanulmányok között a budapesti magvizsgáló állomás munkába vette Magyarország fűféléinek gyűjteménybe való összeállítását, a mely munkának I. kötete már elkészült; a kolozsvári vetőmagvizsgáló állomás pedig a piaczi búza tisztaságára vonatkozó vizsgálatait fejezte be és tette közzé.

A m.-óvári gépkísérleti állomáshoz az 1900. év folyamában kipróbálás végett a következő gépek és eszközök küldettek be, u. m.: »Hydra« nevű vetőgép alá való spirál csövek, répakapáló gép, lokomobil csőkihuzókészülék, nyíró gép, »Hannover« nevű lefölező gép, szalmametsző kés, »Invincible« nevű tengeri morzsoló, »Invincible« nevű kombinált tengeri fosztó és morzsoló gép. Kipróbálás végett beszerzett az állomás: Dobry-féle Chilisalétrom szórógépet, Melichár-féle répavetőgépet és egy gyümölcsajtót. Megbírálás végett beküldettek a következő minták: trágyaszóró gép minta, répakapáló gép minta, törekrosta minta, csávázó készülék minta. Véleményadás végett az 1900. év folyamában a gépkísérleti állomást 49 esetben vették igénybe. Az állomás vezetője ezenkívül több esetben szerepelt gépversenyeken mint bíráló.

A m.-óvári növénytermelési kísérleti állomás 1900-ban két irányban fejtett ki működést: tudományos irányú kutatásokkal egyrészt a növénytermelési kérdések tisztázásához kívánt hozzájárulni, a gyakorlati gazdákkal végzett kísérletekkel pedig első sorban a jobb növényfélék elterjedését s a műtrágyák alkalmazását iparkodott előmozdítani.

Tudományos irányú kísérletei voltak: a talajok phosphorsavtrágya szükségletének megállapítása, a különböző nitrogéntrágyafélék értékének, a superphosphát és thomassalak egymáshoz való viszonyának meghatározása, a thomassalak citrátoldhatóságának befolyása annak értékére, a kainit és a 40° o-os káli viszonylagos értékének meghatározása; tanulmányozta továbbá a burgonya termőképességének és keményítő tartalmának átörökítését, a buza érésére befolyást gyakorló tényezőket, végül megkezdte a buza minőségére befolyást gyakorló tényezők tanulmányozását.

A gyakorlati gazdákkal végzett kísérletek közül felemlítendőek a különböző zabokkal, burgonyafélékkel, borsós csalamádéval, takarmányrépával, nyúlszapukával végzett termelési kísérletek, a rét-, szőlő-, gyümölcsfa-műtrágyázási kísérletek. A vetőmagtermelés és nemesítés terén is eredménynyel működött, a czukorrépmagot tenyésztő állomások száma hárommal növekedett, létezik már buzát és árpát nemesítő gazdaság is, azonkívül a mint az állomásnak tudomására jut, hogy valamely hazai gazdaságban valamely jobb növényfélék állítottak elő, azzal megkezdte a kísérletezést.

Az 1900. év folyamán kezdődött meg az öntözött rétek rendszeres tanulmányozása igen kedvező eredménynyel.

Az állomás végül számos esetben szolgált a gazdaközönségnek felvilágosítással növénytermelési kérdésekben.

A debreczeni dohánytermelési kísérleti állomás az 1900. évben is folytatta kísérleteit a külföldi dohányfélékkel, a mely kísérletek némelyike igen jó eredményre vezetett, a mennyiben kitünt, hogy a kipróbált amerikai nagy levelű dohányok közül a Big-frederik szivartakaró, a többi kiváló szivarbél anyagot szolgáltat, a görög és török dohányok pedig jó minőségű cigaretta anyagot adnak.

A különböző hazai dohányfélék nemesítésével végzett kísérletek eredményeképen kitünt, hogy a magtőkék okszerű kiválasztásával és helyes kezelésével, hazai dohányaink

tetemesen javíthatók úgy a termés nagyságában, valamint minőségében, különösen a levélbordák finomságában, egyenletes elosztásában.

A dohányynak mesterséges szárításával, az amerikai Snow-féle pajtában végzett kísérletek reményt nyújtanak arra, hogy ezen eljárással sikerülni fog hazánkban az oly annyira kívánatos világosbarna és sárga színű dohányokat nagyobb mennyiségben előállítani, másrészt módot fog nyújtani arra is, hogy a későn törés alá kerülő dohányok rendszeren szinesíthetők legyenek.

A dohány különböző fűzési módjainak kipróbálásánál kitűnt, hogy az »oldalt fűzött« dohány adja a legjobb eredményeket: legszebben szinesedett, a legtöbb első osztályú anyagot adja, szívégés és kocsányrothadás alig fordul elő.

A dohánynak istállótrágyával való közvetlen trágyázása, feltéve, hogy a trágya kihordása és leszántása még őszzsel történik, a dohány minőségét nem rontja, a termés nagyságát pedig tetemesen növeli, a mint ez különösen a békés-csabai fiók állomáson két éven át végzett összehasonlító kísérletekből kitűnt.

A műtrágyákkal az 1900. év folyamán végzett kísérletekből biztos következtetések nem vonhatók le, mert a májusi fagy és a későbbi szárazság folytán a dohányok fejlődése oly egyenlőtlen volt, hogy biztos összehasonlító alapul nem voltak felhasználhatók.

A budapesti *rovartani állomás* azonkívül, hogy a felmerült rovarkárookra nézve a hozzá forduló gazdáknak megadta a szükséges felvilágosítást, kísérleti irányban tanulmányozta a vértetűnek, szőlőmolynak, apion, fűtetű, fonálférgek, paizstetvek, a téli aracsoló lepkék, a rügy és bimbó pusztító bogarak, gyümölcseszelenyek és almamoly irtását. Részt vett a nagyobb állami szőlőoltványtelepeknek a különböző rovarok ellen való megvédésében. Ezenkívül külön tanulmányozta a több helyen mutatkozó méhtetű életmódját, újból tett irtó kísérleteket a földi poczkok irtására nézve, valamint folytatta a már régebben megkezdett gabonaszizsik és gabonafutrinka ellen való védekezésnek könnyebb módjait.

A különböző kártevők ellen foganatosítható védekezési eljárások megismertetése érdekében az állomás részint a képzetlenebb gazdaközönség, részint pedig a nép igényeinek megfelelő több rendbeli ismeretterjesztő közleményt adott ki, — a mely közlemények több ezer példányban a legszélesebb körökben osztattak szét.

A m.-óvári *növényélet- és kórtani állomáshoz* az 1900. év folyamán 307 esetben küldöttek be 37-féle növényt, s ezeken az állomás 90-féle betegséget állapított meg és esetleg a védekezésre tanácsot adott. Az állomás ezenkívül több újabban felmerülő betegség tanulmányozásával foglalkozott s különösen igénybe vette a gabonarozsda és az ellene való védekezésnek már a múlt évben megindított tanulmányozása. E célra az állomáshoz a lefolyt évben 1.646 minta érkezett be.

A budapesti *állatleltani és takarmányozási kísérleti állomás* tevékenységét az 1900. év folyamán nagyobb részint a czirokmaggal végzett takarmányozási kísérletek kötötték le. A központi tejszarnok igazgatóságának kérésére az állomás a Székely-féle gyermektejvel végzett kísérleteket, melyekkel ezen tej tápértékét határozta meg. Az állomás továbbá megkezdte a sásos és békarokkás, zombolyázott és természetes állapotban lévő szénával végzendő kísérleteket.

Ezeken az állomásokon kívül a *szesztermelési kísérleti állomás* építkezése és berendezése az 1900. évben annyira előrehaladt, hogy az 1901. évben már megkezdheti szabályszerű működését.

A törvényhozás, az országos chemiai intézet és központi vegykísérleti állomás, vetőmagvizsgáló állomás, rovtani állomás és állatleltani és takarmányozási kísérleti állomás megfelelő elhelyezésére 610.000 koronát engedélyezvén, az ezen intézetek céljaira szükséges építkezések a székesfőváros budai oldalán rendelkezésre állott kincstári telken pavillon rendszerben létesültek s az 1901. évben rendeltetésüknek átadhatók lesznek.

A kísérleti állomások, illetőleg intézetek által kifejtett gyakorlati irányú tudományos kísérletek és tanulmányok eredményei kellő feldolgozásban a »Kísérletügyi Közlemények« című kiadványban láttak napvilágot. E kiadvány 1900-ban 6 füzetben 30 nyomtatott ív terjedelemmel jelent meg, s abban 10 intézet 36 közleménnyel szerepel. A különböző szakintézetek és gazdák fokozódó érdeklődése folytán az előző években szétküldött 4.800 példány helyett az 1900. évben 6.000 példány nyomtatása vált szükségessé.

A m. kir. *gyapjúminősítő intézetet*, — mely 1899. év tavaszán kezdette meg munkásságát — működésének ezen második évében a közönség jóval nagyobb mértékben vette igénybe. Míg például a gyapju árverések értékelő bizottsága részére teljesített »*rendement*« meghatározások száma az 1899. évben 649 volt, az 1900. évben 1 569 ilyen vizsgálatot teljesített az intézet, a mi a bíráló bizottság működését az egyes gyapjúk értékének meghatározásában lényegesen megkönnyítette.

A tenyésztők is egyre nagyobb számban keresik fel az intézetet, a mely ez évben is számos gazdának adott a tenyészállatok kiválasztása és a nyájak osztályozása tekintetében a helyszínen is útbaigazítást.

Számos gazdaság tenyészállatokról nyirt bundákat küldött be, melyeknek vizsgálata kiterjedt a minőség szerinti osztályozásra, a minőségek százalékos mennyiségének meghatározására, a szálak mikroszkopiai vizsgálatára, mérésére, továbbá szilárdságuk és nyújthatóságuk meghatározására. Ezen vizsgálatok által a tenyésztés helyes vagy módosító irányára nézve útbaigazításokat adott az intézet.

A kereskedők és gyárosok megkeresésére végzett nagyszámú vizsgálatok főképen a nedvességtartalom és gyapjuanyag meghatározására, továbbá az árúban esetleg foglalt értéktelenebb anyagok (mint pl. timárgyapjú, döggypjú, műgyapjú stb.) kimutatására vonatkoztak.

Foglalkozott továbbá az intézet vizsgálati módszerek kidolgozásával, készülékek tökéletesbítésével, valamint újabb készülékek szerkesztésével is.

Fontosnak tartván, hogy nagyközönségünk, különösen pedig gazdáink, minél alaposabban megismerkedjenek azokkal a természeti tényezőkkel, melyek a gazdasági ágakra hasznos vagy káros befolyással vannak, gondoskodtam volt a Magyar Ornithologiai Központ útján, hogy egy nagyszabású, illusztrált monografiában hazai madaraink úgy tárgyalassanak, hogy azoknak egyebek mellett főként a gazdaságot illető összes vonatkozásai tanulságosan legyenek feltüntetve. Ezen munkának terjesztésével a k. magy. Természettudományi Társulatot bíztam meg. — De minthogy ez a munka áránál fogva a kisebb gazdáknak nehezen megszerezhető, megirattam Herman Ottóval, a Magyar Ornithologiai Központ főnökével, »A madarak hasznáról és káráról« szóló és természetű, jó rajzokkal illusztrált, olcsó népies munkát, a melynek nyomtatása még a lefolyt év végén kezdetét vette.

A Párisban, 1900. június utolsó felében tartott III. nemzetközi Ornithologiai kongresszuson képviselőtemben való megjelenésre ugyancsak a Magyar Ornithologiai Központ főnökét bíztam meg s egyszersmind kiküldtem Chernel Istvánt is. Egyben gondoskodtam, hogy kiadásomban e kongresszuson egy migrationális tárgyú ornithologiai tanulmány és egy, a Chernel-féle nagy madármunkát francia nyelven ismertető kivonat mutattassék be a végett, hogy a külföld is tájékoztatva legyen azon lépésekről, melyeket a nemzeti kultúra terén nemcsak az elvont fejtegetésekkel, hanem a gyakorlati életet is érintő vizsgálatokkal tettünk s teszünk. A bemutatott munkák teljes elismerést érdemeltek ki, kiküldött szakembereink pedig kitüntetően fogadtattak, a mennyiben Herman Ottó a kongresszus tiszteleti tagjává, Chernel István pedig osztálytitkárrá választattak. Mindketten a kongresszus működésére sok tekintetben irányítólag hatottak, s ennek lehet tulajdonítani egyebek mellett, hogy e kongresszus, valamint az ugyancsak Párisban akkor tartott mezőgazdasági kongresszus is, a madarak hasznosságának és káros voltának tanulmányozására és megállá-

Ornithologiai
központ.

pitására a legbiztosabb alapul a madárgyomor- és begytartalmak vizsgálatát jelelte ki, s ez alapon fogja a különböző államok ornithologusaitól, az eredményekről való elszámolást a következő — 1905-ben — Londonban tartandó IV. nemzetközi Ornithologiai kongresszuson elvárni.

Ennek megfelelően intézkedtem, hogy a Magy. Ornithologiai Központ keretében e gyakorlati vizsgálatok 1901-ben, ha egyelőre korlátolt mértékben is, megkezdődjenek, a mit annyival is inkább tehettem, mert ez intézet 1901. januárjától kezdve a közoktatásügyi m. kir. miniszteri tárcza ügyköréből a vezetésem alatt álló miniszterium keretébe helyeztetett át.

Ezen intézet szakértői véleményének meghallgatása mellett hozzájárultam a már végmegállapodásához közel járó nemzetközi madárvédelmi egyezmény előkészítéséhez.

Végül nem hagyhatom megemlítés nélkül, hogy a tárczám ügykörébe tartozó erdőhatóságok a jelen évben is úgy, mint a megelőzőkben jelentéseikkel buzgón támogatták a Magy. Ornithologiai Központot; így minden erdőhatóság egyszersmind ariphaenologiai állomás is lett; a hálózat állomásainak száma 230—250 között ingadozik.

A m. kir. *mezőgazdasági muzeum fennállása* óta az elmúlt 1900. esztendő volt az első év, melyben megszakítás nélkül, állandóan nyitva volt, holott akkor, a mikor a városligetben volt elhelyezve, csak a nyári időben lehetett nyitva tartani, minthogy a helyiségek nem voltak világíthatók.

Míg az 1897-ik évben kerek számban csak 26.000, 1898-ban 98.000 és 1899-ben 43.000 látogató tekintette meg a muzeumot, addig az 1900-dik évben 224.925 ember fordult meg benne, hogy itt okuljon, tanuljon s a mezőgazdaságra vonatkozó ismereteit gyarapítsa.

A muzeum jelenlegi elhelyezése mellett a gyűjtemények gyarapítása jóformán ki van zárva. Mindazonáltal a lehetőség szerint e tekintetben is történt némi haladás. Kiegészítésre került a mezőgazdasági szempontból hasznos és káros állatok gyűjteménye. Ajándékozás útján a muzeum szintén több tanulságos és értékes fénykép s rajz birtokába jutott. A párisi nemzetközi kiállításról visszaérkezett tárgyak némelyikét már az elmúlt évben birtokba vette. Egyik kiváló feladata a hazai mezőgazdaság történeti emlékeinek gyűjtése lévén, ajándékozás útján némely gazdasági vonatkozású okmány, kézirat, érem, pecsételőnek stb. jutott birtokába.

Hogy a muzeum könyvtára a hazai mezőgazdasági irodalom forráskönyvtárává tétessék, felhívást intézett a hazai törvényhatóságokhoz oly célból, hogy azok levéltáraikból a nélkülözhető gazdasági és a gazdaságra vonatkozó műveket, okmányokat küldjék meg a muzeumnak. Ez úton a könyvtár már számos, eddig ismeretlen, értékes művel, kézirattal gyarapodott. Egyesektől és testületektől is kielégítő számban érkeznek könyvadományok. Az 1900-ik év végén a könyvtár már mintegy 4.000 műből és körülbelül 6.000 kötet — és füzetből állott.

A mezőgazdasági muzeum intézményének nagy jelentőségét hazai viszonyainkra való tekintettel a törvényhozás is elismerte azáltal, hogy a muzeum czélszerű és végleges elhelyezése érdekében az 1900. évi XXIV. t.-czikk az ezredéves országos kiállítás történelmi épületoportjának e célból való felépítésére 2,400.000 koronát engedélyezett.

Ezen építkezésekkel nemcsak a mezőgazdasági muzeum nyer céljának megfelelő és jövő fejlődését biztosító elhelyezést, de ezzel elérjük azt is, hogy az ezredéves kiállítás alkalmával oly méltó feltűnést keltett épületoport, mely a magyar történelem korszakait és azok szellemét oly megkapóan varázsolta elénk, újból felépíttessék.

Gazdasági
szakoktatás.

A gazdasági szakismeretek terjesztésére az 1900. évben a következő intézmények szolgáltak: gazdasági akadémia, gazdasági tanintézetek, földműves iskolák, tanítóképző intézetekhez beosztott gazdasági szaktanárok és vándortanárok, téli gazdasági iskolák, gazdasági és házi ipari tanfolyamok, a gazdasági egyesületek által rendezett gazdasági vándorelőadások, tanulmányi kirándulások, végül a szakirodalom.

A legfelsőbb gazdasági kiképzést a magyaróvári akadémia szolgálja két éves tanfolyamon, melynek az a célja, hogy középiskolai tanulmányaikat befejezett és gyakorlati előképzettséggel bíró ifjaknak a magasabb szakképzettséghez szükséges korszerű tudományos alap megszerzésére, valamint gyakorlati ismereteik tökéletesítésére alkalmat szolgáltatasson. Feladata továbbá az akadémiának, hogy a mezőgazdaság körében alkalmazást találó tudományágakat kísérletezés és észleletek útján előmozdítsa.

Az akadémiával kapcsolatban a következő állomások működnek: gépkísérleti, vetőmagvizsgáló, vegykísérleti, növénytermelési, növényélet- és kórtani, állatgyógyászati, meteorológiai állomások, végül a gazdasági tanácsadó bizottság.

Gazdasági tanintézet négy van, ú. m. Keszthelyen, Debreczenben, Kolozsvárott (Kolozsmonostoron) és Kassán. Céljük, hogy hallgatóikat a mezőgazdaság összes ágaiban előforduló teendőkkel és műveletekkel gyakorlatilag megismertessék, a fontosabb műszaki fogásokra megtanítsák, s kellő gyakorlati alap után tudományos szakképzés által saját birtokaik okszerű kezelésére, nagyobb birtokok haszonbérletére, vagy a gazdatiszti pályára előkészítsék. A tanfolyam három év; felvételi kellékek: a középiskola hat osztályának általános »jó« osztályzattal való végzése. Az első évben a tanítás túlnyomólag gyakorlati, a második és harmadik tanévben a fősúly a szaktárgyak tanítására van fektetve. A hallgatók évenként tanulmányi kirándulásokat tesznek a tanárok vezetése mellett. A tanintézeteken ez évben is kertészeti, gőzcséplő, gépkezelői, szeszfőzői és kosárfonó tanfolyamok tartattak. A gazdasági tanintézeteken — az akadémiához hasonlóan — kísérleti állomások vannak szervezve.

A kolozsvári, debreczeni és kassai gazdasági tanintézeteken korszerűen berendezett konviktusok vannak, hol a hallgatók kellő felügyelet és mérsékelt díjazás mellett végezhetik tanulmányaikat.

Az 1900 év folyamán az egyes gazdasági tanintézeteknél következő nevezetesebb változások történtek: a debreczeni gazdasági tanintézettel kapcsolatban lévő földműves iskolát a múlt évben beszüntetvén, az intézetnek a városban lévő részét a »Pallag pusztára« kellett oktatásügyi szempontból kihelyezni. Az ehhez szükséges építkezések annyira haladtak, hogy a tanintézet második és harmadik évfolyama előreláthatólag már az 1901-dik év október havában megnyitható lesz. A kassai gazdasági tanintézet 25 éves fennállásának fordulóját 1900. év október hó 16-án ünnepelte meg. A kolozsmonostori tanintézetnél a régi konviktus helyiségei szűknek bizonyulván, 60 hallgató befogadására alkalmas új konviktus építése kezdetét vette és 1901-ben be fog fejeztetni.

Az év folyamán az összes gazdasági tanintézetek részére: »A m. kir. gazdasági tanintézeteken előadott tantárgyak csoportosítása, foglalata és terjedelme« című vezérfonalat íratam, mely úgy a gyakorlati, valamint az elméleti oktatás irányát és teljes anyagát felöleli és régen érzett hiányt pótol.

Az 1900. évben a következő földműves iskolák működtek: az adai, algyógyi, csabai, csákvári, hódmezővásárhelyi, jászberényi, karczagi, kecskeméti, komáromi, lugosi, pápai, rimaszombati, szentimrei, szerbnagyszentmiklósi m. kir. földműves iskolák, a szabadkai városi földműves iskola állami tanszemélyzettel, a besztercei, brassóföldvári és medgyesi szász, csákvári magán földműves iskolák, végül a hasonló célú szomberegyei tangazdaság.

1900. évben megnyílt a komáromi földműves iskola. A csabai megyei földműves iskola 1900. év szeptember havában állami kezelésbe vétetett át, s ezzel egyidejűleg az iskola fejlesztéséhez szükséges építkezések is megkezdettek. Szervezés alatt állanak: a breznóbányai és szilágysomlyói földműves iskolák.

Az állami kezelésben lévő földműves iskolák szervezete alapján véve ugyan egyenlő, azonban oktatás tekintetében a helyi viszonyokhoz alkalmazkodnak. Az oktatás főként gyakorlati alapon történik s a fősúly a helyszínen való begyakorlás mellett a munkák értelmes végrehajtására van fektetve. Az elméleti oktatás csupán a nélkülözhetetlen

alapismereteket öleli fel magyarázó és okmutató irányban. A növendékek vezetésében a törekvés az, hogy azok népiessége megőriztessék, ellátásuk egyszerű s nem tér el azon életmódtól, melyhez az iskolába lépésük előtt szokva voltak. A tanfolyam két év. Felvételi kellékek: betöltött 17 éves életkor, erős, egészséges testalkat s annak igazolása, hogy jól tud írni és olvasni, továbbá a négy alpművelettel számolni.

A gazdasági ismereteknek szélesebb körben való terjesztése céljából az 1899-ik évben földműves iskolánként a földművelők részére két hónapig tartó téli gazdasági iskolát szerveztem, hogy a felnőtt gazdaközönség, mely gazdaságát csak rövid időre hagyhatja el, az okszerű gazdálkodás, különösen a helyes állattartásban megfelelő oktatást nyerhessen. Kiszegza közönségünk legtöbb helyen ezen iskolákat — bár teljesen új intézmények — bizalommal keresi fel, s különösen magyarajkú vidékeken az iskolák szép sikerrel működnek.

Valamennyi földműves iskolánál a gazdasági képzéssel kapcsolatban a bentlakónál a legnagyobb tisztaság s katonai rend és fegyelem van meghonosítva.

A földműves iskolákon, a mult évhez hasonlóan, a nyári időszakban a gazdasági ismétlő iskolai tanítók számára négyhetes gazdasági tanfolyamok tartattak. Az iskolákat ez évben is úgy a környék, valamint a távolabbi vidékről számos gazda tekintette meg.

A gazdaságban termelt jó minőségű vetőmagvak és az ott nevelt apaállatok mérsékelt áron, illetve csere útján bocsátatnak a gazdaközönség rendelkezésére.

A házi ipar oktatására kiváló súly helyeztetik úgy, hogy minden növendék, ki az iskolát elhagyja: a faragó-, kosár- és egyéb e nemű munkát annyira elsajátítja, hogy a gazdaságban szükséges egyszerű eszközöket a maga kezével elő tudja állítani.

Gazdasági vándortanárok ez évben is a lelkész- és tanítóképzőknél látták el a gazdasági szakoktatást, megyéjükben gazdasági tanfolyamokat rendeztek, vándor előadásokat tartottak, a minta parasztgazdaságokra, növénytermelési kísérletekre felügyeltek s a gazdasági tudósítói teendőket is ellátták.

Lelkészek és néptanítók gazdasági képzéséről a mult évhez hasonlóan a tanító- és lelkészképzőkhöz beosztott gazdasági szaktanárok, továbbá a földműves iskoláknál a tanítók részére rendezett gazdasági tanfolyamok útján gondoskodtam. Ezenkívül valamennyi földműves iskolán egy-egy ösztöndíjas néptanító alkalmaztatik, ki az iskola két éves tanfolyamát végzi. Ezen tanítók az önálló gazdasági ismétlő iskoláknál nyernek később alkalmazást.

A népies iskolákkal kapcsolatos gazdasági ismétlő iskolák részére a gazdasági oktatáshoz a tanítók részére szükséges vezérfonal minden egyes iskola részére megküldetik.

A népies gazdasági előadásokat folytonos érdeklődés kíséri, különösen a magyar ajkú vidékeken valóságos szükségét érzi már a nép a vasárnapi ismeretterjesztő előadásoknak s nem ritka dolog, hogy ilyen vasárnap délutáni előadáson 200—300 kiszegza hallgatja nagy érdeklődéssel az oktatást. A népies előadásoknál a fősúly az egy-két hónapig tartó rendszeres gazdasági tanfolyamok szaporítására van fektetve s a vándorelőadások által az érdeklődés felkeltetvén, az ország minden részében szervezett tanfolyamokat gazdaközönségünk, különösen a fiatalabb nemzedék, szép számmal látogatja. Az előadások és tanfolyamok szorgalmas látogatói között ez évben az előadás tárgya kinyomatva s egyéb népies modorban írt füzet több százezer példányban lett kiosztva.

A házi ipari oktatás ez évben fokozott erővel folytattatott, s valamennyi földműves iskolán, téli gazdasági iskolán, gazdasági tanfolyamon a résztvevők a házi iparágakban is kiképeztettek és pedig faragómunkában, kosár-, gyékény-, szalmafonás-, kefe- és seprűkötésben. Az oktatásnál irányadó szempontok a vidéken található nyersanyag, s az egyes házi ipari tárgyak iránti kereslet. Bár a házi ipari oktatás csak a mult évben vette kezdetét, mégis a kiszegzák között már mozgalom támadt az általuk termelt nyersanyag jobb értékesítésére, házi ipari termékek feldolgozására, sőt 1900. évben a cziroktermés feldolgozását háziiparilag Kunágota község eredménynyel meg is kezdte.

A gazdasági oktatásnál az előadásokon hallottaknak szemléleti úton való bemutatására — a múlt évekhez hasonlóan — a kisgazdák részére, a közel vidéken fekvő földmives iskolák gazdaságainak megszemlélése céljából *tanulmányi kirándulások* tartattak. Ezen kirándulások alkalmat nyújtanak a falusi kisgazdának arra, hogy közvetlenül tapasztalatot szerezhessenek egy czélszerűen berendezett birtokon a mezőgazdasági kultúra haladásáról, a helyes talajművelés és a czélirányos állattenyésztés eredményéről.

A gazdasági szakirodalom fejlesztése céljából míg egyrészt jeles és tehetséges szakírókat munkájuk kiadásánál segítettem, szaklapokat s gazdasági irodalmi vállalatokat tömeges megrendeléseimmel támogattam, másrészt a szakirodalom terén tapasztalható hiányokat avatott tollú szakírók műveinek kiadásával pótoltam. 1900 évben kiadásomban 47 mű jelent meg.

Az *állatorvosi tanfolyam* 4 évig, illetve 8 félévig tart. A főiskola új szervezeti szabályzata ezzel a tanévvel lépett életbe, mindazáltal azzal az átmeneti engedménnyel, hogy az állatorvosi tanfolyamra a beiratkozás, ezúttal utolsó ízben, még a hatodik gymnasiumi vagy reáliskolai osztály elvégzésével is történhetett. Másfelől katonai hallgatók, mint gyógykovácsok a sikerrel kiállott felvételi vizsga alapján is felvették a felső tanfolyam hallgatóiul.

Állatorvosi
főiskola.

A magasabb előképzettségű és kiváló szorgalmu hallgatók serkentése céljából az 1900. évi költségvetésben e célra előirányzott összeg terhére a következő ösztöndíjakat engedélyeztem: 800 koronát egy, 600—600 koronát 23 és 300—300 koronát 34 hallgatónak; az ösztöndíjak teljes összege 24.800 koronát tett.

Tandíjmentességben az első félévben 77, a másodikban 48 hallgató részesült és az elengedett tandíjak összege 3.030 koronát tett.

Az állatorvostanhallgatók létszámában a múlt évihez képest emelkedés mutatkozott, a mennyiben a tavalyi 401-el szemben 480-an iratkoztak be rendes hallgatókul.

A múlt és jelen tanévi létszámot az alábbi összehasonlítás tünteti fel:

a) Polgári rendes hallgatók.	1899/900.	1898/99.
Első éves hallgató	199	150
Másod » »	116	106
Harmad » »	57	65
Negyed » »	68	43
	<hr/>	<hr/>
	440	364
b) Rövidebb idő alatt végző hallgatók.		
Gazdászok, gyógyszerész, vegyész	16	12
c) Katonai hallgatók.		
A cs. és kir. közös hadseregtől	13	17
A m. kir. honvédségtől	6	4
Rendkívüli hallgató	5	4
A felső tanfolyam összesen	<hr/>	<hr/>
	480	401

Az állatorvosi tanfolyam rendes hallgatóinak előképzettségét a következő táblázat mutatja:

	I.	II.	III.	IV.	Összesen	Átlagos %
	éves hallgató					
Teljes középiskolai előképzettség	50	17	8	11	86	19'54
Hét középiskolai osztály	4	4	—	2	10	2'27
Hat középiskolai osztálynak megfelelő előképzettség	145	95	49	55	344	78'19
Összesen	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	199	116	57	68	440	100'00

A tanév folyamán 45 állatorvosi oklevél adatott ki.

A főiskola szervezeti szabályzatának kiegészítéséül a tanév folyamán részletesebb szabályzatok adtak ki, nevezetesen: tanulmányi és fegyelmi szabályok; külön szabályzatok a tanársegédek és gyakornokok szolgálati viszonyairól, a poliklinikai és állategészség-

rendészeti kirándulásokról, a gödöllői gyakorlati tanfolyamról, a külföldön végzett tanulmányok beszámításáról, végül a főiskola kórházainak ügyrendje tárgyában.

A főiskola kórházaiban az 1899. év folyamán belső betegségek miatt 944 nagy és 762 kis állat vétetett fel gyógykezelés végett. A külső betegségek miatt befogadott nagy állatok száma 422, a kis állatoké 357 volt. A bejáró betegek száma volt az 1899. évben 2.533, szemben az 1898. évi 1.146 bejáró beteggel; ez évben tehát itt a betegforgalom 121'0%-al emelkedett. Ezek között volt 1.282 nagy és 1.251 kis állat, melyek díjtalan orvosi kezelésben részesültek.

Szavatossági hibákra az év folyamán összesen 88 állatot vizsgáltak meg. A bonczoló teremben 171 nagy és 268 kis állat került bonczolás alá.

A hallgatók ismereteinek gyakorlat utján való bővítése végett sürgős kezelést igénylő esetekben, valamint olyan alkalmakkor, midőn szegénysorsu tulajdonosok beteg állatai nem voltak a kórházba vezethetők: a helyszínére egy tanársegéd vezetése alatt a szükséghez mért számban harmad- és negyedéves hallgatók rándultak ki, kik az első segélynyújtást díjtalanul eszközölték.

A gödöllői koronauradalomba ez évben is hattagu csoportokban jártak ki a hallgatók, a hol az ottani állami állatorvos és uradalmi intéző vezetése alatt az előfordult állatorvosi teendőkben segédkeztek s egyuttal alkalmuk volt az állatok tartása, takarmányozása stb. körül ismereteket szerezni.

A főiskola tanáritestülete az előljáró ministerium felhívására a közigazgatási hatóságok megkeresésére 16 állatorvosi és állategészségrendészeti ügyben szakvéleményt, kir. bíróságok megkeresésére pedig 60 peres ügyben véleményt, illetőleg felülvéleményt mondott.

Az 1899/900. tanév folyamán a főiskola fokozatos fejlődése újabb építkezést tett szükségessé, minek folytán a boncztani intézetet, valamint a kórboncztani és általános kórtani intézetet magába foglaló épület fölé emelet épült.

A Hungária-köruton levő új bakteriológiai intézet építése befejeztetvén, az 1900. év őszén rendeltetésének átadatott.

Az utóbbi másfél év alatt befejezett építkezések, beleértve azok berendezését és felszerelését, 430.000 korona költséget vettek igénybe s ez összeggel a főiskola vagyonának leltári értéke az 1899. év végén 1,850.000 koronára emelkedett.

A főiskola résztvett a párisi nemzetközi kiállításon és kiállítását a bíráló bizottság a nagy díjjal, négy közreműködői arany éremmel és három ezüst éremmel tüntette ki.

Az állatorvosi főiskolán első sorban tényleges szolgálatban álló katonák részére mult évhez hasonlóan két hathónapos *patkolási tanfolyam* tartatott.

Ezen kívül az ország különböző részein iparigazolvánnyal ellátott kovácsmesterek és azon segédek részére, kik 20. életévüket betöltötték s mint segédek legalább 2 évig működtek, hat patkolási tanfolyam tartatott. A tanfolyamokra a felvételt a tanfolyam vezetésével megbízott törvényhatósági állatorvos eszközölte. Egy tanfolyamon a résztvevők száma 25—50 volt. A tanfolyamra felvett egyének közül a tanfolyam tartama alatt a vidékiek 1 korona napidíjban s esetleg utazási átalányban részesültek. Hallgatók első sorban azon megye területéről vétettek fel, a melyen a tanfolyam tartatott. A tanfolyamok háromtól hat hónapig tartottak. A tanfolyam befejeztével vizsga tartatik s a sikerrel végzett hallgatók bizonyítványt nyertek. A tanfolyamokat a kerületi állategészségügyi m. kir. felügyelők ellenőrzik, s a tanfolyam helyén székelő m. kir. állatorvos vezeti.

Párisi kiállítás.

Az 1900. évi *párisi nemzetközi kiállításon* a magyar földművelésügy is képviselve volt, s meglepéssel jelenthetem, hogy részvételünk minden tekintetben megfelelő sikerrel járt. A tárczám ügyköréhez tartozó, a kiállítás 27 osztályában 1.168 kiállító vett részt, s ezek között a törvényhozás által e célra rendelkezésemre bocsátott hitel felhasználásával jelentékeny szerep jutott a vezetésem alatt álló ministerium alá tartozó állami intézményeknek és üzemeknek. Mint kiállítók részt vettek a kiállításon a vezetésem

alatt álló ministerium megfelelő ügyosztályain kívül a magyaróvári gazdasági akadémia, gazdasági tanintézetek, földművesiskolák, állatorvosi főiskola, mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság és a kísérletügyi állomások, földtani intézet, selyemtenyésztési felügyelőség, állami méhészgazdaság, gyümölcsészeti és fatenyésztési ministeri bizottság, állami faiskolák, kertgazdaságok, kertimunkásiskolák, a tejgazdasági felügyelőség és szakiskola, vinczellériskolák, állami szőlőtelepek, a gödöllői koronauradalom és ménesbirtokok, továbbá az országos vízepítészeti igazgatóság, folyam- és kulturmérnöki hivatalok, a különböző vízi munkálatok vezetőségei, közegészségügyi mérnöki szolgálat, a vízmesteri iskola és a halászati felügyelőség, úgyszintén az állami erdészet, erdőigazgatóságok, erdőfelügyelőségek, rendezőségek, hivatalok és a központi erdészeti kísérleti állomás.

Részt vettek továbbá önálló tudományos dolgozataikkal az egyes intézményeknél működő szakemberek s 36 tanár részben nagy horderejű buvárlataik és munkásságaik eredményeit mutatták be.

A bemutatott kiállítási tárgyak s különösen a magyar földművelésügy egyes ágazatainak ismertetése érdekében gondoskodtam arról, hogy a nagyközönségnek és a tudományos köröknek magyar és francia nyelven megfelelő tájékoztató füzetek álljanak rendelkezésükre. Így megíratam a mezőgazdasági kísérletügyi intézményeknek, a magyar állat-egészségügy történetének, kertészeti ügyünknek, lótenyésztésünknek, sertés-tenyésztésünknek, s vízügyi intézményeinknek ismertetését.

A kiállításon való részvételünk úgy a nagyközönségnek, valamint a szakköröknek általános elismerésével találkozott, s meglepedéssel mutathatunk az elért kitüntetésekre, valamint a napi és szaksajtóban megjelent méltatásokra, melyek igazolják, hogy a népek e nagy versenyében előkelő helyet foglaltunk el, s a kiállítás földművelésügyi csoportjaiban a legjobb sikereket értük el. A tárczám ügykörébe tartozó ágazatok az illető csoportok juryében 14 taggal voltak képviselve, s ezenkívül ezen csoportokban 620 kitüntetést nyertünk el és pedig az állami intézmények 58, a magánkiállítók 327, a közreműködők pedig 235 kitüntetést nyertek. De részvételünk sikerét nemcsak az elért kitüntetések száma, hanem főleg az is igazolja, hogy ezen kitüntetések között az aránylag kisebb számban kiosztott nagy díjak (grand prix, aranyérem, ezüstérem), nagy számmal szerepelnek. Így az állami intézmények által nyert kitüntetések között volt grand prix 17, aranyérem 15, ezüstérem 21, bronzérem 3 és elismerő oklevél 2; a magánkiállítók által nyert kitüntetések között grand prix 16, aranyérem 80, ezüstérem 94, bronzérem 81, elismerő oklevél 56; a közreműködők által nyert kitüntetések között pedig grand prix 4, aranyérem 61, ezüstérem 95, bronzérem 42 és elismerő oklevél 33.

Az élő állat-kiállítások közül egyedül a lókiállításban vehettünk részt, s ezen részvételünk a magyar lótenyésztésnek nagy elismerést hozott. A kiállításban ugyanis 44 lóval vettünk részt és 23 érmet hoztunk el és pedig egész kiállításunk egy külön vert nagy aranyérmet, s minden ménes egy-egy aranyérmet nyert s ezenkívül nyertek lovaink 2 nemzetközi nagy championátusi aranyérmet, 2 nemzetközi championátusi aranyérmet, továbbá 7 arany-, 2 ezüst- és 5 bronzérmet.

A kiállítással kapcsolatban rendezett nagyszámú kongresszusok között sok lévén olyan, a mely tárczám ügykörét közelről érdekelte, kiküldöttem 26 kongresszusban vettem részt s meglepedéssel jelenthetem, hogy kiküldöttem több kongresszusban részt mint alelnökök, részt mint előadók működtek.

Darányi Ignác, s. k.

II.

MAGYARORSZÁG ÖSTERMELÉSÉNEK ÁLLAPOTA

1900-BAN.

1851

1866

A mezőgazdaság már közel két évtized óta Európaszerte nehéz válsággal küzd, Mezőgazdaság válsággal még azokban az országokban is, hol a termelést magas védvámok oltalmazzák, s hol a sűrű iparos népesség, nagyobb fogyasztó képességével, a mezőgazdasági terményeknek közvetlen közelben jó kelendőséget biztosít. Annál kevésbé lehet kivétel a magyar mezőgazdaság, melyet felhalmozódott tőke nem táplál, nagyra nőtt ipar nem támogat, s mely jórészt a kivétel esélyére van utalva.

A történet kormányintézkedésekről a földművelésügyi ministerium jelentése számol be, itt csak az eredmények röviden összefoglalt képét nyújthatjuk.

Mezőgazdaságunk fejlődését érdekesen jellemzi, hogy a szántóföld még mindig növekszik. Örvendetes, hogy növekedését ma már nem annyira a rétek és legelők könnyelmű feltörése idézi elő, mely korábban oly nagy mérveket öltött s oly kárára volt állattenyésztésünknek, hanem gazdaságilag nem művelt területek értékesítése s sovány kaszálónak jó takarmánytermő földékké való átalakítása. Szántóföldünknek s az egyes mezőgazdasági terményeknek területét az 1895. évi nagy mezőgazdasági statisztikai fölvétel állapította meg hitelesen. Azóta a terméseredmények kiszámításánál évről-évre azt a területet használtuk, mindössze azzal a módosítással, melyet az elemi károk változó kiterjedése idézett elő. Az 1900. évben azonban a vetésterületi adatok községenként újra begyűjtettek s nemcsak a legújabb állapot feltüntetését teszik lehetővé, hanem az évtödős fejlődésre is világot vetnek. Utalva e műnek évkönyvi részében foglalt táblázatra, elég itt a legfőbb adatokat ismételnünk.

A szántóföld területe 1895-től 1900-ig a magyar anyaországban 12,029.743 hektárról 12,138.597 h.-ra, vagyis 108.854 h.-ral növekedett, H.-Szlavonországokban pedig 1,364.581 hektárról 1,372.377 hektárra, azaz 7.796 hektárral. Még nagyobb volt a bevetett terület növekedése. A magyar anyaországra szorítkozva, az 1900-ban 10,819.641 hektár volt bevetve 387.572 hektárral több, mint 1895-ben. A szántóföld növekedésén kívül ezt a fekete ugar tetemes megszorítása idézte elő, mely 278.718 hektárral (17⁴⁴/₀-kal) fogyott; úgy, hogy az ugar az összes szántóföldnek már csak 10⁸⁶/₀-kát tette. Az egyes termények közül főleg a buza, a kapásnövények, a kereskedelmi növények közül egy pár és a takarmányműek területe gyarapodott, az őszi búzáé 6¹⁸, a szemes tengerié 3¹⁸, a dohányé 12⁸⁷, a burgonyáé 10⁴³, a cukorrépáé 22⁰⁸, a takarmányrépáé 8⁸⁸, a zabosbükkönyé 13⁶⁷, a lóheréé 26⁹⁵, a luczernáé 5⁹⁸, a muharé 16⁵¹/₀-kal, a sepróczirok területe pedig több mint megkétszereződött. Vannak azonban termények, melyek vetésterülete megcsökken, ilyen mindenekelőtt a repce, azután a tavaszi buza és rozs, az őszi árpa, a len. A hüvelyesek közül a babbal bevetett terület nagy mértékben növekedett, a borsó, különösen pedig a lencse terület megfogyott; adataink szerint, sajnos, a takarmánymagvak területe is kisebb területre szorult; a mi az utóbbi évek alatt heremagkivitelünk csökkenésében is érezhető volt.

Időjárás.

A mi az 1900. évi termést illeti, az 1899. év ősze nem volt kedvezőtlen, s a vetések általában eléggé megerősödve léptek a télbe. A tavasz korán kinyílt, már február végén megkezdhetők a tavaszi vetési munkák; márcziusban azonban erős fagyokkal kemény utótél állt be. A meleg április gyorsan előre vitte a vegetációt, de április végén hirtelen lehülés állt be, néhol erős fagyokkal s nemcsak a szőlő és gyümölcs szenvedett sokat, hanem még a korai rozsvetések is elfagytak. Május 12-én s a következő napokban újabb derek, fagyok vonultak végig az országon, még nagyobb károkat okozva, melyeket részben ugyan helyreütött a május vége felé és júniusban bekövetkezett kedvező időjárás, de a rozsdá is nagy mértékben elterjedt, s a közvetlenül aratás előtt beállt rekkenő hőség tetemesen leszállította a termés kilátásokat.

Elemi csapások.

Az *elemi károkról* a hivatalos adatgyűjtés alapján, röviden a következőkben számlolhatunk be. Az elemi csapások 1900-ban a Magyarbirodalom egész területén 222 ezer hektár vetést semmisített meg, közel 37 ezer hektárral többet, mint a megelőző évben. Nagynak azonban ez a terület sem mondható, ha a korábbi évek adataival hasonlítjuk össze, különösen az 1898-ik évvel, a mikor oly óriási jégverések látogatták meg Magyarország számos vidékét. 1900-ban szintén a jég tett legtöbb kárt, azután az árvíz és talajvíz és csak harmadik helyen említhetjük a fagyot, a melynek pusztítására már előbb rámutattunk. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az elemi károkról gyűjtött adatok csak a teljesen megsemmisült területet mutatják ki, a fagy pedig, bár nagy mértékben leszállította több termésünk termését, de a vetéseknek teljes megsemmisülését kevés helyen okozta.

Az elemi károk a magyar anyaországban az összes bevetett területnek 1'94⁰/₀-át pusztították el. Az egyes terményeknél azonban az arány egészen más. Az őszi repczének 11'18⁰/₀-a semmisült meg, a tavaszi búzának 3'68, az őszi rozsnak 3'21, az őszi árpának 2'94, az őszi búzának 2'54, a tavaszi árpának 2'38, a tavaszi rozsnak 2'05⁰/₀-a. A többi terményeknél a megsemmisült terület aránya alatta marad a két százaléknak.

Termés-
eredmények.

Termésünk eredményét tekintve, 1900-ban őszi búzából jobb aratásunk volt, mint 1896 óta bármelyik évben, az eredmény jó középnek mondható, míg a többi gabona-nemű aratása nemcsak a megelőző év mögött maradt, hanem a középtermést sem igen érte el. Különösen rosszszul ütött ki a repczetermés, a kapásnövények és a takarmány-növények termése ellenben elég kedvező, sőt némelyiké igen jó volt. Így burgonya termésünkkel egészen meg lehetünk elégedve, a cukorrépa és takarmányrépa pedig fényesen sikerült.

Az 1900. évben őszi búzából az egész Magyarbirodalomban 40'3 millió métermázsát arattak, 700 ezer métermázsával többet mint a megelőző évben, sőt az őszi buza termés-eredménye ez évben csak 2'3 millió métermázsával maradt alatta az 1896-dik évi elég jó termésnek.

Összes búzatermésünk (tehát őszi-tavaszi együtt) 1895 óta, mely eddigelé a legjobb volt, évről-évre így alakult:

1895-ben	46,777.418 mm	1898-ban	38,002.418 mm.
1896-ban	43,877.228 »	1899-ben	40,904.872 »
1897-ben	23,736.125 »	1900-ban	41,431.960 »

A hat év átlaga 39'12 millió métermázsát ad, ezt az 1900. évi eredmény 2'31 millió métermázsával meghaladja, minthogy az átlagot az 1897. évi inséges év erősen lenyomja.

Rozstermésünk 1900-ban csak 10⁷⁹ millió métermázsát tett, az 1897. évi rozsarátás kivételével már évek óta ez volt leggyengébb rozstermésünk, 1897-ben csak 9²⁰ millió métermázsa rozstot arattunk, de 1898-ben 11⁷⁶, 1899-ben 12⁶⁸, 1896-ban pedig 12⁹⁷ millió métermázsát. Tavaszai árpánk 11⁰ millió, zabunk hasonlóképen 11⁰ millió métermázsa termett, elég közepszerű eredmény mind a két fontos gabonanemükből. 1899-ben termésünk tavaszai árpából 12⁵, rozsból 12⁷ millió métermázsára rúgott. Szemes tengerit 1900-ban 37² millió métermázsát nyertünk, kerekszám 4 millióval többet, mint a megelőző évben és közel annyit mint az 1896. és 1898. évi gazdag tengeri termésű években. Burgonya termésünk 48⁶ millió métermázsára rúgott, kerek 10 millióval többre mint 1899-ben; czukorrépa-termésünk 19⁸ millió métermázsa volt s itt is több mint 3 millió métermázsa emelkedést constatálhatunk. Takarmányrépa-termésünk 40⁶ millió métermázsát tett, 4 millióval haladva meg a megelőző évi termést. Szálas takarmányból is igen jó termésünk volt, úgy, hogy a mi a termés eredményt illeti, bár némely terménynél visszaesés mutatkozik, általában véve az 1900-ik év nem volt kedvezőtlen.

Az őszi és tavaszai buza átlagosan az egész Magyarbirodalomban hektáronként 11⁶ métermázsát adott, az anyaországban 11⁷, a társországokban 11² métermázsát. Az eredmény tehát a Dráván innen és a Dráván túl nem áll nagyon távol egymástól. Az egyes országrészek között sem látunk feltűnő ellentéteket, legjobb volt a buzatermés a Duna jobb partján és a Duna-Tisza közén, mind kettőben megütve, sőt meg is haladva a 12 métermázsát, a Duna bal partján, a Tisza bal partján és Tisza-Maros szögén szintén meghaladta a 11 métermázsát, a Tisza jobb partján ellenben csak 10⁸, az erdélyi részekeken pedig csak 10⁶ métermázsát tett.

Rozstermésünknel a végletek már valamivel tovább állanak egymástól. A Tisza-Maros szögén 11² métermázsa volt a hektáronkénti átlag, a Tisza jobb partján ellenben csak 8⁶. A nagy rozstermő megyék közül Szabolcsban a termés átlaga az erős tavaszai fagy következtében leszállt 8¹ métermázsára.

Árpa termésünk az egész Magyarbirodalom átlagában hektáronként 11⁵ métermázsát tett, a Dráván túl csak 8⁶, a Dráván innen 11⁷ métermázsát, itt a végleteket Horvát-Szlavonországok és a Duna-Tisza köze képezik, mely utóbbiban az átlagos hektáronkénti árpatermés 13⁵ métermázsára rúgott. Az egyes vármegyék között árpatermés tekintetében még nagyobbak az ellentétek, nem is említve a mostoha horvát tengerparti vármegyéket. Háromszék megyében csak 7¹ métermázsa volt a hektáronkénti átlag termés, Csongrád vármegyében ellenben 16² métermázsa.

A zab átlagosan az egész Magyarbirodalomban 10² métermázsát adott, Horvát-Szlavonországokban csak 8¹, a magyar anyaországban 10⁵ métermázsát, leggyengébb volt azonban zabtermésünk a Tisza jobb partján: csak 8 métermázsa, legjobb pedig a Duna-Tisza közén 12⁹ métermázsa átlaggal.

Tengeri termésünk átlaga 14⁵ métermázsára rúgott 12⁸ métermázsára a Dráván túl, 14⁶ métermázsára a Dráván innen. E terménynél már egész sorát látjuk a vármegyéknek igen fényes eredménnyel, sőt a Duna-Tisza közén az egész országrész átlaga 17¹ métermázsára rúgott, Bács megyében éppen 19¹ métermázsára.

A többi termények közül elég, ha még a burgonyát emeljük ki, utalva egyébként az évkönyvben foglalt kimutatásokra. Burgonyából hektáronkénti átlagtermésünk 84⁶ métermázsát tett, 54⁷ métermázsát Horvát-Szlavonországokban, 88⁵-öt a magyar anyaországban. A társországok alacsony termése az egyik véglet, míg a másik végletet a Duna jobb partja mutatja 101¹ métermázsa átlaggal. Egyes megyék valóban fényes eredményt mutatnak, így Brassó vármegyében, mely vármegye ez évben is, mint rendesen, kitűnik magas átlagtermésével, 157⁷ métermázsára rúgott hektáronként az átlagos burgonyatermés.

Gabonaárak.

A gabonaárak alakulása az 1900. évben nem volt kedvező. A budapesti árutőzsdén a legjobb tiszavidéki buza évi átlagos ára métermázsánként nem tett többet 16¹⁰ koronánál, holott az 1899. év átlagában 18⁹², az 1898. év átlagában pedig 21⁶⁸ koronára rúgott. Valami nagy ingadozást azonban a buza árában ez évben nem igen láttunk, a mi, ha kárpótlást nem nyújtott is, már magában véve örvendetes jelenség. A legjobb tiszavidéki buza ára 15⁵⁸ és 16⁶¹ korona közt váltakozott, míg a közép minőségűé 15⁰² és 16⁵¹ korona közt.

A rozs átlagos ára is alacsonyabb volt, mint 1899-ben; 13¹⁸ korona 14¹⁰ koronával szemben. Csakhogy a rozs árának alakulásánál éppen ellenkezőt tapasztaltunk mint a buzánál. A rozsnál ugyanis az év első felében voltak gyengébbek az árak s a második félévben emelkedtek, a mit a rosszul sikerült termésnek tulajdoníthatunk, nemcsak nálunk, hanem még inkább az osztrák tartományokban. Az elsőrendű rozs átlagos ára a budapesti tőzsdén 1900. január havában csak 12⁶¹ korona volt, decemberben pedig már 14⁰⁴ korona. A két főkenyértermény árkülönbsége ezzel nagyon csekélyre apadt le, az átlagárát véve, 1900. decemberben a rozs csak 1¹⁹ koronával volt olcsóbb métermázsánként a buzánál, holott 1898. májusban 9⁶⁰ koronával, sőt hosszabb időn keresztül 8—9 korona volt a buza- és rozs-ár között a különbség.

Az árpa- és zabárak sem érték el, egész évi átlagban, a megelőző évi magasságot, noha a zab ára az év vége felé magasabb volt, mint a megelőző év megfelelő időszakában. Évi átlagban csak a tengeri mutat magasabb árt. E termény árában nyár közepétől októberig ugrásszerű emelkedést látunk, de a két utolsó hónapban az átlagos ár erősen aláhanyatlott.

Termés
pénzértéke.

A gazdasági tudósítók által közölt helyi árak alapján összes *termésünk értéke* is kiszámíttatik. Mellőzve itt az egyes terményeket, a főbb terménycsoportok kiszámított értékét mutatjuk be, és pedig az 1900. év adataival összehasonlításként párhuzamba állítva az 1899. év adatait is.

Termények	Magyarország		Horv.-Szlav. orsz.		Magyarbirodalom	
	1899	1900	1899	1900	1899	1900
k o r o n á k b a n						
Kenyértermények	1.451,055.000	1.289,125.000	98,512.000	98,030.000	1.549,567.000	1.387,155.000
Egyéb gabonaneműek ...	427,965.000	379,053.000	22,259.000	23,366.000	450,224.000	402,419.000
Hüvelyesek	17,633.000	27,324.000	10,042.000	12,234.000	27,675.000	39,558.000
Kapásnövények	447,699.000	527,751.000	57,643.000	73,538.000	505,342.000	601,289.000
Kereskedelmi növények	63,854.000	65,937.000	9,274.000	11,122.000	73,128.000	77,059.000
Takarmánymagvak	28,840.000	22,971.000	2,219.000	2,114.000	31,059.000	25,085.000
Szálatakarmány	474,948.000	462,293.000	86,423.000	88,287.000	561,371.000	550,580.000
Zöltségfélék	26,804.000	33,933.000	3,104.000	5,021.000	29,908.000	38,924.000
Összesen	2.938,798.000	2.808,357.000	289,476.000	313,712.000	3.228,274.000	3.122,069.000

Mellőztük a szalma értékét, mely különben sem eléggé megbízható. Az összes értékből az oroszánrész a kenyérterményekre esik, de tekintélyes a kapásnövények és a szálatakarmány, sőt a kenyértermények közé nem sorozható gabonaneműek részesedése is. Az egész Magyarbirodalmat véve, 1900-ban a kenyértermények és egyéb gabonaneműek, a takarmánymagvak és a szálatakarmány értéke kisebb volt mint a megelőző évben, a hüvelyeseknél, a kapás- és kereskedelmi növényeknél, valamint a zöltségféléknél ellenben kisebb-nagyobb emelkedést látunk. Legjobban nőtt a kapásnövények értéke. Az összes termények értéke 106 millió koronával volt kisebb 1900-ban mint 1899-ben; de ebből

egykönnyen következtetéseket nem vonhatunk. A felsorolt számok megmutatják ugyan, hogy a magyar földművelés különféle mezei terményekben mily értékeket producált, az az értékkülönbség azonban, mely az egyes évek között mutatkozik, nem azt jelenti, hogy annival kisebb vagy nagyobb a magyar mezőgazdaság haszna. Az előállított terményeket közvetlenül pénzben nem mind értékesíthetjük, még a piacra szánt terményekből is le kell vonni a vetőmagot, le kell vonni a saját szükségletre elfogyasztott mennyiséget, a melynél természetesen nem jut kifejezésre a terménynek magasabb vagy alacsonyabb ára. Viszont van sok olyan termény — különösen ide sorozhatjuk a takarmánynövényeket, — melyeket a gazda nem közvetlenül szokott értékesíteni, hanem közvetve más termékek előállítására használ, ezeknél szintén nem lehet irányadó a magasabb ár.

Statisztikánk nem tudja különválasztani mindazokat az elemeket, a melyek a jövedelemzóság szempontjából egy vagy más tekintetben irányadók; de újabban, épen a nagy mezőgazdasági statisztika eredményeképen, egy lépést mégis haladtunk előbbre, az által, hogy sikerült pontosan megállapítanunk a főbb gabonanemükből a *vetőmagszükségletet*. Adataink a következők:

Vetőmag-
szükséglet.

Vetőmagszükséglet hektoliterekben

	őszi buza	tavaszi buza	őszi rozs	tavaszi rozs	két- szeres	őszi árpa	tavaszi árpa	zab	szemes tengeri	takar- mány tengeri
Magyarország ...	7,117.000	250.000	2,295.000	50.000	202.000	154.000	2,327.000	3,010.000	819.000	267.000
Horvát-Szlavon- országok	604.000	21.000	180.000	12.000	135.000	119.000	61.000	291.000	156.000	3.000
Magyarbirodalom	7,721.000	271.000	2,475.000	62.000	337.000	273.000	2,388.000	3,301.000	975.000	270.000

Látható e kis kimutatásból, hogy a buzának, rozsnak, árpának és zabnak épen nem megvetendő részét teszi a vetőmagul felhasznált mennyiség. A házi szükségletre és a gazdaságban állatok takarmányozására elfogyasztott mennyiséget kiszámítani egyáltalán nem áll módunkban; sőt az egész belfogyasztás megállapítására is legfeljebb csak hozzávetőleges kísérletet tehetünk, külkereskedelmi forgalmunk és a vetőmagszükséglet adatainak az összes terméssel való összevetése útján. A számítás különösen azért tekinthető csak hozzávetőlegesnek, mert az egyik évről a másik évre átmenő készleteket nem ismerjük, a termelési év pedig különben sem vág össze a naptári évvel, melyről külkereskedelmi adataink évi eredménye szól.

Utalva a fenforgó nehézségekre, ezuttal mellőzzük a belfogyasztás külön kiszámítását, inkább áttérünk mezőgazdasági terményeinknek a *külkereskedelmi forgalomban* való szerepére. De ismételten is hangsúlyozzuk, hogy egy év külkereskedelmi forgalmának alakulásában két év termésének hatása érezhető.

A mezőgazdasági
termények
forgalma.

Gabonából és lisztből 1900-ban 26⁴⁸ millió métermázsát vittünk ki, több mint 4 millió métermázsával többet, mint a közvetlenül megelőző és közel 8 millió métermázsával többet mint az 1898-ik évben. Kivitelünk e nagymérvű emelkedése annál többet nyer jelentőségben, mert a behozatalnak fokozatos csökkenésével járt karöltve. Gabonaimportunk 1898-ban még 7² millió métermázsára rúgott, 1899-ben leszállt 3⁵, 1900-ban pedig 1⁶ millió métermázsára.

Az egyes gabonanemüeket tekintve, kivitelünk emelkedése igen nagy volt buzából és rozsból, zabból már mérsékeltebb, míg ellenben árpa és kukoricakivitelünk határozottan hanyatlott. Liszt kivitelünk szintén örvendetesen emelkedett, 5⁶⁷ millióról 6⁸⁷ millió métermázsára. Oly fényes eredmény ez, melyet eddig csak az 1896-ik év mult felül.

Buzánk tulnyomó részt Ausztriában talált piacot, az 5⁴⁶ millió métermázsából 5³⁰ millió. E mellett a többi relatio egészen eltörpül, de azért mégis némi javulásként említhetjük, hogy Németországba és Svájcba valamivel több búzát szállítottunk ki, mint 1899-ben. Németországba 1899-ben csak 4.987 métermázsa búzát vittünk, 1900-ban 37.633 métermázsát, Svájcba 1899-ben nem is volt búzakivitelünk, 1900-ban ellenben 20.510 mmázsa. Buzakivitelünk roppant összegéhez képest még ez is csekélység ugyan, de már ez a kis javulás is figyelmet érdemel.

Rozskivitelünk mondhatni teljes összegében Ausztriára esett. Árpakivitelünk, a mint említettük, közel fél millió métermázsával csökkent. A csökkenés a vámkülfölddel való forgalmunk rovására esik, mert Ausztriába 169 ezer métermázsával többet szállítottunk, mint a megelőző évben, ellenben kivitelünk Németországba 1⁷⁰ millióról leszállt 1¹² millióra, Hollandiába és a hollandiai kikötőkbe irányuló kivitelünk 155⁷ ezerről 99⁹ ezerre, sőt Nagy-Britanniába irányuló kivitelünk 93 ezer métermázsáról 58 ezer métermázsára hanyatlott. Zabból, kukoriczából sem volt számbavehető kivitelünk a vámkülföldre; fogyasztó piacunk főleg Ausztria. Ellenben örvendetes jelenséggel mutatkozik, hogy babkivitelünk, mely magában is szépen emelkedett, főleg a vámkülföldre vette útját, Ausztriába Trieszten kívül csak 69 ezer métermázsát szállítottunk, míg Franciaországba 134, Északamerikába 98, Németbirodalomba 68, Olaszországba 47 ezer métermázsát.

Legnagyobb fontossággal bír azonban lisztkivitelünk. Lisztet Ausztriába 1900-ban kerek egy millió métermázsával szállítottunk többet, mint 1899-ben. Emelkedett némileg Boszniába irányuló kivitelünk is, de Németországba 20 ezer, Olaszországba 23 ezer métermázsával vittünk ki kevesebbet, ellenben Nagy-Britanniába irányuló kivitelünk 63 ezer métermázsával emelkedett, Braziliába is valamivel több lisztet vittünk ki, sőt az afrikai portugál gyarmatokba is erősebben megindult a magyar liszt kivitele. Összes lisztkivitelünket tekintve még Ausztriába és Boszniába, tehát a vámterületre, 1899-ben 79⁸²₀-ot vittünk ki, addig 1900-ban 81³⁴₀-ot. Absolut mennyiséget a vámkülföldre is többet vittünk ugyan ki 1900-ban, de aránylag mégis valamivel kevesebbet tudtunk elhelyezni a vámkülföldön s a legutóbbi évben még inkább Ausztriára voltunk utalva.

Gabona- és lisztkivitelünk értéke az árak hanyatlása következtében nem emelkedett oly örvendetesesen, mint a mennyiség. Kivitelünk értéke 1900-ban 439³⁴ millió koronát tett, 42 millió koronával többet mint a megelőző évben, de az eredmény még kedvezőbb, ha a behozatal és kivitel egyenlegét tekintjük, mert kiviteli többletünk a gabona és liszt értékénél 1900. évben még az 1896-ik évit is felülmúlja egy pár millió koronával, activ egyenlegül ugyanis 416⁸² millió koronát nyerünk, holott ez az egyenleg 1899-ben csak 347⁸⁷, 1898-ban pedig csupán 294⁹⁹ millió korona volt, úgy hogy a két év előtti állapottal szemben a javulás 122 millió koronára rúgott. Külön említve fel a főbb gabonaműveket és a lisztet: búzakivitelünk értéke 1900-ban 84⁶, rozskivitelünké 47⁸, árpakivitelünké 56⁷, zabkivitelünké 30⁵, tengerikivitelünké 31⁷, lisztkivitelünké pedig 156⁶ millió koronát tett.

Állattenyésztés
és
állatforgalom.

Mezőgazdaságunk másik főágának, az állattenyésztésnek állapotáról nem számolhatunk be újabb statisztikai adatokkal. Állatállományunknak a nagy mezőgazdasági összeírás óta újabb számbavétele nem történt, de azért kétségtelen, hogy a haladás állandó előmenetelt tanúsít. Mindazt, a mi állattenyésztésünk emelésére a lefolyt évben történt, a földmívelésügyi ministerium jelentése mutatja be, elég itt állattenyésztésünk állapotának külkereskedelmi forgalmunkból visszatükröződő képét vázolni. Vágó- és igásállatokból külkereskedelmi forgalmunk eredményét az utóbbi öt év alatt a következő számok mutatják be:

	1896-ban	1897-ben	1898-ban	1899-ben	1900-ban	1896-ban	1897-ben	1898-ban	1899-ben	1900-ban
	Behozatal					Kivitel				
	m e n n y i s é g					d a r a b o k b a n				
Ökör	50.073	38.272	58.685	66.750	58.259	186.015	190.192	195.445	224.141	230.736
Bika	388	498	1.132	1.870	1.576	8.424	9.750	10.784	13.738	19.068
Tehén	9.871	8.181	10.181	7.728	5.413	22.483	23.614	24.660	27.294	34.161
Bivaly	358	149	1.344	1.008	538	6.085	5.788	6.189	6.812	7.893
Üsző és tinó ...	1.251	1.021	874	841	725	7.495	4.801	7.315	8.965	11.020
Borjú	1.300	1.319	780	923	1.899	7.969	13.456	10.994	13.288	18.625
Juh és kecske, bá- rány és gödölye	41.726	26.397	21.269	25.375	22.481	260.371	192.271	147.496	367.411	143.032
Sertés és malacz	45.807	99.898	80.420	90.471	85.151	255.753	200.362	236.859	391.543	485.464
Ló és csikó	2.128	2.142	1.937	1.818	869	39.077	41.404	36.320	39.416	54.759
Őszvér és szamár	18	5	24	11	5	142	70	76	500	642
Összesen	152.920	177.882	176.646	196.795	176.916	793.814	681.708	676.138	1,093.108	1,005.400

	Érték ezer koronákban									
Ökör	9.064	7.154	11.188	14.042	12.817	71.866	76.300	73.326	86.127	92.361
Bika	166	236	418	598	571	2.416	2.902	3.422	4.465	6.530
Tehén	1.254	1.208	1.293	1.231	854	5.100	6.067	6.323	8.012	10.043
Bivaly	44	22	189	141	80	926	919	875	1.088	1.245
Üsző és tinó ...	98	106	190	184	121	1.208	826	1.838	1.863	2.281
Borjú	32	28	24	36	76	242	434	412	555	754
Juh és kecske, bá- rány és gödölye	338	244	190	246	220	3.868	2.944	2.254	4.165	2.553
Sertés és malacz	6.006	15.304	12.428	11.005	11.185	39.702	33.366	38.166	49.730	59.477
Ló és csikó	6.262	6.682	4.432	4.421	889	28.478	31.492	28.830	30.697	28.608
Őszvér és szamár	—	—	2	1	—	6	2	4	35	48
Összesen	23.264	30.984	30.354	31.905	26.813	153.812	155.252	155.450	186.737	203.900

Állatforgalmunk az 1900-ik évben rendkívül kedvezően alakult. A kivitt állatok összes száma némileg csökkent ugyan, de ezt kizárólag juhkivitelünk hanyatlása idézte elő, míg ellenben a többi állatnemekből határozottan kedvezőbb eredményt értünk el, mint 1899-ben, sőt szarvasmarhából és lóból kedvezőbbet, mint eddigelé bármelyik esztendőben.

Állatkivitelünk alakulása annál kedvezőbbnek mondható, mert behozatalunk viszont csökkent, és a mit kivittünk, magasabb árakon tudtuk értékesíteni. Vágóökreinkért például 1899-ben darabonként átlagosan az Ausztriába való kivitelnél 368⁵ koronát kaptunk, 1900-ban pedig 375 koronát, a Németbirodalomba szállítottakért 1899-ben 542 koronát, 1900-ban pedig 570-et. Kivitt sertéseinket aránylag még jobban tudtuk értékesíteni. 1899-ben átlagosan darabonként 138⁵ koronával, 1900-ban pedig 151 koronával. Sertés-kivitelünk máskülönben is rendkívül kedvezően alakult a megelőző évekhez képest. A sertésvész következtében 1897-ben sertéskivitelünk 200 ezer darabra szállt le, 1898-ban némi javulás állt be, mely 1899-ben még inkább fokozódott, 1900-ban pedig már 485 ezer darabot vittünk ki. Bármily örvendetes azonban ez az emelkedés, még mindig nagyon távol állunk attól, hogy csak meg is közelítenők sertéskivitelünknek a sertésvész előtti években elért magasságát. Ha levonjuk az akkor még igen tekintélyes sertésbehozatalt: tiszta kivitelünk 1894-ben 1,110.787 darabra rúgott, míg az 1900-ik évben bármily örvendetes is az emelkedés a közvetlenül megelőző évekkal szemben, kiviteli többletünk csak 400 ezer darabot tett. Igaz, hogy csaknem négyszer annyit, mint 1897-ben, midőn tiszta kivitelünk 100.464 darabot tett. Kivitelünk nagyságának alakulása természetesen az értékben is kifejezésre jut, 1900-ban sertéskivitelünk netto értéke 48 millió koronát.

tett, kerek 10 millióval többet, mint 1899-ben, de messze elmarad az 1894-iki év eredménye mögött, a midőn sertéskivitelünk netto értéke 140 millió koronára rúgott.

Lovat közel 55.000 darabot vittünk ki az 1900-ik évben. Ló kivitelünk 1895. óta nagyon szép lendületet vett, azelőtt a 20.000 darabot sem érte el évenként; az 1900-ik évi nagy emelkedésben része van a délafrikai háborúnak is, Délafrikába ugyanis ez évben több mint 10.000 darab lovat vittünk ki. Ló kivitelünk Olaszországba is szépen emelkedett, Franciaországba azonban félfannyi lovat sem vittünk ki, mint 1899-ben.

A lótól eltekintve, állatkivitelünk túlnyomó rész Ausztriába esik, sertéseink előtt tudvalevőleg a német határ egészen el van zárva, juh kivitelünk pedig a vámkülföldre csaknem egészen megszűnt, sőt Németországba szarvasmarháinkból is csak vágni valót vihetünk ki. Vágni való tehenet Németországba néhány százzal kevesebbet vittünk ugyan ki 1900-ban mint a megelőző évben, de hízott ökörkivitelünk 5 ezer darabbal emelkedett.

Állatvásárok.

Az *állatvásárok* gazdasági életünkben fontos szerepet játszanak, mert állatainknak az ország határain belül végbemenő kereskedelmi forgalmát nagyrészt az állatvásárok közvetítik. Az 1900. év folyamán a Magyarbirodalomban 5.565 állatvásár tartatott s e vásárokon összesen 5⁸² millió szarvasmarha, 2²⁸ millió ló, 1²⁰ millió juh és 1³⁵ millió sertés fordult meg. E valóban nagy számokhoz képest az eladás jóval kisebb számokkal szerepel. A főlhajtott állatokból ugyanis eladatott 2⁰³ millió szarvasmarha, 512 ezer ló, 562 ezer juh és 517 ezer sertés. Az eladás aránya legkedvezőbb a juhoknál, a mennyiben majdnem minden második juh vevőre talált, a lovaknak ellenben még egy negyedrészre sem kelt el. Ha az egyes főbb piacokat külön tekintjük, a szarvasmarhák forgalma tekintetében különösen az erdélyrészi vásárok tűnnek ki valóban óriási felhajtással. Így pl. a bánffyhunyadi vásárookra 67.489, a szászrégenire 40.994, a tordaira 39.940, a nagyenyedire 38.026, a hátszegire 32.682, az erzsébetvárosira 32.552 szarvasmarha hajtatott fel. Legtöbb szarvasmarha kelt el ugyancsak Bánffyhunyadon, 44.962, és Szászrégenben, 19.019. A lovak felhajtása legnagyobb volt a temesvári, szegedi és gyulai vásárokon, 23.739, 19.306, illetve 19.010 darab. Legtöbb juhot a debreczeni vásárookra hajtottak fel, 135.965-öt; sertésfelhajtás tekintetében ugyancsak a debreczeni s azonkívül a pápai vásárok voltak legforgalmasabbak, 27.550, illetőleg 18.804 darabbal. Külön említést érdemelnek a budapesti szarvasmarha, borjú és juhvásárok, melyeknek szarvasmarha forgalma, minthogy a hetivásárookra is történik állatfelhajtás, a vidéki vásárokat messze túlhaladja. A budapesti vásárookra ugyanis 1900-ban felhajtott 112.740 ökör, 7.902 bika, 5.274 bivaly, 8.703 fejős tehen, 42.931 vágótehen és 120.742 borjú, vagyis összesen 298.292 szarvasmarha, továbbá 54.032 juh és 34.000 bány.

A kőbányai sertéspiacz, mely régebben állatforgalmunkban igen fontos helyet foglalt el, az 1895-iki sertésvész óta jelentőségben meglehetősen alászállott. Az 1900. év folyamán összesen csak 170.272 sertés szállítottatott fel Kőbányára s ebből is 82.295 darab szerbiai származású volt. A felszállított mennyiségből 160.180 darab szállítottatott el, nagyobb része, 65.157 darab Budapest fogyasztására, míg egyéb belföldre 43.431, Bécsbe 16.962 és az osztrák tartományokba 33.794 darab szállítottatott. Ujabban már a ferencvárosi consumvásár sertésforgalma jelentékenyen túlhaladja a kőbányai sertéspiacz forgalmát. Ide 1900-ban 276.305 darab sertés érkezett. Győr sertéskereskedelme is erősen fejlődik: 1900-ban 69.704 darab érkezett s 63.080 darab szállítottatott el, ez utóbbiból 40.696 darab Bécsbe és 13.221 darab Ausztria többi részébe.

Gyapjúauktiók.

A budapesti *gyapjúauktiók* 1900-ban hanyatlást mutatnak; az előző évi 25.109 bállal szemben 1900-ban csak 11.914 bál gyapjú árvereztetett el; az utolsó hat évben elárverezett gyapjúmennyiség 136.396 bálra rúgott.

Tej-
szövetkezetek. Az állati termékek értékesítésének egy más terén azonban, értve a falusi *tejszövetkezetek* működését, meglepő fejlődést látunk. A szövetkezetek száma csupán egy év

alatt 146-ról 246-ra emelkedett, a tagoké 15.183-ról 26.932-re és a szövetkezethez tartozó teheneké 27.264-ről 46.044-re. Legjobban el vannak terjedve e szövetkezetek a délvidéken, különösen Baranya és Bács-Bodrog vármegyékben; az előbbiben 59, az utóbbiban 41 ilyen szövetkezet állott fenn az 1900. év végén. A szövetkezetek működésének jellemzésére elég legyen felhozni, hogy az 1900. év folyamán 39⁵/₄ millió liter tejet és 1¹⁹/₁₀ millió kilogramm vaját szállítottak, s életképességüket mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy bevételük 4,294.360 koronát tett az előző évi 2,311.216 koronával szemben.

Az állattenyésztésnek két kisebb, habár jelentőségre nem kevésbé fontos ágáról, a *méh- és selyemtenyésztésről* a földművelésügyi miniszter jelentése részletesen megemlékeztet. Méh- és selyemtenyésztés. Kezvében, szükségtelennek tartjuk e helyen az adatokat ismételni. Mint örvendetes tény emelhetjük ki mindazonáltal azt a körülményt, hogy a selyemtenyésztés az utóbbi években tapasztalt némi hanyatlás után a múlt évben újlag erőteljes fejlődésnek indult, a mennyiben úgy a selyemtenyésztéssel foglalkozó községek, mint a családok száma is emelkedett s a termelt gubók mennyisége is 1,244.728 kilogrammról 1,354.120 kilogrammra szökkent fel.

A fontosabb állati termékek forgalmáról a következő néhány adat kíván futólag Állati termékek forgalma. tájékoztatást nyújtani:

	1896-ban	1897-ben	1898-ban	1899-ben	1900-ban	1896-ban	1897-ben	1898-ban	1899-ben	1900-ban
	B e h o z a t a l					K i v i t e l				
	m e n n y i s é g					m é t e r m á z s á k b a n				
Eledelfélék	106.877	116.516	117.784	80.766	72.980	692.167	696.864	708.638	842.177	1,017.057
Ipari segédanyagok	99.263	115.851	112.053	118.886	126.856	147.150	144.682	150.646	184.910	152.115
Együtt:	206.140	232.367	229.837	199.652	199.836	839.317	841.546	859.284	1,027.087	1,169.172
	É r t é k e z e r k o r o n á k b a n									
Eledelfélék	11.780	14.006	14.196	9.844	8.483	48.436	47.184	50.286	61.809	74.742
Ipari segédanyagok	12.126	14.276	13.990	16.042	17.500	35.654	33.546	36.088	46.802	34.013
Együtt:	23.906	28.282	28.186	25.886	25.983	84.090	80.730	86.374	108.611	108.755

Úgy mennyiségre, mint értékre 1900-ban az eledelfélékből jóval többet, az ipari segédanyagokból ellenben jóval kevesebbet vittünk ki, mint a megelőző évben. Örvendetesen emelkedett tej, vaj, sajt, disznózsír, szalonna és tojáskivitelünk, ellenben gyapjukivitelünk egyharmaddal szállt le. Különösen ki kell emelnünk vajkivitelünknek örvendetes emelkedését. 1896-ban és 1897-ben még körülbelül annyi vaját hoztunk be, mint a mennyit kivittünk, 1900-ban ellenben 9.980 métermázsa vajbehozattal szemben 34.838 métermázsa kivitel állott. Vajkivitelünknek az utóbbi években tapasztalt ugrásszerű emelkedését annak az actiónak köszönhetjük, melyet a tejszövetkezetek alakítása és vajexportunk emelése körül kifejtünk. Ez a jólétnek és boldogulásnak új forrását nyitja meg a magyar kisbirtokososztály előtt. Ugyancsak a kisbirtokososztály megélhetését mozdítja elő a baromfitenyésztés haszna, mely külkereskedelmi forgalmunkban is nem utolsó tényező. Tojáskivitelünk 1900-ban 420.897 métermázására rúgott, 70.000 métermázásával és 6 millió koronával többre, mint a megelőző évben.

Ha a baromfitenyésztés egész jelentőségét mérlegelni akarjuk, meg kell említenünk, hogy 1900-ban eleven és leölt baromfit 21,284.074 korona értékűt, tojást 34,497.027, tollat 9,938.210, lúdszírt 59.296, lúdmáját pedig 809.200 korona értékűt vittünk ki, összesen tehát kivitelünk értéke baromfiból és annak termékeiből 66,587.807 koronára rúgott. Oly összeg ez minőt a termelés egyéb ágai közül is csak kevés tud felmutatni. Érdekes külön is vetni egy tekintet az egyes baromfinemekre. Elevenen és leölve kivittünk csirkét és kappant 8,375.013 korona értékűt, ludat 9,805.901, kacsát 1,272.494, pulykát és gyöngytyúkot 1,824.847, házigalambot 5.819 korona értékűt. Ha még figyelembe vesszük, hogy a tojás a tyúktartás, a toll pedig túlnyomó részében a lúdtartás hasznához számítható,

világos, hogy a baromfityenyésztésnek ez a két ága legnagyobb, sőt mondhatni, valóságos közgazdasági fontossággal bír.

Állategészség-
ügy.

Az állategészségügy az 1900. év folyamán javulást mutat, a mennyiben a ragadós betegség következtében elhullott állatok száma a magyar anyaországban 221.593-ról 193.677-re, a társországokban pedig 27.572-ről 11.105-re süllyedt. E kedvező eredmény a sertésvész okozta pusztítás enyhülésének tulajdonítható. E makacs járvány azonban még mindig fel-fellép s helyenkint 1900-ban az anyaországban 173.103, a társországokban pedig 6.270 volt e betegség következtében elhullott sertések száma. A lépfene valamivel erősebben lépett fel, mint az előző évben és 3.171 áldozatot követelt a lovak, szarvasmarhák és juhok közül. A sertéseket a sertésvészen kívül az orbáncz is erősen pusztította, a mely ez évben ismét erősebben lépett fel s 15.234 sertésnek okozta vesztét. Örömmel constatálhatjuk, hogy a többi ragadós betegségek közül a száj- és körömfájás, továbbá a ragadós tüdőlob teljesen elfojtottnak tekinthető. A társországokban a himlő okozott nagyobb pusztítást a juhok közt, az előző évhez képest azonban itt is lényeges javulás mutatkozik. Hogy a ragadós állati betegségek mily érzékenyen sujtják a mezőgazdaságot s az ellenük irányuló védekezés mennyire fontos, annak igazolására szolgáljon az, hogy a ragadós betegségek következtében elhullott vagy kiirtott állatok értéke az anyaországban 6 millió 637 ezer koronát, a társországokban pedig 268 ezer koronát képviselt.

Szőlőművelés.

A Magyarbirodalom szőlőterülete az 1900-ik évben 260.225 hektárra rúgott, 5.303 hektárral többre mint a megelőző évben. Szőlőterületünk legmélyebbre az 1895-ik évben süllyedt, azóta csaknem folytonos emelkedés constatálható, jeléül annak, hogy szőlőművelésünk annak a nagy válságnak, melyet a phylloxeravész idézett elő, tetőpontján már túl van és az állandó javulás útján halad. A phylloxera ugyan még most is szüntelenül pusztít, és évenként kisebb-nagyobb területek esnek áldozatul e bajnak, de az elpusztított szőlők restructiója, karöltve új szőlők telepítésével, oly öröndetesen halad, hogy az ültetés már évről-évre túlhaladja az elpusztított területet. Messze vagyunk ugyan attól, hogy csak meg is közelítnők azt a területet, melylyel szőlőhegyeink birtak abban az időben, mikor még a phylloxeravész hatása nem igen volt észlelhető, 1885-ben ugyanis a Magyarbirodalom szőlőterülete 435.710 hektár volt, 175 ezer hektárral több a jelenlegi területnél. A phylloxeravész hatása a magyar anyaországban korábban nyilvánult, de a kedvezőbb fordulat is korábban állt be, mint Horvát-Szlavonországokban. A Dráván túl ugyanis a szőlőművelés területileg még mindég hanyatlást mutat s a szőlőterület épen az 1900-ik évben érte el legmélyebb állását 38.387 hektárral, 2.051 hektár csökkenést jelent ez még az 1899. évi állapottal szemben is, az 1887. évvel szemben pedig, midőn a társországoknak 68.251 hektár szőlője volt, 29.864 hektár, vagyis 43,74% hanyatlást. A magyar anyaországban ellenben az 1900-ik évben a szőlőterület 7.354 hektárral volt nagyobb mint a közvetlen megelőző 1899-ben s 19.000 hektárral nagyobb, mint 1895-ben, a midőn szőlőterületünk a legmélyebbre szállt alá. A magyar anyaország szőlőterülete 1884-ben volt legnagyobb, nem kevesebb mint 367.808 hektár és így az 1900-ik évi terület, az utóbbi években elért javulás daczára, ennek csak 60,31%-át tette.

A szőlők telepítését, értve alatta úgy az elpusztult területen a szőlőművelés restructióját, mint az eddig szőlőművelésre még nem használt területek beültetését, az utóbbi évtizedről a következő számok mutatják:

É v	Immunis talajba	Nem immunis talajba	Összesen
1891	2.016 hektár	2.418 hektár	4.434 hektár
1892	3.016 >	3.702 >	6.718 >
1893	2.154 >	3.109 >	5.263 >
1894	2.893 >	4.768 >	7.661 >

Év	Immunis talajba	Nem immunis talajba	Összesen
1895	2.592 hektár	5.616 hektár	8.208 hektár
1896	2.849 >	6.071 >	8.920 >
1897	2.679 >	6.314 >	8.993 >
1898	3.310 >	7.275 >	10.585 >
1899	4.593 >	9.019 >	13.612 >
1900	2.733 >	8.939 >	11.672 >

Ha a beültetett összes területet tekintjük, ez évtized alatt nagyon örvedetes haladást látunk, 1891-ben még csak 4.434 hektárt ültettek be szőlővel, 1898 óta azonban évről-évre több mint 10 ezer hektárt. Legnagyobb területet 1899-ben; az 1900-ik évben némi csökkenés mutatkozik, de az eredmény még mindég nagyon kedvező s arról a munkásságról tanuskodik, mely a szőlőültetés és felújítás terén országszerte folyik.

Nagyon érdekes az új ültetésű szőlők immunis és nem immunis talaj szerint való megoszlása. A mint a phylloxeravész a kötött talajokon feltartóztathatlanul folytatta pusztítását, a figyelem az immunis homok felé fordult. Immunis talajba 1899-ben ültettek legtöbb szőlőt; de már 1900-ban a homoki szőlők ültetésében nagy visszaesést látunk. Az ültetés irányának főleg az 1896. évi V. t.-cz. adott új fordulatot. Azóta a nem immunis talajba ültetett szőlők területe növekedik nagy arányokban. A maximumot itt is az 1899. év mutatja, de az 1900-ik év is csaknem egészen olyan kedvező eredményt ért el.

A közölt adatok csak a magyar anyaországra vonatkoznak, minthogy Horvát-Szlavonországokban az adatgyűjtés ezekre a kérdésekre csak 1896 óta terjed ki. Ez évtől kezdve az egyes években következő területeket ültettek be szőlővel: 1896-ban 1.481, 1897-ben 2.068, 1898-ban 2.356, 1899-ben 2.609, 1900-ban pedig 2.073 hektárt. Az 1899. évig a társországokban is szép emelkedés tapasztalható évről-évre a szőlőültetés terén, az 1900. évben azonban erős visszaesés állt be.

Úgy a magyar anyaországról valamint a társországokról a közölt számadatok az egyes években szőlővel beültetett területeket mutatják; adatgyűjtésünk azonban megkülönbözteti ezenkívül azokat az új ültetésű szőlőket is, melyek a megelőző években telepítettek, de még vagy egyáltalán nem teremnek, vagy pedig csak minimalis termést adnak. Az ilyen új ültetésű szőlők a magyar anyaország összes szőlőterületének 1900-ban 25·02%-át tették, míg Horvát-Szlavonországokban csak 16%-át. Ez is mutatja, hogy a szőlők új telepítése mennyire erőteljesebben halad a Dráván innen mint a Dráván túl; de viszont a teljes termésben levő szőlők területe aránylag Horvát-Szlavonországokban több, ott az összes szőlőterületnek 1900-ban 69·20%-át tette, míg a Dráván innen csak 46·50%-át. Nagy a különbség a Dráván innen és túl az elvénuült és phylloxeralepett szőlők területe között is, a magyar anyaországban a szőlők ezen két csoportja szintén 1900-ban az összes szőlőterületnek 28·30%-át, míg Horvát-Szlavonországokban csak 14·80%-át tette.

Érdekes az egész szőlőterületnek *immunis és nem immunis talaj* szerint való megoszlása, sajnos, erre nézve csak az anyaországból vannak adataink. A magyar anyaországban az összes szőlőterületből 1900-ban 39·20% esett az immunis homoktalajra. Nagy változást e tekintetben nem látunk, legalább az utóbbi 6 évben nem, annál jelentékenyebb a változás, ha külön tekintjük az új ültetést, tehát a még nem termő és a teljes termésben levő szőlőket. Míg ugyanis az új ültetésű szőlőknek 1895-ben 60·70%-a immunis talajú volt, 1900-ban már csak 35·40%-a, ellenben a teljes termésben levő szőlők-

nek 1895-ben 51'2⁰/₀-a állott immunis talajon, 1900-ban pedig 55'7⁰/₀-a. Világos jele ez annak, hogy, a mint az imént közölt számokból is látható volt, az utolsó években aránylag sokkal több szőlőt ültettek immunis, mint nem immunis talajba. Míg ellenben a teljes termésben levő szőlőknél az immunis talaj erősebb térfoglalása onnan magyarázható, hogy a korábbi évek homoki ültetései már termővé váltak s a teljes termésű szőlők közt foglalnak helyet, ellenben a teljes termésben volt nem immunis szőlőterületnek tetemes részén évről-évre még mindég pusztít a phylloxera.

Az ismétlés elkerülése végett hallgatnunk kell itt azokról a nagy fontosságú és sokoldalú intézkedésekről, melyek szőlőművelésünk fejlesztése érdekében történtek, elég ha utalunk a földművelésügyi ministerium működéséről szóló jelentésben foglaltakra. Ott részletes tájékoztatást találhatni úgy a szakképzettség érdekében tett intézmények eredményéről, valamint a phylloxerának ellentálló amerikai vesszők és ojtványoknak előállításáról, s áttérhetünk az 1900. évi szüret eredményének vázlatos ismertetésére. Előbb azonban meg kell emlékeznünk a terméseredményt befolyásoló okokról.

Köztudomású, hogy a kilenczvenes évek elején a *peronospora* rohamos föllépte mily nagy mértékben csökkentette Magyarország bortermését. A védekezés eleinte nagyon lassan ment, de később a szakközegek felvilágosító működése kezdte meggyőzni a kételkedőket s az egyesek példája mind általánosabb követésre talált. Ma már azt lehet mondani, hogy a *peronospora* ellen való permetezést csaknem mindenütt alkalmazzák. A védekezésnek meg is van az az örvendetes következménye, hogy a *peronospora* pusztítása kevésbé intensiv, mint felléptének első éveiben volt. Hogy a védelem még teljesebb sikert nem tud felmutatni, annak oka főleg a kistermelők részéről a permetezésnek gyakorta nem kellő időben és nem elég szakértelemmel eszközölt alkalmazásában rejlik. A permetezésnek általános elterjedését örvendetesen mutatják e műnek évkönyvi részében közzétett adatok; míg ugyanis a magyar anyaországban 1895-ben 44.601 hektárt permeteztek *peronospora* ellen, addig 1900-ban már 171.597 hektárt vagyis az összes szőlőterületnek 1895-ben 21'8, 1900-ban pedig 77'67⁰/₀-át. Horvát-Szlavonországból csak a legutóbbi évről vannak adataink, e szerint ott 1900-ban 28.176 hektárt permeteztek *peronospora* ellen, 73'39⁰/₀-át az összes szőlőterületnek. A védekezés általánosabb alkalmazásának meg is van a kellő hatása, a *peronospora* évről-évre kisebb területen lép fel, 1897-ben a magyar anyaországban még 147.350 hektárt lepett el, vagyis az összes szőlőterületnek 71'7⁰/₀-át, 1900-ban pedig 106.953 hektárt, vagyis csak 48'2⁰/₀-ot. De nemcsak a *peronospora* által megtámadott terület kisebb évről-évre, hanem a baj is, épen a védekezés folytán, sokkal enyhébb jellegűvé vált.

Örvendetesen emelkedik a *szénkénegezés* alkalmazása is. 1895-ben a magyar anyaországban még csak 1.713 hektár területen gyéritették a phylloxerát szénkénnel, 1900-ban pedig 12.576 hektáron. Ujabban nemcsak a phylloxera által megtámadott régi szőlőket igyekeznek fentartani gyéritő eljárással, hanem sok esetben nem immunis területeken európai vesszőket egyenesen a gyéritési eljárás alkalmazásának szándékával ültetnek be. Az eredmény kedvező természeti viszonyok mellett, úgy látszik, megfelel a várakozásnak.

A phylloxera terjedése 1900-ban lassúbb volt, mint a megelőző években. Ez évben a magyar anyaországban 69, Horvát-Szlavonországból 16 községben fedeztek föl új phylloxera-infectiót. Ezzel a phylloxerás községek száma a Dráván innen 3.112-re, a Dráván túl 1.486-ra emelkedett.

Az 1900-ik év *szőlőbetegségek* tekintetében sokkal kedvezőbb volt az 1899-ik évnél, míg ugyanis 1899-ben a magyar anyaországban a lisztharmat 54.993 hektár területen pusztított, 1900-ban már csak 15.287 hektáron. Hasonlóképen örvendetes, hogy a szőlőmoly és a szőlőiloncza kártétele is jóval csekélyebb térre szorítkozik.

A szőlőmoly 1899-ben 19.026 hektáron pusztított, 1900-ban már csak 6.790 hektáron, a szőlőiloncza kártétele pedig 756 hektárról 532 hektárra szállt le. Nem lehetetlen, hogy e két veszedelmes rovar megfogyását a két ízben pusztított erős tavaszi fagy idézte elő, az a csapás, mely máskülönben gazdag reményekkel biztató szőlőtermésünket oly nagy mértékben leszállította. Április 27-én a hőmérsék az ország legnagyobb részében hirtelen 0° alá szállt le, Egerben -5 , Debreczenben -3 , Kiskartalon -2° -ot mutatott a hőmérő, ellenben az ország nyugati részében, valamint a Tisza-Maros szögében is 0° -on felül maradt, sőt az alföld közép medencéjében is voltak helyek, hol a hőmérsék néhány fokkal a fagypontra felül maradt. Az első fagy a szőlőtermésben még csak kisebb kárt okozott, mert a szőlő fakadása általában nem volt előhaladt stadiumban. Annál nagyobb pusztítást tett a május 12-iki fagy, mely a következő éjszakán megisméltődött. Május 11-ről 12-re virradóra a hőmérő Egerben és Debreczenben ismét -3° -ra szállt le. A fagy különösen Magyarország északkeleti részeit, tehát a hegyalját is, s az alföld homoki szőleit látogatta meg. Az ország nyugati része azonban meglehetősen ment maradt a csapástól. Keszthelyen, Csáktornyan például 5° -ot mutatott a hőmérő 0 felett.

A kései fagy roppant károkat tett szőlőtermelésünkben, úgy hogy *termésünk* nem érte el egészen a megelőző évet sem; míg ugyanis 1899-ben a magyar anyaországban 1.73 millió hektoliter bor termett, 1900-ban csak 1.64 millió, Horvát-Szlavonországokban pedig a bortermés 315.000 hl.-ről 301.000 hl.-re szállt le. Ez utóbbinál azonban a kisebb termést nem a szőlők gyengébb hozama idézte elő, mert a tavaszi fagy a társországok szőleit meglehetősen megkimélte, hanem a területnek már fentebb jelzett csökkenése.

A magyar anyaországban az átlagtermés hektáronként 1900-ban a megelőző évhez képest $8^{\circ}05$ hektoliterről $7^{\circ}40$ hl.-re szállt le, míg ellenben a társországokban $7^{\circ}80$ hl.-ről $7^{\circ}83$ hl.-re emelkedett. Országgrészenként nagyon eltérő volt a terméseredmény. Az abszolút mennyiséget hasonlítva össze a megelőző év termésével, nagy emelkedést látni a Duna két partján; a Duna bal partján ugyanis még 1899-ben csak 87.658 hl. termett, 1900-ban 120.852 hl., még nagyobb az emelkedés a Duna jobb partján, ott a bortermés 433.187 hl.-ről 636.536 hl.-re emelkedett. A Tisza jobb partján már csak némi csekély növekedést látunk, a Tisza-Maros szögének és az erdélyi részeknek bortermése némileg meg is csökkent. Két országgrészben roppant nagy volt a visszaesés, míg ugyanis 1899-ben a Duna-Tisza közén 609.296 hl. újbor termett, 1900-ban csak 409.460, a Tisza bal partjának bortermése pedig 111.037 hl.-ről leszállt 48.674 hl.-re. A tavaszi fagy különösen Szabolcs vármegyében oly nagy pusztítást vitt véghez, hogy az 1900. évi termés csak 6.078 hl.-t tett a megelőző évnél 32.049 hl. termésével szemben. Még abban a két országgrészben is, a hol 1900. évi bortermésünk a megelőző évi termésével szemben nagyon szép emelkedést mutat, vannak egyes vármegyék, hol a tavaszi fagy hatása érezhetően nyilvánult és az 1900-ik évi termés alatta maradt a megelőző évnél, így a Duna bal partján Esztergom megyében, a Duna jobb partján Komárom, Moson és Tolna vármegyében, ellenben fényes termése volt Pozsony, Sopron és Zala vármegyének. A hektáronkénti átlagos termés, nem tekintve a városi törvényhatóságokat, Szeben vármegyében volt a legnagyobb, nem kevesebb mint 30 hl., második helyen Arad vármegye áll, közel 18 hl. átlagos termésével, azután jönnek Pozsony és Sopron vármegyék 15 hl.-t meghaladó, Zala és Szerém vármegyék 12 hl.-t meghaladó átlagterméssel, 10 hl.-nél több termett még Hunyad és Temes megyében is. Némely vármegyében azonban a bortermés a tavaszi fagy folytán szinte minimalis volt, Hajdu és Ugocsa megyében még az egy hektolitert sem érte el hektáronként.

Szőlőtermésünk értéke is kisebb volt 1900-ban, mint 1899-ben, mert nemcsak a termés volt valamivel alacsonyabb, hanem a szőlő- és borárak is kedvezőtlenebbül alakultak mint a megelőző évben. Összes szőlőszeti termésünk értéke az egész Magyarbirodalomban 1899-ben 73.5 millió korona volt, míg 1900-ban csak 67.4 millió. De még így is jóval magasabb, mint az 1896., 1897. és 1898-ik évek bármelyikében, nem is említve a

90-es évek első felét, melyek közül csupán csak az 1895-ik év vált ki a többit messze túlszárnyaló eredménynyel.

Bor- és
szőlőforgalom.

Ismeretes, hogy Magyarországnak korábban csekély behozatal mellett nagy borkivitele volt. A phylloxera föllépte, támogatva egyéb bajoktól, borforgalmunk képét lassankint egészen megváltoztatta, a 90-es évektől kezdve borbehozatalunk hirtelen roppant magasra szökött, és oly mértékben apadt borkivitelünk. *Borforgalmunkat* az utóbbi másfél évtized alatt a következő kimutatás tünteti fel:

É v	B e h o z a t a l		K i v i t e l	
	métermázsa	korona	métermázsa	korona
1886	92.450	14,940.966	1,349.486	30,328.096
1887	91.229	14,718.920	1,332.832	32,503.742
1888	161.371	23,935.340	1,495.180	36,782.244
1889	166.761	22,686.840	1,433.958	42,581.642
1890	232.364	28,157.680	1,342.495	47,079.118
1891	400.790	48,471.160	1,045.230	46,597.026
1892	727.059	26,238.936	724.994	34,740.032
1893	1,224.036	38,049.220	722.304	43,945.460
1894	1,127.827	29,125.816	694.369	33,774.638
1895	773.838	20,998.810	782.416	39,603.048
1896	1,046.713	30,483.898	794.460	40,211.620
1897	1,293.033	31,625.976	785.862	35,130.934
1898	1,272.298	30,797.858	700.567	31,383.986
1899	1,235.314	30,034.990	612.143	27,471.094
1900	915.109	25,672.167	741.415	33,461.231

Szükségesnek látszott ez az áttekintés, hogy annál helyesebben mérlegelhessük az 1900-ik év eredményét, melyről e jelentés számot ad. Két irányban is látszik az örvendetes fordulat, egyrészt, hogy borbehozatalunk az 1899. évvel szemben több mint 300 ezer hl.-rel csökkent, kivitelünk pedig több mint 100 ezer hl.-el emelkedett. Igaz, hogy ez csak viszonylagos javulás, mert borkivitelünk 1899-ben oly mélyre süllyedt, melyhez hasonlót a korábbi legrosszabb évek sem tudnak felmutatni.

Borimportunk nagy mérvű csökkenését az olasz borbehozatal hirtelen visszaesése okozta. Hordókban 1899-ben 889.962 métermázsa bort hoztunk be Olaszországból, 1900-ban csak 483.845 métermázsát. Az osztrák borok behozatala ellenben (értve alatta természetesen első sorban a dalmát és isztriai borokat) 292.105 métermázsáról 369.029 métermázsára emelkedett. Borkivitelünk túlnyomó része, mint rendesen, ez évben is Ausztriába irányult. Mérsékelt kivitelünk a Németbirodalomba, Boszniába és Oroszországba (31, 16 és 3 ezer métermázsa) változatlan mennyiséggel szerepel. Svájcba jó ezer métermázsával többet vittünk ki, Szerbiába való borkivitelünk pedig 620 métermázsáról 6.559 métermázsára szökött. A palackos borok és a pezsgő behozatala és kivitele az előző évvel szemben alig változott. Palackokban 3.421 métermázsa bort hoztunk be s 8.572 métermázsát vittünk ki, pezsgőből ellenben 3.151 métermázsa behozatal mellett csak 2.407 métermázsát tudtunk kivinni. Pezsgőgyártásunk tehát még mindig nem fedezi a belfogyasztást, nem is említve, hogy a behozott pezsgőt sokkal magasabb áron fizetjük, mint a mit a kivitt magyar pezsgőért kapunk.

Bár nem oly fontos mint borkivitelünk, a szőlő kivitele sincs minden jelentőség nélkül. Újabb időben tömegesen ültették a csemegefajokat. Ha ez új ültetésű szőlők teljes termésbe lépnek, csemegezőlő termésünk a belfogyasztást nagy mértékben túl fogja szárnyalni, és ha csak külföldön nem sikerül piacot teremtenünk vagy nagyobb elhelyezést biztosítanunk, csemegezőlőnk elértéktelenedése fog beállani. Érdekesnek látszik tehát *szőlőforgalmunkat* is bemutatni.

É v	Szőlő-behozatalunk	Szőlő-kivitelünk	Szőlő-kivitelünk	Szőlő-kivitelünk	Az Ausztriába vitt szőlőnk
	összesen	összesen	Ausztriába	Németországba	átlagára métermázsánként
	m é t e r m á z s á k b a n				korona
1886	1.033	47.715	37.265	10.385	32
1887	1.199	45.458	30.680	14.741	36
1888	2.019	34.701	20.530	14.156	36
1889	1.163	59.967	38.196	21.743	44
1890	1.819	53.103	37.263	15.726	48
1891	1.459	10.292	6.938	3.349	60
1892	2.586	12.661	11.167	1.493	80
1893	5.255	10.946	8.906	2.038	56
1894	5.434	21.128	18.262	2.837	40
1895	6.740	26.153	24.457	1.672	60
1896	9.433	25.073	23.567	1.494	70
1897	5.997	35.313	33.450	1.683	54
1898	8.818	34.733	32.907	1.765	54
1899	13.699	33.980	32.671	1.242	46
1900	21.089	47.217	45.504	1.521	40

Szőlőbehozatalunk, különösen a két utóbbi esztendőben, nagy mértékben emelkedett, 1900-ban főleg Romániából. Szőlőkivitelünk, mely a 90-es évekig jelentékeny volt, a szőlőművelésünket akkor ért katasztrófa következtében hirtelen egyötöd részére szállt le. Ezen az alacsony színvonalon állt 1893-ban is, de már 1894-től kezdve javulást látunk, az 1900-ik év eredménye pedig oly kedvező, hogy a 80-as évek kivitelével vetekedik, 1890-ig Németországba is tetemes mennyiséget vittünk ki, de azóta szőlőkivitelünk túlnyomó része Ausztriában talál elhelyezést, Németországba való kivitelünk még a 90-es évek második felétől kezdve is, a midőn a kivitelben némi lendület volt tapasztalható, inkább hanyatlott semmint emelkedett volna.

Szőlőművelésünk szempontjából azonban nemcsak a kivitel mennyisége a fontos, hanem az ár is, a melyen szőlőnket értékesíthetjük. A 80-as években meglehetősen alacsony árt értünk el, csak az évtized végén vettek az árak emelkedő irányzatot. 1889-ben az Ausztriába kivitt szőlőnk métermázsájának átlagos értékét áruforgalmi statisztikánk már 44 koronára teszi. A következő években rohamosan emelkedett a szőlő ára, majd ingadozás, az utóbbi években pedig határozott hanyatlás állt be.

Gyümölcsstermelésünkről az 1895-iki mezőgazdasági statisztikai felvétel óta nem lévén újabb adataink, ezuttal gyümölcsstermelésünknek csak a külforgalmunkban való szerepéről emlékezünk meg. A gyümölcsforgalom nagyságát 1900-ban a következő számok tüntetik föl.

Gyümölcs-stermelés.

A gyümölcs megnevezése	Behozatal	Kivitel	Behozatali	Kiviteli
	m é t e r m á z s á k b a n			
	többlet	többlet	többlet	többlet
Mandula	5.357	41	5.316	—
Dió	18.812	4.084	14.728	—
Mogyoró	3.884	64	3.820	—
Alma, körte, birsalma	148.429	46.294	102.135	—
Barack, cseresznye, meggy, szilva friss állapotban ...	105.471	120.873	—	15.402
Dinnye	1.908	24.546	—	22.638
Egyéb friss bogyós gyümölcs	1.892	10.836	—	8.944
Aszalt szilva	34.102	41.703	—	7.601
Egyéb aszalt vagy elkészített gyümölcs	1.888	3.141	—	1.253

Látható e számokból, hogy a friss barackból, cseresznyéből, meggyből és szilvából továbbá a dinnyéből, különböző friss bogyós gyümölcsökből és az aszalt és szárított gyümölcsökből jóval nagyobb kivitelünk volt, a többi felsorolt gyümölcsből azonban a

behozatal multa felül a kivitel. Kivitelünk esése különösen feltűnő a diónál, az 1899. évben kivitt 16.246 métermázsával szemben 4.084 métermázsá, és az alma és körténél, ahol a kivitel az előző évi 108.816 métermázsáról 46.294 métermázsára szállt le.

Erdészeti.

A Magyarbirodalom *erdőterülete* 1900. év végén 9,040.677 hektárt (15,712.697 kat. hold) tett, miből 7,510.235 hektár (13,052.789 kat. hold) a magyar anyaországra, 1,530.442 hektár (2,659.908 kat. hold) pedig a társországra esett. Az egész Magyarbirodalom összes erdőterületéből 5,996.655 hektár erdő volt tervszerű kezelésre kötelezve. A mi a talaj szerint való megoszlást illeti, 433.836 hektár véderdő volt; 122.201 hektár futóhomokon, 6,824.345 hektár feltétlen erdőtalajon állt s csak 1,660.295 hektár nem állt feltétlen erdőtalajon, az összes erdőterületnek tehát 18³⁷/₀-a. Nagy különbség van e tekintetben az anyaország és a társországok között; míg az anyaországban a nem feltétlen erdőtalajon álló erdők mindössze 969.651 hektárt tettek, vagyis csak 12⁹¹/₀-át foglalták el az összes erdőterületnek, addig a társországokban 690.644 hektár erdő, vagyis 45¹³/₀ állt nem feltétlen erdőtalajon. Ebből az tűnik ki, hogy a Dráván túl az erdőknek jóval nagyobb része volna alkalmas más művelési ág számára is. Fanemek szerint a Magyarbirodalom erdőállománya következőleg oszlott meg: tölgyfaerdő volt 2,414.985 hektár, bükk- és más lomberdő 4,731.803 hektár és fenyőerdő 1,893.889 hektár. A Dráván innen és Dráván túl az egyes fanemek más-más arányban fordulnak elő; a társországokban különösen a bükk és egyéb lomberdők túlnyomósága sokkal kirívóbb, mint az anyaországban; itt a bükk és egyéb lomberdők körülbelül felét teszik az összes erdőterületnek, amott ellenben két harmadát; viszont a fenyőerdők kétszer nagyobb arányban fordulnak elő az anyaországban, mint a társországokban.

A kincstári erdőbirtokok összes területe az 1900. évben 1,548.506 hektárra rúgott s értékük 203⁹⁸ millió koronát képviselt. Az utóbbi évek adataival összehasonlítva a kincstári erdőbirtokok területe majdnem fokozatos csökkenést mutat. Az említett területből azonban 154.109 hektár a nem tulajdonképeni erdőterületre esett, hanem részint legelő és havasi legelő, részint rét, szántóföld, nem termő terület és beltelek foglalta el. A tulajdonképeni erdőterületből is 138.083 hektár használaton kívül állott; a rendes használat alatt lévő erdőterületből 189.556 hektár tölgyerdő, 384.732 hektár fenyőerdő, 669.665 hektár bükk és más kemény lombfaerdő, 12.361 hektár pedig fűz-, nyár- és egyéb puha lombfaerdő volt. A kincstári erdőkből kihasználható volt 37.679 hektár, tényleg azonban csak 11.625 hektár használtatott ki, a kihasználható erdőterület 30⁸⁵/₀-a. Ez utóbbi területen termett összesen 1,175.388 köbméter épület- és tűzifa, 1,903.752 köbméter tűzifa összesen tehát 3,079.140 köbméter fatömeg, a kihasználatlanul maradt vágásterületek fatömege ellenben becslés szerint 6,273.775 köbméterre rúgott. Zárszámadásaink adatai szerint a kincstári erdőkből ez évben a kincstárnak 16,910.000 korona nyers bevétel, 9,409.000 korona kiadása s így 7,501.000 korona tiszta bevétel volt.

A kincstári erdősítés a múlt évben 18.245 hektárra terjedt; ebből természetes úton 4.344 hektár, vetéssel 1.310 hektár és ültetéssel 12.591 hektár erdősített. Az üzemmtervek szerint ugyan az 1900. évben 19.109 hektárt és az előző évek hátralékaival együtt 32.089 hektárt kellett volna erdősíteni, ennél fogva a hátralék valamivel emelkedett. Az év folyamán foganatosított erdősítések költsége 386.147 koronát tett.

A kincstári csemetekertek kiterjedése, melyekből a kincstári erdők a beültetésre szükséges csemetét nyerik, 1900. évben 281 hektárt tett. A csemetekertek nemcsak a kincstári erdők szükségletét fedezik, hanem magánosoknak kopár területek beerdősítésére is adnak ki csemetéket. Az erdőkincstár által foganatosított erdősítésekhez 57⁴ millió csemete adatott ki, magánosoknak kopár területek beerdősítésére pedig 16⁹ millió darab csemete osztatott ki az 1900. évfolyamán. A kiosztott csemeték túlnyomó része fenyő volt. A kopár és vízmosásos területek beerdősítésére az 1900. évben az erdőőri szakiskoláknál, az országos erdőalap költségén továbbá a magyar királyi erdőkincstár, végül a selmecz-

bányai erdészeti akadémia költségén fentartott csemetekertben 104² millió csemete állt rendelkezésre, még pedig 62⁷ millió különböző fenyő, 17³ millió tölgy és 22⁰ millió akác, a többi 2² millió egyéb fánemekre esett.

Az erdészet fontosságának megítéléséhez nagyban hozzájárulnak azok az adatok, a melyek a fa és egyéb erdei termékeknek külkereskedelmi forgalmát tüntetik fel. Behozatalunk az erdészeti termékekből 1900-ban 16 millió koronát tett, kivitelünk ellenben ugyanezen árúkból a 100 millió koronát meghaladta. Behozatalunkban legfontosabb szerepet játszanak a fűrészelt és faragott faárúk, melyekből 1,830.689 métermázsát hoztunk be 9,456.590 korona értékben, továbbá a dongabehozatal, mely 278.376 métermázsát és 2,739.404 korona értéket képviselt. Kivitelünkben 2 millió koronánál nagyobb értékkel szereplő erdei termékek pedig a következők:

	Métermázsa	Ezer korona
Fűrészelt faáru kemény fából	2,526.218	25.219
Fűrészelt faáru puhafából	3,608.454	24.855
Donga	1,435.250	18.614
Kemény épület és műfa	834.895	5.972
Cserzőanyagkivonatok	311.404	5.607
Puha épület és műfa	1,736.280	5.177
Vasuti talpfa	1,028.839	4.845
Cserzőhéj	461.657	3.693
Faszén	737.342	3.318
Meggyfabot és egyéb nyers botfa	45.006	2.630

Az 1900. évben a földművelési minster úr intézkedése folytán az őstermelés egy szintén fontos ága, a vadászat is statisztikai kutatás tárgyává vált, úgy a vadászati jog bérbeadásából befolyt jövedelmekről, valamint általában a vadászterületekről és ezek bérleti viszonyairól egy községenkinti országos felvétel rendezésével.

Vadászat.

Ezen adatgyűjtés eredményei szerint a vadászterületek kiterjedése a szorosabb értelemben vett Magyarországon 46,570.401 kataszteri hold, vagyis az ország összes területének 95¹⁵/₁₀₀-a s így csupán 4⁸⁵/₁₀₀ olyan terület volna, a melyen a vadászat egyáltalán nem gyakorolható. E százalék azonban hihetőleg azért oly alacsony, mert egyrészt igen sok olyan község volt, a mely a beltelkeket és beépített területeket pontosan elkülöníteni nem tudta, másrészt, mert ezen területek a tényleg bérbeadott területekben amúgy is benfoglaltatnak s így a beépített és bekerített területek után tényleg haszonbér is fizetetik.

A vadászterületet képező összes területből 12.611 község határában 28,557.729 kat. hold, vagyis 58³¹/₁₀₀ az 1883. évi XX. t.-cz. 3. §-a értelmében bérbeadásra kötelezett, 18,012.672 kat. hold, 36⁸⁴/₁₀₀, pedig önálló vadászati jogosultságot élvez. A bérbeadásra kötelezett területből 11.751 község határában 27,838.753 kat. hold terület, vagyis 56⁸¹/₁₀₀ van tényleg bérbeadva, míg 509 község határában 718.976 kat. hold, illetőleg az egész terület 1⁵⁰/₁₀₀-a egyáltalán nem volt bérbeadható. Azon 509 község közül, melyek határa nem volt bérbe adva, a Tisza jobb partjára 171, a Tisza bal partjára 162, az erdélyi részekre 126 község esik, a mely területek az illető országrész 2¹⁷/₁₀₀, 3³³/₁₀₀, illetőleg 3¹⁷/₁₀₀-át teszik.

A Duna jobb és bal partján, valamint a Tisza-Maros szögén elenyésző csekély, 1⁰/₁₀₀-on aluli a bérbe nem adott terület, a Duna-Tisza közén pedig már minden terület bérlőre talált.

Az egyes vármegyék közül legtöbb a bérbe nem adott terület Zemplénben, a hol 345 község közül 101 és Biharban, a hol 379 közül 103 községben nem lehetett a község határát bérbeadni.

A vadászterületek után, a melyek 11.612 községben 6 évre s csakis 139 községben vannak ennél hosszabb időre bérbe adva, az 1899-ik évben vadászati haszonbér czimén 1,265.946 korona folyt be, a mi holdankint csupán 4⁴³ fillérnyi csekély bérnek felel meg.

A bérjövödelem legnagyobb része, 41⁴⁴/₁₀₀ a Duna jobb partjára esik, a hol kat.

holdankint 13¹² fillér az átlagos haszonbér, ezt követi a Duna bal partja 22⁸⁴ 0/0-kal és 8⁶⁶ fillér átlagos haszonbérrel, míg a többi országrészben a holdankinti átlag fokozatosan csökken.

A törvényhatóságok közül a legmagasabb haszonbérátlagot Moson vármegye mutatja fel és pedig kat. holdankint 35³² fillért, ezt követi a szomszédos Pozsony vármegye 27⁷⁴, Sopron 24⁵², Fejér 15⁸⁸, Vas 15³⁴, Esztergom 13⁵⁹, Bars 8³⁹, Nyitra 13⁵⁵ fillér átlagos bérjövedelemmel. Ezek a holdankinti átlagok azután nyugatról keleti irányban fokozatosan csökkennek, mert míg pl. Beregben még 3⁰⁹ fillér, addig Máramarosban már csak 0⁷⁵, Csikban pedig csupán 0¹⁷ fillér a holdankinti átlagos haszonbér.

A haszonbéri jövedelemből 52⁸¹ 0/0 közigazgatási célra fordítatik, 30⁴⁰ 0/0 birtokarány szerint a tulajdonosok között felosztatik, 16⁷⁹ 0/0 pedig egyéb célra szolgál. Nem érdektelen, hogy míg azon területek, a melyeknek jövedelmei közigazgatási célra fordítatnak, tehát a községi számadások során számoltatnak el, kat. holdanként átlag 3⁰⁷ fillérért vannak bérbe adva, addig azon területek után, a melyeknek befolyt bérjövedelem a tulajdonosok között birtokarány szerint felosztatik, egy kat. hold után 14⁷⁶ fillér az átlagos haszonbér.

Kétségtelen azonban, hogy e szembeszökő bérkülönbséget oka nem pusztán a vadászterületek minőségében keresendő, hanem inkább abban a körülményben, hogy oly területek bérbeadása iránt, a melyeknek bérjövedelem felosztás alá kerül, a társtulajdonosok részéről is nagyobb az érdeklődés.

Kultur-
mérnökség.

A *kulturmérnökség* munkássága 1900. évben az anyaországban 14.933 hektárra terjedt ki s túlnyomólag ebben az évben is lecsapolásból állt. E munkát 13.910 hektárra terjedt, az alagsövezés ellenben csupán 962 hektáron hajtatott végre s az öntözés csak 61 hektáron rendeztetett be. Jóval intenzívebb volt a kulturmérnökség munkássága Horvát-Szlavonországokban, a hol a lecsapolás 128.596, az alagsövezés pedig 155 hektáron hajtatott végre.

Mezőgazdasági
szakoktatás.

Mezőgazdasági tanintézetek fejlődését mi sem bizonyítja jobban, mint a hallgatók számának folytonos emelkedése. Az 1900. évben az összes hallgatók száma már 2.290-et tett az anyaországban, az emelkedés csupán az utolsó év alatt 239. A fejlődésben a gazdasági tanintézeteknek valamennyi kategóriája körülbelül egyenlő lépést tart; az utolsó két év adatait véve a felsőbb gazdasági tanintézetek hallgatóinak száma 925-ről 1.068-ra, a földműves iskoláké 523-ről 570-re, a vinczellérképezdek és szőlőszeti iskoláké 302-ről 338-ra, végül az egyéb gazdasági tanintézetek tanulóinak száma 301-ről 314-re emelkedett. Horvát-Szlavonországokban azonban ellenkező irányzat látszik állandósulni, ott a gazdasági tanintézetek hallgatói 4 év óta folytonosan kevesbednek.

A tanulók anyanyelv szerint való megoszlásának adatai a magyar anyanyelvűeknek igen kedvező arányát mutatják. Csak a magyar anyaországra szorítkozva, az összes tanulóknak 82⁹⁸ 0/0-a volt magyar, 9⁹⁵ 0/0-a német, 2²⁷ 0/0-a tót, 2⁰⁴ 0/0-a oláh, 1²⁴ 0/0-a szerb, a többi töredék egyéb anyanyelvűekre esett. A magyarság számaránya legerősebb a felsőbb gazdasági tanintézeteknél, leggyengébb a földműves iskoláknál (65⁷⁹ 0/0), főleg az erdélyrészi német földműves iskolák erős látogatottsága következtében.

A hitfelekezetek szerint való megoszlást tekintve, feltűnő a két görög felekezetnek a tanulók számában való csekély részesedése, a többi felekezetek hányada ellenben, különösen az izraelitáké, az országos arányt többé-kevésbé felülmulja.

Érdemes még fölemlíteni, hogy a felsőbb gazdasági tanintézetek végzett hallgatói közül, ide számítva az állatorvosi főiskola hallgatóit is, de mellőzve a selmeczbányai erdészeti akadémia hallgatóit, az 1900. évben összesen 246 egyén nyert oklevelet, a mi az előző évi 199-hez képest jelentékeny emelkedés; a succrescentia tehát e téren is kezdi fedezni a szükségletet.

Az erdészeti szakképzés tekintetében is haladást constatálhatunk. A selmeczbányai

erdészeti akadémián 1900-ban a hallgatók száma 116 volt, 23-mal több, mint az előző évben. Az erdőőri szakvizsgákra szintén többen jelentkeztek, mint 1899-ben; a régebbi évekhez, különösen 1894-hez képest azonban csökkenés mutatkozik.

A *birtokváltások* száma 1900-ban is emelkedést mutat. Ez évben ugyanis az egész Magyarbirodalomban 514.263 birtok cserélt gazdát, részben szerződés vagy végrehajtás által, részben haláleset következtében. Legerősebben emelkedett a haláleset következtében beállott birtokváltások száma, a mi annál feltűnőbb, mert a halálozási arányszám évről-évre csökken. Az összes birtokváltási eseteknek 71'35 0/0-a történt szerződés által, 3'74 0/0-a végrehajtás által és 24'41 0/0-a haláleset következtében. A birtokost változtató ingatlanok értéke azonban a birtokváltások eseteinek emelkedése dacára is erős csökkenést mutat, az előző évi 800'4 millió korona értékkel szemben ugyanis 1900-ban csupán 750'9 millió korona értéket képviselt.

Birtok-
váltások.

A birtokváltások gyakoriságánál sokkal aggasztóbb jelenség az ingatlanok megterhelésének folytonos növekvése. Az 1900. év folyamán ingatlanokra már 678'4 millió korona új terhet kebeleztek be telekkönyvileg s ezzel szemben a megszűnt terhek csak 349'2 millió értéket képviseltek. Az új terhek többlete tehát csupán egy év alatt 329'2 millió koronára rúgott volna, nem szabad azonban felednünk, hogy a megszűnt terhek nem mindig törültek.

STATISZTIKAI ADATOK

1851

/ 1866 /

1804-ben a Magyarországi Nemzeti Köznevelési Bizottság megalakult, amelynek feladata volt a köznevelés fejlesztése és a tantervek kidolgozása.

A köznevelés reformjait a 19. század második felében a magyar nemzeti ébredés és a szabadságharcok előzték meg.

A 1825-ös köznevelési törvény a kötelező elemi iskolai oktatás bevezetését szorgalmazta.

A 1838-as törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1844-es törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1848-as törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1851-es törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1856-os törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1861-es törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A 1866-os törvény a tantervek és a tananyagok egységesítését előírta.

A gazdaságok részletei		A gazdaságok összesen	
Érték	1000 forintban	Érték	1000 forintban
1. szektor	...	1. szektor	...
2. szektor	...	2. szektor	...
3. szektor	...	3. szektor	...
Összesen	...	Összesen	...

III.

STATISZTIKAI ADATOK.

A gazdaságok részletei		A gazdaságok összesen	
Érték	1000 forintban	Érték	1000 forintban
1. szektor	...	1. szektor	...
2. szektor	...	2. szektor	...
3. szektor	...	3. szektor	...
Összesen	...	Összesen	...

1. A gazdaságok száma és területe a gazdaságok nagyságkategóriái szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás alapján.¹⁾

a) Abszolút számokban.

A gazdaságok nagysága	A gazdaságok száma			A gazdaságok területe hektárokbán		
	Magyarországon	Horvát-Szlavonországokban	a Magyar-birodalomban	Magyarországon	Horvát-Szlavonországokban	a Magyar-birodalomban
1 holdon alul, szántóföld nélkül	294.475	23.715	318.190	53.218	4.558	57.776
1 holdon alul, szántófölddel	268.474	30.171	298.645	80.296	9.469	89.765
1— 5 holdig	716.769	126.289	843.058	1.106.708	213.284	1.319.992
5— 10 »	458.535	110.999	569.534	1.908.860	463.136	2.371.996
10— 20 »	385.381	81.657	467.038	3.105.280	649.303	3.754.583
20— 50 »	205.181	30.603	235.784	3.459.737	494.489	3.954.226
50— 100 »	36.032	2.830	38.862	1.387.822	106.232	1.494.054
100— 200 »	10.275	550	10.825	807.636	42.431	850.067
200— 500 »	6.448	263	6.711	1.163.262	48.658	1.211.920
500—1000 »	3.144	117	3.261	1.288.410	49.005	1.337.415
1000 holdon felül	3.768	209	3.977	6.848.818	602.822	7.451.640
Összesen	2,388.482	407.403	2,795.885	21,210.047	2,683.387	23,893.434
Törpegazdaság (0—5 holdas)	1,279.718	180.175	1,459.893	1,240.222	227.311	1,467.533
Kisgazdaság (5—100 holdas)	1,085.129	226.089	1,311.218	9,861.699	1,713.161	11,574.860
Középgazdaság (100—1000 holdas) ...	19.867	930	20.797	3,259.308	140.093	3,399.401
Nagygazdaság (1000 holdnál nagyobb)	3.768	209	3.977	6,848.818	602.822	7,451.640
Összesen	2,388.482	407.403	2,795.885	21,210.047	2,683.387	23,893.434

¹⁾ Itt csakis a tulajdonképeni mezőgazdasági üzemek vettek föl, a tisztán erdő- vagy legelőbirtokok egészen figyelmen kívül hagyattak.

b) Az összes gazdaságokból és a gazdaságok összes területéből az egyes nagyságkategóriákra eső %-os arány, valamint a gazdaságok átlagos területe nagyságkategóriák szerint.

A gazdaságok nagysága	Az összes gazdaságokból			A gazdaságok összes területéből			Átlag esett 1—1 gazdaságra az egyes nagyságkategóriákban		
	az egyes nagyságkategóriákra esett %								
	Magyarországon	Horvát-Szlavonországokban	a Magyar-birodalomban	Magyarországon	Horvát-Szlavonországokban	a Magyar-birodalomban	Magyarországon	Horvát-Szlavonországokban	a Magyar-birodalomban
h e k t á r									
1 holdon alul, szántóföld nélkül	12'4	5'8	11'4	0'2	0'2	0'2	0'1	0'2	0'2
1 holdon alul, szántófölddel	11'2	7'4	10'7	0'4	0'4	0'4	0'3	0'3	0'3
1— 5 holdig	30'0	31'0	30'1	5'2	7'9	5'5	1'5	1'7	1'6
5— 10 »	19'2	27'3	20'4	9'0	17'3	9'9	4'2	4'2	4'2
10— 20 »	16'1	20'0	16'7	14'6	24'2	15'7	8'1	8'0	8'0
20— 50 »	8'6	7'5	8'4	16'3	18'4	16'6	16'9	16'2	16'8
50— 100 »	1'5	0'7	1'4	6'6	3'9	6'3	38'5	37'5	38'4
100— 200 »	0'4	0'1	0'4	3'8	1'6	3'5	78'6	77'1	78'5
200— 500 »	0'3	0'1	0'2	5'5	1'8	5'1	180'4	185'0	180'6
500—1000 »	0'1	0'0	0'1	6'1	1'8	5'6	409'8	418'8	410'1
1000 holdon felül	0'2	0'1	0'2	32'3	22'5	31'2	1.817'6	2.884'3	1.873'7
Összesen	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	9'3	6'6	8'5
Törpegazdaság (0—5 holdas)	53'6	44'2	52'2	5'8	8'5	6'1	0'9	1'3	1'0
Kisgazdaság (5—100 holdas)	45'4	55'5	46'9	46'5	63'8	48'5	9'1	7'6	8'8
Középgazdaság (100—1000 holdas) ...	0'8	0'2	0'7	15'4	5'2	14'2	164'1	150'6	163'5
Nagygazdaság (1000 holdnál nagyobb)	0'2	0'1	0'2	32'3	22'5	31'2	1.817'6	2.884'3	1.873'7
Összesen	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	9'3	6'6	8'5

6. A birtokost változtató telekkönyvi birtoktestek átlagos értéke az 1896–1900. évek átlagában, 1899-ben és 1900-ban.

Közjogi alkatrész	Szerző- dés	Végre- hajtás	Halál- eset	Mindez okok	Szerző- dés	Végre- hajtás	Halál- eset	Mindez okok	Szerző- dés	Végre- hajtás	Halál- eset	Mindez okok
	folytán történt birtokváltások átlagos értéke koronákban											
	Átlag 1896–1900-ban.				1899-ben.				1900-ban.			
Magyarország	1.177	1.654	2.002	1.383	1.458	1.766	2.998	1.676	1.269	2.193	2.121	1.523
Horv.-Szlavonországek	538	1.244	1.426	645	614	2.092	1.814	767	650	1.164	1.520	764
Magyarbirod. össz.	1.115	1.637	1.979	1.323	1.375	1.781	2.281	1.602	1.208	2.145	2.097	1.460

7. A telekkönyvi birtoktestek megterheltségében előfordult változások 1891-től 1900-ig.

É v ; közjogi alkatrész	Új terhek keletkezése					Régi terhek megszüntetése			Az új és megszüntetett terhek különbözete
	szerződés- bekebelezése által	igazolt előjegyzés által	végrehajtás utján való bekebelezés által	hagyatéki átszolgáltatás által	összesen	a hitelezők kielégítésére befolyt összeg elégtelensége miatt	a jognak más módon való megszűnése által	összesen	
A változások eseteinek száma.									
1891	196.439		51.595	21.075	269.109	2.501	165.618	168.119	100.990
1892	198.143		51.664	20.862	270.669	4.306	174.393	178.699	91.970
1893	224.382		54.291	24.620	303.293	3.486	189.894	193.380	109.913
1894	227.685		61.911	24.574	314.170	3.906	193.458	197.364	116.806
1895	245.936		66.827	23.432	336.195	5.863	197.735	203.598	132.597
1896	242.462		76.121	23.763	342.346	4.060	201.013	205.073	137.273
1897	301.636		80.292	29.065	410.993	7.498	232.464	239.962	171.031
1898	293.408		84.666	33.411	411.485	9.537	215.553	225.090	186.395
1899	287.816		91.113	34.503	413.432	12.278	235.590	247.868	165.564
1900-ban.									
Magyarország	268.084	11.965	81.732	35.667	397.448	4.455	230.466	234.921	162.527
Horv.-Szlavonországek	15.634		10.289	34	25.957	483	15.803	16.286	9.671
Magyarbirod. össz.	295.683		92.021	35.701	423.405	4.938	246.269	251.207	172.198
A változások pénzértéke ezer koronákban.									
1891	375.022		26.940	9.668	411.630	3.172	255.154	258.326	153.304
1892	372.320		25.266	9.600	407.186	5.004	286.940	291.944	115.242
1893	482.704		30.696	20.342	533.742	6.390	353.082	359.472	174.270
1894	501.976		35.108	9.422	546.506	5.186	404.718	409.904	136.602
1895	571.736		41.124	18.694	631.554	9.606	390.868	400.474	231.080
1896	531.402		57.008	12.210	600.620	6.336	360.092	366.428	234.192
1897	601.198		54.262	17.500	672.960	7.706	398.242	405.948	267.012
1898	602.829		49.945	14.312	667.086	11.179	441.604	452.783	214.303
1899	551.978		52.304	17.834	622.116	10.939	336.037	346.976	275.140
1900-ban.									
Magyarország	543.912	24.531	72.640	14.317	655.400	7.961	329.201	337.162	318.238
Horv.-Szlavonországek	20.530		2.444	52	23.026	474	11.543	12.017	11.009
Magyarbirod. össz.	588.973		75.084	14.369	678.426	8.435	340.744	349.179	329.247

8. Népies gazdasági oktatás az 1900. évben Magyarországon.

Sorszám	Előadások rendezésével megbizattak	Tanfolyamok			Gazdasági előadások					Kiosztott füzetek száma
		Községek	Tanfolyamok	Állandó résztvevők	Megyék	Községek	Előadók	Előadások	Résztvevők	
		száma			száma					
1	Gazdasági egyesületek és gazdakörök	134	134	9.320	58	1.064	553	3.400	269.046	150.156
2	Gazdasági vándortanárok (19-en)	24	24	6.731	18	476	19	580	49.441	22.400
3	Földmivessziskolák (15) ...	23	23	420	—	—	—	—	—	5.000
	Összesen	181	181	16.471	76	1.540	572	3.980	318.487	177.556

c) A felsőbb gazdasági tanintézetek részletesen.

1. Tiszti és tanszemélyzet, az intézetek működésére vonatkozó némely főbb adat.

A felsőbb gazdasági tanintézetek	Tiszti és tanszemélyzet														A gazdaságot megtekintette		Az esetek száma, melyekben az intézetek tanácsért ill. véleményért fordultak				
	Igazgató tanár	Rendes tanár	Rendkívüli tanár	Segédtanár	Tanársegéd	Tanító	Tanító közv. as	Ösztöndíjas szakornokok	Intéző	Titkár	Intézeti orvos	Gondnok	Főkezelő	Intézői segéd	Ösztöndíjas igaz. segéd	Irodatiszt		Naplóírók	Összesen	gazda	nem gazda
M. kir. állatorv. főisk. Bpest	1	8	2	2	13	1	1	5	—	1	—	—	—	—	1	2	37	—	—	76	
Gazdas. akad. Magyaróvár	1	6	1	2	5	—	—	—	1	1	—	—	1	1	2	1	24	16	23	68	
Keszthely	1	6	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	15	35	146	17	
Debreczen	1	5	1	2	1	—	—	—	1	—	1	—	1	1	3	1	18	130	120	7	
Kolozsvár	1	6	1	2	—	—	—	—	1	—	1	1	1	1	2	—	18	28	60	17	
Kassa	1	6	—	—	1	—	—	—	1	—	1	1	1	3	—	1	17	125	131	8	
Összesen	6	39	5	10	20	1	1	5	5	2	4	2	5	5	11	3	5	129	334	480	193

2. A hallgatók s a végzett növendékek részletezése.¹⁾

A felsőbb gazdasági tanintézetek	A rendes hallgatók összes száma	Tanfolyamok szerint				Gazdaszok, gyógy- szakszok, stb.	Műgyeumeni oklevél	Előképzettség szerint								Életkor szerint		
		Az I.	A II.	A III.	A IV.			Gazdaszati oklevél, gyógy- szerész	Tanítói oklevél	Gymnasiumi v. reáliskolai érettségi biz.	Kereskedelmi iskolai érettségi bizonyítv.	Gymn. v. reál azon felül	VI. polgári iskola	Földmives-iskola	16-19	20-24	25-30	
		tanfolyamon														éves		
M. kir. állatorv. főisk. Bpest	440	199	116	57	68	16	—	—	2	46	11	268	113	—	239	178	23	
Gazdas. akad. Magyaróvár	138	71	67	—	—	—	2	1	—	96	39	—	—	—	50	79	9	
Keszthely	123	50	44	29	—	—	—	—	2	5	5	55	55	1	29	83	11	
Debreczen	90	32	32	26	—	—	—	—	2	8	3	62	13	2	65	21	4	
Kolozsvár	67	25	23	15	4	—	1	—	1	6	2	22	34	1	30	33	4	
Kassa	107	47	35	25	—	—	—	—	—	4	4	53	46	3	81	24	2	
Összesen	965	424	317	152	72	16	3	1	7	165	61	460	261	7	494	418	53	

¹⁾ A tanulók számában e táblázat és a 92. oldalon foglalt 9. sz. kimutatás adatai között mutatkozó eltérés onnan ered, hogy az utóbb említett kimutatás a tanév végi, előbbi pedig a tanvéleji állapotnak felel meg.

10. Gazdasági tanfolyamok és tanulmányi kirándulások 1900-ban Magyarországon.

Folyó szám	Az intézet jellegének és székhelyének megnevezése	Tanfolyamok száma						Résztevők száma							
		mezőgazd.	kertészeti	mezőg. ip. (gépkészítés és szeszgyárt.)	mezőgazd. házi ipari	patkolás	egyéb	szeszivő és gyáros	lelkészek	tanítók	gazdák és keresztesek	kovácsok	Tanulmányi kiránduláson az intézetet felkereső		
1	Állatorvosi főisk. Bpest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	Gazd. ak. Magyaróvár	—	—	1	—	—	—	—	—	—	46	—	—	23	
3	Gazd. tanint. Keszthely	—	1	1	—	—	—	—	—	27	21	—	—	—	
4	» » Debreczen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
5	» » Kolozsvár	—	—	1	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	
6	» » Kassa	—	—	1	—	—	—	—	—	—	8	—	—	35	
	Összesen	—	2	3	—	—	—	—	—	9	49	75	—	58	
1	Önállóan rendezve	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
2	Állami földmives-isk. ...	39	—	—	20	—	—	—	—	17	361	378	25	2.579	
3	Megy., közs. mag. f.-m. isk.	5	—	—	—	—	—	—	1	—	22	130	—	553	
	Összesen	44	—	—	20	—	—	—	1	—	17	383	508	25	3.132
	Mindössze	44	2	3	20	—	—	—	1	9	17	432	583	25	3.190

17. Az elemi csapások által teljesen elpusztított vetésterület 1899-ben és 1900-ban.

Az elemi csapás megnevezése	Magyarország.				Horvát-Szlavonországok.				Magyarbirodalom.			
	Elpusztított vetésterület											
	1899-ben		1900-ban		1899-ben		1900-ban		1899-ben		1900-ban	
	hektá- rokban	%	hektá- rokban	%	hektá- rokban	%	hektá- rokban	%	hektá- rokban	%	hektá- rokban	%
Árvíz (talajvíz)	35.601	23'99	57.433	27'36	22.971	62'82	2.937	24'84	58.572	31'66	60.370	27'22
Aszály	26.897	18'12	9.625	4'58	4.289	11'73	62	0'52	31.186	16'86	9.687	4'37
Fagy	6.546	4'41	37.601	17'91	79	0'22	99	0'84	6.625	3'58	37.700	17'00
Jég	46.330	31'22	61.512	29'30	8.109	22.18	6.169	52'18	54.439	29'43	67.681	30'52
Köd	4.128	2'78	404	0'19	86	0'23	—	—	4.214	2'28	404	0'18
Rozsda	14.251	9'60	7.843	3'74	218	0'60	—	—	14.469	7'82	7.843	3'54
Egerek	2.432	1'64	3.012	1'44	44	0'12	1	0'01	2.476	1'34	3.013	1'36
Férgek	7.430	5'01	16.248	7'74	710	1'94	2.517	21'29	8.140	4'40	18.765	8'46
Egyéb	4.802	3'23	16.256	7'74	58	0'16	38	0'32	4.860	2'63	16.294	7'35
Összesen	148.417	100'00	209.934	100'00	36.564	100'00	11.823	100'00	184.981	100'00	221.757	100'00

18. Az elemi csapások által teljesen elpusztított vetésterület az elemi csapások és termények nemei szerint 1900-ban Magyarországon.

Az elemi csapás megnevezése	Elpusztított terület hektárokban													
	Őszi búza	Tavaszi búza	Őszi rozs	Tavaszi rozs	Kétszeres	Őszi árpa	Tavaszi árpa	Zab	Szemes tengeri	Burgonya	Őszi repace	Dohány	Egyéb ter- mények	Összesen
	Árvíz (talajvíz)	19.163	1.219	10.028	41	426	271	10.993	4.009	4.575	1.793	390	7	4.518
Aszály	3.217	246	570	17	3	201	713	1.779	953	371	558	—	997	9.625
Fagy	10.320	536	13.163	143	258	501	2.945	2.653	2.490	703	1.542	3	2.344	37.601
Jég	18.754	1.499	6.041	236	620	593	6.882	8.148	12.117	1.726	2.635	—	4.259	61.512
Köd	242	86	36	—	—	—	—	40	—	—	—	—	—	404
Rozsda	6.673	300	107	1	65	31	207	391	57	—	—	—	11	7.843
Egerek	1.318	56	677	5	—	12	259	446	36	18	121	—	64	3.012
Férgek	9.709	271	2.165	6	217	201	529	350	672	657	739	—	732	16.248
Egyéb	13.465	—	645	—	138	263	313	1.090	27	197	—	—	118	16.256
Összesen	82.861	4.213	33.432	449	1.727	2.073	22.841	18.906	20.927	5.465	3.352	645	13.043	209.934
A bevet. ter. %-ában	2'54	3'68	3'21	2'05	1'94	2'94	2'38	1'89	0'93	1'06	11'18	1'61	0'91	1'94

*) **Jegyzet a 110.—112. lapokhoz.** Jóllehet 1897 óta a kertekben, valamint a melléktermények és utónövények gyanánt termelt terményeket is kimutatjuk, a korábbi évek illető adataival való összehasonlíthatóság céljából e kimutatásban csak a főtermények területi és mennyiségi adatait vettük fel. — A melléktermények, az utónövények s a kerti termelés 1899. és 1900. évi adatait a következőkben adjuk:

Termett 1899-ben:

1. Köles mint utónöv. Magyarországon 4.534 hektár- 27.547 mm.; H.-Szlav.-orsz.-ban 4.637 hektár- 23.545 mm.
2. Tatárka » » 10.447 ron 46.604 » » » 3.452 ron 17.797 »
3. Bab » mellékterm. » 596.861 » 1.127.094 » » » 260.699 » 704.368 »
4. Takarmányrépa kertekben » 10.316 » 2.702.246 » » » 4.010 » 208.951 »
5. Luczerna (szálas takarm.)
kertekben » 22.857 » 1.129.749 » » » 2.167 » 90.839 »

Termett 1900-ban:

1. Köles mint utónöv. Magyarországon 4.534 hektár- 31.296 mm.; H.-Szlav.-orsz.-ban 4.759 hektár- 33.601 mm.
2. Tatárka » » 10.447 ron 62.876 » » » 3.789 ron 28.566 »
3. Bab » mellékterm. » 596.861 » 1.757.138 » » » 248.961 » 817.363 »
4. Takarmányrépa kertekben » 10.316 » 2.894.637 » » » 4.126 » 288.836 »
5. Luczerna (szálas takarm.)
kertekben » 22.857 » 1.079.608 » » » 1.168 » 51.320 »

Jegyzetek a 120. oldalhoz. ¹⁾ Horvát-Szlavonországokra vonatkozólag a lovak száma az 1889. évi honvédelemügyi minis-
teri összeírás szerint; az őszvérek, szamarak és sertések száma az 1869., a szarvasmarhák, juhok és kecskék száma pedig az
1880-iki népszámlálásokkal összekapcsolt állatszámítások adatai szerint. — ²⁾ Az itt részletezett állományon kívül a következő
állatok voltak a cs. és kir. közös hadsereg, a m. kir. honvédség és csendőrség tulajdonában: I. Magyarországon 24.168 ló,
6 szamar, 102 szarvasmarha, 1 juh, 236 sertés, 1.632 baromfi és 67 méhcsalád; II. Horvát-Szlavonországokban 2.261 ló, 6 szarvas-
marha, 16 sertés, 114 baromfi; a Magyarbirodalomban: 26.429 ló, 6 szamar, 108 szarvasmarha, 1 juh, 252 sertés, 1.746 baromfi,
67 méhcsalád.

19. A learatott terület és a termés mennyisége és értéke termények szerint 1900-ban.
A) Abszolút számokban.

A termény neve	Magyarország			Horvát-Szlavonországok			Magyarbirodalom		
	A learatott terület hektárokból ¹⁾	A termés mennyisége méter-mázsákban	A termés értéke, 1000 korona	A learatott terület hektárokból ¹⁾	A termés mennyisége méter-mázsákban	A termés értéke, 1000 korona	A learatott terület hektárokból ¹⁾	A termés mennyisége méter-mázsákban	A termés értéke, 1000 korona
Kenyértermények.									
Őszi búza	3,184.993	37,414.009	499.595	258.639	2,923.012	38.007	3,443.632	40,337.021	537.602
Tavaszi búza	110.152	1,014.805	12.588	10.286	80.134	1.102	120.438	1,094.939	13.690
Őszi és t. búza egy.	3,295.145	38,428.814	512.183	268.925	3,003.146	39.109	3,564.070	41,431.960	551.292
Őszi rozs	1,009.192	10,013.500	124.699	77.782	544.047	6.318	1,086.974	10,557.547	131.017
Tavaszi rozs	21.459	199.004	2.349	5.303	36.730	4.18	26.762	235.734	2.767
Őszi és t. rozs egy.	1,030.651	10,212.504	127.048	83.085	580.777	6.736	1,113.736	10,793.281	133.784
Kétszeres	87.481	913.728	10.555	53.691	548.794	6.114	141.172	1,462.522	16.669
Tönköly	1.238	10.308	108	5.182	26.738	226	6.420	37.046	334
Egyéb gabona-neműek.									
Őszi árpa	68.347	882.241	9.129	51.067	475.203	4.776	119.414	1,357.444	13.905
Tavaszi árpa	937.366	10,848.050	128.222	22.786	156.721	1.730	960.152	11,004.771	129.952
Őszi és t. árpa egy.	1,005.713	11,730.291	137.351	73.853	631.924	6.506	1,079.566	12,362.215	143.857
Zab	981.381	10,252.930	100.280	100.209	807.592	7.409	1,081.590	11,060.522	107.689
Köles:									
mint főtermény...	24.686	258.890	2.517	30.749	211.244	2.035	55.435	470.134	4.552
mint utónövény...	4.534	31.296	313	4.759	33.601	314	9.293	64.897	627
Tatárka:									
mint főtermény...	6.249	48.339	525	4.788	26.775	274	11.037	75.114	799
mint utónövény...	10.447	62.876	716	3.789	28.566	322	14.236	91.442	1.038
Hüvelyesek.									
Borsó	9.045	85.986	1.414	2.513	24.325	512	11.558	110.311	1.926
Bab:									
mint főtermény...	16.110	152.506	2.068	12.481	115.012	1.389	28.591	267.518	3.457
mint mellékterm.	594.861	1,757.138	22.853	248.961	817.363	10.219	845.822	2,574.501	33.072
Lenese	6.358	51.257	989	682	4.676	114	7.040	55.933	1.103
Kapásnövények.									
Szemes tengeri	2,217.341	32,426.221	298.476	371.077	4,747.802	46.040	2,588.418	37,174.023	344.516
Dinnye	21.357	2,810.858	13.754	420	37.559	507	21.777	2,848.417	14.261
Tök:									
mint főtermény...	12.840	3,004.903	2.819	558	47.615	81	13.398	3,052.518	2.900
mint mellékterm.	694.397	9,809.122	9.710	250.096	4,937.739	7.585	944.493	14,746.861	17.295
Burgonya	508.337	44,974.720	121.362	66.714	3,647.010	16.268	575.051	48,621.730	137.630
Czukorrépa	90.433	19,786.292	33.395	1.135	70.635	172	91.568	19,856.927	33.567
Takarmányrépa:									
szántóföldön	155.777	40,081.033	42.306	5.495	529.122	1.150	161.272	40,610.155	43.456
kertekben	10.316	2,894.637	3.202	4.126	288.836	557	14.442	3,183.473	3.759
Tarlórépa:									
mint utónövény...	12.249	1,191.689	1.391	8.289	574.090	1.099	20.538	1,765.779	2.490
Seprőczirokmag:									
mint főtermény...	5.450	64.653	467	2.228	12.707	79	7.678	77.360	546
mint mellékterm.	85.661	105.399	869	—	—	—	—	—	—
Kereskedelmi növények.									
Őszi repce	26.628	206.522	4.736	5.657	31.853	698	32.285	238.375	5.434
Tavaszi repce	1.383	10.738	245	309	1.807	36	1.692	12.545	281
Őszi és t. repce egy.	28.011	217.260	4.981	5.966	33.660	734	33.977	250.920	5.715
Komló	381	2.232	364	71	436	85	452	2.668	449
Dohány	39.469	598.450	21.407	43	744	18	39.512	599.194	21.425
Kendermag	55.576	273.693	4.395	11.526	8.410	147	67.102	282.103	4.542
Kenderfonal		411.345	23.025		69.374	5.485		480.719	28.510
Lenmag		41.929	892		7.212	159		49.141	1.051
Lenfonal	8.770	60.943	3.983	9.650	38.804	3.537	18.420	99.747	7.520
Mák:									
mint főtermény...	4.581	32.983	1.519	480	2.727	136	5.061	35.710	1.655
mint mellékterm.	8.226	8.458	390	350	1.760	87	8.576	10.218	477

¹⁾ A dült számokkal szedett adatok más termények területi adataiban már befigyeltetnek.

25. Az állami szőlőtelepek 1900. évi vesszőtermése és 1900/901. évi forgalma európai szőlővesszőkből Magyarországon.

Részletezés	Vörös		Fehér		Csemege-fajták		Vegyes fajok		Összesen	
	bortermők				sima	gyökerez	sima	gyökerez	sima	gyökerez
	sima	gyökerez	sima	gyökerez						
E z e r d a r a b o k b a n										
Összesen	379 ⁷	182 ⁵	2.059 ²	363 ⁶	270 ⁹	45 ⁴	75 ⁹	10 ⁰	2.785 ⁷	601 ⁵
a) Vesszőtermelés.										
b) Vesszőforgalom.										
I. Rendelkezésre állott										
a) saját termésű vesszőkből	379 ⁷	182 ⁵	2.059 ²	363 ⁶	270 ⁹	45 ⁴	75 ⁹	10 ⁰	2.785 ⁷	601 ⁵
b) magán-telepekről vett vesszőkből	322 ⁵	—	2.445 ⁹	1 ⁸	161 ³	0 ²	—	—	2.929 ⁷	2 ⁰
Összesen	702 ²	182 ⁵	4.505 ¹	365 ⁴	432 ²	45 ⁶	75 ⁹	10 ⁰	5.715 ⁴	603 ⁵
II. Kiosztott										
a) rendes áron	60 ⁷	35 ⁷	124 ²	138 ⁰	54 ⁶	32 ⁹	3 ²	5 ⁰	242 ⁷	211 ⁶
b) ingyen és mérsékelt áron	83 ⁹	101 ⁵	459 ²	114 ⁵	84 ⁷	6 ⁰	7 ⁵	4 ⁰	635 ³	226 ⁰
Összesen	144 ⁶	137 ²	583 ⁴	252 ⁵	139 ³	38 ⁹	10 ⁷	9 ⁰	878 ⁰	437 ⁶
III. A telepek céljaira, oltásra, iskolázásra, stb. felhasználott	557 ⁶	45 ³	3.921 ⁷	112 ⁹	292 ⁹	6 ⁷	65 ²	1 ⁰	4.837 ⁴	165 ⁹
Együtt	702 ²	182 ⁵	4.505 ¹	365 ⁴	432 ²	45 ⁶	75 ⁹	10 ⁰	5.715 ⁴	603 ⁵

26. Az állami szőlőtelepek 1900. évi szőlőoltvány-termése és 1900/901. évi szőlőoltvány-forgalma Magyarországon.

Részletezés	Vörös		Fehér		Csemege-fajták		Vegyes fajok		Összesen	
	bortermők				fás	zöld	fás	zöld	fás	zöld
	fás	zöld	fás	zöld						
E z e r d a r a b o k b a n										
Összesen	276 ⁰	2 ⁴	944 ⁴	11 ⁰	55 ⁰	6 ⁵	1 ⁰	1 ⁸	1.276 ⁴	21 ⁷
a) Szőlőoltvány-termelés.										
b) Szőlőoltvány-forgalom.										
I. Rendelkezésre állott										
a) saját termésű oltványokból	276 ⁰	2 ⁴	944 ⁴	11 ⁰	55 ⁰	6 ⁵	1 ⁰	1 ⁸	1.276 ⁴	21 ⁷
b) magán-telepekről vett oltványokból	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	276 ⁰	2 ⁴	944 ⁴	11 ⁰	55 ⁰	6 ⁵	1 ⁰	1 ⁸	1.276 ⁴	21 ⁷
II. Kiosztott										
a) rendes áron	105 ⁵	1 ⁹	384 ⁷	1 ⁹	15 ⁵	0 ²	0 ²	0 ⁹	506 ⁰	4 ⁹
b) ingyen és mérsékelt áron	168 ⁰	—	460 ⁴	4 ⁴	39 ²	5 ⁸	0 ²	0 ⁵	667 ⁸	10 ⁷
Összesen	273 ⁵	1 ⁹	845 ¹	6 ³	54 ⁷	6 ⁰	0 ⁵	1 ⁴	1.173 ⁸	15 ⁶
Visszamaradt	2 ⁵	0 ⁵	99 ³	4 ⁷	0 ³	0 ⁵	0 ⁵	0 ⁴	102 ⁶	6 ¹
Együtt	276 ⁰	2 ⁴	944 ⁴	11 ⁰	55 ⁰	6 ⁵	1 ⁰	1 ⁸	1.276 ⁴	21 ⁷

27. Amerikai szőlővesszőtelepek 1896-tól 1900-ig.

É v	Állami telepek		Egyéb közérđ. telepek			Az állami szőlőtelepeken rendelkezésre állott és kiosztott szőlővesszők mennyisége					Rendes áron elárúsított			
	száma	terjedelme		száma	terjedelme	Időszak	Rendelkezésre állott összesen	A közérđekü telepeknek díjtalanul és mérsékelt áron kiosztott		sima	gyökeres			
		összesen	ebből tényleg betelepítve	hány közérđ. telep	hány hektár			sima	gyökeres					
		h e k t á r	h e k t á r	b e n	h e k t á r			sima	gyökeres					
a z é v v é g é n													sz ő l ő v e s s z ő k s z á m a	
I. Magyarországon.														
1896	9	141 ⁵	112 ²	634	666	930 ⁵	1899/900	1 ¹	18.020.037	1.503.382	124.348	310.600	40.050	
1897	30	309 ³	140 ⁹	542	542	856 ²	1899/900	2 ²	6.353.086	667.572	255.287	545.792	105.630	
1898	41	531 ⁸	362 ⁶	542	542	856 ²	1899/900	3 ³	1.026.077	310.890	21.487	396.013	801	
1899	46	1.012 ²	660 ¹	500	500	460 ⁴	1900/901	1 ¹	29.060.276	6.887 ⁸	386 ⁶	988 ⁴	265 ³	
1900	46	1.012 ⁹	660 ⁷	500	500	460 ⁴	1900/901	2 ²	6.318.967	635 ³	226 ⁰	242 ⁷	211 ⁶	
							1900/901	3 ³	1.298.084	667 ⁸	10 ⁷	506 ⁰	4 ⁹	
II. Horvát-Szlavonországokban.														
1896	24	126	92	51	51	40	1896/7	5.111.531	380.300	42.199	1.639.850	1.069.302		
1897	24	198 ⁴	149 ⁵	46	46	18 ⁴	1897/8	5.484.897	300.000	140.000	1.373.000	966.000		
1898	24	216 ⁰	166 ⁹	46	46	18 ⁴	1898/9	5.513.113	273.500	100.000	1.292.350	887.471		
1899	8	63 ³	63 ³	46	46	18 ⁴	1899/900	4.500.000	17.000	404.000	72.000	780.000		
1900	4	41 ⁴	41 ⁴	51	51	22 ⁴	1900/901	10 ⁰	124.500	335.600	29.850	464.474		

1) Amerikai vesszők. — 2) Európai vesszők. — 3) Szőlőoltványok. — 4) Fás oltvány. — 5) Zöld oltvány. — 6) Ezek közül 39.000 nemesített. — 7) Ezek közül 517.677 nemesített. — 8) Ezek közül 105.000 nemesített. — 9) Ezek közül 530.000 nemesített. — 10) Adat hiányzik. — 11) Ezek közül 51.260 nemesített. — 12) Ezek közül 267.524 nemesített.

28. Az állami szőlőtelepek 1900. évi vesszőtermése és 1900/901. évi forgalma amerikai szőlővesszőkből Magyarországon.

A telep megnevezése	Riparia portalis		Vitis Solonis		Riparia mon-ticola		Egyéb fajták		Összesen	
	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.	I.	II.
	osztályú		osztályú		osztályú		osztályú		osztályú	
E z e r d a r a b o k b a n										
A) Régi telepek.										
a) Vesszőtermelés.										
Síma vesszők	2.099'1	373'2	487'3	126'1	306'7	78'4	66'6	8'9	2.959'7	586'6
Gyökeres vesszők	147'8	64'9	29'9	23'5	7'1	3'9	25'7	9'1	210'5	101'4
B) 1897/98-ban létesített telepek.										
Síma vesszők	1.962'1	818'9	398'8	255'4	465'2	319'5	78'6	36'1	2.904'7	1.429'9
Gyökeres vesszők	134'5	69'9	77'5	28'3	46'9	62'3	5'9	5'6	264'8	166'1
C) 1898/99-ben létesített telepek közül.										
Síma vesszők	232'1	110'3	75'9	30'6	24'1	18'2	—	0'3	332'1	159'4
Gyökeres vesszők	155'7	29'0	8'9	8'8	17'5	6'2	0'2	—	182'3	44'0
D) 1899/900-ban létesített telepek.										
Síma vesszők	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gyökeres vesszők	1'0	0'2	0'6	—	1'4	0'1	—	—	3'0	0'3
E) 1899-ben állami kezelésbe visszavett telepek.										
Síma vesszők	10.218'0	810'0	1.338'0	258'0	2.114'0	663'1	1.446'0	212'1	15.116'0	1.943'2
Gyökeres vesszők	571'0	154'6	39'0	21'5	49'0	31'5	97'0	41'4	756'0	249'0
F) Minta szőlők										
Gyökeres vesszők	0'7	—	0'6	—	—	—	—	—	1'3	—
Összesen :										
Síma vesszők	14.511'3	2.112'4	2.300'0	670'1	2.910'0	1.079'2	1.591'2	257'4	21.312'5	4.119'1
Gyökeres vesszők	1.010'7	318'6	156'5	82'1	121'9	104'0	128'8	56'1	1.417'9	560'8
I. Rendelkezésre állott										
a) saját termésű										
síma vesszőkből	14.511'3	2.112'5	2.299'9	670'1	2.910'1	1.079'2	1.591'2	257'3	21.312'5	4.119'1
gyökeres vesszőkből ...	1.010'7	318'5	156'5	82'1	121'8	103'9	128'9	56'2	1.417'9	560'7
b) magán telepekről vett										
síma vesszőkből	985'0	—	272'0	—	393'0	—	—	—	1.650'0	—
gyökeres vesszőkből ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
összesen :										
síma vesszőkből	15.496'3	2.112'5	2.571'9	670'1	3.303'1	1.079'2	1.591'2	257'3	22.962'5	4.119'1
gyökeres vesszőkből ...	1.010'7	318'5	156'5	82'1	121'8	103'9	128'9	56'2	1.417'9	560'7
II. Kiosztott										
a) rendes áron										
síma vesszőkből	605'3	199'6	46'3	6'1	80'0	49'8	0'6	0'7	732'2	256'2
gyökeres vesszőkből ...	143'5	72'9	8'6	8'3	16'0	15'1	—	0'9	168'1	97'2
b) ingyen és mérsékelt áron										
síma vesszőkből	3.909'9	859'3	496'9	206'5	679'8	616'9	72'1	46'4	5.158'7	1.729'1
gyökeres vesszőkből ...	80'6	197'7	20'8	24'0	12'0	36'0	10'0	5'5	123'4	263'2
c) szerződésbeli kötelezett-ségek teljesítésére										
síma vesszőkből	3.261'0	270'0	446'0	86'0	705'0	221'0	627'0	70'0	5.039'0	647'0
gyökeres vesszőkből ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
összesen :										
síma vesszőkből	7.776'2	1.328'9	989'2	298'6	1.464'8	887'7	699'7	117'1	10.929'9	2.632'3
gyökeres vesszőkből ...	224'1	270'6	29'4	32'3	28'0	51'1	10'0	6'4	291'5	360'4

Az állatállomány a gazdaságok nagysága szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján.

A gazdaságok nagysága	Szarvasmarha	Ló	Szamar	Őszvér	Kecske	Sertés	Juh	Házi állatok összege	Baromfi	Méhekőpü
A Magyarbírodalomban.										
a) Abszolút számokban.										
1 holdon alul, szántó-föld nélkül	111.350	47.144	1.426	46	12.854	274.693	61.633	221.925	1.846.488	37.086
1 holdon alul, szántó-földdel	126.984	36.981	1.449	168	19.787	249.851	64.850	223.357	1.490.195	23.984
1— 5 holdig	882.498	232.495	4.872	605	71.506	930.829	457.131	1,357.116	5,426.379	111.526
5— 10 »	1,174.128	381.189	1.293	324	59.845	929.936	683.288	1,815.241	4,933.805	105.490
10— 20 »	1,406.620	555.327	1.047	173	57.031	1,193.616	1,084.020	2,314,094	5,617.798	151.127
20— 50 »	1,070.761	504.667	1.725	76	41.753	1,062.114	1,191.879	1,911.625	4,772.359	148.825
50— 100 »	292.712	138.492	783	14	9.330	309.516	371.431	531.669	1,483.603	41.915
100— 200 »	154.520	53.576	520	19	2.259	134.045	204.614	256.055	645.980	17.092
200— 500 »	207.873	47.895	1.107	30	1.428	175.806	362.901	328.450	562.799	15.611
500—1.000 »	219.854	42.220	1.568	63	865	218.583	551.417	362.620	414.580	10.325
1.000 holdon felül	734.436	122.437	5.024	263	1.895	909.125	2.859.478	1,330.058	970.761	24.050
Összesen	6,981.736	2,162.423	20.814	1.781	278.553	6,888.114	7,892.642	10,652.210	28,164.747	687.081
b) Százalékokban.										
Törpegazdaság	17'6	14'6	37'2	46'0	37'4	22'8	7'4	16'9	31'1	25'1
Kisgazdaság	61'8	73'1	23'3	32'9	60'3	54'7	42'2	61'7	59'7	65'1
Középgazdaság	9'1	6'6	15'3	6'3	1'6	8'3	14'2	8'9	5'8	6'3
Nagygazdaság	11'5	5'7	24'2	14'8	0'7	14'2	36'2	12'5	3'4	3'5
Összesen	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0

35. Az állatállomány a gazd. jellege szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján.)

A gazdaságok jellege	Szarvasmarha	Ló	Szamar	Őszvér	Kecske	Sertés	Juh	Házi állatok összege	Baromfi	Méhekőpü
I. Magyarországon.										
a) Abszolút számokban.										
Tulajdon gazdaságok	4,175.913	1,397.522	13.815	592	234.127	4,084.280	4,849.266	6,905.229	19,154.992	446.073
Haszonélvezeti gazd.	119.863	22.200	583	28	2.094	123.683	280.050	195.551	603.741	31.685
Haszonbéres gazd. ...	349.930	83.406	1.446	46	3.805	438.630	997.236	622.527	1,116.874	17.487
Vegyes gazdaságok	848.921	356.945	2.836	156	18.231	908.231	1,177.534	1,509.485	4,084.585	100.070
Összesen	5,494.627	1,860.073	18.680	822	258.257	5,554.824	7,304.086	9,232.792	24,960.192	595.315
b) Százalékokban.										
Tulajdon gazdaságok	76'0	75'2	74'0	72'0	90'7	73'5	66'4	74'8	76'7	74'9
Haszonélvezeti gazd.	2'2	1'2	3'1	3'4	0'8	2'2	3'8	2'1	2'4	5'3
Haszonbéres gazd. ...	6'4	4'5	7'7	5'6	1'5	7'9	13'7	6'7	4'5	3'0
Vegyes gazdaságok	15'4	19'1	15'2	19'0	7'0	16'4	16'1	16'4	16'4	16'8
Összesen	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0
II. Horvát-Szlavonországokban.										
a) Abszolút számokban.										
Tulajdon gazdaságok	794.793	263.453	1.821	918	18.756	710.530	499.481	1,254.289	2,782.689	78.513
Haszonélvezeti gazd.	9.386	2.116	29	4	76	9.375	5.485	13.963	64.513	2.471
Haszonbéres gazd. ...	14.299	5.395	35	—	233	21.080	13.535	25.314	63.978	1.160
Vegyes gazdaságok	68.631	31.386	249	37	1.231	92.305	70.055	125.852	293.375	9.572
Összesen	887.109	302.350	2.134	959	20.296	833.290	588.566	1,419.418	3,204.555	91.716
b) Százalékokban.										
Tulajdon gazdaságok	89'6	87'1	85'3	95'7	92'4	85'3	84'9	88'4	86'8	5'6
Haszonélvezeti gazd.	1'1	0'7	1'4	0'4	0'4	1'1	0'9	1'0	2'0	2'7
Haszonbéres gazd. ...	1'6	1'8	1'6	—	1'1	2'5	2'3	1'8	2'0	1'3
Vegyes gazdaságok	7'7	10'4	11'7	3'9	6'1	11'1	11'9	8'8	9'2	10'4
Összesen	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0	100'0

1) A gazdasággal nem bíró állattulajdonosok állatai itt nincsenek befoglalva.

Az állatállomány a gazdaságok jellege szerint az 1895. évi mezőgazdasági összeírás adatai alapján.

A gazdaságok jellege	Szarvasmarha	Ló	Szamár	Őszvér	Kecske	Sertés	Juh	Házi állatok összege	Baromfi	Méhköpi
	A Magyarbirodalomban.									
a) Abszolút számokban.										
Tulajdon gazdaságok	4.970.706	1.660.975	15.636	1.510	252.883	4.794.810	5.348.747	8.159.518	21.937.681	524.586
Haszonélvezeti gazd.	129.249	24.316	612	32	2.170	133.058	285.535	209.514	668.254	34.156
Haszonbéres gazd. ...	364.229	88.801	1.481	46	4.038	459.710	1.010.771	647.841	1.189.852	18.647
Vegyes gazdaságok	917.552	388.331	3.085	193	19.462	1.000.536	1.247.589	1.635.337	4.377.960	109.642
Összesen	6.381.736	2.162.423	20.814	1.781	278.553	6.888.114	7.892.642	10.652.210	28.164.747	687.081
b) Százalékokban.										
Tulajdon gazdaságok	77,9	76,8	75,1	84,8	90,8	75,0	67,8	76,6	77,9	76,4
Haszonélvezeti gazd.	2,0	1,1	3,0	1,8	0,8	2,1	3,6	2,0	2,4	4,9
Haszonbéres gazd. ...	5,7	4,1	7,1	2,6	1,4	7,2	12,8	6,1	4,2	2,7
Vegyes gazdaságok	14,4	18,0	14,8	10,8	7,0	15,7	15,8	15,3	15,5	16,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

36. Az állami méntelepek ménállománya és a ménállomány változása az 1900. év folyamán.

Folyó szám	Méntelep székhelye	Állomány az 1900. évben			A lóállomány szaporodása					Kiselejtett mén		
		állomási mén	bérmén	összesen	más mén-telepből át-helyezett	állami mén-telepek neveléséből	vásároltatott	összesen	Kipróbálásra adatott	mint mén eladatott	más módon kiselejtett	összesen
I. Magyarország.												
1	Székesfehérvár	898	66	964	—	50	43	93	40	29	41	70
2	Nagykőrös	893	56	949	8	64	59	131	15	52	59	111
3	Debreczen	914	69	983	—	48	92	140	23	38	42	80
4	Sepsiszentgyörgy	367	5	372	—	35	3	38	20	7	26	33
	Összesen	3.072	196	3.268	8	197	197	402	98	126	168	294
II. Horv.-Szlavonországek.												
5	Zágráb	300	3	303	9	5	26	40	45	13	6	19
	Magyarbirodalom összesen	3.372	199	3.571	17	202	223	442	143	139	174	313

37. Az állami méntelepek ménállománya 1900-ban teleposztályok szerint.

A méntelepek és teleposztályok megnevezése	A állomások				A méntelepek és teleposztályok megnevezése	A állomások					
	Az állomások	A fedezőállomásokon levő mén	A méneket bérlők	A bérbé adott mén		Az állomások	A fedezőállomásokon levő mén	A méneket bérlők	A bérbé adott mén		
I. Magyarország.											
1. Székesfehérvári méntelep	Székesfehérvár	70	193	26	27	3. Debreczeni méntelep	Eperjes	49	187	5	5
	Bábolna	55	145	8	8		Debreczen	55	215	36	38
	Nyitraújvári	56	168	2	2		Turiaremete	49	167	5	5
	Nagyatád	83	233	27	29		Rimaszombat	39	122	5	5
	Palin (Korpavár)	51	159	—	—		Szatmár-Németi	79	223	15	16
	Összesen	315	898	63	66		Összesen	271	914	66	69
2. Nagy-kőrösi méntelep	Nagykőrös	63	189	8	8	4. Sepsiszentgyörgyi mén.	Homoród	57	186	—	—
	Versecz	83	241	10	11		Sepsiszentgyörgy	35	118	1	1
	Békéscsaba	57	198	15	17		Dés	20	63	4	4
	Baja	54	148	8	10		Összesen	112	367	5	5
	Dorozsma	32	117	9	10		Magyarország összesen	987	3.072	184	196
	Összesen	289	893	50	56	II. Horv.-Szlavonországek.					
						5. Zágráb	136	300	3	3	
							Magyarbirodalom összesen	1.123	3.372	187	199

38. Az állami méntelepek ménállománya a mének fajtája szerint 1900-ban.

Folyó szám	A méntelep megnevezése	A mének fajtája										Az összes mének közül a							
		angoltelvér	angolfajta	arab telvér	arabfajta	Nonius	Gidrán	norfolki	lipzeai	nőri	összesen	kisbéri	bábolnai	mezőhegyesi	fogarasi	állami ménesből származik		magánosoktól vétettek	
																mint teljeskorú	mint egy éves	mint teljeskorú	mint egy éves
I. Magyarország.																			
a) A mének száma a fedezési állomásokon.																			
1	Székesfehérvár	77	418	5	62	135	67	1	25	108	898	174	63	216	17	328	100		
2	Nagykőrös	64	438	6	81	187	85	—	32	—	893	109	84	310	29	257	104		
3	Debreczen	94	418	21	105	131	70	—	75	—	914	85	120	185	57	359	108		
4	Sepsiszentgyörgy	32	124	11	51	67	20	—	62	—	367	26	58	91	61	95	36		
	Összesen	267	1.398	43	299	520	242	1	194	108	3.072	394	325	802	164	1.039	348		
II. Horv.-Szlav.-ország.																			
1	Zágráb	13	141	1	27	17	5	2	89 ¹⁾	5	300	5	20	52 ²⁾	16	130	77		
	Magyarbirodalom összesen	280	1.539	44	326	537	247	3	283	113	3.372	399	345	854	180	1.169	425		
b) Bérbe adott mének száma.																			
1	Székesfehérvár	22	30	—	5	8	1	—	—	—	66	16	4	22	—	24	—		
2	Nagykőrös	7	40	—	1	7	1	—	—	—	56	7	1	35	—	11	2		
3	Debreczen	22	27	2	3	13	2	—	—	—	69	5	3	35	—	26	—		
4	Sepsiszentgyörgy	1	2	—	1	—	—	—	1	—	5	2	1	—	1	1	—		
	Összesen	52	99	2	10	28	4	—	1	—	196	30	9	92	1	62	2		
II. Horv.-Szlav.-ország.																			
1	Zágráb	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—		
	Magyarbirodalom összesen	52	102	2	10	28	4	—	1	—	199	30	9	92	1	65	2		
	Mindössze	332	1.641	46	336	565	251	3	284	113	3.571	429	354	946	181	1.234	427		

1) Normandiai fajta. — 2) A lipzeai udvari ménesből.

39. Az országos fedezőmének, valamint a bérmenek által fedezett kanczák száma és a befolyt fedezetési, illetőleg bérdíjak 1900-ban.

Folyó szám	A méntelep megnevezése	A fedezőmének		Átlag 1-1 fed. mén.	Fedeztetési díj fejében befolyt összesen	Ebből esik átlag egy		A bérmenek		Átlag 1-1 bérmen által	Befolyt bérdíj	
		száma	által összesen			ménre	kanczára	száma	által összesen		által összesen	átlag egy méntre
				fedezett kanczák száma	korona					száma		
I. Magyarország.												
1	Székesfehérvár	898	38.505	42'8	253.294	282	6'6	66	2.172	32'9	61.500	934
2	Nagykőrös	893	39.929	44'7	302.062	338	7'6	56	1.897	33'3	50.500	901
3	Debreczen	914	34.644	37'9	213.844	234	6'9	69	2.647	38'4	73.000	1.058
4	Sepsiszentgyörgy	367	14.114	38'5	70.440	192	5'0	5	238	47'6	6.700	1.340
	Összesen	3.072	127.192	41'4	839.640	273	6'6	196	6.954	35'3	191.700	976
II. Horv.-Szlav.-ország.												
1	Zágráb	300	12.637	42'1	41.064	137	3'3	3	93	31'0	800	267
	Magyarbirodalom összesen	3.372	139.829	41'5	880.704	261	6'3	199	7.047	35'5	192.500	967

40. A m. kir. állami ménesek Magyarországon 1900-ban.

a) A ménesek loállománya, forgalma és a befolyt fedezetési díjak.

Folyó szám	A ménesek megnevezése	Összes loállomány			Befolyt fedezetési díj	Méntelepeknek átengedett mén		Eladatott az év folyamán					Egészségi állapot	
		Fedező-törzsmének	Fedezett magán-kanczák	Összes		Anyakanczául beosztott a ménesbe	mén	kancza	herélt, nyerges, hámos stl.	összesen	meghetegetett	elhaltott		
					darab								korona	darab
1	Kisbér	722	17	207	173.200	23	13	6	41	24	71	101.848	92'4	4'7
2	Bábolna	673	8	7	400	36	18	6	18	5	29	30.447	79'2	5'1
3	Mezőhegyes	2.399	34	933	12.185	251	63	91	82	99	272	526.531	77'3	2'8
4	Fogarás	313	6	—	—	13	12	—	—	2	2	254	46'6	5'7
	Összesen	4.107	65	1.147	185.785	323	106	103	141	130	344	659.080	77'7	4'4

b) A m. kir. állami ménesek loállománya fajok szerint.

A ménesek megnevezése	Összes loállomány	L o á l l o m á n y																			
		m é n e k								k a n c z á k											
		angol		arab		Nonius	Gádran	norfolki	lipiczai	nóri	angol		arab		Nonius	Gádran	norfolki	lipiczai	nóri	névlelt és használati lovak	előadó v. selejt.
		televér	fajta	televér	fajta						televér	fajta	televér	fajta							
Mezőhegyes	2.399	3	6	—	—	40	5	—	—	—	139	—	—	260	110	—	—	—	288	—	
Kisbér	722	16	1	—	—	—	—	—	—	—	11	174	—	—	—	—	—	—	98	1	
Bábolna	673	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	42	145	—	—	—	—	82	—	
Fogaras	313	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	98	—	56	—	
Összesen ...	4.107	19	7	4	4	40	5	—	6	—	11	313	42	145	260	110	—	98	—	524	1

41. A közvágóhidak száma és a közfogyasztásra levágott állatok kimutatása 1896-tól 1900-ig Magyarországon.

É v	A közvágóhidak száma	L e v á g o t t á l l a t o k										
		szarvasmarha				bivaly	borju	juh		kecske		sertés
		bika	ökör	tehén	növend.-marha			őreg	bárány	őreg	gödölye	
a) Szám szerint.												
1896	2.051	9.093	179.294	311.447	125.817	6.208	508.484	787.702	636.858	31.916	28.546	773.351
1897	2.081	11.191	181.660	300.519	142.321	9.823	496.040	792.762	594.095	23.584	27.719	692.505
1898	2.123	13.630	196.604	292.652	133.344	10.492	495.308	769.822	561.786	22.155	32.670	739.149
1899	2.127	14.034	192.469	274.128	119.787	9.510	338.680	710.825	521.863	23.442	32.988	883.073
1900	2.145	12.104	169.917	305.090	136.253	9.281	488.445	678.233	536.577	19.449	32.543	1.070.739
b) Százazer lakosra számítva.												
1896	12'7	57	1.120	1.946	786	39	3.177	4.922	3.979	199	178	4.832
1897	12'8	69	1.121	1.855	879	61	3.062	4.894	3.667	146	171	4.275
1898	12'9	83	1.198	1.783	813	64	3.019	4.691	3.424	135	199	4.505
1899	12'7	85	1.160	1.653	722	57	2.042	4.286	2.146	141	199	5.324
1900	12'9	73	1.023	1.838	821	56	2.942	4.085	3.232	117	196	6.449

42. Az állatvásárok forgalma 1900-ban.

Közjogi alkatrész	Az állatvásárok száma	F e l h a j t a t o t t				E l a d a t o t t			
		szarvasmarha	ló	juh	sertés	szarvasmarha	ló	juh	sertés
		d a r a b							
I. Magyarország	4.645	5,010.760	2,036.977	1,147.964	1,111.863	1,774.810	460.816	538.422	448.869
II. Horvát-Szlavonország	920	812.609	246.499	56.016	237.858	259.950	50.717	23.246	68.439
Magyarbirodalom	5.565	5,823.369	2,283.476	1,203.980	1,349.721	2,034.760	511.533	561.668	517.308

43. Az állatvásárok forgalma 1900-ban főbb piaczonkint.¹⁾

a) Felhajtás és eladás.

Folyó szám	A piac neve	A tartott vásárok száma	A vásár tartama alatt az időjárás a vás. szempontjából				F e l h a j t a t o t t				E l a d a t o t t			
			kedvező	tűrhető	kedve-zőtlen	v o l t	szarvasmarha	ló és esikó	juh	sertés	szarvasmarha	ló és esikó	juh	sertés
I. Magyarország.														
1	Bánffyhunyad	8	7	—	1	67.489	3.219	11.268	5.778	44.962	1.507	9.675	3.926	
2	Beregyszász	6	5	—	1	12.944	4.458	—	2.565	5.634	1.006	—	811	
3	Beszterce	4	2	2	—	24.380	3.555	774	841	12.141	1.445	452	331	
4	Budapest ¹⁾	6	3	3	—	1.311 ²⁾	9.224	—	—	526	3.634	—	—	
5	Csáktornya	6	3	3	—	13.169	9.456	—	—	3.423	1.682	—	—	
6	Debreczen	4	2	1	1	29.450	14.920	135.965	27.550	12.820	5.574	63.125	11.380	
7	Dicsőszentmárton	4	2	1	1	9.106	1.200	1.200	—	3.238	519	740	—	
8	Eperjes	6	5	—	1	12.638	2.675	8.450	3.656	4.583	718	5.915	2.080	
9	Érsekújvár	8	6	1	1	4.105	4.621	445	689	2.388	2.011	250	469	

¹⁾ E kimutatásba csupán az országos állatvásárok adatai vettek föl, a heti vásárokéi pedig nem; innen a nagy eltérés Budapest székes-fővárosnak itt és a 44. sz. táblán kimutatott adatai között. — ²⁾ A luxuslovasárok adatai is benfoglaltnak.

Az állatvásárok forgalma 1900-ban főbb piaczonkint.

b) Eladási árak.

Az állatnem és faj megnevezése	Egység (darab vagy pár)	á r k o r o n á k b a u											
		Legalacsonyabb		Legmagasabb		Legalacsonyabb		Legmagasabb		Legalacsonyabb		Legmagasabb	
		Maros-Vásárhely	Medgyes	Magyar-lápos	Debreczen	Gyula	Nagyenyed						
I. Szarvasmarhavásár.													
Jármos ökör (magyar)	{ első minőségű pár	680	920	—	—	400	750	640	840	656	800	600	780
	{ közép »	500	700	240	710	240	400	470	700	480	640	460	680
	{ alarend. »	300	600	260	540	192	300	300	580	340	480	240	520
	{ mustra-ökör »	260	540	260	900	—	—	300	420	320	480	—	—
Jármos ökör (tarka)	{ első minőségű »	700	960	320	1.040	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ közép »	500	800	440	740	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ alarend. »	300	600	320	690	—	—	—	—	—	—	—	—
	{ mustra-ökör »	300	560	280	700	—	—	—	—	—	—	—	—
Magyar fajú tinó	{ 2 évesig ... »	160	400	—	—	120	225	200	300	220	320	—	—
	{ 3 » ... »	240	480	140	450	100	355	240	340	280	430	160	360
	{ 4 » ... »	280	650	160	680	180	350	280	450	400	600	110	380
Tarka szőrű tinó	{ 2 évesig ... »	180	380	130	510	—	—	280	300	250	340	—	—
	{ 3 » ... »	240	420	180	500	—	—	—	—	310	480	—	—
Magyar fajú tehén	{ fris fejős ... drb	140	280	90	300	90	245	150	300	136	240	65	230
	{ borjas (hasas) »	120	260	90	280	—	—	140	200	140	262	60	220
	{ levágásra ... »	100	240	120	230	—	—	130	300	110	220	100	190
Tarka szőrű tehén	{ fris fejős ... »	200	400	240	380	—	—	200	320	178	360	—	—
	{ borjas (hasas) »	180	400	190	380	—	—	180	300	190	400	—	—
	{ levágásra ... »	180	260	150	360	—	—	190	240	125	240	—	—
Magyar fajú üsző	{ 2 évesig ... »	80	180	100	190	40	100	110	160	64	140	34	90
	{ 3 » ... »	100	220	130	250	—	—	140	200	90	190	50	130
	{ előhasú ... »	100	250	150	230	—	—	160	210	130	250	64	140
Tarka szőrű üsző	{ 2 évesig ... »	90	250	140	260	—	—	—	—	80	176	—	—
	{ előhasú ... »	100	320	160	290	—	—	—	—	150	300	—	—
Borju	{ szopós ... »	—	—	—	—	15	34	—	—	23	45	12	32
	{ választ.(rúgott) »	30	100	25	100	20	50	35	120	50	136	20	80
Bivalyökör	{ pár	160	400	160	420	—	—	360	600	430	600	210	350
Bivalytehén	{ drb	140	260	100	410	120	250	120	300	—	—	140	240
Bivalyborju	{ »	18	50	—	—	20	65	30	80	—	—	10	28
2. Lóvásár.													
Igás ló	{ I. rendű nehéz drb	280	580	640	1.020	—	—	440	600	—	—	—	—
	{ II. r. könnyű »	220	385	360	620	140	490	100	400	240	400	200	450
	{ III. rend. (kisgazda czélj.) »	125	220	210	380	100	250	70	140	140	240	100	300
Kocsiló (nehéz)	{ »	210	450	620	850	—	—	210	260	—	—	300	600
» (könnyű)	{ »	150	260	560	800	150	380	260	400	308	600	140	750
Hátasló	{ »	200	400	300	780	380	700	260	600	—	—	220	840
Levágásra	{ »	—	—	45	84	70	120	40	100	70	120	60	152
Csikó 1 évesig	{ »	60	135	40	90	80	150	30	100	50	160	15 50	120
» 2 »	{ »	115	210	65	140	150	240	70	250	90	220	40	240
» 3 »	{ »	160	400	96	280	180	300	100	260	100	400	60	360
» 4 »	{ »	210	500	180	460	260	580	100	500	140	560	70	480
3. Juhvásár.													
Kos	{ drb	20	60	10	20	8	18	14	50	10	16	10	30
	{ »	10	22	8	14	6	16	8	34	5	16	8	25
	{ »	4	10	3	6	4	11	4	12	3	5	3	8
Bárány	{ »	10	20	6	12	6	14	8	26	4	10	7	16
Ürü	{ fiatal ... »	12	23	6	14	8	16	10	22	4	10	5	10
	{ öreg ... »	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mustrabirka	{ »	9	14	6	16	8	12	10	20	4	12	4	12
4. Sertés vásár.													
Kan	{ drb	75	130	30	80	—	—	36	80	28	50	30	85
	{ »	68	120	50	90	45	70	36	80	50	80	28	92
	{ »	32	68	24	40	23	46	14	40	16	29	20	60

Az állatvásárok forgalma 1900-ban főbb piaczonkint.

b) Eladási árak.

Az állatnem és faj megnevezése	Egység (darab vagy pár)	ár koronákban											
		Legalacsonyabb		Legmagasabb		Legalacsonyabb		Legmagasabb		Legalacsonyabb		Legmagasabb	
		Munkács	Torda	Erzsébetváros	Bánffy-hunyad	Verőce	Zágráb	Sopron	Budapest	Debreczen	Temesvár	Mitrovicza	Vukovár
I. Szarvasmarhavásár.													
Jármos ökör (magyar)	{ első minőségű } pár	700	817	450	1.000	560	820	700	850	500	900	—	—
	{ közép } >	590	720	325	650	420	620	500	760	400	700	—	—
	{ alarend. } >	440	524	280	400	140	380	460	490	350	450	—	—
	{ mustra-ökör } >	380	460	250	390	140	380	400	510	500	1.000	—	—
Jármos ökör (tarka)	{ első minőségű } >	500	570	—	—	540	940	—	—	500	900	—	—
	{ közép } >	362	425	—	—	420	680	—	—	400	800	—	—
	{ alarend. } >	300	358	—	—	160	380	—	—	340	500	—	—
	{ mustra-ökör } >	200	250	—	—	165	380	—	—	—	—	—	—
Magyar fajú tinó	{ 2 évesig } >	190	322	155	252	—	—	250	320	—	—	—	—
	{ 3 } >	230	340	225	360	100	290	290	450	100	360	—	—
	{ 4 } >	490	576	260	420	120	640	400	560	120	450	—	—
Tarka szőrű tinó	{ 2 évesig } >	140	190	—	—	80	380	—	—	30	400	—	—
	{ 3 } >	215	265	—	—	100	440	—	—	40	480	—	—
Magyar fajú tehén	{ fris fejős } drb	218	280	140	270	110	260	90	180	80	220	—	—
	{ borjas (hasas) } >	190	251	105	240	100	200	80	160	110	300	—	—
	{ levágásra } >	160	227	105	260	80	320	70	150	80	240	—	—
Tarka szőrű tehén	{ fris fejős } >	135	240	—	—	180	410	—	—	70	280	—	—
	{ borjas (hasas) } >	95	192	—	—	140	280	—	—	90	290	—	—
	{ levágásra } >	100	141	—	—	90	400	—	—	80	200	—	—
Magyar fajú üsző	{ 2 évesig } >	90	150	70	130	40	105	60	100	—	—	—	—
	{ 3 } >	130	200	125	185	60	140	80	130	60	100	—	—
Tarka szőrű üsző	{ előhasú } >	142	215	110	230	95	180	70	120	70	130	—	—
	{ 2 évesig } >	114	167	—	—	60	230	—	—	—	—	—	—
	{ előhasú } >	98	172	—	—	140	280	—	—	40	150	—	—
Borju	{ szopós } >	18	40	30	46	10	50	16	60	12	40	14'50	45
	{ választ. (rügött) } >	20	48	55	80	14	55	40	70	16	44	—	—
Bivalyökör	...	—	—	150	280	155	440	450	500	—	—	—	—
Bivalytehén	...	—	—	150	255	110	260	170	260	—	—	—	—
Bivalyborju	...	—	—	24	65	8	35	20	60	—	—	—	—
2. Lóvásár.													
Igás ló	{ I. rendű nehéz } drb	600	1.000	190	350	340	700	—	—	250	600	120	320
	{ II. r. könnyű } >	500	760	70	680	240	520	170	370	200	500	100	184
	{ III. rend. (kisgazda czélj.) } >	160	380	40	160	140	400	55	180	30	300	80	140
Kocsiló (nehéz)	...	250	600	240	3.200	360	800	—	—	250	500	100	240
	{ (könnyű) } >	150	900	240	3.700	400	850	170	1.200	200	400	16	60
Hátasló	...	140	860	50	2.000	400	1.200	—	—	250	600	215	260
Levágásra	...	40	120	18	140	60	160	30	120	—	—	—	—
Csikó 1 évesig	...	100	220	60	250	60	160	40	160	25	100	18	60
	{ 2 } >	200	480	135	300	80	200	70	200	40	150	59	120
	{ 3 } >	240	600	170	500	150	400	80	320	80	250	100	220
	{ 4 } >	260	800	250	380	220	600	80	600	100	350	120	185
3. Juhvásár.													
Kos	...	10	18	9	22	13'50	19	16	32	8	11	12	20
Anya	...	8	16	10	16	11	16	11	24	8	9	15	22
Bárány	...	3	6	2	6	4'70	6'50	6	14	6	8	5	12
Ürü	{ fiatal } >	—	—	6	8	10	14	11	18	7	9	—	—
	{ öreg } >	—	—	8	13	9	12'50	13	20	9	11	—	—
Mustrabirka	...	4	8	—	—	9	12	10	14	8	10	—	—
4. Sertésvásár.													
Kan	...	50	60	40	60	50	90	30	50	45	165	—	—
Kocza (anya)	...	40	100	40	50	36	70	40	50	28	81	20	150
Süldő 1 évesig	...	20	36	20	30	18	30	16	25	4	19	30	180

Év	Magyarország								Horvát-Szlavonországok						
	Az állatorvosok száma														
	Állami	Vármegyei	Törvényh. jogú városi	Rendezett tan. városi	Községi	Kör-	Magán	Összesen	Országos	Törvényh. jogú városi	Egyéb városi	Községi	Megyei és járási	Magán	Összesen
1891	79	142	60	80	103	48	250	762	2	7	—	—	36	1	46
1892	81	145	84	89	93	89	214	795	2	7	—	—	37	1	47
1893	90	173	87	92	77	108	188	820	3	7	—	—	40	1	51
1894	93	167	89	84	74	140	178	825	2	7	—	—	42	2	53
1895	96	182	91	92	74	148	163	851	2	4	3	—	45	3	57
1896	100	194	92	91	77	152	176	882	3	3	3	1	50	3	63
1897	100	200	108	93	86	159	174	920	3	5	4	1	53	2	68
1898	100	215	107	91	91	160	181	945	3	5	4	1	63	2	78
1899	102	220	107	95	98	162	186	970	3	4	3	1	63	2	76
1900	108	227	107	96	102	166	183	989	4	5	12	—	69	10	100

47. A kőbányai sertésforgalom és sertésárak 1900-ban.
a) Sertésforgalom.

Hónap	Az előző év végén maradt állomány	Felszállított				Elszállított								
		belföldről	Szerbiából	Romániából	összesen	Buda-pestre	egyéb belföldre	Bécsbe	osztrák tartományokba	Német-bíróda-lomba	egyéb államokba	szappan-gyárban feldolg.	összesen	
														darab sertés
Január	2.111	4.971	—	7.082	7.409	2.302	2.037	2.770	—	—	—	—	98	14.616
Február	11.018	1.879	—	12.897	1.875	1.818	460	2.729	—	—	—	—	20	6.902
Márcz.	13.593	6.122	—	19.715	4.677	2.485	911	1.659	—	—	—	—	73	9.805
Április	10.133	4.602	—	14.735	3.805	2.104	498	1.715	—	—	—	—	59	8.181
Május	9.359	5.917	—	15.276	5.149	2.497	1.025	1.376	—	—	—	—	109	10.156
Június	5.450	13.496	—	18.946	7.837	4.641	3.767	1.750	—	—	—	—	92	18.087
Július	5.636	4.666	—	10.302	4.314	4.499	1.206	1.569	—	—	—	—	59	11.647
Aug.	3.954	5.626	—	9.580	3.635	6.112	707	3.365	—	—	—	—	51	13.870
Szept.	5.632	7.554	—	13.236	5.160	5.252	684	3.275	—	—	—	—	45	14.416
Október	6.816	8.602	—	15.418	7.785	5.080	1.581	3.290	—	—	—	—	90	17.826
Nov.	7.950	11.252	—	19.202	7.269	4.695	1.504	5.009	—	—	—	—	72	18.549
Decz.	6.275	7.608	—	13.883	6.242	1.946	2.582	5.287	—	—	—	—	68	16.125
Összesen	23.817	87.977	82.295	170.272	65.157	43.431	16.932	33.794	—	—	—	—	836	160.180

b) Átlagárak.

Hónap	A magyar				A szerbiai
	nehéz	könnyű	öreg nehéz	vidéki	
	sértés átlagára kilogrammonként fillérekben				
Január	86'00—88'30	84'30—85'30	82'20—83'30	—	79'00—83'50
Február	98'00—100'00	96'70—98'00	88'50—90'50	—	92'00—94'60
Márczius	100'40—102'20	100'00—101'20	92'60—94'60	—	94'60—97'80
Április	108'00—109'70	106'50—107'50	100'00—103'00	—	103'00—106'00
Május	105'70—107'50	104'20—105'20	101'20—103'20	—	98'00—103'00
Június	97'60—99'60	96'80—98'40	92'40—94'40	—	90'00—95'60
Július	93'70—95'00	93'00—94'00	89'30—90'30	—	90'20—94'20
Augusztus	95'20—96'50	94'40—96'00	—	—	93'00—95'40
Szeptember	96'50—97'70	95'70—97'20	—	—	91'50—96'00
Október	96'20—98'00	96'50—97'70	—	—	91'50—96'00
November	96'20—98'00	96'00—97'00	—	—	89'20—93'80
Deczember	96'50—97'50	95'50—96'50	90'00—93'00	—	81'50—92'00
Évi átlag	97'50—99'10	96'60—97'80	92'00—94'00	—	91'10—95'60

48. A budapest-ferencvárosi konzumvásár sertésforgalma és a napi átlagárak 1900-ban.

Hónap	Érkezett sertés	Napi árak		Hónap	Érkezett sertés	Napi árak		Hónap	Érkezett sertés	Napi árak							
		nehéz	könnyű			nehéz	könnyű			nehéz	könnyű						
		fillér-től	fillér-ig			fillér-től	fillér-ig			fillér-től	fillér-ig						
Január	27.593	78	85	77	85	Május	18.992	93	105	90	102	Szeptember	18.603	94	100	88	98
Február	26.032	92	99	90	100	Június	25.577	86	97	84	97	Október	16.990	86	99	83	97
Márczius	18.971	93	102	94	102	Július	17.022	84	98	84	97	November	35.907	79	97	72	94
Április	19.661	94	107	93	108	Augusztus	24.656	90	98	86	98	Deczember	26.301	76	90	73	85

H ó n a p	Érkezett összesen belföldről	E l s z á l l í t t a t o t t				
		összesen	b e l f ö l d r e		Bécsbe	Ausztria többi részébe
			Győrbe	vidékre		
Január	2.338	3.182	305	46	2.831	—
Február	8.844	3.835	342	163	2.915	415
Márczius	7.085	4.379	259	165	2.291	1.664
Április	6.766	4.561	251	29	3.391	890
Május	6.383	5.242	374	53	4.164	651
Június	5.243	4.440	513	52	2.604	1.271
Július	4.753	5.560	448	178	3.429	1.505
Augusztus	5.759	6.663	399	378	3.527	2.359
Szeptember	4.854	6.731	458	366	2.967	2.940
Október	6.267	5.024	498	842	2.209	1.475
November	5.035	6.433	376	1.097	4.927	33
December	6.377	7.030	527	1.044	5.441	18
Összesen	69.704	63.080	4.750	4.413	40.696	13.221

50. A budapesti gyapjúaukciók.

a) Elárverezett mennyiségek 1895-től 1900-ig.

É v	Aukcionált mennyiségek (Katalogusok szerint)	B á l	É v	Aukcionált mennyiségek (Katalogusok szerint)	B á l	É v	Aukcionált mennyiségek (Katalogusok szerint)	B á l
1895	júliusi aukció	9.664	1897	júliusi aukció	12.592	1899	júliusi aukció	18.953
	szeptemberi auk.	8.354		szeptemberi auk.	11.764		szeptemberi auk.	6.156
	Összesen	18.018		novemberi aukció	7.145		Összesen	25.109
				Összesen	31.501			
1896	júliusi aukció	13.239	1898	júliusi aukció	16.056	1900	júliusi aukció	7.327
	szeptemberi auk.	10.376		szeptemberi auk.	10.183		szeptemberi auk.	4.587
	Összesen	23.615		Összesen	26.239		Összesen	11.914
							Mindössze	136.396

b) Árak az 1900. évben.

M i n ő s é g	Á r			M i n ő s é g	Á r				
	Január	Július	Szeptember		Január	Július	Szeptember		
	h ó n a p b a n				h ó n a p b a n				
	k o r o n á k b a n				k o r o n á k b a n				
Hátmosott.	Legfin. merino-posztógyapjú ...	500-550	500-600	500-560	Hátmosott. Szeny- nyes.	Hibás bácskai gyapjú	210-220	180-195	180-195
	Finom posztógyapjú	400-460	400-500	400-480		Homokos, pestvidéki gyapjú ...	230-270	200-250	190-240
	Finom és közepfin. szövetgyapjú ...	360-450	360-400	360-400		Merino-bárángyapjú	—	500-650	500-610
	Finom fésűs gyapjú	340-360	290-330	260-290		Középfinom bárángyapjú	—	350-480	300-450
	Középfinom fésűs gyapjú	280-320	250-290	250-265		Középfinom fésűs bárángyapjú ...	250-300	240-300	230-300
	Alarend., rész. hibás fésűs gyap. ...	240-280	220-250	200-240		Merino- és posztógyapjú	—	120-140	120-125
	Hibátlan, bácskai gyapjú	240-250	200-210	200-210		Fésűs gyapjú	—	100-135	100-125

51. A vajtermelésre berendezett falusi tejszövetkezetek működése 1900-ban Magyarországon.

V á r m e g y e	A szövetkezetek	A szövetkezeti tagok	Az üzletrészek (tehenek)	A tagok által		A szövetkezetek bevételei koronákban
	s z á m a			szállított tej literekben	készített vaj kilogrammokban	
Arad vármegye	2	368	453	418.141	10.673	32.640
Bács-Bodrog vármegye	41	3.576	5.607	3.783.030	97.758	389.442
Baranya vármegye	59	7.101	11.838	11.364.140	458.857	1.399.670
Csanád »	1	49	89	55.030	—	6.200
Fejér »	4	424	850	628.316	12.682	73.673
Krassó-Szörény vármegye	1	102	111	27.704	—	1.385
Máramaros »	1	4	44	11.000	400	13.600
Moson »	7	543	1.026	422.487	17.897	40.033
Nógrád »	1	18	522	537.172	14.397	54.009
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye	1	330	372	381.136	17.991	38.114
Somogy vármegye	3	419	897	943.600	36.620	89.531
Sopron »	4	285	755	1.065.675	46.858	101.787
Szatmár »	1	12	98	140.000	1.500	11.000
Szeben »	1	170	240	276.480	11.604	33.963
Temes »	26	3.315	5.362	3.293.512	11.519	363.737
Tolna »	34	4.730	7.978	8.320.917	349.451	845.593
Torontál »	36	3.821	6.456	5.793.394	18.705	593.513
Vas »	5	119	422	577.398	23.159	50.905
Veszprém »	12	859	1.481	708.867	29.297	70.189
Zala »	2	73	406	9.614	—	—
Zólyom »	4	614	1.037	779.181	33.465	82.376
Összesen	1) 246	26.932	46.044	39.536.794	1.192.833	4.294.360
1899. évi eredmény	146	15.183	27.264	22.147.144	878.174	2.311.216

1) 21 szövetkezet megalakult, de működését még nem kezdte meg.

55. A selymentenyésztés fejlődése 1893-tól 1900-ig.

Év	A közégek és puztók száma, a melyekben selymentenyésztés üzemelt	A termelő családok száma	A termelők részére kiosztott pete mennyisége kilogrammokban	A termelt gubó	Termelt átlag egy unciá (25 gramm) pete után gubó kilogrammokban	A selyemtermelők keresete			A selyemgyárakban és gabók-raktárakban alkalmazottak keresete	Összes kereset, mely a selyemtermelésből a selyempárral foglalkozóknak kifizetett	
						átlag egy		családra			
						összesen	községre vagy puztára				
k o r o n á k b a n											
Magyarország. I. Magyarországnak. II. H. Szlav.-országok.	1893	1.633	50.909	797	666.248	21	1,544.196	946	30	740.404	2,284.600
	1894	1.802	66.306	1.049	879.974	21	1,702.984	946	26	767.278	2,470.262
	1895	1.840	74.764	1.045	1,197.918	29	2,335.956	1.270	32	1,013.912	3,349.868
	1896	1.831	80.703	1.206	1,300.685	26	2,267.324	1.242	28	1,394.848	3,662.172
	1897	2.015	85.862	1.282	1,079.131	21	1,703.218	846	20	1,170.900	2,874.118
	1898	1.852	70.131	1.002	1,049.935	26	1,629.360	880	23	1,047.456	2,676.816
	1899	1.709	66.318	1.040	1,044.694	25	1,752.368	1.025	26	—	—
	1900	1.811	71.799	1.130	1,129.415	25	2,111.773	1.166	29	—	—
	1893	929	15.205	235	207.192	22	481.170	518	32	—	481.170
	1894	904	19.642	283	247.643	22	480.090	532	24	—	480.090
	1895	780	20.101	297	301.927	25	585.180	750	30	—	585.180
	1896	710	21.374	334	324.597	24	581.212	802	26	125.358	706.570
	1897	682	21.592	326	251.753	19	384.604	564	18	48.912	433.516
	1898	609	16.336	233	222.396	24	330.516	543	20	84.604	415.120
	1899	565	13.610	213	200.034	25	330.423	585	24	—	—
	1900	619	16.026	253	224.705	22	405.493	655	25	—	—
	1893	2.562	66.114	1.032	873.440	21	2,025.366	790	30	740.404	2,765.770
	1894	2.706	85.948	1.332	1,127.617	22	2,183.074	806	26	767.278	2,950.352
	1895	2.620	94.865	1.342	1,499.845	28	2,921.136	1.114	30	1,013.912	3,935.048
	1896	2.541	102.077	1.540	1,625.282	26	2,848.536	1.118	28	1,520.206	4,368.742
1897	2.697	107.454	1.608	1,330.884	21	2,087.822	774	20	1,219.812	3,307.634	
1898	2.461	86.467	1.235	1,272.331	26	1,959.876	796	23	1,132.060	3,091.936	
1899	2.274	79.928	1.253	1,244.722	25	2,082.791	916	26	1,020.000	3,102.791	
1900	2.430	87.825	1.383	1,354.120	24	2,517.267	1.036	28	1,180.000	3,697.267	

56. A selymentenyésztés és szederfatenyésztés állapota 1900-ban a jelentékenyebb selyemtermelő vármegyék egyenkinti feltüntetésével.

Vármegye	Selymentenyésztés				Szederfatenyésztés				
	A közégek és puztók száma, a melyekben selymentenyésztés üzemelt	A termelő családok száma	Termeltetett összesen selyemgubó kilogrammokban	A termelők keresete termelt gubók után koronákban	szederfa-magot (litert)	Az intézet kiosztott		Községek saját faiskoláikból végleges helyre kiültettek szederfát	Végleges helyre kiültetett az egész megyében szederfa összesen
						2-3 éves szederfacsometét	kiültetésre alkalmas szederfát		
					darabot				
I. Magyarországnak.									
Arad vármegye	90	1.571	27.379	51.375	7	113.550	10.125	—	10.125
Bács-Bodrog várm.	128	29.150	452.387	853.244	410	1,902.139	11.404	47.365	58.769
Baranya »	141	1.334	23.106	42.222	87	282.253	3.090	20.694	23.784
Csanád »	24	620	10.372	19.238	1	71.560	1.003	—	1.003
Fejér »	69	615	6.390	11.645	33	177.193	4.835	6.381	11.216
Győr »	22	197	3.207	5.713	10	63.200	770	—	770
Krassó-Szörény »	193	4.125	76.544	141.931	512	398.520	9.615	15.739	25.354
Pest-P.-S.-K. »	53	798	8.357	15.507	295	374.255	125	—	125
Somogy »	123	767	13.172	23.533	81	508.508	6.750	11.530	18.280
Sopron »	49	462	10.323	19.162	43	189.340	680	7.014	7.694
Temes »	191	10.455	170.831	315.953	74	656.483	12.098	20.401	32.499
Tolna »	122	3.550	51.991	98.393	59	116.880	2.801	9.174	11.975
Torontál »	203	16.517	255.279	476.031	194	646.964	9.218	39.495	48.713
Zala »	69	304	3.070	5.603	85	53.115	3.285	—	3.285
Más vármegyék	334	1.334	17.007	32.223	926	1,357.256	22.662	71.936	94.598
Összesen	1.811	71.799	1,129.415	2,111.773	2.817	6,911.216	98.461	249.729	348.190
II. Horv.-Szl.-országnak.									
Belovár-Kőrös vm.	60	453	5.233	9.610	8	69.660	75	—	75
Pozsega vmegye	152	2.170	32.180	59.855	23	243	7.043	—	7.043
Szerém »	191	10.857	148.843	266.569	16	439.789	19.965	—	19.965
Verőce »	125	1.782	28.343	50.743	3	87.759	4.077	—	4.077
Zágráb »	61	543	7.208	13.327	1	254.040	2.485	—	2.485
Más vármegyék	30	221	2.898	5.389	5	35.996	330	—	330
Összesen	619	16.026	224.705	405.493	56	887.487	33.975	—	33.975
Magyarbirod. össz.	2.430	87.825	1,354.120	2,517.266	2.873	7,798.703	132.436	249.729	382.165

57. Magyarország vadászterületei és az 1883. évi XX-ik t. cz. értelmében

Folyó száma	Községi alkatrészek, országgrész, törvényhatóság	A községek száma, melyekben				A községek egész hatá- rának kiterjedése	Az önálló vadászati jogosult- sággal bíró területek kiterjedése	Az 1883. évi XX. t. cz. 2. §. értelmében bérbeadott területek kiterjedése	Azon bérbeadásra kötözött területek, melyek bérbeadha- tók nem voltak	Azon területek kiterjedése, melyek vadászterü- letet nem képeznek	
		bérbeadásra kötözött területek mínuszenek	a bérbeadásra kötelezett területek								bérbe adhatóak nem voltak
			6 évről	6 évnél hosszabb időre							
						kataszteri holdakban					
	I. Magyarország.										
	<i>a) Duna bal partja.</i>										
1	Árva vármegye ...	2	88	1	6	352.840	64.834	273.497	7.988	6.521	
2	Bars » ...	11	194	4	1	472.191	225.230	244.903	41	2.017	
3	Esztergom vm. ...	1	47	1	—	186.353	66.655	111.822	—	7.876	
4	Hont vm. ...	—	184	—	1	441.609	169.716	264.019	177	7.697	
	Selm.- és Bélab.	—	1	—	—	15.176	—	15.176	—	—	
5	Liptó vm. ...	7	102	1	3	386.337	151.898	217.095	4.765	12.579	
6	Nógrád » ...	1	261	—	5	707.281	379.843	323.035	1.835	2.568	
7	Nyitra » ...	8	422	—	1	953.276	341.502	591.998	12	19.764	
8	Pozsony vm. ...	3	294	—	—	742.891	299.104	391.236	—	52.551	
	Pozsony, th. j. v. ...	—	1	—	—	13.104	1.342	7.503	—	4.259	
9	Trencsén vm. ...	4	364	22	1	774.717	196.972	573.008	333	4.404	
10	Turócz » ...	2	93	—	—	195.553	64.713	116.934	—	13.906	
11	Zólyom » ...	22	105	—	2	463.947	240.679	208.081	822	14.365	
	Összesen ...	61	2.156	29	20	5.705.275	2.202.488	3.338.307	15.973	148.507	
	<i>b) Duna jobb partja.</i>										
1	Baranya vm. ...	12	344	1	—	881.968	327.034	527.119	—	27.815	
	Pécs, th. j. v. ...	—	1	—	—	12.284	—	11.834	—	450	
2	Fejér vm. ...	12	90	—	—	685.825	464.924	191.451	—	29.450	
	Székesfehérvár ...	—	1	—	—	20.839	—	18.638	—	2.201	
3	Győr vm. ...	11	77	—	—	256.584	126.656	116.508	—	13.420	
	Győr, th. j. v. ...	—	1	—	—	7.126	—	6.607	—	519	
4	Komárom vm. ...	—	86	4	—	486.337	223.126	250.213	—	12.998	
	Komárom, th. j. v. ...	—	1	—	—	5.325	—	3.301	—	2.024	
5	Moson várm. ...	3	57	—	—	349.154	122.570	222.544	—	4.040	
6	Somogy » ...	7	296	5	—	1.160.097	681.347	427.598	—	51.152	
7	Sopron » ...	5	229	—	—	535.722	177.894	345.145	—	12.683	
	Sopron, th. j. v. ...	—	1	—	—	22.874	—	20.420	—	2.454	
8	Tolna várm. ...	7	109	4	1	612.497	258.862	330.603	721	22.311	
9	Vas » ...	—	607	10	2	958.836	287.957	642.264	169	28.446	
10	Veszprém » ...	7	173	2	2	685.886	325.941	313.427	6.229	40.289	
11	Zala » ...	8	547	—	4	1.030.580	392.351	571.912	778	65.539	
	Összesen ...	72	2.620	26	9	7.711.934	3.388.662	3.999.584	7.897	315.791	
	<i>c) Duna-Tisza köze.</i>										
1	Bács-Bodrog vm. ...	1	126	—	—	1.531.152	348.472	1.160.808	—	21.872	
	Baja, th. j. v. ...	—	1	—	—	14.537	1.860	11.634	—	1.043	
	Szabadka, th. j. v. ...	—	1	—	—	166.600	39.490	127.110	—	—	
	Ujvidék, th. j. v. ...	—	1	—	—	26.304	3.360	22.944	—	—	
	Zombor, th. j. v. ...	—	1	—	—	52.667	2.430	50.237	—	—	
2	Csongrád vm. ...	2	15	—	—	339.969	157.337	176.155	—	6.477	
	Hódmezővásárhely, th. j. v. ...	—	1	—	—	132.257	26.771	98.000	—	7.486	
	Szeged, th. j. v. ...	—	1	—	—	141.208	14.493	64.306	—	62.409	
3	Héves vm. ...	2	115	—	—	650.834	306.862	303.587	—	40.385	
4	J.-N.-Szolnok vm. ...	—	53	—	—	907.125	297.515	592.911	—	16.699	
5	P.-P.-S.-Kiskun vm. ...	9	204	1	—	2.103.592	838.262	1.127.762	—	137.568	
	Budapest, sz.-főv. ...	—	1	—	—	33.745	3.271	25.556	—	4.918	
	Keekemet, th. j. v. ...	—	1	—	—	151.705	27.813	123.888	—	4	
	Összesen ...	14	521	1	—	6.251.695	2.067.936	3.884.898	—	298.861	
	<i>d) Tisza jobb partja.</i>										
1	Abauj-Torna vm. ...	9	249	1	5	559.467	268.052	272.446	2.255	16.714	
	Kassa, th. j. v. ...	—	1	—	—	15.984	529	14.002	—	1.453	
2	Bereg várm. ...	4	208	22	11	647.545	295.546	309.881	7.519	34.599	
3	Borsod » ...	5	167	2	3	628.115	291.602	311.867	2.221	22.425	
4	Gömör-és K.-H. vm. ...	6	268	—	6	745.155	346.397	365.265	8.585	24.908	
5	Sáros várm. ...	9	343	1	28	632.026	225.028	345.515	22.112	39.371	
6	Szepes » ...	20	169	13	13	633.505	208.290	379.851	11.785	33.579	
7	Ung » ...	7	198	—	4	562.347	275.760	261.575	1.868	23.144	
8	Zemplén » ...	5	345	—	101	1.087.036	518.297	417.398	64.043	87.298	
	Összesen ...	65	1.948	39	171	5.511.180	2.429.501	2.677.800	120.388	283.491	

Magyarország vadászterületei és az 1883. évi XX-ik t.-cz. értelmében

Folyó szám	Közigazgatási körzetre, országgrészes, törvényhatóság	A községek száma, melyekben				A községek egész határára kiterjedése	Az önálló vadászati jogosultsággal bíró területek kiterjedése	Az 1883. évi XX. t.-cz. 2. §. értelmében tényleg bérbeadott területek kiterjedése	Azon bérbeadásra kötelezett területek, melyek bérbeadhatóak nem voltak	Azon területek kiterjedése, melyek vadászterületet nem képeznek	
		bérbeadásra kötelezett területek nincsenek	a bérbeadásra kötelezett területek								bérbe adhatók nem voltak
			6 évre	6 évnél hosszabb időre	bérbe adtak						
		e) Tisza bal partja.									
1	Békés vm.	2	26	—	—	635.312	284.782	333.033	—	17.497	
2	Bihar »	12	376	3	103	1.839.232	947.353	742.847	100.534	48.498	
	N.-Várad, th. j. v.	—	1	—	—	7.533	2.769	2.700	—	2.064	
3	Hajdu vm.	2	17	1	—	412.996	95.167	264.889	—	52.940	
	Debreczen, th. j. v.	—	1	—	—	163.418	1.651	107.822	—	53.945	
4	Máramaros vm. ...	16	106	8	27	1.636.797	867.138	567.975	104.010	147.674	
5	Szabolcs » ...	1	131	1	—	801.389	454.594	308.034	—	38.761	
6	Szatmár » ...	5	286	1	13	1.052.255	421.958	609.246	17.261	3.790	
	Sz.-Németi, th. j. v.	—	—	1	—	31.765	—	27.678	—	4.087	
7	Szilágy vm.	1	215	6	19	660.634	202.592	408.654	27.771	21.817	
8	Ugocea »	—	70	—	—	208.670	48.073	154.604	—	5.993	
	Összesen	39	1.229	21	162	7.500.001	3.325.877	3.527.482	249.576	397.066	
f) Tisza-Maros szöge.											
1	Arad vm.	4	207	4	1	1.040.400	486.515	504.344	281	49.260	
	Arad, th. j. v. ...	—	1	—	—	19.716	894	15.878	—	2.944	
2	Csanád vm.	4	26	—	—	297.561	116.869	168.403	—	12.289	
3	Kr.-Szörény vm. ...	20	329	—	13	1.920.351	967.106	891.364	12.159	49.722	
4	Temes vm.	—	221	—	3	1.244.291	371.855	832.248	3.829	36.359	
	Temesvár, th. j. v.	—	1	—	—	6.367	—	3.635	—	2.732	
	Versecz, th. j. v. ...	—	1	—	—	33.936	—	32.191	1.745	—	
5	Torontál vm.	9	198	—	4	1.720.957	451.864	1.179.636	2.454	87.003	
	Pancsova, th. j. v.	—	1	—	—	19.486	—	19.486	—	—	
	Összesen	37	985	4	21	6.303.065	2.395.103	3.647.115	20.468	240.309	
g) Erdély.											
1	Alsó-Fehér vm. ...	—	164	1	16	621.170	125.150	426.022	49.134	20.864	
2	B.-Naszód » ...	—	93	5	—	722.249	184.892	483.781	—	53.576	
3	Brassó »	—	24	—	—	258.080	17.137	235.344	—	5.599	
4	Csík »	11	44	—	8	831.538	177.130	552.365	67.398	34.645	
5	Fogarasz »	4	83	—	—	430.777	67.925	332.943	—	29.909	
6	Háromszék » ...	—	105	—	1	664.988	111.158	513.914	110	39.806	
7	Hunyad »	41	342	—	48	1.347.275	364.093	650.830	93.549	238.803	
8	K.-Küküllő » ...	—	116	—	2	296.948	53.313	232.736	2.452	8.447	
9	Kolozsvár »	4	193	5	32	839.841	337.765	416.422	54.370	31.284	
	Kolozsvár, th. j. v.	—	1	—	—	28.136	3.787	24.349	—	—	
10	Maros-Torda vm. ...	1	203	—	3	716.083	255.921	387.056	4.843	68.263	
	Marosvás., th. j. v.	—	1	—	—	5.709	—	4.844	—	865	
11	N.-Küküllő vm. ...	—	125	—	—	579.058	25.333	539.723	—	14.002	
12	Szeben »	—	88	—	—	625.195	74.189	525.914	—	25.092	
13	Sz.-Doboka » ...	1	310	6	2	824.464	189.193	601.087	6.786	27.398	
14	T.-Aranyos » ...	1	141	—	—	613.893	183.003	409.497	—	21.393	
15	Udvarhely »	—	119	2	14	501.447	33.116	424.596	26.032	17.703	
	Összesen	63	2.152	19	126	9.906.851	2.203.105	6.761.423	304.674	637.649	
h) Fiume vár. és ker.											
	Magyarorsz. össz. ...	351	11.612	139	509	48.893.600	18.012.672	27.838.753	718.976	2.323.199	
Ismétlés:											
1	Duna bal partja ...	61	2.156	29	20	5.705.275	2.202.488	3.338.307	15.973	148.507	
2	Duna jobb partja ...	72	2.620	26	9	7.711.934	3.388.662	3.999.584	7.897	315.791	
3	Duna-Tisza köze ...	14	521	1	—	6.251.695	2.067.936	3.884.898	—	298.861	
4	Tisza jobb partja ...	65	1.948	39	171	5.511.180	2.429.501	2.677.800	120.388	283.491	
5	Tisza bal partja ...	39	1.229	21	162	7.500.001	3.325.877	3.527.482	249.576	397.066	
6	Tisza-Maros szöge ...	37	985	4	21	6.303.065	2.395.103	3.647.185	20.468	240.309	
7	Erdély	63	2.152	19	126	9.906.851	2.203.105	6.761.423	304.674	637.649	
8	Fiume v. és ker. ...	—	1	—	—	3.599	—	2.074	—	1.525	
	Összesen	351	11.612	139	509	48.893.600	18.012.672	27.838.753	718.976	2.323.199	

62. Az erdészeti üzemtervek, illetőleg az erdőtörvény alapján előirt és bejelentett erdősítések Magyarországon 1900-ban, törvényhatóságokint.

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Az év folyamán				Elő nem irt erdősítés	Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Az év folyamán				Elő nem irt erdősítés
		erdősítendő volt		erdősített					erdősítendő volt		erdősített		
		a 17. §. alá tartozó	a magán	a 17. §. alá tartozó	a magán				a 17. §. alá tartozó	a magán	a 17. §. alá tartozó	a magán	
		területből							területből				
hektár						hektár							
a) Duna bal partja.						d) Tisza jobb partja.							
1	Árva vármegye ...	913	148	811	—	149	1	Abauj-Torna vm. ...	1.947	274	723	187	—
2	Bars » ...	817	292	640	268	89	2	Kassa, th. j. v. ...	198	—	82	—	—
3	Esztergom » ...	236	—	226	—	20	3	Bereg vármegye ...	2.757	—	1.202	—	—
4	Hont » ...	1.111	817	877	777	—	4	Borsod » ...	1.244	233	800	230	122
	Selmecz- és Bélabánya, th. j. v. ...	—	—	—	—	—	5	Gömör- és K.-Hont	3.217	238	2.238	211	107
5	Liptó vármegye ...	8.178	1.952	2.196	32	—	6	Sáros vármegye ...	857	481	418	225	—
6	Nógrád » ...	523	2.187	402	2.072	—	7	Szepes » ...	1.947	346	1.526	165	94
7	Nyitra » ...	1.123	524	1.045	286	156	8	Ung » ...	1.820	—	674	—	—
8	Pozsony » ...	912	188	854	83	68		Zemplén » ...	1.998	—	1.188	—	—
9	Pozsony, th. j. v. ...	13	—	13	—	—		Összesen ...	15.985	1.572	8.851	1.018	323
10	Trencsén várm. ...	1.710	755	905	748	—	e) Tisza bal partja.						
11	Turóc » ...	489	89	397	89	—	1	Békés vármegye ...	97	29	93	29	—
	Zólyom » ...	1.986	403	1.449	374	—	2	Bihar » ...	4.040	459	2.698	459	12
	Összesen ...	18.011	7.355	9.815	4.729	482		N.-Várad, th. j. v.	2	—	2	—	—
b) Duna jobb partja.						f) Tisza-Mar. szöge.							
1	Baranya vmegye ...	1.340	204	1.068	204	17	3	Hajdu vármegye ...	111	2	101	2	—
	Pécs, th. j. v. ...	41	—	41	—	—	4	Debreczen, th. j. v.	107	—	107	—	—
2	Fejér vármegye ...	185	—	159	—	37	5	Máramaros vm. ...	7.439	5.972	3.951	12	376
	Székesfehérvár, th. v. j. ...	—	—	—	—	—	6	Szabolcs » ...	647	183	483	183	—
3	Győr vármegye ...	141	218	123	188	—	7	Szatmár » ...	692	25	681	25	—
	Győr, th. j. v. ...	3	—	3	—	—	8	Sz.-Németi, th. j. v.	41	—	38	—	—
4	Komárom várm. ...	229	368	229	364	195		Szilágy vmegye ...	506	—	379	—	20
	Komárom, th. j. v.	—	—	—	—	—		Ugocsa » ...	147	23	106	23	—
5	Moson vármegye ...	198	64	198	56	95		Összesen ...	14.729	6.693	8.639	733	408
6	Somogy » ...	1.621	67	1.708	67	130	g) Erdély.						
7	Sopron » ...	670	—	661	—	—	1	Arad vármegye ...	1.571	1.802	919	121	12
	Sopron, th. j. v. ...	109	—	109	—	—		Arad, th. j. v. ...	—	—	—	—	—
8	Tolna vármegye ...	386	135	379	135	30	2	Csanád vmegye ...	113	—	41	—	—
9	Vas » ...	971	—	853	—	99	3	Krassó-Szőrény vm.	5.441	238	3.097	128	187
10	Veszprém » ...	844	514	844	474	61	4	Temes vármegye ...	912	364	525	99	—
11	Zala » ...	1.820	9	1.635	7	36		Temesvár, th. j. v.	—	—	—	—	—
	Összesen ...	8.558	1.579	8.010	1.495	700	5	Versecz, th. j. v. ...	7	—	7	—	23
c) Duna-Tisza köze.						h) Fiume v. és ker.							
1	Bács-Bodrog vm. ...	457	21	302	23	33		Pancsova, th. j. v.	27	—	26	—	—
	Baja, th. j. v. ...	1	—	—	—	—		Összesen ...	8.250	2.404	4.707	348	222
	Szabadka, th. j. v.	235	—	235	—	7	i) Erdély.						
	Ujvidék, th. j. v. ...	—	—	—	—	45	1	A.-Fehér vmegye ...	509	—	241	—	42
	Zombor, th. j. v. ...	—	—	—	—	—	2	B.-Naszód » ...	3.620	—	2.081	—	8
2	Csongrád várm. ...	26	—	26	—	27	3	Brassó » ...	1.786	—	1.516	—	279
	Hódmező-Vásárhely, th. j. v. ...	—	—	—	—	—	4	Csík » ...	8.251	—	1.447	—	49
	Szeged, th. j. v. ...	145	—	142	—	10	5	Fogaras » ...	2.841	—	1.339	—	54
3	Heves vármegye ...	633	270	490	258	47	6	Háromszék » ...	1.249	—	1.124	—	11
4	Jász-Nagykun-Szolnok vármegye ...	16	—	16	—	—	7	Hunyad » ...	6.380	2.105	2.373	311	—
	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye ...	1.866	10	1.317	10	18	8	K.-Küküllő » ...	318	—	300	—	—
	Budapest. sz.-főv.	51	—	51	—	—	9	Kolozs » ...	3.524	—	1.481	—	50
	Kecskemét, th. j. v.	121	—	106	—	33	10	Kolozsvár, th. j. v.	24	—	22	—	2
	Összesen ...	3.551	301	2.685	291	220	11	Maros-Torda vm. ...	1.670	257	1.023	147	66
							12	M.-Vásárh., th. j. v.	12	—	12	—	—
							13	N.Küküllő várm. ...	2.358	—	1.520	—	62
							14	Szeben » ...	2.023	—	1.042	—	18
							15	Sz.-Doboka » ...	1.195	80	628	80	35
								T.-Aranyos » ...	1.421	—	1.033	—	74
								Udvarhely » ...	998	—	793	—	20
								Összesen ...	38.179	2.442	17.975	538	770
								Magyarorsz. össz.	107.263	22.346	60.682	9.125	3.25

63. Az állam által kezelt erdők és kopár területek száma és kiterjedése, valamint birtokosaik által az állami kezelésért fizetendő évi általán yok 1900-ban Magyarországon.

M. kir. állami erdőhivatal	Törvényhatóság	Az erdőbirtokok			M. kir. állami erdőhivatal	Törvényhatóság	Az erdőbirtokok		
		száma	kiterjedése hektárokkban	Az állami kezelésért megállapított évi általán yokban			száma	kiterjedése hektárokkban	Az állami kezelésért megállapított évi általán yokban
A) Az 1898 : XIX. t.-cz. alapj. kezelt erdők és kopár ter.									
Budapest	Jász-N.-Sz. vm.	23	328	404	Osíkszereda	Csík várm. ...	141	203.330	31.923
	Pest-P.-K. »	92	9.691	5.075	Sz.-Udvarh.	Udvarhely vm.	473	83.970	19.531
	Kecskemét, thjv.	3	43	25	S.-Sz.-György	Háromszék vm.	453	143.937	24.821
	Összesen ...	118	10.062	5.504	Brassó	Brassó várm. ...	32	51.031	11.599
Nyitra	Nyitra várm. ...	358	38.150	15.001	Fogaras	Fogaras várm.	200	58.787	6.929
	Pozsony » ...	143	8.271	5.849	Segesvár	N.-Küküllő vm.	236	81.431	16.903
	Pozsony, th. j. v.	3	13	9	Nagyszében	Szeben várm. ...	125	131.253	30.042
	Összesen ...	504	46.434	20.859	D.-Sz.-Márt.	K.-Küküllő vm.	202	12.108	8.112
Trencsén	Trencsén várm.	638	37.913	14.285	N.-Küküllő » ^{a)}	2	1.084		
A.-Kubin	Árva várm. ...	119	24.116	7.294	Összesen ...	204	13.192	8.112	
	Turóc »	110	11.849	5.225	Nagyenyed	A.-Fehér vm. ...	430	34.901	9.410
Lipt.-Sz.-Mik.	Összesen ...	229	35.965	12.519	Déva	Hunyad várm.	858	153.919	26.181
	Liptó várm. ...	193	36.684	11.643	Arad	Arad várm. ...	213	27.025	11.104
Beszterceb.	Bars vármegye	73	12.941	7.000	Temesvár	Kr.-Szörény vm.	34	22.468	1.569
	Zólyom »	149	21.987	13.542		Temes várm.	31	3.707	22.331
Bal.-Gyarmat	Összesen ...	222	34.928	20.542	Versecz, th. j. v.	1	719	1.400	
	Heves várm. ...	102	7.099	4.497	Összesen ...	65	26.894	25.300	
	Hont » ...	292	15.350	7.709	Szeged	Csanád várm. ...	2	260	900
	Nógrád »	260	10.813	6.136		Csongrád » ...	5	872	658
Rimaszombat	Összesen ...	654	33.262	18.342	Szeged, th. j. v.	1	3.789	13.000	
	Borsod várm. ...	185	8.556	5.206	Szabadka, th. j. v.	1	5.782	6.000	
Lőcse	Gömör- és K.-H.	330	17.940	12.023	Összesen ...	9	10.703	20.558	
	Összesen ...	515	26.496	17.229	Ujvidék	B.-Bodrog várm.	27	2.502	3.480
Eperjes	Szepes várm. ...	258	36.960	17.033		Torontál várm.	18	1.429	2.058
	Abauj-Tornavm.	164	14.905	6.958	Baja, th. j. v. ...	1	7	6	
S.-A.-Ujhely	Sáros várm. ...	426	21.751	10.212	Ujvidék, th. j. v.	1	711	6.780	
	Összesen ...	590	36.656	17.170	Pancsova, th. j. v.	1	94	40	
Ungvár	Zemplén várm.	482	26.439	13.485	Összesen ...	48	4.743	12.364	
	Ung várm. ...	183	11.027	6.000	Pécs	Baranya várm.	233	10.389	7.248
Beregszász	Bereg várm. ...	226	23.975	6.138		Tolna várm. ...	40	2.738	3.128
	Ugocsa »	99	12.843	4.100	Összesen ...	273	13.127	10.376	
Már.-Sziget	Összesen ...	325	36.818	10.238	Kaposvár	Somogy várm. ...	287	13.326	10.030
	Máramaros vm.	349	140.902	31.725		Zalaegersz.	Zala várm. ...	470	26.080
Nagykároly	Hajdu várm. ...	8	345	428	Szombathely	Vas várm. ...	508	15.738	12.982
	Szabolcs » ...	15	2.535	2.799	Sopron	Sopron várm. ...	190	17.935	8.953
	Szatmár »	176	16.815	4.354	Moson »	52	1.902	2.000	
Nagy-Várad	Összesen ...	199	19.695	7.581	Összesen ...	242	19.837	10.953	
	Békés várm. ...	5	1.024	1.958	Komárom	Esztergom vm.	47	3.109	1.642
	Bihar » ...	265	23.747	8.327		Győr várm. ...	18	816	303
Összesen ...	270	24.771	10.285	Komárom várm.		34	1.963	2.336	
Zilah	Szilágy várm. ...	350	21.865	8.431	Összesen ...	99	5.888	4.281	
Dés	Sz.-Doboka vm.	628	30.553	9.967	Veszprém	Fejér várm. ...	19	1.262	1.301
Besztercei m. k. áll. erdőhiv.	B.-Naszód vm. ...	91	19.040	5.885		Veszprém várm.	111	8.517	4.395
	B.-Naszód vm. ...	8	7.426	a)	Összesen ...	130	9.779	5.696	
Besztercei m. k. áll. erdőhiv.	Kolozs vm. 1)	1	247		Földmiv. m. k. min. I.3.ügvosz.	Fiume ...	1	492	171
Összesen ...	100	26.713	5.885	A) Összesen ...		13.531	1.914.047	613.864	
Kolozsvár	Kolozs várm. ...	398	35.737	9.378	B) Az 1890 : XIX. t.-cz. alapj. kezelt erdők és kopár ter.				
	Kolozsvár, th. j. v.	2	340	113	M. k. erdőgazg. Besztercén	B.-Naszód várm.	44	162.731	121.274
Összesen ...	400	36.077	9.491	B) Összesen ...		44	162.731	121.274	
Torda	T.-Aranyos vm.	246	34.020	10.288	Együtt ...	13.575	2.077.378	735.138	
M.-Vásárhely	M.-Torda várm.	578	40.284	11.556					
	M.-Vásárh., thjv.	2	740	286					
Összesen ...	580	41.024	11.842						

1) Egy Kolozs vármegyében fekvő erdőbirtok a besztercei m. kir. erdőgazgatóság kezelésébe tartozik. —

2) A kezelésért az erdőbirtokok a besztercei m. kir. erdőgazgatóság, illetőleg a naszódvidéki községek javára 3.568 koronát fizetnek. — 3) Erzsébetváros Nagy-Küküllő vármegyében fekvő erdeje a dicsőszentmártoni m. kir. állami erdőhivatal kezelésébe tartozik. — 4) A besztercei m. kir. erdőgazgatóság összes költségét megtérítik a birtokok az államnak.

64. Az erdőterület részletezése a talaj minősége s fanemek szerint az 1900. év végén, törvényhatóságokint.

Folyó szám	Országrés, törvényhatóság	Erdőterület		A talaj minősége szerint				Fanemek szerint		
		Összesen	Ebből tervszerű kezelésre kötelezve	Véderdő	Futó- homokon álló erdő	Feltétlen erdőtälajon álló erdő	Nem feltétlen erdő- tälajon álló erdő	Tölgy- erdő	Bükk- és más lomb- erdő	Fenyő- erdő
I. Magyarország.										
a) Duna bal partja.										
1	Árva vármegye ...	65.716	55.535	5.434	—	56.189	4.093	—	4.355	61.361
2	Bars » ...	97.316	68.069	2.278	—	92.161	2.877	39.459	43.583	14.274
3	Esztergom vármegye	19.636	16.687	132	294	18.879	331	16.368	3.237	31
4	Hont »	79.233	55.531	1.054	—	77.873	306	58.498	18.933	1.802
	Selmecz- és Béla- bánya, th. j. v. ...	4.458	4.448	51	—	4.407	—	718	1.069	2.671
5	Liptó vármegye ...	111.385	83.863	14.553	—	92.492	4.340	—	6.756	104.629
6	Nógrád » ...	116.359	30.940	9.330	—	106.477	552	84.388	29.712	2.259
7	Nyitra » ...	128.152	55.559	2.190	31	117.297	8.634	45.419	63.920	18.813
8	Pozsony » ...	87.469	47.909	1.174	6.082	67.448	12.765	12.635	45.052	29.782
	Pozsony, th. j. v. ...	2.328	2.113	—	—	2.177	151	415	1.850	63
9	Trencsén vármegye	150.169	43.316	6.974	—	135.984	7.211	13.315	82.697	54.157
10	Turóc »	54.124	27.059	3.236	—	48.957	1.931	62	18.263	35.799
11	Zólyom »	148.819	119.084	4.403	—	144.343	73	17.962	48.396	82.461
	Összesen ...	1.065.164	610.113	50.809	6.407	964.684	43.264	289.239	367.823	408.102
b) Duna jobb partja.										
1	Baranya vármegye ...	81.099	59.565	81	—	55.812	25.206	24.577	55.936	586
	Pécs, th. j. v. ...	2.427	2.408	—	—	2.427	—	1.442	985	—
2	Fejér vármegye ...	34.155	11.801	399	1.343	21.727	10.686	23.100	10.904	151
	Székesfehérv., thjv.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Győr vármegye ...	11.645	5.437	29	1.602	5.612	4.402	4.784	6.641	220
	Győr, th. j. v. ...	70	69	—	—	70	—	—	70	—
4	Komárom vármegye	33.899	21.235	517	1.329	25.725	6.328	25.265	8.237	397
	Komárom, th. j. v.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Moson vármegye ...	10.705	5.719	—	—	4.459	6.246	2.892	7.772	41
6	Somogy »	133.722	58.652	1.635	2.191	24.626	105.270	73.406	54.287	6.029
7	Sopron »	59.324	47.038	135	—	39.258	19.931	27.406	17.427	14.491
	Sopron, th. j. v. ...	5.624	5.624	—	—	5.251	373	2.862	1.611	1.151
8	Tolna vármegye ...	30.037	17.946	—	115	20.842	9.080	15.776	14.217	44
9	Vas » ...	152.542	36.534	12	—	55.457	97.073	37.442	39.994	75.106
10	Veszprém » ...	87.177	42.892	1.350	1.647	65.080	19.100	35.870	49.203	2.104
11	Zala »	148.076	82.572	2.737	968	55.681	88.690	60.149	72.939	14.988
	Összesen ...	790.502	397.492	6.895	9.195	382.027	392.385	334.971	340.223	115.308
c) Duna-Tisza köze.										
1	Bács-Bodrog várm.	42.218	30.113	1.788	6.359	13.603	20.468	18.590	23.628	—
	Baja, th. j. v. ...	150	7	—	150	—	—	—	150	—
	Szabadka, th. j. v.	7.834	7.623	—	7.769	65	—	—	7.834	—
	Ujvidék, th. j. v. ...	662	656	—	—	147	515	483	179	—
	Zombor, th. j. v. ...	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Csongrád vármegye	2.843	1.155	—	1.507	320	1.016	—	2.843	—
	H. Vásárh., th. j. v	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Szeged, th. j. v. ...	4.305	4.053	313	3.990	—	2	—	4.305	—
3	Heves vármegye ...	67.093	35.655	279	—	66.814	—	47.735	19.358	—
4	Jász-N.-Szolnok vm.	2.721	292	—	948	1.368	405	182	2.539	—
5	Pest-P.-S.-Kiskun »	129.909	54.259	1.611	68.838	44.414	15.046	27.784	101.883	242
	Bpest, székesfőv. ...	1.766	1.341	264	206	1.296	—	1.248	293	225
	Kecskemét, th. j. v.	9.721	5.851	—	4.850	4.372	499	552	9.169	—
	Összesen ...	269.222	141.005	4.255	94.617	132.399	37.951	96.574	172.181	467
d) Tisza jobb partja.										
1	Abauj-Torna várm.	112.426	45.204	1.452	—	84.709	26.265	60.046	47.631	4.749
	Kassa, th. j. v. ...	4.649	4.619	—	—	4.617	32	1.506	1.472	1.671
2	Bereg vármegye ...	147.906	131.782	2.153	—	100.973	44.780	38.917	100.185	8.804
3	Borsod » ...	97.966	48.271	422	—	97.352	192	67.556	30.306	104
4	Gömör- és K.-H. vm.	209.457	128.997	2.476	—	206.369	612	72.193	83.639	53.625
5	Sáros vármegye ...	127.216	40.234	1.686	—	123.601	1.929	13.716	93.927	19.573
6	Szepes »	148.384	102.657	4.313	—	142.477	1.594	1.883	16.630	129.871
7	Ung »	148.477	116.707	3.219	—	135.801	9.457	20.762	113.358	14.357
8	Zemplén »	177.937	53.731	236	—	162.558	15.143	43.160	132.986	1.791
	Összesen ...	1.174.418	672.202	15.957	—	1.058.457	100.004	319.739	620.184	234.545

67. A kincstári erdőbirtokok területe művelési ágak szerint és az erdőbirtokok értéke 1900-ban.

Folyó szám	A kincstári erdőhatósági kerület	Bel- telek	Szán- tőföld	Rét	Legelő	Havasí legelő	Termé- ketlen	A nem erdő- terület özege	Erdő	Az erdőható- sági ke- rület összes területe	Az erdőbir- tokok összes értéke
1000 kor.											
I. Magyarország.											
1	Besztercebányai erdőig.	197	1.445	3.867	1.396	3.560	677	11.142	81.300	92.442	24.391
2	Zsarnóczai erdőhivatal	76	364	1.666	543	—	146	2.795	32.782	35.577	7.642
3	Máram.-szigeti erdőig.	226	977	3.330	1.464	21.847	1.004	28.848	132.940	161.788	14.950
4	Bustyaházai erdőhiv. ...	102	289	1.775	571	6.239	692	9.668	101.487 ¹⁾	111.155	10.011
5	Kolozsvári erdőigazg. ...	66	287	970	3.357	4.740	732	10.152	127.301	137.453	5.229
6	Szászsebesi erdőhivatal	353	186	105	4.250	8.247	1.164	14.305	100.309	114.614	5.305
7	Lugosi erdőigazgatóság	93	864	1.445	7.276	—	992	10.670	44.333	55.003	5.557
8	Orsovai erdőhivatal ...	73	19	869	1.015	4.385	1.573	7.934	145.884	153.818	2.645
9	Liptóújvári főerdőhiv. ...	109	172	1.348	600	8.255	3.229	13.713	50.048 ^{a)}	63.761	20.323
10	Ungvári » ...	141	2.048	5.319	2.185	1.202	1.352	12.247	96.458	108.705	2.549
11	Nagybányai » ...	427	39	781	1.491	1.114	163	4.015	49.827	53.842	3.091
12	Lippai » ...	170	1.240	584	117	—	1.469	3.580	64.789	68.369	7.270
13	Sóvári » ...	123	327	740	272	—	387	1.849	46.508	48.357	10.940
14	Apatini » ...	27	17	—	1.757	—	4.168	5.969	16.641	22.610	15.847
15	Gödöllői » ...	84	349	308	524	—	156	1.421	19.311	20.732	9.318
	Összesen ...	2.267	8.623	23.107	26.818	59.589	17.904	138.305	1.109.918	1.248.226	145.068
II. Horv.-Szlavonorsz.											
16	Zágrábi erdőigazgat. ...	38	16	33	73	—	1.381	1.541	130.262	131.803	15.952
17	Vinkovcei főerdőhiv. ...	9	1.068	299	1.915	—	5.819	9.110	62.660	71.770	41.678
18	Otocsácsi erdőhivatal ...	5	2	9	1.229	2.223	1.682	5.150	91.557	96.707	1.284
	Összesen ...	52	1.086	341	3.217	2.223	8.882	15.801	284.479	300.280	58.914
	Magyarbirodalom ...	2.319	9.709	23.448	30.035	61.812	26.786	154.109	1.394.397	1.548.506	203.982

¹⁾ A bustyaházai m. kir. erdőhivatal a kitüntetett területen kívül kezeli még a Dombó, Taraczkraszna és Nyéresháza községek határában fekvő 14.914 hektár kiterjedésű közbirtokossági erdőket is. — ^{a)} Ezen területbe nincs betudva a lipótújvári m. kir. erdői szakiskola által kezelt 219 hektár kincstári erdőbirtok.

68. A kincstári erdők megoszlása a főbb fanemek szerint 1900-ban.

Folyó szám	A kincstári erdőhatósági kerület	Az erdőhatóság ke- rületéhez tartozó összes erdőterület kiterjedése	Az összes erdőterületből esik							erdőkre összesen
			a rendes használat alatt levő						füz-, nyár- és más puh. lombfa-	
			tölgy-		fenyő-	bükk- és más kemény- lombfa-	erdőkre	erdőkre összesen		
			szál-	sarj-						
h e k t á r o k b a n										
I. Magyarország.										
1	Besztercebányai erdőig.	81.300	4.069	3.067	—	69.468	4.696	—	77.231	
2	Zsarnóczai erdőhiv. ...	32.782	350	42	—	2.785	29.605	—	32.432	
3	Máram.-szigeti erdőig.	132.940	15.393	2.288	—	74.706	40.553	—	117.547	
4	Bustyaházai erdőhiv. ...	101.487	16.718	2.180	—	44.301	38.288	—	84.769	
5	Kolozsvári erdőigazg. ...	127.301	7.439	6.137	306	57.555	55.862	2	119.862	
6	Szászsebesi erdőhivatal	100.309	13.282	7.514	24	27.505	51.984	—	87.027	
7	Lugosi erdőigazgatóság	44.333	7.064	20.855	64	18	12.872	3.460	37.269	
8	Orsovai erdőhivatal ...	145.884	23.378	9.100	—	12.183	101.223	—	122.506	
9	Liptóújvári főerdőhiv. ...	50.048	8.418	—	—	41.630	—	—	41.630	
10	Ungvári » ...	96.458	2.348	5.906	—	17.917	70.287	—	94.110	
11	Nagybányai » ...	49.827	3.272	1.609	—	—	44.946	—	46.555	
12	Lippai » ...	64.789	2.827	28.291	169	373	31.788	1.341	61.962	
13	Sóvári » ...	46.508	808	6.944	831	13.556	24.369	—	45.700	
14	Apatini » ...	16.641	1.106	7.977	—	—	—	7.558	15.535	
15	Gödöllői » ...	19.311	561	17.283	1.012	—	455	—	18.750	
	Összesen ...	1.109.918	107.033	119.193	2.406	361.997	506.928	12.361	1.002.885	
II. Horv.-Szlavonorsz.										
16	Zágrábi erdőigazgat. ...	130.262	—	14.606	—	16.131	99.525	—	130.262	
17	Vinkovcei főerdőhiv. ...	62.660	—	53.351	—	—	9.309	—	62.660	
18	Otocsácsi erdőhivatal ...	91.557	31.050	—	—	6.604	53.903	—	60.507	
	Összesen ...	284.479	31.050	67.957	—	22.735	162.737	—	253.429	
	Magyarbirodalom ...	1.394.397	138.083	187.150	2.406	384.732	669.665	12.361	1.256.314	

69. A kincstári erdők vágásterületei és fatermése, valamint pénzügyi eredményei az 1900. évben.

Folyó szám	A kincstári erdőhatósági kerület			Az év folyamán tényleg kihasznált vágásterületeken termeltett						A zárszámadás adatai szerint volt			
	Kihasználható volt összesen	Ebből tényleg kihasználtatott	Kihasználatlanul maradt	Értékeithetetlenül visszamaradt az 1900. évi vágásterületeken	A kihasználatlanul maradt vágásterületeken becsülés szerint van	Épület- és tűzifa			Értékeithetetlenül visszamaradt az 1900. évi vágásterületeken	A kihasználatlanul maradt vágásterületeken becsülés szerint van	kiadás	bevétel	főlétel, ill. hiány (-)
						tűzifa	összesen	összesen					
erdőterület, hektár				t ö m ö r k ö b m é t e r f a t ö m e g						1000 koronákban			
I. Magyarországnak.													
1	Becztercebánya	831	544	287	162.731	106.014	268.745	—	14.496	452	1.425	973	
2	Zsarnóca	479	511	168	52.858	97.621	150.479	—	60.150	640	922	232	
3	Máramarossziget	1.533	913	620	180.614	92.942	273.556	52.378	229.123	1.501	2.374	873	
4	Bustyháza	725	291	434	56.314	35.223	91.537	—	237.453	693	869	176	
5	Kolozsvár	3.691	1.397	2.294	88.400	169.830	258.230	26.565	672.889	726	1.008	232	
6	Szászsebes	3.248	684	2.564	47.145	142.411	189.556	19.586	612.362	622	759	137	
7	Lugos	2.515	878	1.637	29.015	85.454	114.469	21.254	456.893	333	469	136	
8	Orsova	6.553	902	5.651	74.359	103.421	177.780	6.684	1.474.381	171	325	154	
9	Liptóújvár	401	313	88	94.565	28.681	123.246	—	15.601	452	1.157	705	
10	Ungvár	6.699	941	5.758	50.452	295.684	346.136	70.874	1.610.795	1.157	1.238	81	
11	Nagybánya	2.830	274	2.556	6.700	59.808	66.508	—	112.464	338	373	35	
12	Lippa	1.446	718	728	6.291	130.451	136.742	—	92.297	43	351	308	
13	Sóvár	638	489	149	60.043	68.403	128.446	30.972	47.775	586	929	343	
14	Apatin	454	119	335	598	18.955	19.553	—	26.550	216	505	289	
15	Gödöllő	226	108	118	356	22.330	22.686	267	20.900	336	239	(-)97	
	Összesen	32.269	8.882	23.387	910.441	1.457.228	2.367.669	228.580	5.684.129	8.266	12.943	4.677	
II. Horvát-Szlavonországnak.													
16	Zágráb	1.538	1.043	495	136.054	255.059	391.113	149.055	189.281	475	1.090	615	
17	Vinkovec	972	748	224	88.203	149.782	237.985	—	63.916	438	2.599	2.161	
18	Otocsász	2.900	952	1.948	40.690	41.683	82.373	41.946	336.449	230	278	48	
	Összesen	5.410	2.743	2.667	264.947	446.524	711.471	191.001	589.646	1.143	3.967	2.824	
	Magyarbirod.	37.679	11.625	26.054	1.175.388	1.903.752	3.079.140	419.581	6.273.775	9.409	16.910	7.501	

70. A kincstári erdők kiterjedésének és értékének változása 1890-től 1900-ig.

É v	Az állami erdőbirtokoknak összes							
	kiterjedése, hektár		értéke, korona		kiterjedése, hektár		értéke, korona	
	Magyarország		Horvát-Szlavonországok		Magyarbirodalom			
Az 1890. év végén	1,299.542	146,400.280	339.139	59,987.051	1,638.681	206,387.331		
» 1891. »	1,300.239	146,480.690	339.138	60,006.567	1,639.377	206,487.257		
» 1892. »	1,314.416	146,584.254	317.590	60,037.715	1,632.006	206,621.969		
» 1893. »	1,298.021	145,595.242	312.137	60,057.676	1,610.158	205,652.918		
» 1894. »	1,295.077	145,522.817	307.143	60,059.954	1,602.220	205,582.771		
» 1895. »	1,293.386	145,406.889	307.651	60,064.355	1,601.037	205,471.044		
» 1896. »	1,287.187	146,258.645	302.946	60,096.627	1,590.133	206,355.272		
» 1897. »	1,285.252	146,810.336	303.470	60,096.627	1,588.722	206,906.963		
» 1898. »	1,256.024	146,017.421	301.106	60,184.456	1,557.130	206,201.877		
» 1899. »	1,253.628	145,126.000	301.000	58,742.000	1,554.628	203,868.000		
» 1900. »	1,248.226	145,068.000	300.280	58,914.000	1,548.506	203,982.000		

